Parafia w optyce
katolickiej i luterańskiej

Ut omnes sub
uno Christo unum sint
500° anniversario
Reformationis

ks. Piotr KroczeK

Parafia w optyce katolickiej i luteriańskiej

Studium teologiczno-prawne

Kraków 2017

Recenzenci naukowi:

ks. prof. dr hab. Józef Budniak, UŚ

ks. dr hab. Przemysław Kantyka, prof. KUL

Adiustacja i korekta

Ewa Popielarz

Łamanie i projekt okładki

Tomasz Sekunda

Copyright © 2017 by Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ISBN 978-83-7438-623-4 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-7438-624-1 (wersja online)

DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/9788374386241>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Wydawnictwo Naukowe

30-348 Kraków, ul. Bobrzyńskiego 10

tel. (12) 422 60 40

e-mail: wydawnictwo@upjp2.edu.pl

www.ksiegarnia.upjp2.edu.pl

Wstęp

Teologiczna refleksja naukowa w wydaniu katolickim dotycząca parafii jest bardzo bogata, zarówno gdy chodzi o liczbę pozycji, jak i o różnorodność aspektów ujmowania tematu. Na gruncie polskim do teologów, którzy poruszali ten temat w ostatnim ćwierćwieczu (głównie, lecz nie wyłącznie w aspekcie refleksji pastoralnej), należą m.in. B. Biela¹, R. Kamiński²,

¹ Np. B. BIELA, *Odnova pastoralna parafii w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 36 (2003), s. 70–87; TENŻE, „Czynić Kościół domem” – ku holistycznej wizji urzeczywistnienia wspólnoty parafialnej, [w:] *Teologia w służbie społeczności górnośląskiej*, red. M. Kubista–Wróbel, Katowice 2003, s. 7–30; TENŻE, *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, Katowice 2006.

² Np. R. KAMIŃSKI, *Parafia w Kościele w Polsce. Jej zmierzch czy rozwój?*, „Ateneum Kapłańskie” 85 (1993) z. 1, s. 39–52; TENŻE, *Parafia katolicka w przemianie*, [w:] *Przemiany religijności społeczeństwa polskiego*, red. W. Piwowarski, J. Styk, Warszawa 1993, s. 151–159; TENŻE, *Rola parafialnych rad duszpasterskich w życiu wspólnot parafialnych i diecezji*, „Roczniki Teologiczne” 40 (1993) z. 6, s. 95–103; TENŻE, *Parafia wspólnotą wspólnot*, „Sacerdotalis Institutio” 1 (1997) nr 2, s. 116–127; TENŻE, *Działalność zbawcza Kościoła w teorii i praktyce pastoralnej*, Lublin 2007; TENŻE, *Zrzeszenia religijne a parafia*, [w:] *W prostocie prawdy, w pokorze miłości. Studia i materiały dedykowane Księdzu prof. zw. dr. hab. Janowi Walowi*, red. T. Borutka, A. Baczyński, M. Ostrowski, Kraków 2008, s. 281–292; TENŻE, *Parafia jako wspólnota ludzi wierzących*, [w:] *II Synod Diecezji Radomskiej. Czynić diecezję darem i szkołą komunii*, red. S. Łabędowicz, Radom 2008, s. 155–182.

J. Krucina³, H. Krzysteczko⁴, D. Lipiec⁵, Z. Narecki⁶, M. Olszewski⁷, T. Wielebski⁸ i A. Żądło⁹. Z kolei prace obejmujące problematykę parafii luterńskiej, szczególnie te pisane po polsku, nie są liczne i występują głównie przy okazji rozważań związanych ogólnie z Kościołem lub sakramentami. W tym zbiorze należy umieścić prace takich autorów jak M. Hintz¹⁰ i T. Konik¹¹.

³ Np. J. KRUCINA, *Wspólnota parafialna w posoborowym nauczaniu Kościoła a rzeczywistość polskich parafii*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 4 (1996) nr 3, s. 47–58.

⁴ Np. H. KRZYSTECZKO, *We wspólnocie parafialnej. Poczucie więzi z parafią i Kościołem powszechnym*, Katowice 2010.

⁵ Np. D. LIPIEC, *Apostolstwo świeckich w parafii*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 56 (2009), s. 45–56; TENŻE, *Rola Parafialnej Rady Duszpasterskiej w budowaniu wspólnoty parafialnej*, „Ateneum Kapłańskie” 159 (2012) z. 3, s. 546–556; TENŻE, *A Parson in the Era of Transformations*, „Diacovensia-Teološki Prilozi” 22 (2014) nr 2, s. 201–217; TENŻE, *Duszpasterstwo parafialne wobec współczesnych wyzwań*, „Ateneum Kapłańskie” 165 (2015) z. 2, s. 238–251; TENŻE, *Katholische Pfarrei in Polen als Missionsgemeinde – Chancen und Herausforderungen*, „Pastoraltheologische Hefte” 8 (2015), s. 72–79; TENŻE, *Parafialna rada duszpasterska jako zespół kierowany*, „Ateneum Kapłańskie” 166 (2016) z. 2, s. 344–354.

⁶ Np. Z. NARECKI, *Parafia miejscem ewangelizacyjnej odnowy Kościoła*, „Roczniki Teologii Katolickiej” 42 (1995) z. 6, s. 89–107; TENŻE, *Duszpasterstwo zwyczajne w parafii a urzeczywistnienie Kościoła*, Lublin 2001.

⁷ Np. M. OLSZEWSKI, *Duszpasterstwo parafialne. W świetle programów duszpasterskich Episkopatu Polski 1967–2000: studium teologicznopastoralne*, Białystok 2005.

⁸ Np. T. WIELEBSKI, *Propozycje odnowy parafii*, [w:] *Współczesna koncepcja parafii*, red. T. WIELEBSKI, M. J. TUTAK, Warszawa 2011, s. 57–91.

⁹ Np. A. ŻĄDŁO, *Parafia w trzecim tysiącleciu*, Kielce 1999; TENŻE, *Jaka parafia na nasze czasy?*, Kielce 1994; TENŻE, *Parafia na dziś i na jutro, to parafia wspólnot kościelnych*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 73 (1994) nr 4, s. 202–210; TENŻE, *Drogi odnowy parafii w duchu Soboru Watykańskiego II*, „Przegląd Pastoralno-Homiletyczny” 3 (1999), s. 135–162.

¹⁰ Np. M. HINTZ, *Kościół jako wspólnota pastoralna*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 5 (2011), s. 201–217.

¹¹ Np. T. KONIK, *Urząd duchowny w księgach wyznaniowych luteranizmu do 1537 roku*, [w:] *Teologia ks. dra Marcina Lutra i ksiąg wyznaniowych Kościoła luterńskiego*, red. M. UGLORZ, Bielsko-Biała 2007, s. 234–249.

Już wstępna analiza naukowej literatury teologicznej pozwala także na stwierdzenie, że nie ma dzieł porównawczych, których przedmiotem byłaby parafia w ujęciu katolickim i luteranckim. Chociaż prac konfrontatywnych katolicko-luteranckich dotyczących różnych zagadnień teologicznych jest wiele. Są to zwykle dzieła o charakterze ogólnym¹²; można także znaleźć prace, których tematem jest chrzest święty¹³, prymat papieski¹⁴, małżeństwo¹⁵, kult maryjny¹⁶ czy kult związany ze świętymi¹⁷. Niniejsza praca, będąc analizą porównawczą, ma ambicję wypełnić wskazaną lukę.

¹² Zob. np. R. FRIELING, *Kleines Handbuch für evangelisch-katholische Begegnungen*, Göttingen 1983; T. WOJAK, *Ewangelik–Katolik*, Warszawa 1989; K. KARSKI, *Symbolika. Zarys wiedzy o Kościołach i wspólnotach chrześcijańskich*, Warszawa 1994; *Wyznania wiary protestantyzmu. Tom zawiera także wyznania wspólnot religijnych XIX i XX wieku wywodzących się z dziedzictwa reformacji. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. Z. PASEK, Kraków 1995; *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego, prawosławnego, ewangelicko-augsburskiego, ewangelicko-reformowanego*, red. E. POKORSKA, Warszawa 2002; R. FRIELICH, *Katholisch und Evangelisch: Informationen über den Glauben*, Göttingen 2006; P. JASKÓŁA, *Wyznania chrześcijańskie bez jedności z Rzymem*, Opole 2008.

¹³ Zob. np. N. PRZYBOROWSKI, *Chrzest. Teologiczne zbliżenia między niektórymi Kościołami w Polsce*, Warszawa 2003.

¹⁴ Np. J. KARASIŃSKI, *Prymat biskupa rzymskiego w ujęciu klasycznym i ekumenicznym*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 95 (2002), s. 113–132; P. KROCZEK, *Czy można rozdzielić prymat nauczania od prymatu jurysdykcji? Perspektywa ekumeniczna*, „Annales Canonici” 7 (2012), s. 69–80.

¹⁵ Zob. np. P. JASKÓŁA, *Problem małżeństwa w relacjach ewangelicko-rzymskokatolickich. Historia i perspektywy nowych rozwiązań*, Opole 2013; M. GWÓŹDŹ, *Religijne wychowanie potomstwa w małżeństwach mieszanych*, Katowice 2015.

¹⁶ Zob. np. J. STANISŁAW, *Miejsce Najświętszej Maryi w oficjalnym kulcie chrześcijańskim w ujęciu Kościołów wschodnich i protestanckich*, [w:] *Ecclesiae Premisliensi serviens. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Infułatowi doktorowi Stanisławowi Zygarowiczowi*, red. A. SZAL, J. TROJNAR, Przemyśl 2001, s. 473–482.

¹⁷ Zob. np. W. NOWAK, *Obecność świętego Józefa w Kościele luteranckim i katolickim w świetle adhortacji „Redemptoris Custos”*, „Ateneum Kapłańskie” 141 (2003) z. 2–3, s. 356–369.

1. Problem badawczy i cel badań

Ekumenia, jak słusznie zauważano, nie ma alternatywy¹⁸. Jest to także droga Kościoła, którą z punktu widzenia katolickiego można określić jako nieodwracalną¹⁹. Luteranie stoją na stanowisku, że droga ekumenizmu to także droga wiernych obu Kościołów²⁰. Realizacja ekumenicznej jedności pomiędzy Kościołami katolickim i luterańskim nie jest obecnie możliwa poprzez tzw. konkordie, czyli kompleksowe porozumienia w zakresie doktrynalnym, m.in. w dziedzinie sakramentów, ambony i urzędu kościelnego²¹. Wprawdzie wspólne ekumeniczno-doktrynalne deklaracje o mniejszym zakresie przedmiotowym są dobrymi środkami porozumienia i zbliżenia między wyznaniem chrześcijańskimi, ale należy stwierdzić, że z powodu rozmaitych trudności w tak rozumianym dialogu ekumenicznym panuje zastój²². Trzeba zgodzić się z obserwa-

¹⁸ J. BUDNIAK, *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, [w:] *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, red. J. BUDNIAK, Katowice 2007, s. 22.

¹⁹ A. NOSSOL, *Ekumenia w Kościele rzymskokatolickim w Polsce*, [w:] *Życie ekumenii w Kościołach lokalnych*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2003, s. 9.

²⁰ A. BŁAHUT-KOWALCZYK, *Ekumenia życia w Kościołach lokalnych. Refleksje i doświadczenia luteranki*, [w:] *Życie ekumenii...*, dz. cyt., s. 75.

²¹ Taką konkordię ma Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce z Kościołami Reformacyjnymi Europy i innymi Kościołami od roku 1973. Mowa tu o Konkordii leuenberskiej, która została podpisana 13 marca 1973 r. Dokument ten jest dostępny m.in. w języku polskim na stronie <http://www.leuenberg.net/de/konkordia-leuenberska> (12.12.2015). O innych podstawach jedności chrześcijan zob. L. GÓRKA, *Teologiczne podstawy jedności chrześcijan w świetle dekretu o ekumenizmie (DE 2)*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 58 (2011), s. 17–32.

²² K. KOCH, *Ökumene am Anfang des 21. Jahrhunderts – der aktuelle Stand und die Herausforderung für die Zukunft*, referat na międzynarodowej konferencji „Ekumenizm–integracja–pokój”, 6–7 maja 2013 r., Kamień Śląski, zapis w archiwum własnym autora 1/Eku/2016; zob. A. NOSSOL, *Współczesne trudności i perspektywy rozwojowe ekumenizmu*, [w:] *Jedność Kościoła i Europy*, red. P. JASKÓŁA, J. KOBIEŃ, Opole 2009, s. 39–46.

cją, że „Lata intensywnie prowadzonych dialogów doktrynalnych pokazały jednak, że mimo widocznych sukcesów na drodze szukania tego, co wspólne, i wbrew wszystkim uroczyście potwierdzanym konwergencjom, droga do widzialnej jedności Kościołów wydaje się być jeszcze daleka, a kroki ekumenistów coraz to trudniejsze i chyba wolniejsze”²³. W wymiarze powszechnym wydaje się, że na razie wszystko to, co możliwe, zostało osiągnięte poprzez wypracowanie *Wspólnej deklaracji o usprawiedliwieniu*²⁴. W warunkach Polski ważny dla jedności chrześcijan jest dokument zatytułowany *Sakrament chrztu znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu trzeciego tysiąclecia*²⁵. Jednakże inne dokumenty z ostatnich 25 lat w Polsce mają wagę niewielką²⁶. Trzeba mimo to pamiętać, że „Możliwości i wymogi działań ekumenicznych w parafii, diecezji, na poziomie regionalnego czy narodowego zespołu diecezji nie są identyczne z płaszczyzną Kościoła powszechnego. Ekumenizm wymaga zaangażowania Ludu Bożego w strukturach kościelnych i zgodnie z dyscypliną właściwą dla każdej z tych płaszczyzn”²⁷.

Wydaje się, że na tym tle braterskie stosunki pomiędzy Kościołem Ewangelicko-Augsburskim i Kościołem katolickim mogą być utrwalane i rozwijane poprzez ekumenizm praktyczny. Ten rodzaj ekumenizmu polega na współdziałaniu

²³ P. JASKÓŁA, *Tożsamość wyznaniowa – problem ekumeniczny?*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 57 (2010), s. 25.

²⁴ Data podpisania deklaracji to 31 października 1999 r.; tłumaczenie deklaracji na język polski znajduje się m.in. w „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2 (1997), s. 67–79. Na ten temat zob. *Zbawienie w Roku Jubileuszowym. Nauka na temat usprawiedliwienia w dialogu katolicko-luterańskim*, red. Z. J. KIJAS, Kraków 2000.

²⁵ Data podpisania dokumentu to dzień 23 października 2000 r. Dokument znajduje się w *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*, red. J. BUDNIAK i inni, Kraków 2016, s. 514–515.

²⁶ Ich spis zob. *Dokumenty dialogów ekumenicznych w Polsce*, [w:] *Encyklopedia ekumenizmu...*, dz. cyt., s. 507–530.

²⁷ DA 26.

chrześcijan różnych wyznań w zakresie życia społecznego, wspólnej pomocy potrzebującym, obrony godności osoby ludzkiej, obrony życia ludzkiego, pokoju i sprawiedliwości²⁸. Słuszny jest postulat protestancki, aby ekumenia stała się „powszedniością w Kościołach lokalnych” i „zeszła z wyżyn na niziny”²⁹. Także strona katolicka uważa, że formy ekumenicznej współpracy powinny mieć charakter konkretny³⁰.

Tak ujęta forma ekumenizmu może być uprawiana poprzez wzajemne kontakty parafii luterańskich i katolickich. W tym kontekście wciąż aktualne są słowa papieża Pawła VI: „Myślę po prostu, że ta pradawna i czcigodna struktura, jaką jest parafia, spełnia niezastąpioną i wielce aktualną misję”³¹.

Parafie obu Kościołów mogą podjąć się wspólnej realizacji zadań służących dobru wspólnemu, a ostatecznie ekumenicznej jedności. Taka współpraca była wolą papieża Jana Pawła II, który przebywając na Śląsku Cieszyńskim w 1995 roku, w jednym z przemówień wyraził zadowolenie i wdzięczność, że „dialog ekumeniczny rozwija się i pogłębia oraz że znajduje wyraz także w rozmaitych formach konkretnej współpracy: tak na płaszczyźnie diecezjalnej, jak i w poszczególnych parafiach”³². Z perspektywy katolickiej uważa się, że parafia

²⁸ II SYNOD PLENARNY, *Kościół katolicki w Polsce na drodze ekumenizmu* [1991], [w:] II POLSKI SYNOD PLENARNY, *Teksty robocze*, Poznań–Warszawa 1991, s. 95–126, nr 5.

²⁹ L. TRANDA, *Życie ekumenią – perspektywa w Kościołach lokalnych – perspektywa ewangelicko-reformowana*, [w:] *Życie ekumenią...* dz. cyt., s. 25.

³⁰ P. KROCZEK, *The Art of Legislation. The Principles of Lawgiving in the Church*, 2nd rev. ed., Kraków 2012, s. 124.

³¹ PAULUS PP. VI, *Allocutio*, 24.06.1963, AAS 55 (1963), s. 674 – „Ma crediamo semplicemente che questa antica e venerata struttura della Parrocchia ha una missione indispensabile e di grande attualità”, przekł. P. KROCZEK.

³² JAN PAWEŁ II, Przemówienie z dnia 22 maja 1995 r. wygłoszone w czasie spotkania z wiernymi w kościele ewangelicko-augsburskim w Skoczowie, [w:] *Drogowskazy dla Polaków Ojca świętego Jana Pawła II*, Kraków 1999, wydanie CD-ROM, nr 2.

„powinna być i uważać się za miejsce autentycznego świadectwa ekumenicznego”³³. W konsekwencji powinna brać udział w ruchu ekumenicznym³⁴. A niektórzy uważają nawet, że „parafia powinna być niekwestionowanym prekursorem ruchu ekumenicznego”³⁵.

Co więcej, prawo kanoniczne nakazuje, aby biskupi diecezjalni w swoich diecezjach, a także Konferencje Episkopatu w ramach swoich kompetencji, popierali ekumenizm i „stosownie do różnych potrzeb i pożytku wydawali praktyczne ustawy w tym zakresie, przy uwzględnieniu przepisów wydanych w tej sprawie przez najwyższą władzę kościelną” (kan. 755 § 2)³⁶. Obecny Kodeks prawa kanonicznego i różne ustawy kościelne wydawane w formie dyrektoriów zawierają ważne regulacje i dają cenne wskazówki w tym zakresie³⁷. Jako etap formacji pojednania ekumenicznego wymienia się w środowisku katolickim troskę o jedność w miłości między parafianami różnych wyznań, a przede wszystkim w rodzinach, sąsiedztwie, miejscu pracy i w całej społeczności³⁸. Także z perspektywy luterńskiej taki właśnie wymiar ma ekumenizm w Polsce³⁹.

³³ DA 67.

³⁴ J. A. CORIDEN, *The Parish in the Catholic Tradition. History, Theology and Canon Law*, New York–Mahawah 1997, s. 105.

³⁵ J. BUDNIAK, *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, [w:] *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, red. TENŻE, Katowice 2007, s. 22.

³⁶ Cytowane kanony pochodzą z *Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 (1983) pars II, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

³⁷ O. GARCIA, *Ecumenical Aspects of the Revised Code*, „CLSA Proceedings” 45 (1983), s. 201–220; B. GRIFFIN, *The Challenge of Ecumenism for Canonists*, „CLSA Proceedings” 55 (1993), s. 17–38.

³⁸ J. BUDNIAK, *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, [w:] *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, red. J. BUDNIAK, Katowice 2007, s. 20.

³⁹ *Od konfliktu do komunii. Luterąsko-Katolickie Upamiętnienie Reformacji w 2017 roku. Raport Luterąsko-Rzymskokatolickiej Komisji Dialogu ds. Jedności*, przekł. B. BRUNCZ, Dziegielów 2013, *Słowo biskupa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce*, s. 5.

Wzorem dla praktycznego współdziałania pomiędzy parafiami katolickimi i luteranskimi może być deklarowana współpraca pomiędzy Kościołem Ewangelicko-Augsburskim w Rzeczypospolitej Polskiej i Kościołem Ewangelicko-Reformowanym w Rzeczypospolitej Polskiej. Elementem porozumienia, o którym mowa, jest wspólne działanie synodów i biskupów oraz właśnie parafii⁴⁰. Takie działanie obydwu Kościołów jest czytelnym, wspólnym głoszeniem Chrystusa. Wydaje się, że także katolicy we współpracy z luteranami mogą „stawać się sługami prawdy w miłości” tak, aby i inni chrześcijanie lub nawet niechrześcijanie „widzieli wasze dobre uczynki i chwaili Ojca waszego, który jest w niebie” (Mt 5, 16)⁴¹.

Parafia w rozumieniu wiernych Kościoła katolickiego należących do obrządku⁴² rzymskokatolickiego, czyli łacińskiego

⁴⁰ *Jedność Ducha w spójni pokoju. Odezwa na 400-lecie Ugody Sandomierskiej*, Warszawa, 14.04.1970, <http://ekumenia.pl/czytelnia/dokumenty-ekumeniczne/dokument-luteransko-reformowany> (12.12.2016).

⁴¹ Cytaty biblijne pochodzą z *Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu* w przekładzie z języków oryginalnych, opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, Poznań–Warszawa 1983. Grecka wersja Nowego Testamentu pochodzi z *Grecko-polski Nowy Testament wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi, z kodami Stronga i Popowskiego oraz pełną transliteracją greckiego tekstu*, Warszawa 2014.

⁴² Termin „obrządek” (*ritus*) to dziedzictwo liturgiczne, teologiczne, duchowe i dyscyplinarne wyodrębnione przez kulturę i okoliczności historyczne narodów, wyrażający sposób przeżywania wiary, właściwy dla każdego Kościoła *sui iuris* (zob. kan. 28 § 1 *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 18.10.1990, AAS 82 (1990), s. 1045–1353; tekst łacińsko-polski: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*. Promulgowany przez papieża Jana Pawła II, wydanie łacińsko-polskie, Lublin 2002). W tym znaczeniu przedmiotowy termin występuje przykładowo w kan. 372 § 2, kan. 382 § 2, kan. 450 § 1, kan. 476, kan. 479 § 2 łacińskiego kodeksu prawa kanonicznego. *Notabene* ten kodeks przedmiotowego terminu nie definiuje.

Kościół katolicki posiada 23 obrządki. W kanonicznym porządku prawnym te obrządki to niezależne Kościoły *sui iuris*. W Polsce Kościół

(*Ecclesia latina*), i wiernych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej jawi się powszechnie jako fundamentalna struktura obu tych Kościołów⁴³. To przekonanie wiernych ma raczej intuicyjny charakter. Wynika ono z popularnego odbioru funkcjonowania ich własnego Kościoła zarówno *ad extra*, jak i *ad intra*.

Jeżeli na obecnym etapie rozwoju działalności ekumenicznej parafia, zarówno w ujęciu katolickim, jak i luteranśkim, jawi się jako miejsce uprzywilejowane dla realizacji tak zwanego ekumenizmu praktycznego, należy badawczo pochylić się nad teologicznym i formalnym ułożeniem tej strukturalnej jednostki kościelnej w teologii obu Kościołów. Problemem ba-

katolicki działa w czterech obrządkach: łacińskim – Kościół rzymskokatolicki; bizantyjsko-ukraińskim – Kościół katolicki obrządku bizantyjsko-ukraińskiego; bizantyjsko-słowiańskim – Kościół katolicki obrządku bizantyjsko-słowiańskiego; ormiańskokatolickim – Kościół katolicki obrządku ormiańskiego.

⁴³ Dla jasności doktrynalnej trzeba dodać, że Kościoły poreformacyjne nie są – w opinii Kościoła katolickiego – „Kościołami w ścisłym sensie” (*sensu proprio Ecclesiae non sunt*). Są to „wspólnoty kościelne” lub „wspólnoty eklezjalne” (*communitates ecclesiales*). One bowiem nie zachowały prawomocnego Episkopatu oraz właściwej i całkowitej rzeczywistości eucharystycznego misterium (CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Declaratio Dominus Iesus de Iesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica*, 6.08.2000, AAS 92 (2000), s. 742–765; wersja polska: KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Deklaracja Dominus Iesus o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła*, Częstochowa 2000, nr 17). Do tych wspólnot należy Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej. Jednak dla czytelności przekazu w niniejszej książce termin „Kościół” odnoszony będzie do obu wspólnot.

Istota Kościoła określona przez reformację zawarta w Słowie i sakramentach sprawia, że luteranom znacznie łatwiej przyznać innym wspólnotom chrześcijańskim miano Kościołów. Na gruncie protestanckim Kościołowi katolickiemu przyznaje się powszechnie pełne prawo do eklezjalności. R. SCHÄFER, *Communio w eklezjologii luteranśkiej*, w: *Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej Federacji Luteranśkiej*, red. M. HINTZ, J. SOJKA, Bielsko-Biała 2014, s. 96.

dawczym niniejszego opracowania jest więc kwestia rozumienia natury i funkcji parafii w kontekście odpowiednio katolickiej i luterańskiej eklezjologii i teologii pastoralnej. Odpowiedź na to pytanie pozwoli na właściwe, bo ugruntowane w logice wiary, określenie możliwych ścieżek praktycznej współpracy między członkami katolickich i luterańskich parafii.

Na tym tle można sformułować zasadniczy cel niniejszej książki. Tym głównym celem jest zbadanie teologiczno-prawnego obrazu parafii w Kościele rzymskokatolickim i Kościele Ewangelicko-Augsburskim w Rzeczypospolitej Polskiej, z jednoczesną próbą zakreślenia nie tylko podstawy ekumenicznej współpracy obu tych struktur, ale także obszarów tej praktycznej współpracy oraz ukazania jej perspektyw. Celem pobocznym publikacji jest danie możliwości, poprzez dostarczenie i zestawienie najważniejszych informacji dotyczących parafii w obu Kościołach, wzajemnego poznania się wiernych luterańskich i katolickich. To z kolei może sprzyjać ich zbliżeniu oraz odkryciu prawdziwego oblicza parafii jako takiej, czyli – jak naucza Kościół katolicki – samej tajemnicy Kościoła Chrystusowego, który właśnie w parafii istnieje i działa⁴⁴. Ten cel jest zbieżny z postulatem Dyrektorium ekumenicznego z 1993 roku skierowanym do katolików, aby, po pierwsze, zdawali sobie sprawę z tego, „czym jest Kościół katolicki”, oraz, po drugie, mieli „poprawną znajomość innych Kościołów i Wspólnot eklezjalnych, z którymi mają do czynienia”⁴⁵.

2. Uzasadnienie badań

Badanie naukowe dotyczące parafii zostanie w niniejszej książce ograniczone do warunków polskich. Uzasadnienie takiego ujęcia tematu wynika z racji teologiczno-kanonicznych i statystyczno-socjologicznych.

⁴⁴ ChL 26; por. DA 61 pkt b.

⁴⁵ DA 24.

W Kościele katolickim, co do zasady, w sprawach depozytu wiary oraz prawd niezbędnych, aby strzec samego depozytu wiary (por. kan. 750 § 1 i § 2), panuje dzięki Nauczycielskiemu Urzędowi Kościoła światowy uniwersalizm rozwiązań teologicznych. „Ci [bowiem], którzy zajmują się świętymi naukami”, wprawdzie korzystają ze słusznej wolności poszukiwania, powinni jednak zachować posłuszeństwo wobec Magisterium (zob. kan. 218). Kościoły luterzańskie nie mają urzędu, który by działał w sposób podobny do katolickiego Magisterium. Skutkuje to licznymi i niekiedy bardzo głębokimi rozbieżnościami teologicznymi pomiędzy tymi Kościołami.

U katolików stan jedności teologicznej przekłada się na jednolite rozwiązania kanoniczne, tworząc prawo powszechne Kościoła. Należy zauważyć, że Najwyższy Nauczyciel wiary jest jednocześnie Najwyższym Prawodawcą (zob. kan. 331). Prawo partykularne, czyli zazwyczaj prawo poszczególnych diecezji (zob. kan. 368), musi, co do zasady, mieścić się – gdy chodzi o zakres oraz treść rozwiązań – w tych ramach. Natomiast w Kościołach luterzańskich na świecie panuje duża rozbieżność prawa, także prawa dotyczącego form realizacyjnych Kościołów, czyli również instytucji, urzędów czy stanowisk związanych z parafią⁴⁶.

Wszystko to oznacza, że chcąc analitycznie porównać parafię katolicką z parafią luterzańską, należy wpierw zdecydować o tym, z parafią którego konkretnego Kościoła luterńskiego będzie porównywana parafia katolicka. Wybór padł na Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej. Decyzja ta z kolei ma silne uzasadnienie w postaci argumentu statystyczno-socjologicznego.

Wprawdzie według danych podanych przez Główny Urząd Statystyczny za rok 2014 (w końcu roku) rzymscy katolicy

⁴⁶ Zob. T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, [w:] R. BORSKI, T. KONIK, M. LIS, *Kościół w paragrafach. Projekty, studia, dyskusje*, red. T. KONIK, Katowice 2007, s. 67–68.

liczyli 33 494 700 wiernych⁴⁷, a Kościół Ewangelicko-Augsburski miał 61 736 wiernych⁴⁸, ale są w Polsce obszary (np. Śląsk Cieszyński), gdzie proporcje te w niektórych gminach lub miejscowościach się wyrównują, a niekiedy liczba luteranów przewyższa liczbę katolików⁴⁹.

Ten socjologiczny fakt powoduje to, iż „Są w Polsce takie miejsca, diecezje, parafie, w których ruch ekumeniczny rodzi się i wyrasta z istoty społecznej i kulturowej rzeczywistości, będącej wynikiem historycznych doświadczeń, swoistego dziedzictwa kulturowego oraz współczesnych procesów”⁵⁰. Te socjologiczne zjawiska są wynikiem społecznej natury człowieka, a wzmocnienie chrześcijańskim etosem otwarcia się na bliźnich, który głoszą obydwie te Kościoły, powoduje, że problem współpracy ekumenicznej jest bardzo ważny. Ta współpraca może mieć nie tylko indywidualny charakter, ale może odbywać się na płaszczyźnie instytucjonalnej, na przykład na płaszczyźnie parafii. Pewne jest, że efektywność takiego współdziałania jest uzależniona od wzajemnej znajomości obydwu tych struktur przez członków poszczególnych Kościołów.

3. Źródła dla badań i metody badań

Aby osiągnąć tak zarysowane cele, konieczne jest sięgnięcie do myśli teologicznej obu Kościołów dotyczącej głównie parafii jako kluczowego elementu istnienia i funkcjonowania każdego z Kościołów. Metodologicznym zamierzeniem

⁴⁷ GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2015*, Warszawa 2015, s. 198.

⁴⁸ Tamże, s. 196.

⁴⁹ Przykładowo jest tak w miejscowościach jak Goleiszów czy Wiśla, zob. *Informator diecezji bielsko-żywieckiej 2012*, red. P. GREGER i inni, Bielsko-Biała 2012, s. 161, 330, 332; A. RUMPEL, *Religie w Polsce*, Łódź 2009, s. 88.

⁵⁰ J. BUDNIAK, *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, [w:] *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, red. J. BUDNIAK, Katowice 2007, s. 19.

jest sięgnięcie *ad fontes*, czyli do fundamentalnych dla obu Wspólnot dzieł doktrynalnych. Aczkolwiek współczesne interpretacje tych źródeł nie pozostaną pominięte.

W praktyce obydwóch Kościołów zasady wpływające z doktrynalnych stwierdzeń mają często postać normatywną. Oznacza to, że przybierają formę przepisów prawnych lub zdań o charakterze *quasi*-normatywnym, czyli: wskazówek, zaleceń, rad lub praktyk. Stąd też istnieje potrzeba sięgnięcia także do prawnych źródeł. Zarówno katolicy, jak i luteranie nie uznają tych źródeł za mniej doniosłe czy też mniej reprezentatywne pod względem teologicznym od źródeł *stricto* teologicznych.

Jeżeli chodzi bowiem o generalny stosunek luteranizmu do prawa endogenicznego Kościoła, to wydaje się, że sam Marcin Luter był niechętny wobec prawa kościelnego. Napisał on tak: „Jakie jednak okropności, bóleści i szkody to cesarskie papieństwo wyrządziło, nie da się opowiedzieć. Po pierwsze bowiem, przez jego księgę [prawo kanoniczne] świat zapełnił się wszelkim bałwochwalstwem z klasztorami, fundacjami, świętymi, pielgrzymkami, czyścem, odpustem, przymusowym celibatem i niezliczoną ilością ludzkich nauk i uczynków”⁵¹. Są jednak badacze, którzy utrzymują, że Marcin Luter nie sprzeciwiał się prawu, jako regulatorowi zachowań ludzkich, a jedynie był przeciwny nadużywaniu prawa⁵², zaś prawo kościelne w jego opinii było użytecznym narzędziem w rękach reformatorów⁵³.

⁵¹ M. LUTER, *Przedmowa do Objawienia św. Jana (1530)*, [w:] M. LUTER, *Przedmowy do ksiąg biblijnych*, przekł. J. KRZYSZPIEŃ, Warszawa 1992, s. 109.

⁵² J. W. MONTGOMERY, *Luther and Canon Law*, „Bibliotheca Sacra” 158 (2001) nr 630, s. 218–231, szczególnie s. 229.

⁵³ J. ESTES, *Luther's Attitude Toward the Legal Traditions of His Time*, „Lutherjahrbuch” 79 (2009), s. 91.

Z pewnością jednak reformator „powstrzymał się, by wystąpić jako ustawodawca dla Kościoła”⁵⁴.

Przychylny stosunek do regulacji prawnych w Kościele miał Filip Melanchton. Napisał on w *Wyznaniu augsburskim*: „Kościoły nasze uczą o obyczajach kościelnych, że należy utrzymać te spośród nich, które mogą być zachowane bez grzechu i które mogą się przyczynić do utrzymania spokoju i należytego ładu w Kościele”⁵⁵. Tym samym aprobował konieczne endogeniczne regulacje. Wspomniany autor w *Apologii Wyznania augsburskiego* wytyka nawet, że „Kościoły luterańskie lepiej stosują się do przepisów kanonicznych niż przeciwnicy”⁵⁶.

Pozytywne odniesienie do prawa Kościoła, które docenia znaczenie i użyteczność dyscypliny we wspólnocie, można spotkać w *Porządku kościelnym Wacława Adama*. Ta ustawa księcia cieszyńskiego z XVI wieku jasno nakazywała: „Porządek kościelny, który przy służbie Bożej i obrzędach kościelnych w kościele chrześcijańskim (...) kaznodzieje i nauczyciele Słowa Bożego zachowywać mają”⁵⁷.

Z kolei na potwierdzenie antynomicznej postawy luterańców przywołuje się opinię wyrażoną przez Rudolfa Sohma, który rozważania na temat relacji prawa i Kościoła podsumował zdaniem: „Kościół ma duchową naturę, prawo natomiast ziemską. Natura prawa kanonicznego stoi w opozycji do natury Kościoła”⁵⁸. Opierając się na powyższym twierdzeniu,

⁵⁴ L. GRANE, *Wyznanie augsburskie. Wprowadzenie w podstawowe myśli Reformacji luterańskiej*, przekł. K. LAZAR, J. T. MACIUSZKO, Bielsko-Biała 2002, s. 157.

⁵⁵ CA art. XV: *O obyczajach kościelnych*, s. 146.

⁵⁶ L. GRANE, *Wyznanie augsburskie...*, dz. cyt., s. 155.

⁵⁷ *Porządek kościelny Wacława Adama*, [w:] A. WANTUŁA, *Porządek kościelny Wacława Adama. Początki organizacji Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim*, „Rocznik Teologiczny” (1937) t. 2, s. 295.

⁵⁸ R. SOHM, *Kirchenrecht*, Bd. I, *Die geschichtlichen Grundlagen*, Leipzig 1923, s. 700 – „Das Wesen der Kirche ist geistlich, das Wesen des Rechtes

można powiedzieć, że prawo luteriańskie ze swej istoty jest tej wspólnocie religijnej obce. Jest w niej niechcianym elementem. Powyższy pogląd w jakimś zakresie jest u luteranów obecny do dziś⁵⁹. Trzeba jednak zaznaczyć, że jego autor był w łonie Kościoła luteriańskiego mocno krytykowany. Przykładowo, Karl Barth napisał tak: „Teza R. Sohma to z pewnością urojona sprawa, gdyż już pierwsza gmina miała przynajmniej porządek kanoniczny – Apostołów oraz lud!”⁶⁰. Jednakże przyjęcie tezy Rudolfa Sohma za prawdziwą nie musi przekreślać konieczności zaprowadzenia prawa w Kościele. Istnienie prawa, chociaż jedynie tolerowane, usprawiedliwiać może jego użyteczność zawarta w jego funkcjach – *ubi societas, ibi ius*.

Współcześnie biskup Ryszard Borski w czasie Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w 2004 r. powiedział na temat teologicznej wartości prawa luteriańskiego: „Nie mamy dokumentu, który by lepiej, pełniej i głębiej przedstawiał naszą teologię, jak właśnie pewne fragmenty Zbioru Przepisów Prawnych. Jest nie tylko regulatorem prawnym, ale także bardzo obszernym i miarodajnym wykładnikiem tego jak my, jako Kościół, się rozumiemy, jak my, jako Kościół Ewangelicki w Polsce, się definiujemy”⁶¹. Prawo kościelne powinno więc „w optymalnej mierze oddawać jego eklezjologię, owe istotne założenia teologiczne. Co więcej, należy powiedzieć, że zgodność z eklezjologią, adekwatność do teologicznych założeń Kościoła, stanowi ważne kryterium prawa kościelnego”⁶².

ist weltlich. Das Wesen des Kirchenrechtes steht mit dem Wesen der Kirche in Widerspruch”, przekł. P. KROCZEK.

⁵⁹ O. BAYER, *Martin's Luther Theology. A Contemporary Interpretation*, transl. T. H. TRAPP, Grand Rapids 2008, s. 65–66.

⁶⁰ K. BARTH, *Dogmatyka w zarysie*, przekł. I. NOWICKA, Warszawa 1994, s. 146.

⁶¹ Protokół z przebiegu 6 sesji zwyczajnej XI Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Bielsko-Biała, 23–24 października 2004 r. (za: T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, dz. cyt., s. 57).

⁶² Tamże.

Z kolei stosunek Kościoła katolickiego do prawa endogenicznego jest bardzo przychylny. Jest to pełna akceptacja dla prawa w Kościele, która wyraża się w postawie wiernych wobec prawa. Na tę postawę składają się: szacunek wobec norm prawnych, rozumienie znaczenia instytucji prawnych i świadomość hierarchów oraz wiernych co do roli i celów prawa obowiązującego w Kościele⁶³, a także to, że prawo kanoniczne powszechne obowiązuje wiernych w sumieniu *ad culpam*⁶⁴. W ujęciu katolickim prawo kanoniczne jest normatywną formą nauczania Kościoła. Papież Jan Paweł II jako Najwyższy Prawodawca stwierdził:

Narzędzie, jakim jest Kodeks, w pełni zgadza się z naturą Kościoła jaką zwłaszcza przedstawia nauka Soboru Watykańskiego II brana w całości, ze szczególnym uwzględnieniem jego doktryny eklesjologicznej. Zatem w jakiś sposób ten nowy Kodeks może być pojmowany jako wielki pas transmisyjny przenoszący na język kanonistyczny tę doktrynę, mianowicie soborową eklesjologię. Chociaż nie da się obrazu Kościoła w ujęciu doktryny Soboru doskonale przełożyć na język kanonistyczny, to jednak Kodeks powinien się odnosić do tego obrazu jako pierwotnego wzoru, którego zarys powinien on odpowiednio, o ile to możliwe, z samej swej natury wyrażać⁶⁵.

⁶³ Zob. R. SOBAŃSKI, *Prawo kanoniczne a kultura prawna*, „Prawo Kanoniczne” 35 (1992) nr 1–2, s. 15–33; TENŻE, *Uwagi o miejscu prawa kanonicznego w kulturze prawnej*, [w:] *W kierunku religijności*, red. B. BEJZE, Warszawa 1983, s. 268–282.

⁶⁴ P. KROCZEK, *The Art of Legislation...*, dz. cyt., s. 233–234.

⁶⁵ JOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica Sacrae disciplinae leges*, 25.01.1983, AAS 75 (1983) pars II, s. XI; tekst łacińsko-polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984, s. 13 – „Instrumentum, quod Codex est, plane congruit cum natura Ecclesiae, qualis praesertim proponitur per magisterium Concilii Vaticani II in universum spectatum, peculiarique ratione per eius ecclesiologiam doctrinam. Immo, certo quodam modo, novus hic Codex concipi potest veluti magnus nisus transferendi in sermonem canonicum hanc ipsam doctrinam, ecclesiologiam scilicet conciliarem.

Prawo jest więc ściśle związane z teologią w tym sensie, że kanoniczne regulacje wypływają z teologicznych ustaleń. Niektórzy twierdzą nawet, że prawo i teologia są organiczną jednością⁶⁶.

Wniosek z prezentacji tych dwóch stanowisk – luterńskiego i katolickiego – dotyczących prawa endogenicznego owych Kościołów jest następujący: prawo to *locus theologicus*. Korzystanie więc ze źródeł o charakterze *stricte* prawnym czy o charakterze *quasi*-normatywnym w pracy teologicznej jest w pełni uzasadnione. Taka metodologia jest cennym narzędziem w alternatywnym ujęciu tematów znanych i opracowanych wyłącznie na podstawie doktrynalnych źródeł.

Czerpanie ze źródeł prawnych wiąże się z pewnymi trudnościami. W źródłach luterńskich wynikają one głównie z „powtórzeń z przeinaczeniem lub rozszerzeniem”, brakiem terminologicznej jednolitości pomiędzy dokumentami, a niekiedy nawet z tego, że różne dokumenty narzucają niekoherentne ze sobą rozwiązania prawne (zob. np. § 70 ust. 15 ZPW i § 36 lit. o RZW)⁶⁷. Niekiedy dokumenty te określają odmienne zakresowo uprawnienia tych samych podmiotów w tych samych sprawach, np. w sprawie nadzoru przez biskupa nad duchownymi (zob. § 53 pkt 4 ZPW; § 16 ust. 1 PS) czy w prawach utraty przynależności do parafii (§ 23 ust. 2 ZPW; § 2 ust. 3 RP), a także odmienne w powtórzeniach części przepisów definiują obowiązki osób (zob. np. § 133 PS i § 136 PS). Poziom

Quod si fieri nequit, ut imago Ecclesiae per doctrinam Concilii descripta perfecte in linguam canonicam convertatur, nihilominus ad hanc ipsam imaginem semper Codex est referendus tamquam ad primum exemplum, cuius lineamenta is in se, quantum fieri potest, suapte natura exprimere debet”.

⁶⁶ L. ÖRSY, *Theology and Canon Law. New Horizons for Legislation and Interpretation*, Collegeville 1992, s. 170.

⁶⁷ Szczegółowo o tym pisze R. BORSKI, *Kościół w paragrafach*, [w:] R. BORSKI, T. KONIK, M. LIS, *Kościół w paragrafach. Projekty, studia, dyskusje*, red. T. KONIK, Katowice 2007, s. 11–17, szczególnie s. 12.

legislacji w Kościele katolickim również nie jest pozbawiony podobnych wad⁶⁸.

Gdy chodzi o język źródeł teologicznych i prawnych użytych w niniejszej książce, to trzeba objaśnić kilka spraw. Po pierwsze, wersje łacińska i niemiecka Ksiąg Wyznaniowych Luteranizmu są równoprawne⁶⁹. Po drugie, gdy chodzi o źródła katolickie, to język łaciński jest oficjalnym językiem Kościoła katolickiego⁷⁰. Uważa się bowiem, że jest to jedyny język, który nadaje się, aby być „wspaniałą szatą dla niebieskiej doktryny i świętego prawa”⁷¹. O ile wymagała tego precyzja lub przedmiot rozważań, kluczowe terminy lub cytaty zostały przytoczone w oryginalnych językach. W innych przypadkach posłużono się tłumaczeniami na język polski.

Dla jasności należy zaznaczyć, że termin „prawo kanoniczne” w niniejszej książce odnosi się do prawa Kościoła rzymskokatolickiego. Termin „prawo kościelne” w zależności od kontekstu – do prawa kanonicznego lub prawa luterańskiego, obydwa Kościoły bowiem posługują się tym terminem w odniesieniu do swojego prawa endogenicznego.

Ostry podział na dokumenty doktrynalne i normodawcze jest w przypadku Kościołów chrześcijańskich niemożliwy lub przynajmniej bardzo utrudniony. Przepis prawny jest bowiem często specyficzną formą nauczania doktrynalnego, w tym sensie, że reguluje zachowania tak, aby odpowiadały zobowiązaniom wypływającym z wiary. Z powyższej racji

⁶⁸ P. KROCZEK, *The Art of Legislation...*, dz. cyt., s. 7 i podana w przypisie 11 literatura, czy też: P. KROCZEK, *Ocena instrukcji „Dignitas connubii” z perspektywy sztuki legislacji*, „Prawo Kanoniczne” 58 (2015) nr 1, s. 108.

⁶⁹ T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, dz. cyt., s. 78.

⁷⁰ JOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica Pastor Bonus* de Romana Curia, 28.06.1988, AAS 80 (1988), art. 16; zob. JOANNES PP. XXIII, *Constitutio apostolica Veterum Sapientia* de Latinitatis studio provehendo, 22.02.1962, AAS 54 (1962), s. 129–135.

⁷¹ Pius PP. XI, *Motu proprio Litterarum latinarum* in athenaeo gregoriano constituenda, 20.10.1924, AAS 16 (1924), s. 417 – „magnifica caelestis doctrinae sanctissimarumque legum veste”, przekł. P. KROCZEK.

obydwa te rodzaje dokumentów będą dla niniejszego opracowania źródłami i zostaną umieszczone w bibliografii książki w jednym katalogu.

W postępowaniu ze źródłami przedmiotu zastosowano kilka metod. Pierwsza z nich to metoda analityczna. Za jej pomocą dokonano wykładni regulacji prawa kanonicznego i luterńskiego oraz nauczania doktrynalnego obydwu Kościołów. Drugą metodą była metoda porównawcza użyta w celu stwierdzenia podobieństw lub różnic w definiowaniu terminów oraz ujmowaniu parafii przez teologię lub prawo katolickie i luterńskie. Metodą, która swoje zastosowanie miała głównie w stosunku do literatury przedmiotu, była krytyczna analiza piśmiennictwa. W procesie powstania niniejszego opracowania została użyta także dyskusja naukowa polegająca na rozstrząsaniu niektórych zagadnień spornych lub niejasnych i ich krytycznej ocenie.

Publikacja niniejsza nie miała na celu prezentacji pełnego nauczania Kościołów w obszarach, które są w niej poruszane. Dlatego też prezentacji dokonano częściowo i wyłącznie w zakresie, w jakim jest to konieczne dla realizacji zadania badawczego.

Dobór celów i źródeł tego opracowania pokazuje, że ma ono charakter teoretyczno-praktyczny. Taki charakter dobrze odpowiada tematowi parafii⁷². Nie chodzi bowiem o wskazanie wyłącznie teologicznych podstaw istnienia lub działalności parafii w obu Kościołach, lecz o uchwycenie tych teologiczno-teoretycznych podstaw w celu pokazania możliwości praktyczno-ekumenicznej współpracy pomiędzy katolikami i luteranami oraz katolickimi i ewangelickimi parafiami. Właśnie tam, w parafiach, jedność chrześcijan buduje się i ukazuje każdego dnia⁷³.

⁷² Por. K. RAHNER, *Theology of the Parish*, [w:] *The Parish – from Theology to Practice*, ed. H. RAHNER, Westminster 1958, s. 35.

⁷³ DA 27.

4. Struktura książki

Poza niniejszym wstępem książka ta składa się z wykazu skrótów, trzech rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Rozdziały, czyli konstytutywne części tego dzieła, są pomyślane tak, aby wprowadzać w temat parafii stopniowo, jakby od zewnątrz, poprzez strukturę wewnętrzną parafii, aż do prezentacji obszarów jej działania.

W pierwszej części chodziło o zaprezentowanie parafii na tle wybranych struktur, głównie kościelnych. W tym celu pokazano historię formowania się wspólnot chrześcijańskich, które można z dzisiejszej perspektywy nazwać parafiami w Kościele pierwotnym. Następnie zestawiono współczesne ujęcia teologiczno-prawne parafii obecne w nauczaniu Kościoła katolickiego i luterńskiego. Nie pominięto także tego, w jaki sposób parafia jest regulowana przez prawo polskie. Było to wskazane, obydwa Kościoły bowiem jako całość, ale także poszczególne elementy ich organizacyjnej konstrukcji, podlegają prawu powszechnemu. Wszystko to dało podstawę do uchwycenia relacji parafii do struktur większych, czyli diecezji i Kościoła.

Następnie w drugim rozdziale omówiono wewnątrzustrojową konstrukcję parafii. Opisano więc duchownych parafialnych i duchownych powiązanych swoją pracą z parafią, a także parafian działających indywidualnie i w strukturach kolegialnych. W tym celu konieczne było teologiczne przedstawienie koncepcji powszechnego kapłaństwa i urzędu kościelnego.

Trzeci rozdział dotyczy działalności parafii katolickiej i luterńskiej skupionej wokół realizacji *tria munera sacra*, czyli misji: kapłańskiej, prorockiej i królewskiej. W tym rozdziale chodziło o opisanie działalności parafii obu Kościołów w obszarze tych elementów, które są dogmatycznie lub duszpastersko zbliżone.

Książka posiada podsumowanie w postaci zakończenia. W tej części wyartykułowano najważniejsze prawa i obowiązki parafii katolickiej i luterńskiej. Następnie przedstawiono obszary potencjalnej ekumenicznej współpracy pomiędzy tymi bliźniaczymi strukturami. Wystosowano także postulat wzywający podmioty prawodawcze do dokonania takich zmian w endogenicznym prawie kościelnym, aby umożliwiły one lub zdynamizowały ekumeniczną współpracę parafii. Jest to do dokonania w oparciu o istniejące już możliwości, które daje wspólna teologiczna podstawa istnienia i funkcjonowania parafii w obu Kościołach. Na końcu załączono bibliografię podzieloną na źródła teologiczno-normatywne, źródła drugorzędne oraz na literaturę przedmiotu.

Należy dodać, że w cytatach zamieszczonych w książce zachowano oryginalną pisownię źródeł, niczego nie zmieniając. W tekście własnym autora oddano pisownię kluczowych terminów zgodną z zasadami języka polskiego.

Wypada także nadmienić, że oficjalna nazwa Kościoła luterńskiego, o którym mowa w książce, brzmi w dokumentach państwowych: „Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej”. Z kolei w prawie endogenicznym (z wyjątkiem PD2010 i PD2016) Kościół ten stosuje nazwę z odmienną pisownią członu – „Rzeczpospolita Polska”. Tę pisownię uszanowano w tytułach dokumentów luterńskich.

1

Parafia w życiu Kościoła

Parafia *prima facie* jawi się jako element struktury Kościoła zarówno katolickiego, jak i luterańskiego podstawowy dla ich istnienia i funkcjonowania. Dlatego omawianie parafii warto zacząć od krótkiego spojrzenia na formowanie się chrześcijańskiej wspólnoty w Kościele pierwotnym. Jest to bowiem źródło, do którego odwołują się oba te Kościoły jako do paradygmatu.

Następnie należy poprzez analizę teologiczno-prawnych źródeł wydobyć teologiczną przyczynę tej znaczącej pozycji parafii. Dla uzyskania pełnego obrazu w tym zakresie należy pokazać parafię na tle każdego z wymienionych Kościołów oraz na tle struktur kościelnych, a szczególnie diecezji. Celowe jest także uchwycenie tego, w jaki sposób parafia jest widziana przez ustawodawcę polskiego. Kościół bowiem jako całość i jego poszczególne elementy podlegają regulacjom państwowym.

1.1. Parafia w Kościele pierwotnym

1.1.1. Formowanie się wspólnoty w Kościele pierwotnym oraz analiza pojęć

„U początków chrześcijaństwa leży przeświadczenie pierwszych świadków ziemskich dziejów Jezusa, że za pośrednic-

twem Jezusa Chrystusa Bóg skierował do ludzkości swoje ostateczne słowo zbawienia”¹. To przeświadczenie było impulsem do działania określonego treścią objawienia. Nowy Testament dostarcza cennych danych dotyczących początków formowania się Kościoła. Zachętą do łączenia się uczniów Chrystusa w grupy są Jego słowa: „Bo gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich” (Mt 18, 20). Chrześcijaństwo w tych grupach trwali w nauce Apostołów i we wspólnotcie, w łamaniu chleba i w modlitwach (Dz 2, 42). Jak zapewnia autor Dziejów Apostolskich: „Jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich wierzących” (Dz 4, 32). Po Wniebowstąpieniu Zbawiciela to nie indywidualni chrześcijanie mieli kontynuować dzieło Jezusa w świecie, ale chrześcijanie skupieni razem, czyli złączeni we wspólnotcie.

Łączność wynikająca z podzielanej wiary w Jezusa Chrystusa oraz przeżywanie przynależności do wspólnoty wierzących tworzyły w chrześcijanach poczucie jedności oraz równocześnie poczucie odrębności od pogańskiego świata. Chrześcijaństwo wierzyło, że cieszą się Bożym wybraństwem (*eklektói, ἐκλεκτοί*) (Rz 8, 33; 1 Pt 1, 1). Ci, którzy przystępowali do chrześcijaństwa, przyjmowali chrzest, tym samym życząc sobie, „żebyśmy kroczyli w nowości życia” (*kainotēti zōēs peripatēsōmen, καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν*) (Rz 6, 4). To wejście w nowe życie było widoczne w zachowaniach, które nie mogły już być pogańskie, lecz musiały pozostawać zgodne z nauczaniem Jezusa Chrystusa i Kościoła. Od chrześcijan wymagano zerwania ze „starym człowiekiem” (*ton palaion anthrōpon, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον*) (Ef 4, 22) i przyobleczenia się w „człowieka nowego” (*ton kainon anthrōpon, τὸν καινὸν ἄνθρωπον*) (Ef 4, 24). Chrześcijaństwo gromadziło się na modlitwie i łamaniu chleba, co było największą formą tworzenia przez nich wspólnoty

¹ F. ARDUSSO, *Magisterium Kościoła*, przekł. M. STEBART, Kraków 2001, s. 15.

(Dz 2, 43)². Wyznawców Chrystusa nazwano osobnym mianem „Chrześcijan” (Χριστιανοί) (por. Dz 11, 26).

Chrześcijanie tworzący wspólnotę na nazwanie swojej społeczności użyli słowa „Kościół” – *ekklēsia* (ἐκκλησία). Tłumaczenie przedmiotowego terminu na łacinę brzmiało *ecclesia*. Słowo to zasadniczo oznaczało dwie rzeczywistości. Pierwsza z nich to wspólnota wszystkich wierzących (np. 1 Kor 6, 4; 1 Kor 12, 28; Ef 1, 22; Kol 1, 18; Mt 16, 18). Drugie określenie dotyczyło poszczególnych zgromadzeń chrześcijan w Kościele domowym lub na jakimś większym geograficznie obszarze (np. 1 Kor 1, 2; 2 Kor 1, 1; Ga 1, 22; Dz 9, 31; Rz 16, 5)³.

Powstają pytania o to, które z tych znaczeń było pierwsze oraz jakie jest współistnienie znaczeń przedmiotowego terminu. Odpowiedzi są zależne od chrześcijańskiego wyznania, do którego są one skierowane. Katolicy, wychodząc od pierwszego znaczenia, podkreślają podporządkowanie biskupowi małych grup chrześcijan. Odłamy konserwatywne protestantyzmu odwołują się zwykle do znaczenia pierwszego, zaś te liberalne – częściej do drugiego⁴. Nie ma jednak potrzeby precyzyjnego rozróżniania tych znaczeń. Trzeba tylko zauważyć, że suma poszczególnych zgromadzeń chrześcijan nie stwarza całej wspólnoty, czyli Kościoła. Każda natomiast wspólnota, nawet bardzo mała, reprezentuje całą wspólnotę, czyli Kościół (1 Kor 1, 2; 2 Kor 1, 1)⁵.

Od strony praktyki życia Kościoła w pierwszych wiekach chrześcijaństwa jawi się jako wspólnota wspólnot, do których

² J. M. POWERS, *Eucharistic Theology*, New York 1967, s. 52–58.

³ Hasło: ἐκκλησία, [w:] *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*, rev., ed. F. W. DANKER, Chicago–London 2000, s. 303–304; por. hasło: ἐκκλησία, [w:] *Theological Dictionary of the New Testament*, transl., ed. G. KITTEL, Grand Rapids 1995, vol. 3, s. 502.

⁴ Hasło: ἐκκλησία, [w:] *Theological Dictionary of the New Testament...*, dz. cyt., vol. 3, s. 503.

⁵ Tamże, s. 506.

należeli ludzie ochrzczeni⁶. Wspólnoty te związane były na początku głównie z dużymi starożytnymi miastami. Święty Paweł adresował swoje listy „do Kościoła Tesaloniczan” (1 Tes 1, 1; 2 Tes 1, 1), „do Kościoła Bożego w Koryncie” (1 Kor 1, 2) lub do „Kościoła Bożego, który jest w Koryncie” (2 Kor 1, 1), czy inaczej: „Do wszystkich przez Boga umiłowanych, powołanych świętych, którzy mieszkają w Rzymie” (Rz 1, 7).

W tych przykładowo wymienionych miastach znajdowały się „Kościoły” (*tas ekklḗsias*, τὰς ἐκκλησίᾱς), które można uznać za podstawowe komórki chrześcijaństwa. Święty Paweł napisał: „Pozdrówcie współpracowników moich w Chrystusie Jezusie, Pryskę i Akwilę (...) Pozdrówcie także Kościół, który się zbiera w ich domu” (Rz 16, 3. 5 oraz 1 Kor 16, 19; por. Flm 2; Kol 4, 15). Były to niewielkie, bo składające się z ok. 15–40 osób, powiązane więzami rodzinnymi, przyjacielskimi lub sąsiedzkimi, wspólnoty chrześcijan⁷. Te małe wspólnoty gromadziły się czasem razem jako „cały Kościół” (*holēs tēs ekklḗsias*, ὅλης τῆς ἐκκλησίᾱς) (Rz 16, 23; 1 Kor 14, 23), czyli Kościół, do którego adresował św. Paweł swoje listy.

Od II w. lokalne zgromadzenia chrześcijan określane były greckim słowem *paroikia* (παροικία). Słowo to oznaczało w grece sąsiada, kogoś, kto mieszkał obok, ale nie był obywatelem, nie miał tych samych co obywatele praw, ale rezydował pod tym samym rządzącym. Drugie znaczenie tego słowa to chrześcijańska grupa odbierana jako grupa obcych⁸.

Chrześcijanie wprawdzie przestali być „już obcymi i przychodniami” i stali się „współobywatelami świętych i domownikami Boga” (Ef 2, 19), lecz w stosunku do świata nadal byli obcymi i przybyszami (2 Pt 2, 11), którzy spędzają czas na obczyźnie (1 Pt 1, 17). Charakter Kościoła jako *παροικία*

⁶ J. A. CORIDEN, *The Parish in the Catholic Tradition...*, dz. cyt., s. 9.

⁷ Tamże, s. 11.

⁸ Hasło: παροικία, [w:] *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*, rev., ed. F. W. DANKER, Chicago–London 2000, s. 779.

ujawnia się szczególnie jasno w wersji: „Nie mamy tutaj trwałego miasta, ale szukamy tego, które ma przyjść” (Hbr 3, 14).

Należy jednak zauważyć, że jednocześnie chrześcijanie nie odcinali się całkowicie od świata i nie czuli się w nim zupełnie obco. Dowodem na to jest *List do Diogeneta*:

Chrześcijanie nie różnią się od innych ludzi ani miejscem zamieszkania, ani językiem, ani strojem. Nie mają bowiem własnych miast, nie posługują się jakimś niezwykłym dialektem, ich sposób życia nie odznacza się niczym szczególnym (...). Mieszkają w miastach greckich i barbarzyńskich, jak komu wypadło, stosują się do miejscowych zwyczajów w ubraniu, jedzeniu, sposobie życia, a przecież samym swoim postępowaniem uzewnętrzniają owe przedziwne i wręcz nie do uwierzenia prawa, jakimi się rządzą⁹.

Wniosek, który można wyciągnąć, brzmi następująco: „W Nowym Testamencie Kościół więc to *ἐκκλησία* i *παροικία*, lub też, bardziej dokładnie, jako *ἐκκλησία* i także jako *παροικία*”¹⁰. Trzeba zaznaczyć także nieco odmienny pogląd. Rudolf Bultman stwierdził, że organizacja Kościoła rozwijała się ze świadomością, że wspólnota kościelna jako całość istnieje przed lokalnymi zbiorowiskami chrześcijan. *Ecclesia* w pierwszej kolejności oznacza nie pojedynczy zbór wiernych, ale Lud Boży. Kościół jako całość ma pierwszeństwo przed pojedynczymi społecznościami. Ontologicznie i czasowo Kościół jest przed każdą wspólnotą¹¹.

⁹ *Epistola ad Diogenetum*, [w:] *Patrologiae cursus completus*, red. J.-P. MIGNE, vol. 2, Paris 1857, V, 1–4, Series Graeca; wersja polska użytego fragmentu za: *Liturgia Godzin*, t. 2, Pallottinum 1984, s. 658.

¹⁰ Hasło: *ἐκκλησία*, [w:] *Theological Dictionary of the New Testament...*, dz. cyt., vol. 5, s. 842.

¹¹ R. BULTMANN, *Theologie des Neuen Testaments*, Tübingen 1958, s. 96; zob. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Litterae Communionis notio ad Catholicae Ecclesiae episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio*, 28.05.1992, AAS 85 (1993), s. 838–850; wersja polska: KONGREGACJA NAUKI WIARY, List z dnia 28 maja 1992 r. o niektórych aspek-

Obecnie w odniesieniu do Kościoła w Jerozolimie, tego, który powstał w dniu zesłania Ducha Świętego, luteranie używają terminu „prazbór”, a wobec Kościołów w innych miastach – terminu „zbór”¹². Katolicy mówią o „Kościele” w danym miejscu.

1.1.2. Struktura wewnętrzna wspólnot chrześcijańskich

Z czasem wspólnoty chrześcijańskie stawały się coraz liczniejsze. Pojawiły się w nich więc naturalne, bo uwarunkowane socjologicznymi prawami, zjawiska. Zaczęły występować także zjawiska wywołane grzechem – opuszczanie wspólnych spotkań (Hbr 10, 25), znieważanie Eucharystii (1 Kor 11, 17–22; 1 Kor 11, 27–29), zakłamania doktryny (Ga 1, 6), konflikty wewnętrzne i w rezultacie podziały we wspólnocie (1 Kor 1, 10–12). Świadectwem tych zjawisk i reakcji apostołów na nie są listy pasterskie, a szczególnie listy św. Pawła Apostoła¹³.

W efekcie uległa zróżnicowaniu i skomplikowaniu także struktura wewnętrzna tych wspólnot – rozwijały się one organizacyjnie¹⁴. Struktura ta była rozmaita w zależności od wspólnoty, nie było bowiem jednego dla nich modelu¹⁵. Można jednak wyodrębnić pewne funkcje podejmowane przez członków tychże wspólnot, które powielają się we wszystkich¹⁶. Byli

tach Kościoła pojętego jako komunია *Communio notio*, Watykan 1992, nr 8–11.

¹² H. CZEMBOR, *Dzieje chrześcijaństwa. Starożytność*, Cieszyn 2001, s. 17–24.

¹³ J. A. CORIDEN, *The Parish in the Catholic Tradition...*, dz. cyt., s. 12; zob. S. RABEJ, *Kościół lokalny a integracja europejska*, [w:] *Życie ekumeniczne...*, dz. cyt., s. 217–219.

¹⁴ Zob. H. CZEMBOR, *Dzieje chrześcijaństwa. Starożytność*, Cieszyn 2001, s. 20.

¹⁵ J. A. CORIDEN, *The Parish in the Catholic Tradition...*, dz. cyt., s. 18.

¹⁶ M. ŻUROWSKI, *Współuczestnictwo kościelne. „Ius ad Communionem”*, Kraków 1985, s. 190.

więc ci, który pracowali we wspólnocie, którzy przewodzili i w Panu napominali (1 Tes 5, 12), a także ci, których Bóg ustanowił w Kościele jako: apostołów, proroków, nauczycieli, tych, co mają dar czynienia cudów, wspierania pomocą, rządzenia oraz przemawiania rozmaitymi językami (1 Kor 12, 28). Święty Paweł wymienia tych, którzy posiadali różne dary łaski: „bądź dar prorocstwa – [do stosowania] zgodnie z wiarą; bądź to urząd diakona dla wykonywania czynności diakońskich; bądź urząd nauczyciela dla wypełniania czynności nauczycielskich; bądź dar upominania dla karcenia” (Rz 12, 6). Podział funkcji był zależny od darów Ducha Świętego (1 Kor 12, 4–11).

Nowy Testament dostarcza informacji także o odejściach w poszczególnych zgromadzeniach chrześcijan od tego pneumonologicznego i charyzmatycznego służenia wspólnocie w stronę modelu bardziej stabilnego, posiadającego prawną formę. Nie można tu jednak mówić o organicznej, czyli konstytutywnej zmianie w Kościele¹⁷. Z czasem więc wytworzyły się trzy kategorie hierarchicznie usytuowanych liderów wspólnoty: biskup (*episkopos*, ἐπίσκοπος) (1 Tm 3, 2), prezbiter (*presbyteros*, πρεσβύτερος) (Tyt 1, 5–6) i diakon (*diakonos*, διάκονος) (1 Tm 3, 8). Jednocześnie zauważyć trzeba, że terminy *episcopos* i *presbyteros* były stosowane zamiennie w Nowym Testamencie¹⁸.

Na tle podziału funkcji we wspólnotach chrześcijańskich pojawił się w XVI w. istotny rozdzwiek pomiędzy katolikami

¹⁷ Hasło: ἐκκλησία, [w:] *Theological Dictionary of the New Testament...*, dz. cyt., vol. 3, s. 535.

¹⁸ F. GEORGE, *The Parish in the Mission of the Church*, [w:] *What is a Parish? Canonical, Pastoral, and Theological Perspectives*, ed. T. A. BAIMA, Chicago–Mundelein 2007, s. 32. O roli biskupów w strukturze starożytnego Kościoła zob. np. A. NAPIÓRKOWSKI, *Wspólnota biskupów a nieomylność nauczania*, [w:] *Eklezjalny wymiar poznania teologicznego. Materiały z symposium wykładowców teologii fundamentalnej, Kraków 3–5.04.2002*, red. T. DZIDEK, Kraków 2003, s. 50–51.

i protestantami. Chodzi o pytanie dotyczące pochodzenia tych zmian i podziałów: *res iuris humani* czy *res iuris divini*¹⁹? Ten podział widoczny jest do dziś w rozwiązaniach prawnych obowiązujących w poszczególnych Kościołach²⁰.

Wnioski z powyższych danych są następujące: grupy chrześcijańskie, i te mniejsze, i większe, posiadały od początku charakter wspólnotowy, zamknięty dla niechrześcijan, oparty na wspólnej wierze, przyjętym chrzcie, zwyczajach i na zamieszkiwaniu w tym samym miejscu. Od początku też te wspólnoty wykazywały się pewną organizacją wewnętrzną. Nie było jednego obowiązującego modelu, aczkolwiek widać pewne podobieństwa pomiędzy nimi. Jednocześnie wspólnoty te cieszyły się wolnością i autonomią, w razie konieczności ograniczaną i korygowaną w sferze doktrynalno-moralnej poprzez nauczanie Apostołów, czego dowodem są listy pasterskie.

1.1.3. Wewnętrzne relacje we wspólnotach chrześcijańskich

Nazwą opisującą specyficzną jedność chrześcijan, a jednocześnie wewnętrzne relacje w tej wspólnotcie jest greckie słowo *koinōnia* (κοινωνία). Słowo to oznaczało w starożytnej grece: 1) społeczność, wspólnotę, bliskie relacje, 2) postawę dobrej woli, zainteresowania, troski, altruizmu czy przyjaźni wobec innych, 3) znak braterskiej jedności, 4) współudział i partycypację²¹.

Przedmiotowy termin został użyty w wielu miejscach Nowego Testamentu w różnych znaczeniach. Oto niektóre z nich:

¹⁹ Zob. Hasło: ἐκκλησία, [w:] *Theological Dictionary of the New Testament...*, dz. cyt., vol. 3, s. 535.

²⁰ Ekumeniczną teologię urzędu biskupiego opisuje A. NAPIÓRKOWSKI, *Wspólnota biskupów a nieomyślność nauczania*, [w:] *Eklezjalny wymiar poznania teologicznego. Materiały z sympozjum wykładowców teologii fundamentalnej, Kraków 3–5.04.2002*, red. T. DZIDEK, Kraków 2003, s. 65–69.

²¹ Hasło: κοινωνία, [w:] *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*, rev., ed. F. W. Danker, Chicago 2000, s. 552–553.

1) spółka pomiędzy partnerami biznesowymi (Łk 5, 10), 2) uczestniczenie dzieci w śmiertelności rodzaju ludzkiego (Hbr 2, 16), 3) odkupienie i uwolnienie od zepsucia, by uczestniczyć w boskiej naturze (2 Pt 1, 4), 3) wszczepienie w drzewo oliwne (Rz 11, 17), 4) współudział w społeczności świętych (2 Kor 6, 14)²².

Szczególnie u św. Pawła przedmiotowe słowo najczęściej jest używane w kontekście religijnym jako udział wierzącego w Chrystusie: „Wierny jest Bóg, który powołał nas do wspólnoty z Synem swoim Jezusem Chrystusem, Panem naszym” (1 Kor 1, 9). Wynika on z udziału w ciele i we krwi Jezusa (1 Kor 10, 16). Nie jest to udział ograniczony do pojedynczego wiernego. Współudział bowiem w Chrystusie prowadzi koniecznie do braterstwa z chrześcijanami. To sprawia, że chrześcijanie już tu na ziemi tworzą bliską sobie wspólnotę wierzących.

Przedmiotowe słowo w przekładzie na język łaciński brzmiało *communio* i jest ono obecnie słowem kluczem do rozumienia Kościoła katolickiego. Podczas Soboru Watykańskiego II Kościół wielokrotnie sam siebie opisywał jako *communio* (np. LG 4, 7, 9, 14, 15, 18). *Nota explicativa praevia* w nr 2 do Konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* podaje precyzyjną definicję tego pojęcia. *Communio* nie oznacza jakiegoś „nieokreślonego uczucia, lecz organiczną rzeczywistość, która wymaga formy prawnej, a równocześnie ożywiana jest duchem miłości” (*vago quodam affectu, sed de realitate organica, quae iuridicam formam exigit et simul caritate animatur*)²³. Tę formę prawną stanowi właśnie prawo kanoniczne, które w Kościele pełni nie tylko funkcję wspólnototwórczą, lecz także

²² Zob. B. ROSSING, *Modele koinonii w Nowym Testamencie i w Kościele Starożytnym*, [w:] *Kościół i urząd...*, dz. cyt., s. 56–66.

²³ Cenny komentarz do pojęcia *communio* zob. J. RATZINGER, *Erläuternde Vorbemerkung*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche, Das Zweite Vatikanische Konzil*, Bd. 1, Hrsg. J. HÖFER, K. RAHNER, Freiburg–Basel–Wien 1966, kol. 350–359.

integracyjną dla wspólnoty, dla której zostało ustanowione²⁴. W Katechizmie Kościoła katolickiego elementy eklezjologii *communio* zostały wplecione w interpretację genezy i misteryjnego wymiaru Kościoła (zob. np. KKK 759–769, 772, 775, 781–789, 797).

Kościoły luterzańskie nie używają zwykle pojęcia *communio*, lecz *communio sanctorum*. Marcin Luter w *Dużym katechizmie* napisał:

Wyznanie wiary nazywa święty Kościół chrześcijański *Communio sanctorum* – społecznością świętych. Obie nazwy wyrażają to samo; ongiś wyznanie wiary nie zawierało drugiego określenia, które też przełożono na język niemiecki źle i niezrozumiale: eine Gemeinschaft der Heiligen – społeczność świętych. Chcąc to dokładnie oddać, trzeba by po niemiecku zupełnie inaczej wyrazić. Słowo *Ecclesia* bowiem znaczy właściwie po niemiecku *zgromadzenie* (zbór). (...) Słowo Kościół (*Kirche*) nie oznacza więc nic innego, jak tylko ogólne zgromadzenie i nie jest pochodzenia niemieckiego, lecz greckiego (podobnie jak wyraz *Ecclesia*). Grecy nazywają bowiem w swoim języku Kościół *Kyria*, co po łacinie nazywa się *Curia*. Dlatego w poprawnej niemczyźnie powinno by się w naszym macierzystym języku mówić [*sic!*]: „chrześcijański zbór albo zgromadzenie”, albo też najlepiej i najjaśniej „święte chrześcijaństwo”. Również słowo *communio*, które tu dorzucono, nie powinno być oddawane przez *społeczność*, lecz przez *zbór* (zgromadzenie). (...) Mówię o tym dlatego, aby wyjaśnić znaczenie słów „społeczność świętych”; zakorzeniły się one tak głęboko, iż trudno byłoby je usunąć lub jedno słowo zmienić bez narażania się na zarzut kacerstwa²⁵.

Z powyższego cytatu wynika, że Marcin Luter tłumaczył słowo *communio* nie jako „społeczność”, lecz jako „zbór”.

²⁴ P. KROCZEK, *Czy prawo kanoniczne integruje wiernych?*, „Studia Socialia Cracoviensia” 6 (2014) nr 1, s. 108.

²⁵ CM, *Artykuł trzeci*, s. 99.

Jednakże u Marcina Lutra spotkać się można także z innym rozumieniem terminu *communio*. Rozumie on go jako wspólnotę, współudział, uczestnictwo wszystkich wierzących w Jezusa Chrystusa w darach zbawiennej łaski Bożej objawionej w Jezusie Chrystusie, to jest w odpuszczeniu grzechów i zbawieniu²⁶. Zwrócono także uwagę, że Luter używał przedmiotowego terminu w sensie odpowiadającym stromościennemu użyciu w odniesieniu do Wieczery Pańskiej²⁷.

Trzeba dodać, że pojęcie *communio* utożsamiane z pojęciem *koinonia* stało się w ostatnich latach centralnym punktem ożywionej dyskusji teologicznej w Kościołach luterzańskich²⁸. Także obecnie w dialogu ekumenicznym kategoria *communio* urasta do rangi dominującego modelu jedności Kościołów. Taki pogląd wyrażają osobno katolicy²⁹ i osobno luteranie³⁰, ale jest on także wyrażany wspólnie³¹. Wynika to z faktu, że po pierwsze, „wszystkie Kościoły zgadzają się na nie”³², a po drugie, „Kościoły na całym świecie odwołują do tego mode-

²⁶ M. UGLORZ, *Eklezjologia w teologii Marcina Lutra*, [w:] *Teologia wiary...*, dz. cyt., s. 219.

²⁷ S. PEURA, *Kościół jako duchowa communio u Lutra*, [w:] *Kościół i urząd kościelny...*, dz. cyt., s. 68.

²⁸ *W drodze do luterńskiego rozumienia communio – przyczynek grupy roboczej do tematu eklezjologii*, [w:] *Kościół i urząd kościelny...*, dz. cyt., s. 44.

²⁹ A. ZUBERBIER, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 32.

³⁰ S. PEURA, *Kościół jako duchowa communio u Lutra...*, dz. cyt., s. 67.

³¹ *Declaration on the Way. Church, Ministry and Eucharist*, Minneapolis 2015; tłumaczenie na język polski części tego dokumentu to *Deklaracja w drodze. Kościół, służba i Eucharystia – rzymskokatolicko-luterński dokument z USA*, <http://luter2017.pl/deklaracja-drodze-kosciol-sluzba-eucharystia-rzymskokatolicko-luteranski-dokument-usa> (12.09.2016), cz. III, nr 7 – „Katolicy i luteranie zgadzają się, że Kościół na ziemi jest wspólnota (*koinonia*)”.

³² R. SCHÄFER, *Communio w eklezjologii luterńskiej*, [w:] *Kościół i urząd kościelny...*, dz. cyt., s. 91.

lu wspólnoty w swojej współpracy w zakresie misji, podczas dzielenia dóbr duchowych i materialnych, oraz w życiu wspólnoty”³³.

Nakreślanie pełnej historii Kościoła nie jest potrzebne do realizacji celów niniejszej książki. Nie ma także potrzeby robienia tego w odniesieniu do parafii³⁴. Dla wykonania zadania badawczego trzeba natomiast przedstawić współczesne rozumienia tego terminu i jego teologicznych obrazów.

1.2. Współczesne teologiczno-prawne ujęcie parafii

1.2.1. Społeczność wierzących

Należy w pełni zgodzić się z powszechną opinią, że Sobór Watykański II znacząco przyczynił się do określenia teologicznego parafii³⁵. W dokumentach soborowych parafię nazywa

³³ B. ROSSING, *Modele koinonii w Nowym Testamencie i w Kościele Starożytnym*, [w:] *Kościół i urząd kościelny...*, dz. cyt., s. 57.

³⁴ Brakuje monograficznego opracowania historycznego chrześcijańskiej parafii. Istnieją tylko niewielkie opracowania tego tematu o charakterze ogólnym, np.: W. CROCE, *The History of the Parish*, [w:] *The Parish – from Theology to Practice*, ed. H. RAHNER, Westminster 1958, s. 9–22; R. KAMIŃSKI, *Parafia wspólnotą i instytucją. Aspekt historyczny*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 32 (1985) z. 6, s. 15–35; E. SZTAFROWSKI, *Parafia w hierarchicznej strukturze Kościoła*, „Prawo Kanoniczne” 34 (1991) nr 3–4, s. 51–74; E. SZTAFROWSKI, *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne” 35 (1992) nr 1–2, s. 35–38; A. ŻĄDŁO, *Parafia w trzecim...*, dz. cyt., s. 10–26 oraz w aspekcie historii nauczania Kościoła na temat parafii zob. T. FALAK, *Parafia w nauczaniu Magisterium Kościoła*, [w:] *Współczesna koncepcja parafii*, red. T. WIELEBSKI, M. J. TUTAK, Warszawa 2011, s. 9–38. J. A. CORIDEN, *The Parish in the Catholic Tradition...*, dz. cyt., s. 18–40.

³⁵ B. BIELA, *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, Katowice 2006, s. 152. Szczegółowo osiągnięcia soborowe opisuje E. A. SWEENEY, *The Obligations and Rights of the Pastor of a Parish. According to Code of Canon Law*, New York 2002, s. 3–27; T. WIELEBSKI, *Propozycje odnowy parafii*, [w:] *Współczesna koncepcja parafii*, red. T. WIELEBSKI, M. J. TUTAK, Warszawa 2011, s. 58.

się wieloma terminami, m.in. „określoną częścią diecezji” (*determinata dioecesis parte*) (ChD 30), „lokalnym zgromadzeniem wiernych” (*localibus fidelium congregationibus*) (LG 28), „społecznością chrześcijańską” (*communitas christiana*) (PO 6), „prawowitym miejscowym zgromadzeniem wiernych” (*legitimis fidelium congregationibus localibus*) (LG 26), „grupą wiernych” (*fidelium coetus*) (SC 42) czy też „rodziną Bożą jako braci ożywionych duchem jedności” (*familiam Dei, ut fraternitatem in unum animatam*) (LG 28). Te teologiczne nazwy są niezwykle bogate w treść. Nie jest jednak celowe ich głębsze analizowanie. Wystarczy jeżeli zauważy się, iż elementy teologiczne z tych określeń są obecne jako podstawa prawnego określenia parafii w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 r.

Dla jasnego i krótkiego przedstawienia legalnej definicji parafii (*paroecia*) zrębowy jest kan. 515 § 1. Brzmi on następująco: „Parafia jest określona wspólnotą wiernych, utworzoną na sposób stały w Kościele partykularnym, nad którą pasterską pieczę, pod władzą biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi jako jej własnemu pasterzowi”³⁶. Analizując tę definicję, można zauważyć, że w optyce katolickiej parafia jest „określoną wspólnotą wiernych” (*certa communitas christifidelium*) (kan. 515 § 1).

„Wiernymi” (*Christifideles*) zaś są ci, którzy wypełniają przesłanki teologiczno-kanoniczne bycia katolikami z kan. 204 i z kan. 205: przyjęli ważny chrzest, dzielają katolicką wiarę, uznają siedem sakramentów i zwierzchnictwo kościelne w postaci następcy Piotra i biskupów we wspólnocie z nim. W tej definicji „parafii” podkreślany jest więc element wspólnotowy oparty na wierze, wartościach i wzajemnych międzyludzkich relacjach. Konsekwentnie ważne są także i inne

³⁶ Can. 515 § 1 – „Paroecia est certa communitas christifidelium in Ecclesia particulari stabiliter constituta, cuius cura pastoralis, sub auctoritate Episcopi dioecesani, committitur paracho, qua proprio eiusdem pastori”.

elementy, które wynikają z praktykowania wiary, takie jak sakramenty i zwierzchnictwo władzy kościelnej.

Element miejsca zamieszkania wspólnoty u katolików jest drugoplanowy. Podstawą jest więź wynikająca z wiary. Dlatego też parafia jest nazywana w dokumentach Kościoła „wspólnotą wiary” (*fidei communitas*)³⁷.

W prawie luterańskim funkcjonują dwie definicje parafii. W Regulaminie Parafialnym parafia została zdefiniowana jako „lokalna społeczność kościelna i podstawowa jednostka organizacyjna Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP” (§ 1 ust. 1 RP). Definicja ta podkreśla dwa elementy parafii. Pierwszy element to tworzenie przez członków parafii lokalnej wspólnoty wierzących (zboru). Drugi zaś element to stanowienie przez parafię podstawowej jednostki organizacyjnej Kościoła. Natomiast w § 22 Zasadniczego Prawa Wewnętrznego do tej definicji dołożono takie dwa elementy jak posiadanie przez parafię siedziby oraz władz parafialnych.

Podobnie jak w ujęciu katolickim parafia luterańska jest więc społecznością osób wierzących. Tworzą oni zbór, a „zbór jest ciałem Pana Jezusa Chrystusa”³⁸. Zbór jest powołany do wiary w Boga i do wzajemnej miłości, do modlitwy i wzajemnego dźwigania brzemion³⁹. Poprzez „wierzących” należących do parafii luterańskiej należy, co do zasady, rozumieć osoby wyznania ewangelicko-augsburskiego.

Istnieje jednak możliwość, aby osoby wyznania ewangelicko-reformowanego należały do parafii luterańskiej. Tę sprawę reguluje Porozumienie o wzajemnym dopuszczaniu wiernych do czynnego korzystania z praw i obowiązków wynikających z udziału w życiu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP i Ewangelicko-Reformowanego w RP zawarte w dniu 22 lute-

³⁷ ChL 26.

³⁸ M. UGLORZ, *Eklezjologia w teologii Marcina Lutra*, [w:] *Teologia wiary...*, dz. cyt., s. 220.

³⁹ P. ALTHAUS, *Die Theologie Martin Luthers*, Gütersloh 1963, s. 254–256.

go 2012 r. pomiędzy tymi Kościołami⁴⁰. Zgodnie z tym porozumieniem członkowie „bratniego Kościoła” mogą złożyć deklarację przynależności do parafii drugiego „bratniego Kościoła”. W ten sposób wierny uzyskuje „prawo głosu oraz czynne prawo wyborcze w tej parafii na takich samych zasadach, jak pozostali parafianie. Zobowiązany jest również do opłacania składek parafialnych, zgodnie z odpowiednimi przepisami bratniego Kościoła” (art. 2 ust. 1 Porozumienia 2012). Uzyskanie biernego prawa wyborczego także jest możliwe, lecz jest obarczone dodatkowymi zezwoleniami (art. 2 ust. 2 Porozumienia 2012).

Parafia w ujęciu ewangelickim jest także strukturą o charakterze administracyjnym (§ 1 ust. 1 RD). Ten element, podobnie jak w nauczaniu katolickim, jest jednak drugoplanowy.

1.2.2. Terytorialność

Zgodnie z Kodeksem prawa kanonicznego: „Z zasady ogólnej parafia powinna być terytorialna, a więc obejmująca wszystkich wiernych określonego terytorium” (kan. 518). Według prawa kanonicznego katolik ma zamieszkanie na terenie parafii, czyli „zamieszkanie parafialne stałe lub tymczasowe” (*domicilium vel quasi-domicilium paroeciale*) (kan. 102 § 3), które jest uzależnione od obiektywnego zamieszkania osoby w połączeniu z jej zamiarami co do trwałości zamieszkania.

⁴⁰ Porozumienie o wzajemnym dopuszczaniu wiernych do czynnego korzystania z praw i obowiązków wynikających z udziału w życiu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP i Ewangelicko-Reformowanego w RP zawarte w dniu 22 lutego 2012 r. pomiędzy Kościołem Ewangelicko-Augsburskim w RP z siedzibą w Warszawie przy ul. Miodowej 21 a Kościołem Ewangelicko-Reformowanym w RP z siedzibą w Warszawie przy al. Solidarności 76a, <http://www.jednota.pl/index.php/dokumenty-26854/996-porozumienie-luteransko-reformowane-2012> (19.09.2016) (dalej: Porozumienie 2012).

Oznacza to, że przynależność do parafii ma w sobie duży element subiektywny i jest zależna od intencji wiernego.

Kanoniczna zasada terytorialności parafii – jak słusznie zauważono – nie ma tylko charakteru administracyjnego. Ta zasada niesie w sobie bardzo duży element teologiczny. W ten sposób bowiem Kościół manifestuje swoją „katolickość”, czyli otwartość na każdego człowieka. Ta otwartość jest znacznie czytelniejsza, niż gdyby tworzyć parafie ze względu na kryteria socjologiczne, narodowościowe, kulturowe, językowe czy jeszcze inne⁴¹.

Z kolei prawną podstawą powstania parafii ewangelickiej jest określone terytorium wchodzącego w skład większej jednostki administracyjnej, czyli diecezji. Przecież dopiero mając terytorium, parafia może mieć swoją siedzibę.

W Kościele katolickim istnieją tzw. „parafie personalne” (*paroeciae personales*). Należy je tworzyć tam, gdzie jest to wskazane. Kryteriami przynależności do takiej parafii są: obrządek, język, narodowość wiernych jakiegoś terytorium, a także inne powody (kan. 518). U luteranów nie ma parafii personalnych.

1.2.3. Osobowość prawna

Parafia, zarówno katolicka, jak i luterska, ma osobowość prawną, co jest ważne z punktu widzenia istnienia i funkcjonowania owych parafii, dlatego też trzeba to zagadnienie szerzej zasygnalizować.

Parafia katolicka ma osobowość prawną mocą samego prawa od momentu jej erygowania (kan. 515 § 3). Jest to „publiczna osoba prawna” (*persona iuridica publica*). Publiczna osoba prawna jest ustanowiona przez kompetentną władzę kościelną, aby wykonywała w imieniu Kościoła i w oznaczo-

⁴¹ J. Fox, *The Status of the Parish in the 1983 Code of Canon Law*, [w:] *What is a Parish?*, dz. cyt., s. 46–47.

nym dla danej osoby prawnej zakresie, zgodnie z przepisami prawa, zadania własne i zlecone. Zadania te ukierunkowane są na realizację dobra publicznego (kan. 116 § 1). Publiczna osobowość prawna, co do zasady, trwa nieprzerwanie. Wygasa jednak, jeśli zostanie zniesiona przez kompetentną władzę albo nie działa przez okres stu lat (kan. 120 § 1). W konsekwencji posiadania osobowości prawnej parafia jest podmiotem praw i obowiązków w prawie kanonicznym, które odpowiadają ich charakterowi (kan. 113 § 2), a wyrażają się w realizacji misji Kościoła na poziomie parafii.

Parafię jako osobę prawną reprezentuje, działając w jej imieniu, prawny przedstawiciel, czyli proboszcz (kan. 118 i kan. 532). Nie oznacza to, że może dokonywać wszelkich czynności związanych z tą osobą prawną wyłącznie w zgodzie ze swoją dyskrejonalną wolą. Podlega on w tym zakresie ograniczeniom wskazanym przez prawo kanoniczne. Przykładowo, w zakresie dóbr duchowych nie może odmówić sakramentów tym osobom, które właściwie o nie proszą, są odpowiednio przygotowane i prawo nie wzbrania im ich przyjmowania (kan. 843 § 1), a w zakresie dóbr doczesnych nieważnie wykonuje czynności, które przekraczają granice i sposób zwyczajnego zarządzania, jeśli nie uzyskali wcześniej pisemnego upoważnienia od ordynariusza (kan. 1281 § 1).

U luteranów jednostki organizacyjne Kościoła posiadają na forum tego Kościoła, co do zasady, osobowość prawną (§ 7 ZPW). Parafia jako taka właśnie jednostka organizacyjna posiada osobowość prawną z mocy prawa (§ 1 ust. 4 RP). Tym samym ma ona prawo do nabywania, posiadania i zbywania mienia oraz do organizacji zarządzania swoim majątkiem w granicach określonych prawem (§ 7 ZPW). Proboszcz reprezentuje parafię na zewnątrz, co obejmuje także upoważnienie do dokonywania wszystkich czynności sądowych i pozasądowych w imieniu parafii (§ 42 ust. 3 RP). Jednakże nie jest on organem decyzyjnym parafii z punktu widzenia prawa

luterńskiego, lecz są nimi Zgromadzenie Parafialne i Rada Parafialna. Na forum kościelnym więc rządzą parafianie. Proboszcz natomiast decyzje te realizuje m.in. poprzez składanie oświadczeń woli w imieniu parafii⁴².

Prawo polskie przyznaje parafiom katolickim i luterńskim osobowość na forum prawa polskiego⁴³. Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁴ stanowi w art. 7 ust. 1, że parafie posiadają osobowość prawną. Analogiczny przepis znajduje się w art. 7 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rze-

⁴² KONSYSTORZ KOŚCIOŁA EWANGELICKO-AUGSBURSKIEGO W RP, Okólnik 4/2015 z dnia 11 kwietnia 2015 r., *Zasady reprezentacji parafii w znowelizowanym Regulaminie Parafialnym obowiązującym od 1 stycznia 2015 r.*, archiwum własne autora 2/Eku/2016, s. 4.

⁴³ Analogicznie jest w przypadku wszystkich Kościołów i związków wyznaniowych o uregulowanym przez ustawy stosunku do Rzeczypospolitej Polskiej. Do tego zbioru w kolejności zgodnie z wykazem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji umieszczonym na stornie <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/relacje-panstwa-z-kosci/13964,Relacje-panstwa-z-Kosciolami-przydatne-informacje-dokumenty-i-akty-prawne.html> (22.02.2017) należą: Kościół katolicki, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej, Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Ewangelicko-Metodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie posiadający hierarchii duchownej, Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej, Karaimski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, gminy wyznaniowe żydowskie tworzące Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej.

⁴⁴ Tekst jednolity Dz.U. z 2015 r. poz. 43.

czypospolitej Polskiej⁴⁵. Według prawa polskiego przedstawicielem ustawowym parafii katolickiej jest proboszcz (art. 7 ust. 3 pkt 5 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego). Natomiast organem przedstawicielskim parafii luterańskiej na forum państwowym są Zgromadzenie Parafialne, Rada Parafialna oraz proboszcz (art. 9 pkt 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego).

Parafie katolickie i luterańskie są więc podmiotami praw i obowiązków zarówno w prawie endogenicznym – kanonicznym i luterańskim – jak i prawie polskim. To podkreśla niezależność parafii i daje szersze pole do działania na forum Kościoła i państwa.

1.3. Wzajemne relacje parafii, diecezji i Kościoła

Ukazanie relacji parafii do diecezji i do Kościoła należy rozpocząć od krótkiej teologiczno-prawnej refleksji nad Kościołem jako całością oraz nad diecezją, dokonanej z perspektywy luterańskiej i katolickiej.

1.3.1. Diecezja w relacji do Kościoła

Reformacyjne zasady wyznaniowe zamykają się w dewizach – *solus Christus*, *sola scriptura* oraz *sola gratia et fide*. Nie uwypuklają więc one *expressis verbis* misji Kościoła i pojmowania go jako instytucji zbawczej⁴⁶. W kontekście wspomnianych kluczowych zasad luterańskie rozumienie istoty Kościoła musi opierać się na Biblii. Szczególnie dużą rolę źródłową odgrywa nauczanie apostoła Pawła, który nazywa Kościół Ciałem Jezusa Chrystusa (Rz 12, 15; 1 Kor 10, 27; Ef 5, 30)⁴⁷. Inne

⁴⁵ Tekst jednolity Dz.U. z 2013 r. poz. 1169 z późn. zm.

⁴⁶ M. HINTZ, *Kościół jako wspólnota...*, dz. cyt., s. 204.

⁴⁷ J. GROSS, M. UGLORZ, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 39.

obrazy Kościoła, do których sięgali reformatorzy, to „Owczarnia Pańska” (J 10, 16), „Winnica Chrystusowa” (J 15, 5) „dom zbudowany z żywych kamieni” (1 P 2, 4–6), „Oblubienica Chrystusa” (Ap 21, 2)⁴⁸.

W *Wyznaniu augsburskim* i *Obronie Wyznania augsburskiego* znajdują się kluczowe dla luteranizmu stwierdzenia eklezjologiczne, które są „trwałym dobrem luteranizmu”⁴⁹. *Wyznanie augsburskie* ma nawet dwie części obejmujące przedmiotowe zagadnienie. Są to art. VII O Kościele i art. VIII Czym jest Kościół?. Lektura tych fragmentów pozwala na stwierdzenie, że słuszną jest opinia, iż dokument ten niemal na każdym kroku podkreśla więź Kościoła luterńskiego ze starożytnym Kościołem⁵⁰. To samo można powiedzieć o *Obronie Wyznania augsburskiego*.

W optyce tych dwóch wymienionych dokumentów Kościół jest nade wszystko wspólnotą wiary, jest skupiony wokół centralnego punktu, jakim jest wiara w Chrystusa⁵¹. Jak stwierdził Filip Melanchton w *Obronie Wyznania augsburskiego*, „Atoli Kościół nie jest tylko wspólnotą rzeczy zewnętrznych albo obrzędów, jak inne instytucje polityczne, lecz w zasadzie jest wspólnotą wiary i Ducha Świętego w sercach, wspólnotą, która jednak ma zewnętrzne znamiona, aby można było ją poznać, mianowicie znamionami tymi są czysta nauka Ewangelii i sprawowanie sakramentów zgodne z Ewangelią Chrystusową”⁵². Dlatego też w luteranizmie Kościół to „całe chrześcijaństwo na ziemi, to społeczność świętych, zbór ludzi

⁴⁸ T. WOJAK, *Ewangelik–Katolik*, dz. cyt., s. 29.

⁴⁹ M. HINTZ, *Kościół jako wspólnota...*, dz. cyt., s. 213.

⁵⁰ M. UGLORZ, *Geneza Konfesji Augsburskiej, Geneza Konfesji Augsburskiej*, [w:] *Z problemów reformacji*, t. 2, Warszawa 1980, s. 36.

⁵¹ Eklezjologię luterąską z perspektywy katolickiej relacjonuje A. BOROWSKI, *Międzywyznaniowa debata o Kościele wokół eklezjologii Deklaracji „Dominus Iesus” w polskojęzycznej literaturze teologicznej*, Katowice 2015, s. 138–182.

⁵² ACA art. VII–VIII: O Kościele, nr 5.

prawdziwie wierzących w Jezusa Chrystusa. (...) O tym, gdzie Chrystus ma swój Kościół, gdzie jest Jego ciało, nie decyduje hierarchia kościelna, lecz Duch Boży, który działa w ludzkich sercach przez Słowo i Sakramenty”⁵³.

W konsekwencji: „Zatem nie jedność terytorialna czy więź formalna Kościoła znajdują się na pierwszym planie. Kościół wewnętrzny – ukryty – znajduje się w tym zewnętrznym, widzialnym i nigdy poza nim, ale ów termin nie dotyczy jakiegось terytorium podporządkowanego określonej hierarchii kościelnej”⁵⁴. Działanie Kościoła wewnętrznego opiera się na Działaniu Ducha Świętego. To ten Kościół jest „jeden, święty, powszechny i apostołski”. Do niego należą „wszyscy ochrzczeni i prawdziwie wierzący” (§ 181 PS). Kościół zaś zewnętrzny uległ rozdarciu i rozpadowi „z powodu ludzkich grzechów, błędów i pychy” (§ 181 PS). „Na ziemi Kościół przybiera naturalnie konkretne kształty. Mogą istnieć różne ustroje w Kościele i rozmaite zwyczaje, ale Ewangelia i Sakramenty pozostają zawsze te same”⁵⁵. Jest więc to model jedności w różnorodności⁵⁶.

Marcin Luter w *Dużym Katechizmie* rozumie Kościół jako „matkę każdego chrześcijanina, rodzącą i karmiącą go przez Słowo Boże, które Duch Święty objawia i rozpowszechnia. Kościół (...). I tak też aż do Sądnego Dnia pozostanie Duch Święty z chrześcijaństwem, czyli ze zborem świętych, przez który przyprowadza nas do Chrystusa i którym się posługuje, aby Słowo Boże rozbrzmiewało i było opowiadane”⁵⁷.

⁵³ M. UGLORZ, *Eklezjologia w teologii Marcina Lutra*, [w:] *Teologia wiary...*, dz. cyt., s. 225.

⁵⁴ M. HINTZ, *Kościół jako wspólnota...*, dz. cyt., s. 210.

⁵⁵ T. WOJAK, *Ewangelik-Katolik*, dz. cyt., s. 29.

⁵⁶ P. KANTYKA, *Dialog ekumeniczny katolicko-protestancki – założenia, zakres, rezultaty*, [w:] *Ekumenizm w posoborowym półwieczu. Sukcesy i trudności katolickiego zaangażowania na rzecz jedności chrześcijan*, red. M. SKŁADANOWSKI, T. SYCZEWSKI, Lublin 2013, s. 45.

⁵⁷ CM cz. 2: *O wierze*, art. 3, s. 99–100.

Ujmując istotę Kościoła od strony teologicznej, ale także socjologicznej i funkcjonalnej, można przywołać definicję autorstwa Filipa Melanchtona, który w *Wyznaniu augsburskim* określił Kościół jako zgromadzenie świętych (*die Versammlung aller Gläubigen* lub *congregatio sanctorum*), w którym wiernie naucza się Ewangelii i należycie udziela sakramentów⁵⁸.

Dogmatyka ewangelicka obsta je przy istnieniu tylko jednego, świętego, powszechnego i apostołskiego Kościoła chrześcijańskiego, założonego przez Jezusa Chrystusa. Zgodnie z tym tokiem rozumowania Kościół niewidzialny (*Ecclesia invisibilis*), czyli duchowy Kościół Chrystusowy wykracza daleko poza ramy każdej konfesji⁵⁹. Kościół Chrystusa nie jest identyczny z żadnym spośród widzialnych Kościołów (*Ecclesia visibilis*) ani też nie jest on tożsamy z sumą wszystkich poszczególnych Kościołów chrześcijańskich⁶⁰.

Kościoły ewangeliczne są świadome, że Kościół Chrystusowy jest obszerniejszy niż one same⁶¹. Trzeba więc zauważyć, że „Określona reformacyjnie istota Kościoła – wspólnoty wierzących z koniecznie wymaganymi przyczynami Słowa i sakramentu – stawia oczywiście znacznie mniejsze wymagania eklezjologiczne niż to ma miejsce w przypadku partnerów rozmów ekumenicznych. Kościół rozumiany luterkańsko znacznie łatwiej może przyznać innym miano Kościołów niż odwrotnie. (...) Dlatego Kościół rozumiany na sposób luterkański może ze

⁵⁸ CA art. VII: *O Kościele*, s. 144.

⁵⁹ D. CHWASTEK, *Eklezjologia jedności – perspektywa ewangelicka*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 3 (2011), s. 106.

⁶⁰ Tamże, s. 108.

⁶¹ K. KARSKI, *Stan recepcji „Lumen gentium” i „Unitatis redintegratio” z perspektywy ewangelicko-luterkańskiej*, [w:] *Kościół i dialog: materiały z sympozjum zorganizowanego z okazji 40. rocznicy promulgacji „Lumen gentium” i „Unitatis redintegratio”*, red. A. CZAJA, L. GÓRKA, V. KMIECIK, Lublin, 21–22 listopada 2004 roku, Lublin 2005, s. 143.

spokojnym sumieniem zaprosić Kościół katolicki do wspólnoty kościelnej”⁶².

Na tym tle diecezja w perspektywie luterńskiej jawi się wyłącznie jako lokalna jednostka administracyjna Kościoła, co więcej, Kościoła w danym państwie (§ 1 ust. 1 RD; § 42 ZPW). Trzeba zauważyć, że przy definiowaniu diecezji nie jest, w perspektywie luterńskiej, konieczne odwołanie się do urzędu biskupa.

Ten sam problem w ujęciu katolickim wygląda następująco. Kościół w swoich enuncjacjach bardzo często odwołuje się do biblijnego obrazu Ludu Bożego (*Populo Dei*). Termin ten w języku łacińskim ma także inne warianty: *plebs Dei*, *plebs Santa Dei*, *Populus Dei sanctus* (zob. np. LG 11 i 12). Niekiedy nazwa jest rozbudowana: „Lud zjednoczony jednością Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (*de unitate Patris et Filii et Spiritus Sancti plebs adunata*) (LG 4). Czasem Kościół określany jest jako „Lud chrześcijański”, co jest tłumaczeniem łacińskich terminów *Christiana plebs* lub *populi christiani*. Inne określenia Kościoła stosowane w dokumentach Soboru Watykańskiego II to: „Ciało Chrystusa” (*Corpus Christi*) (np. LG 8, 11, 23, 33), „Mistyczne Ciało” (*Corpus mysticum*) (SC 99), „Ciało Pańskie” (*Corpus Domini*) (LG 17) i „Świątynia Ducha Świętego” (*Templum Spiritus Sancti*) (LG 17). Wszystkie te nazwy pomagają zgłębić tajemnice Kościoła w różnych jej aspektach oraz pomagają jego członkom zrozumieć Kościół⁶³.

Patrząc na strukturę wewnętrzną, Kościół katolicki w sensie Kościoła powszechnego (*Ecclesiae universalis*) istnieje w (*subsistit in*) Kościołach partykularnych (*Ecclesiis particularibus*) i z nich się składa (LG 23). Pytanie o relację między Kościołem powszechnym a Kościołami partykularnymi jest jed-

⁶² R. SCHÄFER, *Communio w eklezjologii luterńskiej*, [w:] *Kościół i urząd kościelny...*, dz. cyt., s. 96.

⁶³ Ważną pozycją przedstawiającą modele Kościoła jest: A. DULLES, *Models of the Church. Expanded Edition*, New York 1987.

nym z problemów eklezjologicznych szeroko dyskutowanych pod koniec XX wieku⁶⁴. W odpowiedzi na to pytanie w katolickiej teologii zarysowały się trzy stanowiska. Stanowisko uniwersalistyczne przyjmuje, że istnieje prymat Kościoła powszechnego nad Kościołami partykularnymi. Zwolennikiem tego poglądu był Joseph Ratzinger. Drugie stanowisko, partykularystyczne, zakładało, że istnieje jakaś forma prymatu Kościołów lokalnych wobec Kościoła powszechnego. Ostatnia opcja uniwersalistyczno-partykularystyczna była owocem połączenia dwóch pierwszych. Przedstawicielem tej z kolei był Walter Kasper⁶⁵.

Niezależnie od wskazanych opcji Kościół powszechny i Kościół partykularny są zawsze w pełnej komunii ze sobą. Nigdy nie są one sobie przeciwstawne. W tym sensie stanowią „odmienne sposoby pojmowania Kościoła, który manifestuje się widzialnie w określonym miejscu, lecz który jednocześnie skierowany jest do wszystkich ludzi”⁶⁶. Katolicy akcentują więc mocno znaczenie pełnej wspólnoty i jedności organicznej pomiędzy Kościołem powszechnym i partykularnym⁶⁷.

Trzeba dodać, że Kościoły partykularne to, zgodnie z kan. 368, przede wszystkim diecezje. Kościół powszechny nie jest zwykłą sumą Kościołów partykularnych, a partykularne Kościoły nie są po prostu częścią Kościoła powszechnego⁶⁸. Kon-

⁶⁴ Szeroko opisuje te dyskusje: J. MAJEWSKI, *Spór o rozumienie Kościoła. Eklezjologiczne uwarunkowania i perspektywy wielkich debat teologicznych na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2004.

⁶⁵ J. MAJEWSKI, *Ecclesia „in” et „ex” ecclesiis. Teologiczna debata między Walterem Kasperem i Josephem Ratzingerem o relację między kościołem powszechnym i kościołem lokalnym*, „Forum Teologiczne” 8 (2007), s. 31–33.

⁶⁶ J. KRUKOWSKI, *Kościół powszechny a Kościoły partykularne*, [w:] *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 26.

⁶⁷ A. CZAJA, *Eklezjologia jedności – perspektywa rzymskokatolicka*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 57 (2010) nr 2, s. 18.

⁶⁸ R. CHRISTIAN, *Bonds of Communion Among Parishes and Among Pastors*, [w:] *What is a Parish?*, dz. cyt., s. 134.

gregacja Nauki Wiary w Liście z dnia 28 maja 1992 r. o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია *Communio* notio objaśniła, że Kościoły partykularne są częściami jedynego Kościoła Chrystusa w tym sensie, że mają one z całością, to znaczy z Kościołem powszechnym, szczególny związek wzajemnego przenikania się. W każdym Kościele partykularnym jest prawdziwie obecny i działa Jeden, Święty, Katolicki i Apostolski Kościół Chrystusowy. Dlatego Kościół powszechny nie może być rozumiany jako suma Kościołów partykularnych ani jako federacja Kościołów partykularnych. Kościół nie jest wynikiem ich połączenia, jakby produktem procesu fuzji, ale w swoim istotnym misterium jest rzeczywistością ontologiczną i czasowo uprzednią w stosunku do każdego pojedynczego Kościoła partykularnego. Kościół jako Matka rodzi Kościoły partykularne jako córki i wyraża się w nich⁶⁹.

„Diecezja”, zgodnie z nauczaniem soborowym, zawartym w Konstytucji *Lumen gentium* w nr 11, a wyrażonym w kan. 369 Kodeksu prawa kanonicznego, to „część Ludu Bożego, powierzona pasterskiej pieczy biskupa z współpracującym z nim prezbiterium, tak by trwając przy swym pasterzu i zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię, tworzyła Kościół partykularny, w którym prawdziwie obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostolski Kościół Chrystusa” (por. LG 26 i 28). Katolickie rozumienie diecezji sięga Kościoła pierwotnego. Od początku chrześcijaństwa bowiem uważano, że Kościół partykularny, na czele którego stoi biskup otoczony prezbiterium, to właśnie diecezja⁷⁰. Analiza przytoczonej definicji diecezji pozwala na stwierdzenie, że w każdej diecezji realizuje się to wszystko, co stanowi o Kościele Chrystusowym – jego istnieniu do

⁶⁹ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Litterae Communio notio...*, dz. cyt., nr 9.

⁷⁰ R. PORADA, *Teologia Kościoła lokalnego w dialogu katolicko-luterańskim*, [w:] *Życie ekumeniczne...*, dz. cyt., s. 158.

końca czasów i działaniu. Należy dodać, że z diecezjami, co do zasady, są zrównane z mocy prawa: prałatura terytorialna i opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefektura apostolska, jak również administratura apostolska erygowana na stałe (kan. 368).

Evangelickie Kościoły krajowe, powstałe w XVI wieku, rozumiały siebie jako społeczności lokalne, będące częścią Kościoła uniwersalnego (*ecclesia universalis*). Podstawą istnienia tego właśnie ograniczonego do terytorium państwa Kościoła jest Kościół duchowy (*ecclesia spiritualis*), czyli wszyscy wierzący zebrani we wspólnocie i tworzący tym samym *communio fidelium*⁷¹. Lokalność, i to lokalność państwowa Kościoła, była jednym ze znaków charakterystycznych dla luteranckiej eklezjologii⁷². Przez ponad 400 lat krajowe Kościoły luteranckie pozostawały w formalno-prawnej izolacji i nie tworzyły struktury ponadnarodowej⁷³. Kościoły luteranckie są więc Kościołami, które obejmują terytorium określonego państwa czy jego części. Widać to wyraźnie w nazwach Kościołów bliźniaczych, czyli zrzeszonych w Światowej Federacji Luteranckiej, np. Evangelicka (luteranska) Crkva u Republici Hrvatskoj, Evangelische Kirche Augsburgischen Bekenntnisses in Österreich, Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, czy w nazwach Kościołów obejmujących części państw, jak to jest w przypadku Republiki Federalnej Niemiec: Evangelische Kirche in Mitteldeutschland, Evangelisch-Lutherische Kirche in Bayern, Evangelische Landeskirche in Württemberg⁷⁴.

⁷¹ R. STOELLGER, *Partykularny, uniwersalny, duchowy – rozumienie Kościoła sięgając do Marcina Lutra*, [w:] *Kościół i urząd kościelny...*, dz. cyt., s. 148.

⁷² M. HINTZ, *Rozumienie wspólnoty kościelnej w ewangelicyzmie. Światowa Federacja Luterancka jako rozwinięcie wizji eklezjologicznej Reformacji?*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 6 (2012), s. 177.

⁷³ Tamże, s. 178.

⁷⁴ Lista Kościołów luteranckich na: The Lutheran World Federation – 2013 Membership Figures, <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/LWI-Statistics-2013-EN.pdf> (12.07.2016).

Dla katolików sprawa granic państwowych nie ma pod względem teologicznym znaczenia. Takie znaczenie ma jedynie element międzynarodowy i polityczny, gdy w art. 6 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską⁷⁵ Kościół zobowiązuje się do tego, że „Żadna część terytorium polskiego nie będzie włączona do diecezji lub prowincji kościelnej mającej swą stolicę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej”, oraz w ust. 3: „Żadna diecezja mająca swą stolicę w Rzeczypospolitej Polskiej nie będzie się rozciągała poza granice Państwa Polskiego”. W tych przepisach chodzi o kurtazyjne zachowanie wobec państwa, ale nie mają one żadnej eklezjologicznej podstawy. Zresztą przed niebezpieczeństwem Kościołów narodowych ostrzegały zasady odnowy kodeksu uchwalone przez Synod Biskupów w 1967 r. W zasadzie nr 5 polecono stosowanie reguły pomocniczości, „usunąwszy jednak niebezpieczeństwo rozczłonkowania lub utworzenia Kościołów narodowych” (*remoto periculo disgregationis vel constitutionis Ecclesiarum nationalium*)⁷⁶.

Do tych rozważań dodać można jeszcze jeden element diecezjalny i zarazem ogólnokrajowy. Obecnie duże znaczenie dla współpracy biskupów mają konferencje episkopatu. Prawo określa Konferencję Episkopatu jako stałą instytucję będącą „zebraniem biskupów jakiegoś kraju lub określonego terytorium, wypełniających wspólnie pewne zadania pasterskie dla wiernych jej terytorium, w celu pomnożenia dobra udzielanego ludziom przez Kościół, głównie przez odpowiednio przystosowane do bieżących okoliczności czasu i miejsca formy i sposoby apostolatu, z zachowaniem przepisów prawa” (kan. 447). „Konferencja Episkopatu z ogólnej zasady obejmuje

⁷⁵ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318).

⁷⁶ *Praefatio do Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 1983, AAS 75 (1983) pars II, s. XXII.

zwierzchników wszystkich Kościołów partykularnych tego samego kraju” (kan. 448 § 1).

U luteranów w Polsce istnieje analogiczne do katolickiej Konferencji Episkopatu ciało kolegialne – Konferencja Biskupów. Jest to ciało doradcze biskupa Kościoła. Do kompetencji Konferencji Biskupów należy przygotowywanie opracowań priorytetów działań w Kościele, troska o pogłębianie pracy teologicznej, ustalanie kalendarza najważniejszych uroczystości kościelnych, kreowanie polityki kadrowej Kościoła, ustalanie parafii i duchownych prowadzących wikariaty, wypracowywanie dokumentów teologicznych i stanowisk w aktualnych sprawach (§ 14 ust. 2 PS), przygotowanie i zwołanie wraz z biskupem Kościoła corocznej ogólnopolskiej Teologicznej Konferencji Księży (§ 77 ust. 1 pkt 8 ZPW) oraz niektóre uzgodnienia z Radą Synodalną w określonych prawem kwestiach (§ 80A ust. 1 ZPW).

Nie zdecydowano się, choć w literaturze przedmiotu oraz w dyskusjach wewnątrz Kościoła pojawiał się taki postulat, na uprawnienie i upodmiotowienie Konferencji Biskupów do statusu organu Kościoła⁷⁷. Model Konferencji Biskupów rozumiany jako koncyliaryzm *episcopé*, daje się wywieść bezpośrednio z eklezjologicznych założeń Ksiąg Wyznaniowych Luteranizmu⁷⁸.

Sumując, luteranie i katolicy mają odmienne wizje Kościoła i diecezji oraz relacji pomiędzy nimi. Katolicy bardziej akcentują model wspólnoty i jedności organicznej, zaś luteranie opowiadają się za modelem jedności w różnorodności. Jednakże różnice te nie muszą mieć charakteru dzielącego. Wypowiedzi Kościołów w tej kwestii mieszczą się w pojemnej eklezjologii *communio*.

⁷⁷ T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, dz. cyt., s. 71.

⁷⁸ Tamże, s. 76.

1.3.2. Diecezja i parafia

Na teologiczno-prawnym tle Kościoła i diecezji można uchwycić relacje na niższym szczeblu, a mianowicie relacje diecezji i parafii. Należy przy tym skupić się na związku instytucjonalno-strukturalnym tych jednostek administracyjnych oraz na związku urzędowo-personalnym biskupa diecezjalnego i parafii. W tym celu konieczne jest ukazanie urzędu biskupa i jego związku z innymi duchownymi.

1.3.2.1. Związek instytucjonalny diecezji i parafii

Wiele tekstów Soboru Watykańskiego II kładzie nacisk na związek parafii z diecezją. Związek ten wynika głównie z łączności biskupów i prezbiterium w dziele uświęcenia Ludu Bożego. Jednym z tych dokumentów jest Konstytucja *Sacrosanctum Concilium*: „Ponieważ biskup nie może zawsze i wszędzie osobiście przewodniczyć całej owczarni w swoim Kościele, konieczne powinien utworzyć grupy wiernych. Najważniejsze z nich są parafie lokalnie zorganizowane pod przewodnictwem duszpasterza zastępującego biskupa” (SC 42). Ten cytat pokazuje także genezę parafii ujętą historycznie.

Kolejny fragment z dokumentów soborowych opisuje zadania duchowieństwa: „Prezbiterzy, wykonując w zakresie swej władzy zadanie Chrystusa Głowy i Pasterza, gromadzą w imieniu biskupa rodzinę Bożą, jako braci, których ożywia jedno uczucie, aby doprowadzić do Boga Ojca przez Chrystusa w Duchu Świętym” (PO 6). To ogólne zadanie należy teraz odnieść do zadań parafialnego duchowieństwa. Kapłani „W poszczególnych lokalnych zgromadzeniach wiernych sprawiają, że w pewnym sensie biskup staje się w nich obecny, sami zaś jednoczą się z nim ufnie i wielkodusznie, a jego obowiązki i zatroskanie po części przejmują na siebie i codziennie starannie je wykonują” (LG 28). Parafie, co należy podkreślić,

są zawsze „pod przewodnictwem duszpasterza zastępującego biskupa” (*sub pastore vices genete Episcopi ordinatae*) (SC 42).

W doktrynie katolików parafia jest utworzoną „na sposób stały” (*stabiliter constituta*) częścią Kościoła partykularnego (kan. 515 § 1). Nie jest to więc część Ludu Bożego erygowana *ad hoc*, na krótki czas, niezależnie, czy jest on precyzyjnie określony, czy nie⁷⁹. Członkowie tej wspólnoty mogą się wymieniać – jedni odchodzą z niej, a inni się do niej dołączają, może także zmieniać się jej liczebność, ale wspólnota w sensie swojego istnienia jest „stabilna”. Teoretycznie parafia jako osoba prawna może istnieć bez wiernych, aczkolwiek pod względem teologicznym jej istnienie wówczas nie ma sensu⁸⁰.

Parafia znajduje się pod władzą (*sub auctoritate*) biskupa diecezjalnego (kan. 515 § 1). Tę władzę biskupa diecezjalnego nad parafią widać bardzo wyraźnie w takich elementach jak: erygowanie parafii albo jej zniesienie (kan. 515 § 1), zmiana granic parafii (kan. 515 § 1), mianowanie proboszcza (kan. 523) i wikariusza (kan. 547), nałożenie podatków na parafię (kan. 264 § 1) czy wizytacja kanoniczna parafii (kan. 397 § 1).

Na pytanie, czy może istnieć diecezja w Kościele jako struktura najniższego rzędu, należy odpowiedzieć, że teologicznie jest to możliwe – tak zresztą było w Kościele pierwotnym. Jednakże współczesna dyscyplina Kościelna stanowi, że każda

⁷⁹ *Notabene* w ten sposób funkcję duszpasterską pełnią kapelani, zob. kan. 564 – „Kapelanem jest kapłan, któremu powierza się przynajmniej częściowo stałą troskę pasterską o jakąś wspólnotę lub specjalny zespół wiernych, wykonywaną zgodnie z postanowieniami prawa powszechnego lub partykularnego”.

⁸⁰ *Notabene* istnieją nominalnie diecezje historyczne, czyli takie, które kiedyś funkcjonowały. Obecnie są to diecezje tytularne. Te diecezje *de facto* nie istnieją – nie obejmują bowiem żadnych wiernych, aczkolwiek mają swojego biskupa, którym jest zazwyczaj biskup pomocniczy jakiejś istniejącej diecezji. Takich diecezji łącznie z metropoliami i arcybiskupstwami jest 2088, zob. <http://www.gcatholic.org/dioceses/types.htm> (7.09.2016) oraz *Annuario Pontificio, per l'anno 2015*, Città del Vaticano 2015, s. 1136–1139.

diecezja powinna być podzielona na odrębne części, czyli parafie (kan. 374 § 1). Dlatego też parafia jest pierwszym stopniem istnienia Kościoła⁸¹.

W literaturze słusznie podkreśla się, że relacja parafii i diecezji nie opiera się na zasadzie podwładny–przełożony. Nie ma w niej podporządkowania i dominacji. Jest to raczej obustronna relacja oparta na trosce i szacunku⁸². Parafia bowiem jest podstawowym ogniwem codziennego życia diecezji⁸³. Twierdzenie, że parafia żyje dzięki łaskowości diecezji i w całym swoim działaniu od niej zależy, jest nieprawdziwe⁸⁴. To prawda, że diecezja jako organizm skupiający parafie dostarcza parafii wsparcie administracyjne, finansowe, organizacyjne. Takie są zadania diecezji – ma ona podtrzymywać, pomagać i koordynować działalność parafii. Ma to wyraz w ponadparafialnych, czyli diecezjalnych, instytucjach, takich jak: trybunał pierwszej instancji (kan. 1419 § 1), Rada do spraw ekonomicznych (kan. 492 § 2) i ekonom (kan. 494 § 1), Rada kapłańska (kan. 495 § 1) i w niej Kolegium konsultorów (kan. 502 § 1), czy też w strukturze takiej jak kuria diecezjalna (kan. 469). W tym sensie słuszne jest stwierdzenie, że diecezja zawsze powinna być rozumiana jako istniejąca w i dla swoich parafii⁸⁵. Jednakże diecezja nie ma zastępować ich inicjatywy lub ich aktywności⁸⁶. Nie może także uzurpować sobie prawa do działań, do których powołana jest parafia. W tym sensie

⁸¹ J. A. CORIDEN, *The Parish in the Catholic Tradition...*, dz. cyt., s. 83.

⁸² Tamże, s. 102.

⁸³ JOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio apostolica post-synodalis Pastores gregis de episcopo ministro Evangelii iuesu Christi pro mundi spe*, 16.10.2003, AAS 96 (2004), s. 825–927, nr 45.

⁸⁴ J. H. PROVOST, *Some Canonical Considerations on Closing Parishes*, „The Jurist” 53 (1993), s. 362–370.

⁸⁵ JOHN PAUL II, *Ad limina Visit of the American Bishops*, November 2004, [za:] M. SWEENEY, *Can You tell Me What a Parish Is?*, [w:] *What is a Parish?*, dz. cyt., s. 8.

⁸⁶ J. A. CORIDEN, *The Parish in the Catholic Tradition...*, dz. cyt., s. 57.

można powiedzieć, że diecezja istnieje, aby jednoczyć parafie w sobie i stwarzać im możliwości, ale parafie żyją jednak swoim parafialnym życiem⁸⁷.

Z drugiej strony istnieje proces w pewnym sensie odwrotny. Parafia, będąc „jakby komórką” (*velut cellula*) diecezji, powinna być gotowa zawsze na wezwanie swego pasterza, czyli biskupa, do zaangażowania własnych sił w przedsięwzięcia diecezjalne (AA 10). Są to więc rzeczywistości będące ze sobą w ścisłej komunii, to jest przenikające się i wzajemnie istniejące w sobie i dzięki sobie nawzajem⁸⁸.

Gdy chodzi o ujęcie ewangelickie, to „życie duchowe koncentruje się w lokalnym zborze, zgromadzonym wokół kazalnicy i ołtarza”⁸⁹. Luteranie uważają, że każdy pojedynczy zbor „gromadzący się na nabożeństwie wokół Słowa i Sakramentu, w pełnym eklezjologicznym sensie jest Kościołem”⁹⁰. Perspektywa ta zakłada istnienie Kościoła uniwersalnego łączącego wszystkich chrześcijan z chrześcijańskiego lokalnego zboru, ale nie diecezji. Diecezja jawi się jako struktura wtórna. Prawo ujmuje to tak: „Diecezje tworzą Parafie znajdujące się na określonym terenie” (§ 42 ZPW).

Jednakże diecezja mimo tego, że jest to struktura wtórna, odgrywa w Kościele luteranśkim obecnie bardzo dużą rolę. „Zadaniem Diecezji jest koordynowanie i kontrola pracy parafialnej, organizowanie współpracy między parafialnej i działalności religijnej, kościelnej i charytatywnej, mającej cha-

⁸⁷ Tamże, s. 83

⁸⁸ Por. tamże, s. 50.

⁸⁹ *Od konfliktu do komunii...*, dz. cyt., nr 213.

⁹⁰ LUTHERAN WORLD FEDERATION, *The episcopal ministry within the apostolicity of the church. A Lutheran statement 2002 = Das bischöfliche Amt im Rahmen der Apostolizität der Kirche. Eine lutherische Erklärung 2002*, Geneva 2003; tłumaczenie na język polski: *Urząd biskupa w ramach apostolskości Kościoła, Deklaracja Luteranśka 2002*, przekł. D. P. BRUNCZ, <http://www.magazyn.ekumenizm.pl/content/article/2003073019314737.htm> (16.09.2016), nr 19.

rakter ponad parafialny, obejmującej całą Diecezję i służącej Parafiom należącym do Diecezji” (§ 3 ust. 1 RD; identyczny przepis jest w § 43 ZPW). Zasadnicze Prawo Wewnętrzne powołuje się nawet na etymologię słowa „diecezja”, aby oddać główną funkcję tej struktury. W § 42 napisano, że słowo „diecezja” pochodzi od greckiego *diokesis* – zarząd. Organem zapewniającym i dbającym o taką współpracę jest Synod Diecezjalny (§ 9 ust. 1 pkt e RD; § 46 ust. 1 pkt 3 ZPW), który jest „najwyższą władzą Diecezji” (§ 44 ust. 1 ZPW).

Stopniowanie związane z teologią struktur jest następujące: Kościół i zbór. Natomiast stopniowanie administracyjne jest takie: Kościół, diecezja, parafia i ewentualnie diakonia (§ 1 ust. 1 i ust. 2 ZPW). Jednakże historycznie znane są nieco odmienne kierunki. „Na terenie Stanów Zjednoczonych, gdzie pierwsi luteranie pojawili się już w roku 1638, możemy również wskazać cały szereg przedsięwzięć łączących najpierw poszczególne parafie w Kościoły (synody) stanowe, a następnie dążących do powstania rzeczywistej wspólnoty”⁹¹.

Jeżeli chodzi o ustanawianie nowych parafii czy też zmianę granic już istniejących, to podobnie jak u luteranów, odbywa się to poprzez kompetentną władzę kościelną na stopniu diecezji. Jak już wspomniano, u katolików kompetencje do tego ma wyłącznie biskup diecezjalny. Jednakże „Nie powinien on erygować parafii albo ich znosić, ewentualnie dokonywać poważnych zmian, bez wysłuchania Rady kapłańskiej” (kan. 515 § 2). Oznacza to, że element współdziałania, w tym przypadku duchownych, jest obecny przy podejmowaniu najważniejszych decyzji w Kościele.

W Kościele ewangelickim to do Zgromadzenia Parafialnego, Synodu Diecezjalnego, Rady Diecezjalnej należy zgłaszanie wniosków w sprawie zmian administracyjnych dotyczących ustanowienia granic między parafiami, erygowania nowych parafii i ustanawiania zasad działania parafii i Filiałów

⁹¹ M. HINTZ, *Rozumienie wspólnoty kościelnej...*, dz. cyt., s. 180.

(§ 9 pkt f RD; § 46 ust. 1 pkt 4 ZPW). Zaś decyzję w tej materii podejmuje Konsystorz⁹², na ich wniosek bądź też z własnej inicjatywy (§ 1 ust. 2 RP).

1.3.2.2. Rola biskupa diecezjalnego w życiu diecezji i parafii

1.3.2.2.1. Pozycja biskupa w diecezji

W ujęciu katolickim pozycja biskupa w Kościele nieodłącznie związana jest z kościelnym urzędem. Uprawnienia z tym urzędem związane mają swoje źródło w prawie Bożym. W tym źródle należy upatrywać tego, iż zwierzchnictwo nad parafią, jako częścią diecezji, przynależy, co do zasady, właśnie biskupowi diecezjalnemu. W przypadkach przewidzianych przez prawo w zakresie władzy wykonawczej takie zwierzchnictwo przysługuje także wikariuszowi generalnemu lub wikariuszowi biskupiemu, którzy są ustanawiani przez biskupa diecezjalnego (kan. 406 § 1). Oczywiście kuria diecezjalna jako urząd biskupa, czyli zbiór instytucji i osób, które świadczą biskupowi pomoc w zarządzaniu całą diecezją (kan. 469), wydawać może w imieniu biskupa lub innych upoważnionych podmiotów wiążące decyzje dla parafii. Prawo kanoniczne pozwala bowiem na delegowanie zwyczajnej władzy wykonawczej tak do poszczególnego aktu, jak do ogółu spraw, chyba że prawo coś innego wyraźnie zastrzega (kan. 137 § 1).

Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce naucza, że „Biskupi przewodniczą całemu Ludowi Bożemu i służbie posługiwania Słowa i Sakramentów” (§ 10 ust. 1 PS)⁹³. Wprawdzie

⁹² Konsystorz jest „naczelną władzą administracyjną Kościoła” i organem wykonawczym Synodu Kościoła, czyli „najwyższej władzy Kościoła” (§ 66 ust. 1 ZPW; § 3 ust. 1 oraz § 33 ust. 1 RZW).

⁹³ Trzeba zaznaczyć, że rozumienie urzędu biskupiego wśród luteranów różnych Kościołów jest naznaczone różnicami, zob. *The Lutheran understanding of ministry statement on the basic of an LWF study project*, Geneva 1984. Różnice te jednak „nie są faktorem dzielącym ich jedność”

na czele diecezji ewangelickiej stoi biskup diecezjalny, lecz jest głównie „duchownym zwierzchnikiem” diecezji (§ 24 ust. 1 RD; § 52 ust. 1 ZPW; § 16 ust. 1 PS)⁹⁴. Pragmatyka Służbowa dodaje jeszcze jedno określenie: pasterz pasterzy, *pastor pastorum* (§ 16 ust. 1 PS). Zgodnie z *Wyznaniem augsburskim* władza biskupów jest przede wszystkim władzą związaną z udzielaniem rzeczy wiecznych, a nie cielesnych. To zakwestionowanie władztwa biskupów nad światem oraz zakwestionowanie sprawowania władzy biskupiej innymi środkami niż Słowo jest określane jako „dobro Ksiąg Wyznaniowych Luteranizmu”⁹⁵.

Zasadniczo Księgi Wyznaniowe Luteranizmu nie zaprzeczają przewodniej roli urzędu biskupa w Kościele. Stawiają jednak ten urząd pod odpowiedzialnością wobec wspólnoty. „Odpowiedzialność przed wspólnotą to nie odpowiedzialność przed tym czy innym jej członkiem, ale przed jej uprawnioną reprezentacją, zatem soborem czy synodem. Luteranizm pozostaje w tym zakresie na gruncie koncyliaryzmu”⁹⁶. Trafne jest stwierdzenie, że „W tym też kontekście rozgrywa się szczególna dialektyka odpowiedzialności biskupiej za wspólnotę i przed wspólnotą”⁹⁷.

Pewną dialektykę pozycji biskupa w diecezji można także zauważyć w teologii katolickiej. Biskup jest głową diecezji w tym sensie, że ma on władzę własną, zwyczajną i bezpośrednią w kościele partykularnym powierzonym jego pieczy (kan. 333 § 1; kan. 381 § 1). Ta władza jest określana przez Sobór Watykański II jako *potestas sacra* (święta władza) (LG

– J. SOJKA, *Urząd kościelny w refleksji Światowej Federacji Luteranckiej – wprowadzenie do wyboru dokumentów*, [w:] *Kościół i urząd kościelny...*, dz. cyt., s. 160.

⁹⁴ Analogicznie Biskup Kościoła jest „duchowym Zwierzchnikiem” Kościoła (§ 44 RZW).

⁹⁵ T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, dz. cyt., s. 59.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ Tamże.

10, 18, 27; PO 2). Władza ta nie jest, jak u luteranów, ograniczona do spraw duchowych, lecz rozciąga się na wszystkie sprawy związane z Kościołem, czyli z głoszeniem Ewangelii (kan. 756 § 1), z nauczaniem katechetycznym (kan. 775 § 1, kan. 804 § 1), z kultem i liturgią (kan. 838 § 1), ze sprawami majątkowymi w określonym przez prawo zakresie (zob. np. kan. 264 § 1; kan. 1276 § 1; kan. 1263). W wymienionym zakresie władza ta obejmuje wszystkie rodzaje władzy, czyli władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą (kan. 135 § 1). Tę władzę ma biskup obowiązek wykonywać w swojej diecezji i tym samym „rządzić powierzonym mu Kościołem partykularnym” (kan. 391 § 1). Władza ta nie jest absolutna. Jej wykonywanie jest kierowane przez najwyższą władzę Kościoła i ze względu na dobro Kościoła lub dobro wiernych może ona być ograniczana (LG 27). Biskup diecezjalny ma więc władzę, a zatem jest głową diecezji, i jednocześnie jest on sługą diecezji, „na wzór Syna Człowieczego, który nie przyszedł, aby Mu służyło, lecz, aby służyć” (Mt 20, 28; por. Mk 10, 45; Łk 22, 26–27).

1.3.2.2.2. Prawa i obowiązki biskupa diecezji

Reformacja nie kwestionowała episkopalizmu⁹⁸. Dlatego też obecne Kościoły luterzańskie *en bloc* cenią posługę *episcopu*⁹⁹. W związku z tym przypisują jej określone zadania do wykonania¹⁰⁰. Ma to konkretny wyraz w prawie wewnętrznym danego Kościoła luterńskiego.

W warunkach polskich luteranów Zasadnicze Prawo Wewnętrzne wymienia biskupa diecezjalnego jako element „wła-

⁹⁸ J. GROSS, *Urząd biskupa w kościele luterńskim ze szczególnym uwzględnieniem Polski*, [w:] *Dosyć masz, gdy masz łaskę moją księga pamiątkowa: praca dedykowana ks. bp. Januszowi Narzyńskiemu*, Bielsko-Biała 1993, s. 66.

⁹⁹ *Luteriańskie rozumienie urzędu biskupiego*, [w:] *Kościół i urząd kościelny...*, dz. cyt., s. 170–176, a szczególnie nr 4 na s. 171.

¹⁰⁰ Tamże, nr 17 na s. 174.

dzy Kościelnej” (§ 10 ust. 1 pkt 3 lit. c ZPW). Upatruje w nim „sprawującego urząd nadzorujący” (§ 10 ust. 1 PS). Pragmatyka Służbowa określa „prawa i obowiązki” biskupa, które są nazywane w Regulaminie Diecezjalnym i Zasadniczym Prawie Wewnętrznym – „właściwościami” biskupa diecezjalnego. Dla jasnego przekazania obrazu działalności biskupa należy „właściwości” te pogrupować.

Biskup diecezjalny ma „właściwości” o charakterze sakralnym, takie jak ordynowanie duchownych (§ 53 ust. 2 ZPW; § 23 ust. 1 PS; § 36 ust. 3 PS; zob. § 10 ust. 1 PS) i poświęcanie miejsc kultu na terenie swojej diecezji (§ 53 ust. 2 ZPW). W jego pracy można wyróżnić także „właściwości” o charakterze reprezentacyjnym, takie jak: przewodniczenie na zgromadzeniach parafialnych, dokonujących wyboru proboszczów i Rad Parafialnych (§ 27 pkt f RD; § 53 pkt 6 ZPW), przewodniczenie Radom Opiekuńczym Diakonatów mających siedzibę na terenie diecezji (§ 53 pkt 7 ZPW), reprezentowanie diecezji na zewnątrz (§ 53 pkt 11 ZPW).

Polem dla działalności biskupa są także zadania o charakterze kontrolnym w stosunku do parafii. Przejawiają się one w takich czynnościach jak: odbywanie wizytacji w parafiach (§ 27 pkt e RD; § 53 pkt 5 ZPW), kontrolowanie ksiąg i dokumentów parafialnych (§ 27 pkt e RD; § 53 pkt 5 ZPW), składanie przez biskupa do właściwych władz wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego przeciwko osobom zamieszkałym na terenie diecezji (§ 53 pkt 9 ZPW), składanie odwołań od decyzji o umorzeniu postępowania dyscyplinarnego w przypadku wnioskowania o jego wszczęcie (§ 53 pkt 10 ZPW).

Biskupowi diecezjalnemu prawo zleca także kompetencje o charakterze nadzorczym: nadzorowanie nauczania kościelnego (§ 27 pkt e RD), tak aby „Słowo Boże czysto i wiernie było zwiastowane” (§ 10 ust. 1 oraz § 16 ust. 1 PS), czuwanie, aby „Sakramenty Święte były w Kościele sprawowane i udzielane zgodnie z ustanowieniem Bożym” (§ 10 ust. 1 i § 16 ust.

1 PS), sprawowanie nadzoru nad katechetami (§ 16 ust. 1 PS), sprawowanie nadzoru nad „duchownymi Diecezji” (§ 53 ust. 4 ZPW; por. § 16 ust. 1 PS).

Duszpasterskie działania biskup wykonuje przez: czuwanie nad pielęgnowaniem wspólnoty (§ 16 ust. 1 PS), czuwanie nad życiem religijnym i kościelnym Diecezji (§ 53 pkt 1 ZPW), czuwanie nad zachowaniem jedności, za którą jest on odpowiedzialny (§ 16 ust. 1 PS), czy też podjęcie odpowiedzialności za życie duchowe Diecezji (§ 16 ust. 1 PS).

Prawo luterzańskie powierza biskupowi wypełnianie funkcji sędziowskiej i stanowi, że biskupi są „reprezentantami urzędu sędziowskiego Chrystusa” (§ 10 ust. 1 PS). Jest to zaskakujące wyróżnienie, zważywszy na pozycję biskupa określoną przez teologię luterzańską, która przecież nie pozwala na takie wyróżnienie tego urzędu. Powyższa kompetencja jest także niekoherentna z Przepisami Dyscyplinarnymi Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP z 2016 r. W tym dokumencie w § 45 ust. 1 stanowi się, że „Sędzią dyscyplinarnym może być pełnoprawny członek Kościoła, nieskazitelnego charakteru, dający rękojmię prawidłowego wykonywania funkcji”. Także w poprzedniej wersji tych przepisów z 2010 r., kandydat na sędziego dyscyplinarnego musiał „posiadać predyspozycje do wykonywania tej funkcji, tj. dawać świadectwo poczucia sprawiedliwości i być aktywnym członkiem Kościoła i osobą nieskazitelnego charakteru” (§ 11 ust. 2 PD2010). Wynika z tego, że nie ma i nie było wymogu bycia biskupem ani nawet osobą duchowną.

Biskupowi diecezjalnemu prawo powierza także „właściwości” o charakterze kierowniczym i organizacyjnym. Do takich należy kierowanie pracami Rady Diecezjalnej (§ 53 pkt 3 ZPW), wprowadzenie w pełnienie czynności Rad Parafialnych, proboszczów, katechetów, ewangelistów i innych (§ 53 pkt 8 ZPW), zwoływanie Konferencji Księży w diecezji „przynajmniej raz w kwartale” (§ 17 ust. 3 PS), wnoszenie wniosków

do Synodu Diecezjalnego (§ 17 ust. 3 PS), wybieranie kandydatów na urząd biskupa diecezjalnego (§ 17 ust. 3 PS). Tak określonej we właściwościach „jurysdykcji biskupiej” – jak to określa Pragmatyka Służbowa – podlegają wszystkie jednostki organizacyjne i wszyscy wierni luterańskiej diecezji (§ 16 ust. 1 PS). Należy jeszcze nadmienić, że prawa i obowiązki biskupa Kościoła są w stosunku do biskupa diecezjalnego rozszerzone lub zmodyfikowane. Nie jest celowe ich szczegółowe przedstawianie, wystarczy wskazać przepisy prawa, które tego zagadnienia dotyczą. Są to: § 11–15 PS; § 73–80 ZPW oraz 44–53 RZW.

Prawa i obowiązki biskupa diecezjalnego w Kościele rzymskokatolickim są szeroko ujęte w Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* Soboru Watykańskiego II i w Kodeksie prawa kanonicznego. Nie jest celowe wymienianie wszystkich obowiązków i praw – wystarczy podać ich zakres i zilustrować kilkoma przykładami. Należy ogólnie powiedzieć, że rolą biskupa diecezjalnego jest „troska” (*cura*) o powierzoną diecezję (kan. 376). Tę troskę realizuje biskup, wykonując wszystko to, co jest związane z zadaniem uświęcania, nauczania i rządzenia Ludem Bożym (kan. 375 § 2).

W zakresie uświęcania biskup diecezjalny obowiązany jest odprawiać mszę świętą za powierzony sobie lud (kan. 388 § 1) oraz sprawować sakramenty, które jego osobie są szczególnie lub wyłącznie powierzone – chodzi tu kolejno o bierzmowanie (kan. 882) i święcenia (kan. 1012).

W zakresie nauczania ma on obowiązek przedstawiać wiernym i wyjaśniać prawdy wiary, w które należy wierzyć i stosować w obyczajach, sam często przepowiadając (kan. 386 § 1). Biskup winien bronić nienaruszalności i jedności prawd wiary, w które należy wierzyć (kan. 386 § 2). Z racji połączenia teologii i prawa kanonicznego oraz tego, iż realizacja prawa kanonicznego jest praktyką życia katolickiego w tym obszarze,

trzeba wymienić także obowiązek troski biskupa o to, by pilnie wypełniano przepisy prawa kanonicznego (kan. 386 § 1). Nauczanie biskupa ma być także osobistym świadectwem życia. Prawo definiuje to jako obowiązek dawania przykładu świętości poprzez miłość, pokorę i prostotę życia (kan. 387).

Gdy chodzi o zakres rządzenia, to trzeba zaznaczyć, że w zakres władzy biskupa diecezjalnego wchodzi władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza (kan. 135 § 1). Władzę ustawodawczą wykonuje sam biskup; władzę wykonawczą wykonuje bądź osobiście, bądź przez wikariuszy generalnych lub biskupich; władzę sądowniczą osobiście albo przez wikariusza sądowego i sędziów (kan. 391 § 2).

W ostatnim z wymienionych obszarów biskup diecezjalny ma realne instrumenty prawne do wykonywania władzy, a szczególnie: dekrety ogólne (*decreta generalia*) (kan. 29) i ogólne dekrety wykonawcze (*decreta generalia exsecutoria*) (kan. 31 § 1). Biskup ma prawo, ale także jest obowiązany wizytować diecezję (kan. 396 § 1). Tej wizytacji biskupiej podlegają, co do zasady, wszystkie osoby, instytucje katolickie, rzeczy i miejsca święte, znajdujące się w obrębie diecezji (kan. 397 § 1).

Ograniczeniem tak zakreślonej władzy biskupa w diecezji są normy powszechnego prawa kanonicznego lub dekret papieża, które mogą zarezerwować najwyższej lub innej władzy kościelnej pewne zakresy działań. Wynika z tego, że biskup ma bardzo szeroki zakres uprawnień władczych nad całą diecezją. Koniecznie w kontekście tematu tej książki trzeba zauważać, że katolicki biskup diecezjalny ma kanoniczne obowiązki nie tylko wobec katolików obrządku łacińskiego (kan. 383 § 1) czy innych obrządków (kan. 383 § 2). Zgodnie z kan. 383 § 3 biskup ma w optyce swojej działalności umieścić także „braci nie będących w pełnej wspólnotocie z Kościołem katolickim” (*fratres, qui in plena communione cum Ecclesia catholica non sint*), a więc także luteranów. Słusznie zauważa się w li-

teraturze przedmiotu, że kodeksowe normy nie mają w tym przypadku jednoznacznego nakazu określonego działania, a raczej mają charakter zachęty do realizowania wytycznych Kościoła dotyczących ekumenizmu, które mają być wykonywane „życzliwie i z miłością” (*cum humanitate et caritate*)¹⁰¹.

1.3.2.2.3. Biskup a inni duchowni

U luteranów „Duchowni z tytułu ordynacji są równi w zwiastowaniu Słowa Bożego i sprawowaniu Sakramentów” (§ 17 ust. 2 ZPW)¹⁰². Duchowni są z ramienia Kościoła zwiastunami Słowa Bożego i szafarzami świętych sakramentów. Mają oni władzę kluczy i Boski mandat głoszenia Ewangelii, odpuszczania i zatrzymywania grzechów oraz udzielania sakramentów (J 20, 21–25, por. § 6 ust. 1 PS)¹⁰³. Tę równość podkreśla dodatkowo ten sam tytuł, który noszą biskupi i prezbiterzy – „Ksiądz” (§ 6 ust. 5 PS). Wynika z tego, że urząd kaznodziejski i urząd biskupi w swej istocie są sobie równe, z wyjątkiem tego, że biskup ma większe uprawnienia i posiada władzę administracyjną w Kościele¹⁰⁴.

Ten egalitaryzm nie jest jednak absolutny. W Pragmatyce Służbowej zdefiniowano pewną hierarchiczność – „starszeństwo liturgiczne” zależne, co do zasady, od stopnia święceń i funkcji oraz urzędów w Kościele: biskup, proboszcz, wikariusz, diakon (§ 8 ust. 1 PS), oraz „starszeństwo personalne”, w ramach którego na urzędach równorzędnych pierwszeństwo jest zależne od lat służby od daty ordynacji (§ 8 ust. 1 i ust. 2 PS). Także luteranie pozostawili biskupom ordynowanie du-

¹⁰¹ E. GÓRECKI, *Pozycja biskupa w Kościele partykularnym*, [w:] *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 85.

¹⁰² Zob. J. GROSS, M. UGLORZ, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 97.

¹⁰³ CA art. XXVIII: *O władzy kościelnej*, s. 159.

¹⁰⁴ J. GROSS, M. UGLORZ, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 97.

chownych (§ 53 pkt 2 ZPW; § 36 ust. 2 PS). Biskupi bowiem „przekazują urząd duchowny w sposób szczególny” (§ 10 ust. 1 PS).

Pogląd katolicki jest tylko po części zbliżony do luterńskiego w tym zakresie. Biskupi w tym ujęciu nie mają większej mocy sakramentalnej, gdy chodzi o Eucharystię. I biskupi, i prezbiterzy mają takie samo prawo w tym zakresie: „Szafarzem, który może sprawować w osobie Chrystusa sakrament Eucharystii, jest tylko kapłan ważnie wyświęcony” (kan. 900 § 1).

Jednakże, co do zasady, prezbiterzy wykonują wszystkie zadania uświęcania pod władzą biskupa (kan. 835 § 2). To biskupi są „prawdziwymi i autentycznymi nauczycielami wiary, kapłanami i pasterzami” (*veri et authentici effecti fidei Magistri*) (ChD 2), zaś prezbiterzy ich współpracownikami (kan. 369). Wynika to z faktu, że tylko biskup jest „naznaczony pełnią sakramentu kapłaństwa, jest szafarzem łaski najwyższego kapłaństwa” (LG 26). Tylko przez konsekrację biskupią udziela się pełni sakramentu święceń. Ta konsekracja biskupia „zarówno w tradycji liturgicznej Kościoła, jak i w wypowiedziach świętych Ojców nazywana jest najwyższym kapłaństwem bądź pełnią świętego posługiwania” (LG 21).

Prawo kanoniczne przyznaje wyłącznie biskupom uprawnienia udzielania sakramentu święceń (kan. 1012). W przypadku sakramentu bierzmowania zwyczajnym szafarzem jest biskup, aczkolwiek ważnie udziela tego sakramentu również prezbiter posiadający taką władzę, na podstawie powszechnego prawa lub szczególnego udzielenia ze strony kompetentnej władzy (kan. 882).

Prezbiterzy mają obowiązki wobec biskupa, ale także biskup diecezjalny ma obowiązki względem prezbiterów swojej diecezji¹⁰⁵. To powiązanie ma szczególny charakter w przy-

¹⁰⁵ Szeroko o tym J. O. ONUCHUKWUHE, *The Necessity of the Proper Pastoral Collaboration of The Parish Priest with the Diocesan Bishop, Priests or Deacons and the Lay Faithful, with Special Reference to Canon 519, of the*

padku duchownych zaangażowanych w duszpasterstwo w parafiach. Biskupowi temu bowiem podlega całe duszpasterstwo i jest on za nie osobiście odpowiedzialny.

1.3.3. Aplikacja zasady pomocniczości

W zrozumieniu relacji, szczególnie prawnych, pomiędzy Kościołem powszechnym a diecezją oraz diecezją i parafią pomocne jest przedstawienie zasady pomocniczości. Zasada ta ma szczególne miejsce w nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego¹⁰⁶. Znalazła ona także swoje zastosowanie w prawie kanonicznym¹⁰⁷, oddziałuje także na eklezjologię¹⁰⁸ i teologię pastoralną¹⁰⁹. U luteranów zasada pomocniczości jest znana i funkcjonuje, lecz nie używa się powszechnie tego terminu.

Ogólnie mówiąc, zasada ta nakazuje społeczności większej lub społeczności o większym potencjale sprawczym udzielić pomocy (*subsidium*) społeczności mniejszej lub społeczności posiadającej mniejszą potencjalnie zdolność do określonego działania. Pierwsza z wymienionych społeczności może działać z własnej inicjatywy, względnie będąc o działanie poproszona. Z drugiej strony zasada ta zakazuje większej społecz-

1983 Code, Roma 2000, a także zob. B. THIRAVIYAM, *The Obligations and Rights of the Parish Priest Towards Bishop, Priests and the Parishioners. In Particular Reference to the Diocese of Thanjavur*, Roma 2011.

¹⁰⁶ Zob. J. P. JOHNSON, *The Principle of Subsidiarity in Catholic Social Thought*, Atlanta 1994; A. LEYS, *Ecclesiological Impacts of the Principle of Subsidiarity*, Kampen 1995.

¹⁰⁷ W. BERTRAMS, *De principio subsidiariorum in iure canonico*, „Periodica de Re Morali, Canonica, Liturgica” 46 (1957), s. 13–65; J. Krukowski, *Zasada pomocniczości w prawie kanonicznym*, „Zeszyty Naukowe KUL” 14 (1971) nr 4, s. 51–57; R. M. HARRINGTON, *The Applicability of the Principle of Subsidiarity According to the Code of Canon Law*, Ottawa 1997.

¹⁰⁸ J. KRZYWDA, *Hierarchiczny ustrój w Kościele a zasada pomocniczości*, [w:] *Ecclesia et Status*, red. A. DĘBIŃSKI, K. ORZESZYNA, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 467–483.

¹⁰⁹ J. MARIANŃSKI, *Życie parafii*, Wrocław 1984, s. 34–40.

ności podjęcie działań, które mogą być zrealizowane przez społeczność mniejszą¹¹⁰.

W nauczaniu Kościoła katolickiego Kościół jest rzeczywistością, „w której zrasta się pierwiastek ludzki i Boski” (*quae humano et divino coalescit elemento*) (LG 8). Jednakże wyniesienie Kościoła nad poziom naturalny, czysto społeczny, nie pozbawia go cech charakterystycznych dla każdej ludzkiej społeczności¹¹¹. Dlatego też zasada pomocniczości ma zastosowanie do relacji pomiędzy różnymi członkami lub elementami strukturalnymi tego Mistycznego Ciała. W 5 zasadzie odnowy Kodeksu prawa kanonicznego wyartykułowano, że należy dążyć do zastosowania w Kościele zasady nazywanej zasadą pomocniczości. Stosując ją, nowy kodeks miał zlecić prawu partykularnemu lub władzy wykonawczej wszystko to, co nie jest konieczne do jedności dyscypliny Kościoła powszechnego. Celem było wyjście naprzeciw zdrowej decentralizacji¹¹².

Zasada pomocniczości w odniesieniu do parafii, diecezji i Kościoła powszechnego oznacza, że parafia oraz diecezja mają prawo istnieć, podejmować decyzje na własny rachunek, formułować własne cele i do nich dążyć dostępnymi środkami. Mają prawo do własnych inicjatyw i kierowania sobą w określonym przez prawo zakresie.

Oczywiście to prawo jest ogólnie sformułowane. Istnieją czy to regulacje powszechne, czy indywidualne nakazy wła-

¹¹⁰ Zob. P. KROCZEK, *Does the Catholic Vision of the Principle of Subsidiarity Pertain to Polish Family Law?*, „Ecumeny and Law” 3 (2015) s. 327–340 oraz hasło: *Pomocniczość*, [w:] H. VORGRIMELER, *Nowy leksykon teologiczny*, przekł. T. MIESZKOWSKI, P. PACHCIAREK, Warszawa 2005, s. 275.

¹¹¹ R. SOBAŃSKI, *Ustawa kościelna – „ordinatio rationis” czy „ordinatio fidei”?*, „Collectanea Theologica” 48 (1978) fascicle I, s. 28–29.

¹¹² *Preafatio do Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 1983, AAS 75 (1983) pars II, s. XXII – „Eodem igitur principio innixus, novus Codex sive iuribus particularibus sive potestati exsecutivae demandet, quae unitati disciplinae Ecclesiae Universalis necessaria non sint, ita ut sanae sic dictae «decentralizationi» opportune provideatur”.

dzy wyższej, które determinują działanie diecezji lub parafii. W relacji diecezja–parafia są to diecezjalne programy duszpasterskie, polecenia wydane w listach pasterskich biskupa diecezjalnego. Prawa wynikające z przedmiotowej zasady nie są absolutne. Ich wykonywanie jest możliwe wyłącznie, gdy społeczność mniejsza zachowuje pełną wspólnotę (*communio*) ze społecznością wyższorzędną. Zasada ta więc nie może być wykorzystywana do szerzenia anarchii w Kościele. Skrajną formą anarchii kościelnej jest schizma, polegająca na odmowie uznania zwierzchnictwa biskupa rzymskiego lub utrzymywania wspólnoty z członkami Kościoła uznającymi to zwierzchnictwo (kan. 751); jest więc przestępstwem kanonicznym.

Widać zastosowanie przedmiotowej zasady w luterzańskich regulacjach prawnych i w praktyce relacji pomiędzy parafią i diecezją. Przykładowo diecezja ma koordynować pracę parafii i organizować pracę międzyparafialną (§ 3 ust. 1 RD). Parafia natomiast jest odpowiedzialna za swój własny rozwój duchowy i materialny (§ 3 ust. 1 RP).

1.4. Relacje międzyparafialne

Rozważając, z punktu widzenia katolickiego, relację jednych parafii wobec innych, należy stwierdzić, że, co do zasady, wszystkie parafie są w prawie równe. Owszem, mogą istnieć różnice honorowe lub zwyczajowo przyjęte. Mogą one wynikać np. z racji historycznych czy religijnych (sanktuaria, miejsca pielgrzymkowe). Nie trzeba jednak temu zagadnieniu poświęcać więcej miejsca.

Z kolei warte wspomnienia jest to, że Kodeks prawa kanonicznego przewiduje, iż mogą istnieć tzw. „parafie tymczasowe”. Parafia tymczasowa (*quasi-paroecia*) jest „określoną wspólnotą wiernych w Kościele partykularnym, powierzona kapłanowi, jak jej własnemu pasterzowi, ze względu na szczególne okoliczności jeszcze nie erygowana jako parafia” (kan.

516 § 1). Jednakże parafie tymczasowe, jeżeli czegoś innego w prawie nie zastrzeżono, są zrównane z parafiami. W praktyce duszpastersko-administracyjnej istnieją także tzw. „ośrodki duszpasterskie”, które jednak są po prostu parafiami tymczasowymi lub też formą opieki duszpasterskiej na terenie jakiejś parafii (kan. 516 § 2). Ta forma opieki wynika z tego, że parafia lub parafie tymczasowe nie są jedynym modelem zapewnienia wiernym opieki duszpasterskiej. Prawo przewiduje, że tam, gdzie jakieś wspólnoty wiernych nie mogą być erygowane jako parafie lub nawet jako parafie tymczasowe, biskup diecezjalny powinien w inny sposób zapewnić im pasterską opiekę (kan. 516 § 2). Każdorazowo relację ośrodka duszpasterskiego do parafii, na której terenie ten ośrodek się znajduje, określa dekret biskupa diecezjalnego erygujący taki ośrodek.

Gdy chodzi o luteranów, to ani ich prawo, ani nauczanie doktrynalne nie różnicują parafii w Kościele. Parafie występują więc zawsze jako elementy Kościoła o tym samym statusie.

Jak zauważył papież Jan Paweł II: „Zadania Kościoła we współczesnym świecie są oczywiście zbyt wielkie, by sama parafia mogła im sprostać. Toteż kodeks prawa kanonicznego przewiduje różne formy współpracy między parafiami położonymi na tym samym obszarze”¹¹³. Jedną z nich jest tworzenie struktur – „specjalnych zespołów parafii” – zwanych dekanatami, czyli wikariatami rejonowymi (*vicariatus foranei*). Kodeks prawa kanonicznego stanowi, że taka konsolidacja parafii jest obowiązkowa i dotyczy „kilku sąsiednich parafii” (*plures paroeciae viciniores*). Jej celem jest wsparcie pasterzowania przez wspólne działanie (kan. 374 § 2). W strukturze dekanatu parafie są równorzędne.

Na czele dekanatu stoi wikariusz rejonowy (*vicarius foraneus*), zwany także dziekanem (*decanus*) albo archiprezbiterem (*archipresbyter*), albo jeszcze inaczej (kan. 553 § 1). Jest on mianowany przez biskupa diecezjalnego po wysłuchaniu,

¹¹³ ChL 26.

zgodnie ze swoim roztropnym osądem, zdania kapłanów pełniących posługę w danym dekanacie (kan. 553 § 2). Jak wynika z praktyki administracyjnej, dziekanem zazwyczaj zostaje proboszcz jednej z parafii dekanatu. Prawo jednak dopuszcza, aby na urząd dziekana biskup wybrał dowolnego kapłana, jakiego uzna za odpowiedniego, po rozważeniu okoliczności miejsca i czasu (kan. 554 § 1). Należy zaznaczyć, że musi to być co najmniej prezbiter.

Można kwestionować celowość tej ostatniej z wymienionych regulacji w kontekście kompetencji dziekana wymienionych w prawie powszechnym Kościoła. Kompetencje te mają charakter organizacyjny i techniczny (zob. kan. 555 § 1–4), a więc z natury rzeczy nie wymagają do ich podjęcia święceń prezbiteratu. Zadania te mogą być z powodzeniem realizowane przez osoby świeckie. Jednakże trzeba pamiętać o tym, że biskup diecezjalny, jako prawodawca diecezjalny, może nadać inne zadania, które mogą być związane z wykonywaniem władzy w Kościele, a ta, co do zasady, może być wykonywana wyłącznie przez duchownych. Bywa, że dziekani mogą w poszczególnych diecezjach udzielać dyspens.

Instytucja dekanatów nie jest znana prawu luterzańskiemu w Polsce. Parafie luterzańskie są wobec innych parafii całkowicie samodzielne i niezwiązane prawem z innymi parafiami inaczej jak poprzez przynależność do diecezji.

1.5. Parafia w relacji do innych kościelnych struktur

W prawie luterńskim przewidziane są w rozległych parafiach i mogą być tworzone tzw. „Filiały Parafii”. Celem takiego działania jest odprawianie nabożeństw, prowadzenie nauczania kościelnego i organizowanie uroczystości parafialnych dla wiernych mieszkających w oddaleniu od kościoła parafialnego (art. 24 ZPW).

Filiał ma własną radę, którą wybierają parafianie mieszkający na jego terenie (§ 37 ust. 1 RP). Radą Filiału kieruje przewodniczący (§ 39 ust. 1 RP). Jest to struktura analogiczna w celach działania do Rady Parafialnej. Główne „właściwości” Rady Filiału to zgodnie z § 38 Regulaminu Parafialnego: rozstrzyganie i załatwianie bieżących spraw filiału, opieka nad obiektami kultu i innymi nieruchomościami parafialnymi znajdującymi się na terenie filiału, przygotowywanie właściwych warunków do odbywania nabożeństw, nauczania kościelnego i imprez parafialnych na terenie filiału, składanie wniosków do Rady Parafialnej w sprawie potrzeb filiału, współdziałanie z proboszczem i Radą Parafialną w realizacji zadań parafii.

Analogiczną funkcję do filiałów w Kościele katolickim pełnią kaplice umieszczone w odległych od kościoła parafialnego częściach parafii. „Przez kaplicę rozumie się miejsce przeznaczone, za zezwoleniem ordynariusza, do sprawowania kultu Bożego, dla pożytku jakiejś wspólnoty lub grupy wiernych, którzy się w nim zbierają, do którego za zgodą kompetentnego przełożonego mogą przychodzić także inni wierni” (kan. 1223). Choć zakres funkcji kaplicy jest większy. Może ona bowiem służyć nie tylko parafianom, lecz może być także przeznaczona dla wiernych zidentyfikowanych w innych sposób, jak: podróżni, instytuty zakonne, stowarzyszenia życia apostołskiego itd. Prawo przewiduje także kaplicę prywatną, czyli miejsce przeznaczone do kultu Bożego, dla pożytku jednej lub kilku osób fizycznych (kan. 1226).

Inną strukturą znaną luteranom, jednakże niemającą odpowiednika w Kościele katolickim, są diakonaty. „Diakonaty są jednostkami organizacyjnymi Kościoła posiadającymi osobowość prawną. Cel powołania, zadania i sposób ich realizacji, strukturę organizacyjną, siedzibę, sposób zarządzania i nadzoru określają statuty Diakonatów nadane uchwałą Synodu Kościoła” (art. 55 ZPW).

1.6. Parafia jako struktura Kościoła w regulacjach państwowych

Kościół katolicki i luterański jako związki religijne są przedmiotem regulacji prawa polskiego. Te regulacje mają charakter indywidulanych ustaw: ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej¹¹⁴ oraz ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej¹¹⁵. Na mocy wymienionych ustaw także liczne struktury wspomnianych Kościołów – włączając w to parafie – podlegają regulacjom polskim jako kościelne osoby prawne¹¹⁶.

Jeżeli natomiast chodzi o stosunek odwrotny, czyli odniesienie przedmiotowych Kościołów do państwa i prawa państwowego, to nauczanie w tym zakresie przedstawia się następująco.

W ujęciu katolickim modelowe relacje państwo–Kościół zostały określone przez nauczanie Soboru Watykańskiego II. Zgodnie z tym nauczaniem „Wspólnota polityczna i Kościół są, każde na własnym terenie, od siebie niezależne i autonomiczne” (LG 76). Taki stosunek między wskazanymi podmiotami ma zapewnić nie tylko bezkonfliktowe współistnienie tych społeczności, ale także umożliwić współpracę dla dobra wiernych, którzy są jednocześnie obywatelami (por. LG 76).

Te formy stosunków organizmów wyższych *mutatis mutandis* przenosi się na relacje struktur niższych w tych organizmach. Dodatkowo, Kościół, wypełniając swoją misję w świecie, nie utożsamia się ze światem, nie jest bowiem z tego świata. Jest on jednak wszczepiony w świat i prowadzi ze światem

¹¹⁴ Dz.U. Nr 73, poz. 323 z późn. zm.

¹¹⁵ Dz.U. Nr 29, poz. 154 z późn. zm.

¹¹⁶ Zagadnienie to było przedmiotem analizy w rozdziale I w punkcie 1.2.3. Osobowość prawna.

dialog (GS 42–43). Parafia żyje i działa głęboko włączona w ludzkie społeczności, solidarna z ich dążeniami i dramata-
mi¹¹⁷. Z punktu widzenia katolickiego parafia wciąż musi więc
odnajdywać właściwe relacje z innymi instytucjami samorzą-
dowymi, państwowymi. Jest to trudne zagadnienie dla teolo-
gów i dla kanonistów¹¹⁸.

Z kolei Kościoły powstałe w czasie reformacji są tradycyj-
nie związane władzą państwową. Dla autorów Ksiąg Wyzna-
niowych Luteranizmu „niewyobrażalną była jeszcze rzeczy-
wistość rozdziału kościoła od państwa, czy państwa od ko-
ścioła”¹¹⁹. Poglądy Marcina Lutra w zakresie stosunków pań-
stwo–Kościół są nadal w Kościele luterańskim obowiązującym
paradygmatem. Ojciec pisał, że posłuszeństwo w stosunku do
świeckiej zwierzchności, która do stanu rodzicielskiego należy
i rozciąga się najszerzej, jest obowiązkiem religijnym wierzą-
cego. Przez tę władzę bowiem, „jakby przez naszych rodzi-
ców, daje nam Bóg pożywienie, dom i gospodarstwo, ochronę
i bezpieczeństwo. Dlatego skoro mają takie imię i tytuł, jako
oznakę ich najwyższej godności, winniśmy ich czcić i cenić jak
najdroższy skarb i drogocenny klejnot na ziemi”¹²⁰. Z czasem
ojciec reformacji doszedł nawet do przekonania, że w ramach
państwa jest miejsce tylko na jeden Kościół państwowy¹²¹.

Nie oznacza to, że współczesna parafia luterańska w sen-
sie istnienia czy funkcjonowania jest bardzo uzależniona od
struktur państwowych lub samorządowych. Marcin Luter
uważał za podstawę relacji państwo–Kościół teorię dwóch

¹¹⁷ ChL 27.

¹¹⁸ M. SWEENEY, *Can you tell Me What a Parish Is?*, [w:] *What is a Parish?*, dz. cyt., s. 15–17.

¹¹⁹ T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, dz. cyt., s. 61.

¹²⁰ CM cz. I, *Czwarte przykazanie*, s. 76; zob. także M. LUTER, *O świeckiej zwierzchności, w jakiej mierze należy być jej posłusznym*, przekł. M. HINTZ, [w:] M. LUTER, *Pisma etyczne*, red. M. HINTZ, Bielsko-Biała 2009, s. 179–215.

¹²¹ T. J. ZIELIŃSKI, *Roger Williams. Twórca nowoczesnych stosunków państwo–kościół*, Warszawa 1997, s. 152.

władz, które ustanowił Bóg. Pierwsza to władza duchowa, która nie ma miecza, ale Słowo. Drugim rodzajem władzy jest władza doczesna, która działa poprzez miecz. Władza Kościelna – „prawa ręka Boga” (*Gottes rechte Hand*) – ma dbać o sferę duchową, zaś władza państwowa – „lewa ręka Boga” (*Gottes linke Hand*) – o sferę materialną. Nie można tych porządków mieszać. Państwo nie może przekraczać granic swej kompetencji i narzucać rozstrzygnięć swoim obywatelom, a z drugiej strony władza duchowna nie może wykonywać funkcji władzy świeckiej i ingerować w sprawy nie jej podległe¹²².

Zastosowanie nauczania Kościołów w zakresie stosunku do państwa i jego prawa oznacza, że zarówno katolicka, jak i luterkańska parafia są na mocy tego nauczania zobowiązane do przestrzegania prawa państwowego. Kościoły uznają i szanują kompetencje państwa w zakresie niektórych spraw doczesnych związanych z działalnością parafii. Chodzi tu o sprawy finansowe i majątkowe (zob. § 159 ust. 3 PS oraz kan. 1284 § 2 pkt 2 i pkt 3; kan. 1290), różne ubezpieczenia społeczne (§ 205 ust. 1 PS oraz kan. 231 § 2), prawa i obowiązki pracownicze pracowników świeckich parafii (§ 246 ust. 1 PS oraz kan. 231 § 2).

1.7. Podsumowanie

Podsumowując pierwszy rozdział książki dotyczący parafii na tle innych struktur, należy podać podobieństwa i różnice w ujęciu parafii w optyce katolickiej i luterkańskiej.

Po pierwsze, parafia w optyce katolickiej i luterkańskiej jest strukturą pierwotną w sensie genezy Kościoła. Nie jest wtórna wobec diecezji czy Kościoła. Leży ona u początku Kościoła.

¹²² M. HINTZ, *Neutralność religijna państwa w kontekście luterkańskiej nauki o dwóch władzach*, [w:] *Bezstronność religijna, światopoglądowa i filozoficzna władz Rzeczypospolitej Polskiej*, red. T. J. ZIELIŃSKI, Warszawa 2009, s. 23.

W parafii chrześcijanie doświadczają wspólnoty – *koinonii*. Jej podstawą jest Słowo Boże i ofiara Eucharystyczna. Parafia jest w sposób organiczny połączona z diecezją i przez nią z całym Kościołem. To organiczne powiązanie wynika przede wszystkim z więzów o charakterze doktrynalnym, ale także funkcjonalnym.

Po drugie, parafia zarówno katolicka, jak i luterańska ma pewną samodzielność i autonomię, której podstawą jest osobowość prawna parafii na forum prawa wewnętrznego Kościołów i prawa państwowego. Oznacza to, że w relacjach *ad intra* – w stosunkach wewnętrznych – parafia potrafi sama wyznaczać sobie cele i przy pomocy dostępnych środków je realizować. Gdy chodzi o niezależność parafii w odniesieniu do innej społeczności, czyli o relacje parafii *ad extra*, to należy rozróżnić podmioty tych relacji. W odniesieniu do innych parafii czy struktur państwowych parafia ma dużą niezależność. W odniesieniu do diecezji niezależność jest mniejsza.

Po trzecie, w obu przypadkach parafie są wprowadzane jednostkami administracji kościelnej, jednakże w żadnym z nich parafia nie jest po prostu strukturą niższego rzędu, lecz jest niezbywalnym elementem diecezji.

Po czwarte, parafia w obu Kościołach jest podporządkowana diecezji. W odniesieniu do diecezji jej niezależność jest mocno ograniczona – głównie przez prawo powszechne Kościoła katolickiego albo prawo luterańskie. W konsekwencji ani katolicka, ani luterańska parafia nie może się także w pełni samodzielnie rządzić oraz jednocześnie jedna i druga parafia jest miejscem wykonywania dyrektyw diecezjalnych.

Po piąte, obu parafiom brak samodzielności prawnej. Oznacza to, że poza uformowaniem zwyczaju, który w Kościele katolickim jest pełnoprawnym źródłem prawa, parafia nie może stanowić sama dla siebie prawa. Podobnie prawo luterańskie nie przyznaje żadnych kompetencji normotwórczych parafii.

Po szóste, myśl teologiczna katolicka i luterńska wskazują, że parafia nie może powstać i istnieć bez udziału Kościoła rozumianego instytucjonalnie jako organiczna i uporządkowana całość wierzących określonego wyznania. Nakazuje się parafii i katolickiej, i luterńskiej ukierunkowanie w działaniach na diecezję i na cały Kościół.

Z kolei różnice pomiędzy parafią w optyce katolickiej i luterńskiej dotyczą teologicznie ujmowanej samodzielności parafii. Parafia luterńska teologicznie jest wspólnotą pełną. Istnieją w niej wszystkie fundamentalne teologiczne elementy Kościoła: słowo i sakramenty. Z perspektywy katolickiej parafia jest miejscem głoszenia Słowa Bożego i sprawowania Eucharystii. To oznacza, że parafia jest „ostatecznym umiejscowieniem Kościoła” (*locus est ultimus ubi Ecclesia viget*) oraz realizacją Kościoła jako wydarzenia¹²³. Parafii katolickiej jednak do pełni teologicznego obrazu Kościoła brakuje obecności w niej biskupa. Biskup jest bowiem istotnym elementem Kościoła partykularnego z perspektywy teologiczno-kanonicznej (LG 23; kan. 369). Co więcej, biskup jest spoiwem łączącym parafię i diecezję z Kościołem powszechnym (kan. 204 § 2).

Inną różnicą, którą trzeba odnotować, jest kwestia kierownictwa i nadzoru nad parafią ze strony struktury wyższej, czyli diecezji. W ujęciu katolickim władzę nad parafią sprawuje osobowo biskup diecezjalny. W ujęciu ewangelickim biskup jest urzędem, z którym nie wiąże się właściwie żadna władza w ujęciu monteskiuszowskim. Dlatego też zwierzchnictwo nad parafią mają organy władzy diecezji i Kościoła. Genezy obydwu wymienionych różnic trzeba szukać w odmiennych teologiczno-prawnych koncepcjach urzędu biskupa.

¹²³ ChL 26.

2

Konstrukcja wewnętrzna parafii

Zapoznawszy się z relacjami parafii *ad extra*, należy przyrzeć się wewnętrznej strukturze parafii. Ta struktura współdecyduje o funkcjonowaniu parafii. Na tę osobową konstrukcję parafii składają się duchowni i parafianie.

Gdy chodzi o tę pierwszą grupę, to wstępem do rozważań musi być przedstawienie nauczania Kościołów w zakresie kapłaństwa powszechnego i urzędowego. Ustalenia w tym zakresie rzutują na dalsze rozwiązania teologiczne i prawne dotyczące i duchownych, i parafian. Zarówno w obrębie zbioru duchownych, jak i parafian można przeprowadzić podziały lub wyróżnienia, których podstawą są odmienne regulacje prawne.

2.1. Duchowni parafialni i duchowni związani z parafią

2.1.1. Duchowni w ogólności

Aby omówić urzędy duchownych parafialnych i duchownych związanych z parafią należy wprawdzie przyrzeć się kwestii „urzędu kościelnego” w optyce zarówno luterańskiej, jak i katolickiej. Temat ten stanowi „węzłowy problem” w dialo-

gu ekumenicznym¹. Zrozumienie tego zagadnienia pozwala na rozumienie również struktury wewnętrznej parafii, czyli także pozycji wewnątrz parafii. Istnieje ścisły związek pomiędzy urzędem kościelnym a działalnością parafii, szczególnie w wymiarze sakramentalnym².

2.1.1.1. Urząd duchowny u luteranów

2.1.1.1.1. Powszechnie kapłaństwo

Kościół luterski uznaje zasadę powszechnego kapłaństwa, czyli obejmującego wszystkich wiernych na mocy chrztu i polegającego na nieustannym składaniu życia w służbie Chrystusowi przez wszystkich członków Kościoła³. Luter w piśmie z roku 1520 zatytułowanym *Do chrześcijańskiej szlachty narodu niemieckiego*⁴, w którym sformułował doktrynę o kapłaństwie powszechnym, pisał tak: „Wszyscy razem [jesteśmy] poświęceni przez chrzest na kapłanów, jak św. Piotr (1 P 2, 9) mówi: «Wy jesteście królewskim kapłaństwem»”⁵. Istnieje słuszna opinia, że w tej koncepcji należy widzieć przede wszystkim „zniesie-

¹ R. PORADA, *Ekumeniczne rozumienie sukcesji apostoelskiej. Studium dokumentów dialogów doktrynalnych*, Opole 2008, s. 11; zob. R. PORADA, *Rozumienie episkopé w dialogu ekumenicznym*, [w:] *Ad christianorum unitatem foendam. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu arcybiskupowi Alfonsowi Nossolowi wielkiemu kanclerzowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego z okazji 30-lecia święceń biskupich, 50-lecia prezbiteratu oraz 75- rocznicy urodzin*, red. S. RABEJ, Opole 2007, s. 338–343.

² R. PORADA, *Wspólna eucharystia w kontekście rozumienia urzędu kościelnego*, [w:] *Wspólna eucharystia – cel ekumenii*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2005, s. 265.

³ T. WOJAK, *Ewangelik–Katolik*, dz. cyt., s. 34; zob. S. PIĘTAK, *Powszechnie kapłaństwo w nauce i praktyce*, „Przegląd Ewangelicki” (2005) z. 2, s. 4–15.

⁴ *An den christlichen Adel deutscher Nation*, [w:] WA 6, 404–469; przekład polski: *Do chrześcijańskiej szlachty narodu niemieckiego*, [w:] *Z problemów reformacji*, t. 6, Bielsko-Biała 1993, s. 153–192.

⁵ „Demnach werden wir allesamt durch die Taufe zu Priestern geweiht, wie Petrus (I. Petr. 2) Sagt: «Ihr seid ein königliches Priestertum und ein priesterliches Königreich»”, przekł. P. KROCZEK.

nie jakościowej, substancjalnej różnicy pomiędzy duchownymi a świeckimi”⁶. Luter wypowiadał się podobnie w jednym z kazań z 1524 r.: „Jeśli więc braćmi jesteśmy, Chrystus jest kapłanem i gdy nazywam cię chrześcijaninem, również nazywam cię kapłanem, który może udzielić sakramentu, wystąpić przed Bogiem i osądzać naukę”⁷.

Opierający się na doktrynie reformatora teologiczno-programowy przepis dotyczący kapłaństwa powszechnego zawarto w § 1 Pragmatyki Służbowej: „W Chrzcie Świętym w imię Trójjedynego Boga, Ojca i Syna i Ducha Świętego, wszyscy zostali powołani do udziału w kapłaństwie Chrystusa i powszechnej służby w Kościele Chrystusa, aby wzajemnie budować się w wierze i świadczyć o Zmartwychwstałym Chrystusie w świecie (Rz 12, 1; 1 P 2, 5; 1 Kor 12, 13; 1 P 4, 10; Ef 2, 10; 2 Kor 3, 6)”. Ta powszechna służba wszystkich wierzących w Kościele znajduje swój praktyczny wymiar i jest realizowana we współodpowiedzialności za Kościół poprzez działanie różnych kolegialnych ciał, np. Zgromadzeń Parafialnych, Rad Parafialnych, Synodów Diecezjalnych czy Synodu Kościoła (§ 2 PS).

Szczególnie Synod Kościoła domaga się krótkiej analizy. Synod Kościoła bowiem ma najwyższą władzę w Kościele. Oznacza to, że ma on władzę uchwalania wszystkich praw kościelnych, za wyjątkiem zmiany praw wymienionych w Deklaracji Wstępnej Zasadniczego Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, czyli poza wyznaniem wiary: Apostolskim, Nicejsko-Konstantynopolskim i Atanazjańskim oraz poza Księgami Wyznaniowymi (§ 3 ust. 2 RZW).

⁶ B. MILERSKI, *Urząd duchowny w teologii Marcina Lutra i księgach wyznaniowych*, „Przegląd Ewangelicki” 2 (2004), s. 45.

⁷ WA 15, 720, 27–29 – „Si ergo frater sumus, Chrisus est sacerdos, ideo dixi hoc nomen debet tam commune esse ut Christiani, quia si dico te Christianum, statim dico et sacerdotem, qui potest dare sacramentum, interpellare coram deo, et iudicare de doctrina”, przekł. P. KROCZEK.

Władza w tym ciele rzeczywiście należy do członków Kościoła. Analiza Regulaminu Obrad Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP z 2009 r. pozwala na wyciągnięcie wniosku, że ciało to jest bardzo demokratyczne i egalitarne – choć te słowa w przepisach luterzańskich nie padają. Demokratyczne jest w tym wymiarze, że decyzje zapadają większością głosów niezależnie od tego, kto te głosy wyraził. Zaś egalitaryzm tego ciała polega na tym, że w jego skład wchodzi zarówno duchowni, jak i świeccy i nie ma żadnego rozróżnienia na osoby duchowne lub świeckie w regulacjach dotyczących tego ciała. Dzięki wskazanym cechom Synod jest „uosobieniem Kościoła” (§ 58 ust. 1 ZPW; zob. § 3 ust. 1 oraz § 4 RZW). Nawet Prezes Synodu Kościoła wybierany jest spośród duchownych i świeckich członków Synodu Kościoła (§ 63 ust. 2 ZPW).

Wskazany egalitaryzm nie jest jednak powszechnie obecny w prawie luterzańskim. Odróżnienie duchownych i świeckich jest widoczne na przykład w Przepisach Dyscyplinarnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP z 2016 r. Dotyczą one wprowadzenia spraw dyscyplinarnych wszystkich członków Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, lecz kary w stosunku do duchownych i świeckich mogą być odmienne (zob. § 4 ust. 2 PD2016; § 21 ust. 2 i ust. 3 PD2010).

2.1.1.1.2. Urząd kościelny

Uznawanie przez luteranów powszechnego kapłaństwa nie oznacza pełnego egalitaryzmu wiernych. Marcin Luter pisał: „Prawdą jest, że wszyscy chrześcijanie są kapłanami, ale nie wszyscy są pasterzami. Bo poza tym, że jest chrześcijaninem i kapłanem, musi on mieć również urząd i wspólnotę parafii”⁸. Oznacza to, że i w tej kwestii kierował on optykę na

⁸ M. LUTER, *Psalmenauslegungen 1529/32; 82. Psalm 1529/32; Psalm 82*, WA 31/I, 211, 17–20 – „Es ist wahr, dass alle Christen Priester sind, aber nicht alle sind Pfarrer. Denn über das hinaus, dass er Christ und Prie-

Chrystusa⁹. Konieczność istnienia urzędu Słowa w Kościele Luter uzasadnia przede wszystkim ustanowieniem tegoż urzędu przez samego Pana Kościoła, Jezusa Chrystusa. Reformator stwierdził: „Mam nadzieję, że wierzący i ci, co znają Chrystusa, bardzo dobrze wiedzą, że stan duchowy czy duchowny jest używany i podarowany przez Boga – nie ze złota lub srebra, ale drogocenną krwią i gorzką śmiercią swojego jedynego Syna, naszego Pana Jezusa Chrystusa”¹⁰. Nieodzowność tego urzędu wynika także z nauki o usprawiedliwieniu. „Ponieważ wiara, która usprawiedliwia, pochodzi od słyszalnego Słowa, Kościół nie może się ostać bez zwiastowania”¹¹.

Urząd kościelny ma utrwaloną pozycję w ewangeliami Łukasza i Mateusza, a także w listach pastoralnych¹². Jest to najważniejszy urząd w Kościele, bez którego Kościół nie może istnieć¹³. W art. XIV *Wyznania augsburskiego* zatytułowanym *O porządku w Kościele* zapisano: „Kościoły nasze nauczają o porządku w Kościele, że nikt nie powinien w nim nauczać publicznie lub udzielać sakramentów, jeśli nie jest należycie powołany” (por. *rite vocatus* w § 5 PS). A zatem to – jak chciał Marcin Luter – „Powołanie i ustanowienie czynią z chrześci-

ster ist, muss er auch ein Amt und eine ihm anbefohlene Kirchengemeinde haben”, przekł. P. KROCZEK.

⁹ P. ALTHAUS, *Die Theologie Martin Luthers*, Gütersloh 1963, s. 279.

¹⁰ M. LUTER, *Eine Predigt, dass man Kinder zur Schulen halten solle*, 1530 r., WA 30/II, 526, 34; 527, 1–4 – „Ich hoffe ja, dass die Gläubigen und was Christ heißen will, sehr gut wissen, dass der geistliche Stand von Gott eingesetzt und gestiftet ist – nicht mit Gold oder Silber, sondern mit dem teuren Blut und bitterm Tod seines einzigen Sohnes, unseres Herrn Jesus Christus”, przekł. P. KROCZEK; zob. szerzej M. CIEŚLAR, *Urząd kościelny w teologii Marcina Lutra*, „Rocznik Teologiczny” 25 (1983) z. 2, s. 161–172.

¹¹ L. GRANE, *Wyznanie augsburskie...*, dz. cyt., s. 114.

¹² M. HINTZ, *Kościół jako wspólnota...*, dz. cyt., s. 203.

¹³ J. GROSS, M. UGLORZ, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 97.

janina księdza i kaznodzieję”¹⁴. Urząd ten więc istnieje i jest powierzany w celu utrzymania porządku i zapewnienia właściwego zwiastowania Słowa Bożego i udzielania sakramentów według woli Jezusa Chrystusa¹⁵.

Urząd ten jest nazywany „urzędem duchownym”, niekiedy określanym jako „urząd kaznodziejski”, „urząd kościelny”, lub nazywany jest „posługiwaniem duchownym”. W *Wyznaniu augsburskim* w art. V określany jest jako „służba nauczania Ewangelii i udzielania sakramentów” (*ministerium docendi evangelium et porrigendi sacramenta*). W prawie definiowany jest on jako „urząd zwiastowania Słowa Bożego i sprawowania Sakramentów” (§ 17 ust. 1 ZPW; por. § 3 oraz § 4 PS). Stosownie do tego prawo luterzańskie określa, że księżom, czyli prezbiterom i biskupom, „powierzona jest w Kościele szczególna posługa zwiastowania Słowa Bożego oraz sprawowania i udzielania Sakramentów Świętych, a także opieka duszpasterska i przewodniczenie Ludowi Bożemu określonego miejsca” (§ 23 ust. 1 PS).

W ujęciu luterzańskim bycie duchownym Kościoła, czyli piastowanie urzędu kościelnego, nie jest związane z sakramentem i takiego sakramentu się nie uznaje¹⁶. Chociaż w *Obrobie Wyznania augsburskiego* twierdzi się, że stan duchowny mógłby być nazywany sakramentem: „Jeśliby zaś kapłaństwo czy urząd kapłański rozumiano jako służbę Słowa, bez trudności nazwalibyśmy ten urząd kapłańskim sakramentem (...). Jeżeliby urząd kapłański w ten sposób pojmowano, to nie zawahalibyśmy się i nakładania rąk (wyświęcenia – świę-

¹⁴ M. LUTER, *Psalmenauslegungen 1529/32*; 82. Psalm 1529/32; *psalm* 82, WA 31/I, 211, 20 – „Berufung und Auftrag machen Pfarrer und Prediger”, przekł. P. KROCZEK.

¹⁵ J. GROSS, M. UGLORZ, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 42.

¹⁶ T. WOJAK, *Ewangelik-Katolik*, Warszawa 1989, s. 98.

ceń kapłańskich) nazwać sakramentem”¹⁷. Dodać trzeba, że współczesna teologia luterńska jako istotny punkt dla rozpoznania sytuacji urzędu kościelnego w *Wyznaniu augsburskim* i w *Obronie wyznania augsburskiego* podaje „otwartość dla sakramentalnego pojmowania urzędu ordynowanych i takiegoż rozumienia aktu ordynacji”¹⁸.

Przedmiotowego urzędu duchownego właściwie nie nazywa się też „stanem duchownym”, z wyjątkiem przepisów z Pragmatyki Służbowej regulujących porządek przygotowania do pełnienia urzędu duchownego oraz dalszego w nim kształcenia, czyli od § 208. W § 224 stanowi się o „okresie kandydackim do stanu duchownego”, a w § 225 o „obowiązках kandydata do stanu duchownego”.

Na mocy ordynacji człowiek staje się „sługą Chrystusa i Jego Kościoła” (§ 24 ust. 1 PS) i „zostaje wprowadzony na urząd Kościelny”¹⁹. Duchowni luterkańscy reprezentują osobę Chrystusa na podstawie powołania Kościoła, a nie reprezentują własnej osoby²⁰. „Sługa Słowa Bożego niczym nie odróżnia się od pozostałych członków Kościoła. Nie jest kapłanem szczególnego rodzaju. Kapłaństwo jego ma ten sam charakter, co kapłaństwo wszystkich ochrzczonych i wierzących w Jezusa Chrystusa. Różnica nie polega na jakości, lecz na powołaniu”²¹. Dodać można, że w luterńskiej teologii istnieje debata dotycząca tego, czy wynikający z ordynacji urząd du-

¹⁷ ACA art. XIII: *O liczbie i o korzystaniu z sakramentów*, nr 11–12; zob. R. KOLB, *Ministri in Martin Luther and the Lutheran Confessions*, [w:] *Called and Ordained. Lutheran Perspectives on the Office of the Ministry*, eds. T. W. NICHOL, M. KOLDEN, Minneapolis 1990, s. 49–66.

¹⁸ T. KONIK, *Urząd duchowny w księgach wyznaniowych luteranizmu do 1537 roku*, [w:] *Teologia wiary...*, dz. cyt., s. 241–242.

¹⁹ T. WOJAK, *Ewangelik–Katolik*, dz. cyt., s. 35.

²⁰ ACA art. VII: *O Kościele*, nr 28; por. § 6 PS.

²¹ J. GROSS, M. UGLORZ, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 42, to samo: M. UGLORZ, *Eklezjologia w teologii Marcina Lutra*, [w:] *Teologia wiary...*, dz. cyt., s. 232.

chownego opiera się na Bożym ustanowieniu, czy na ludzkiej delegacji²².

Kościół powołuje odpowiednio przygotowanych ludzi na urząd sług Słowa Bożego²³. Powołanie to „ustanowienie duchownym” – czyli „wyświęcenie” lub inaczej „ordynacja” (§ 191 PS)²⁴. Jest to mianowanie na „święty urząd zwiastowania Słowa Bożego i udzielania sakramentów”²⁵.

„Ustanowienie duchownym” obejmuje trzy etapy. Stadium pierwsze to wybór (*electio*) kandydata dokonany przez Konsystorz w przypadku kandydata do posługi diakona i prezbitera, a przez Synod Kościoła – do posługi biskupa. Drugi etap to egzamin (*examinatio*) – stwierdzenie kompetencji. Ostatni element to wyświęcenie (*ordinatio, consecratio*). Samego wyświęcenia dokonuje się przez przywołanie Ducha Świętego, modlitwę poświęcającą i nałożenie rąk. Powołanie to jest przekazaniem sukcesji apostoelskiej. Kościół rozumie ją zarówno jako sukcesję wiary i nauki apostoelskiej (*successio fide*), ale również jako sukcesję urzędu (*successio officii*). „Księży ordynuje Biskup Kościoła lub z jego upoważnienia Biskup Diecezjalny Diecezji, z której pochodzi ordynowany lub w której odbywa się ordynacja” (§ 23 ust. 1 PS; por. § 36 ust. 3 PS).

Kościół luterkański uznaje jeden urząd duchowny. Urząd ten posiada trzy „posługi” – jak je określa prawo luterkańskie – o nazwach: 1) biskup – *episkopos*, 2) prezbiter (ksiądz) – *presbiteros*, 3) diakon – *diakonos* (§ 18 ust. 1 ZPW; § 6 ust. 2 PS). Posługi te mają umocowanie w Piśmie Świętym odpowiednio: Dz 20, 28; Flp 1, 1; Tm 3, 1–7; Tt 1, 7–9; Dz 16, 4; Dz 20, 17; Dz 6, 5–6; Flp 1, 1 (§ 6 ust. 2 PS). Tę równość urzędu duchow-

²² *Od konfliktu do komunii...*, dz. cyt., nr 166.

²³ J. GROSS, M. UGLORZ, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 42.

²⁴ Dyskusję o słuszności użycia tych terminów zob. T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, dz. cyt., s. 77–78.

²⁵ J. GROSS, M. UGLORZ, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 97.

nego, szczególnie biskupa i prezbitera, widać także w tym, że Pragmatyka Służbowa nakazuje nazywać ich tym samym tytułem „ksiądz” (§ 6 ust. 5 PS).

Niekiedy w odniesieniu do biskupa (w tym w stosunku do biskupa diecezjalnego czy biskupa Kościoła), proboszcza, wikariusza, a czasem także i katechety mowa jest o „stanowiskach”²⁶. Takie rozwiązanie jest do zaakceptowania, jeżeli „stanowisko” rozumie się jako ogół zadań, które podejmuje osoba posiadająca „urząd duchowny”. W tym sensie jest to słowo użyte w § 62 Pragmatyce Służbowej. Jednak przypisanie posłudze diakańskiej terminu „funkcja”²⁷ jest w świetle oficjalnych dokumentów Kościołów luterańskich i przytoczonych wyżej dokumentów Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce niepoprawne. W odniesieniu do diakona stwierdza się bowiem wprost: „Urząd diakonacki [*diaconal ministry/diakonisches Amt*] to konkretny wyraz jednego urzędu Kościoła [*ministerium ecclesiasticum*]”²⁸.

2.1.1.1.3. Dopuszczenie do ordynacji oraz trwałość urzędu duchownego

Jak wspomniano, u luteranów o dopuszczeniu do ordynacji decyduje – w zależności od rodzaju posługi – Konsystorz lub Synod Kościoła. Z kolei pozbawienie praw wynikających z ordynacji następuje na podstawie orzeczenia Sądu Dyscyplinarnego lub automatycznie, czyli z mocy prawa, w wypadku wystąpienia duchownego z Kościoła (§ 20 ust. 9 ZPW; por. § 247 PS). Niektóre czyny zabronione przez prawo luterańskie mogą skutkować „utrata urzędu” – niezachowanie tajemnicy spowiedzi lub tajemnicy rozmów duszpasterskich (§ 105 PS).

²⁶ T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, dz. cyt., s.79.

²⁷ T. WOJAK, *Ewangelik–Katolik*, dz. cyt., s. 99.

²⁸ *Urząd diakonacki w Kościołach luterańskich – oświadczenie końcowe światowej konsultacji ŚFL na temat „Urząd diakonacki w Kościołach luterańskich”, Sao Leopoldo, Brazylia 2–7.11.2005*, [w:] *Kościół i urząd kościelny...*, dz. cyt., s. 242.

Z kolei zawarcie małżeństwa z osobą przynależącą do innego Kościoła, z wyjątkiem osób przynależących do Kościołów w jedności ołtarza i ambony z Kościołem luteranским, jest zabronione duchownemu „pod rygorem skreślenia go z listy duchownych Kościoła” (§ 151 ust. 2 PS). Z kolei w przypadku rozwodu duchownego biskup Kościoła i rzecznik dyscyplinarny decydują, czy duchowny może pozostawać na dotychczasowym stanowisku, względnie czy może nadal piastować jakiś urząd duchowny w Kościele (§ 151 ust. 3 PS).

Wydaje się, że u luteranów ordynacja jako taka łączy się z niezatartym znamieniem (*character indelebilis*) (por. kan. 1008 czy też kan. 290). Nie ma bowiem mowy o jakimś unieważnieniu ordynacji, a jedynie „pozbawieniu praw”, a zapewne także obowiązków z ordynacji wynikających. Czyli chodzi tu o pozbawienie możliwości ich aktualizacji. Pragmatyka Służbowa stanowi przecież, że „Dozgonne posłannictwo urzędu kościelnego jest nieodwołalne (Rz 12, 11–29). Jeśli nawet Ksiądz, Biskup lub Diakon chciałby porzucić powołanie, a Kościół chciałby potraktować je jako niebyłe, Bóg trwa przy nim wiernie (2 Tm 2, 1–3)” (§ 7 PS). Dodatkowo w dokumencie tytułowanym *Deklaracja w drodze. Kościół, służba i Eucharystia* w numerze 23 części III napisano: „Luteranie i katolicy postrzegają ordynację jako niepowtarzalną”²⁹. Nie jest jednak do końca jasne, czy niepowtarzalność wynika z ontologicznej niemożności powtórzenia – jak to jest rozumiane u katolików i jak to jest rozumiane w obu wyznaniach w odniesieniu do chrztu świętego – czy z zakazu takiego działania. Jednakże można u luteranów znaleźć zupełnie inne opinie na temat trwałości ordynacji. Jeden z teologów napisał: „Reformacja odrzuciła naukę o wyciskaniu niezatartego znamienia na du-

²⁹ *Declaration on the Way. Church, Ministry and Eucharist*, Minneapolis 2015. Tłumaczenie na język polski części tego dokumentu to *Deklaracja w drodze. Kościół, służba i Eucharystia – rzymskokatolicko-luteranський dokument z USA*, <http://luter2017.pl/deklaracja-drodze-kosciol-sluzba-eucharystia-rzymskokatolicko-luteranski-dokument-usa> (12.09.2016).

szy duchownego przy ordynacji”³⁰. Mając te dwa poglądy, należy pójść za tym pierwszym, jako oficjalnym stanowiskiem Kościoła.

2.1.2.2. *Stan duchowny u katolików*

2.1.2.2.1. Powszechne kapłaństwo

W kościele katolickim wierni, którzy na mocy chrztu są wszczępieni w Chrystusa i w ten sposób ukonstytuowani jako Lud Boży, stają się na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa (kan. 204 § 1; por. LG 10–11). Chrząst więc, jak poucza katechizm, „daje udział w kapłaństwie wspólnym wiernych” (KKK 1268; zob. KKK 1591). To kapłaństwo wszystkich wiernych jest nazywane „kapłaństwem chrzcielnym” i jest kapłaństwem całego Ciała Chrystusa (KKK 1188). Inaczej mówiąc, „Cały Kościół jest ludem kapłańskim” (KKK 1591).

To powszechne kapłaństwo uwidacznia się najbardziej i realizuje w sprawowaniu kultu chrześcijańskiego (kan. 836), a szczególnie we współdziałaniu przy sprawowaniu Eucharystii (LG 10). Jednakże trzeba pamiętać, że święta liturgia nie wyczerpuje całej działalności Kościoła (zob. SC 9).

2.1.2.2.2. Urzędowe kapłaństwo

W Kościele katolickim wśród wiernych wyróżnia się dwa „stany” (*statum*). Są to „święci szafarze” (*ministri sacri*), których w prawie nazywa się też „duchownymi” (*clerici*). Pozostali wierni są nazywani „świeckimi” (*laici*). Ten podział jest „z ustanowienia Bożego” (*ex divina institutione*) (kan. 207 § 1). Oznacza to, że jest niezmienny i nie może być kwestionowany.

Są trzy stopnie stanu duchownego: biskupstwo (*episcopatus*), prezbiterat (*presbyteratus*) i diakonat (*diaconatus*) (kan.

³⁰ T. WOJAK, *Ewangelik–Katolik*, dz. cyt., s. 39; por. L. GRANE, *Wyznanie augsburskie...*, dz. cyt., s. 94.

1009 § 1). Od stopnia prezbiteratu święci szafarze są kapłanami „kapłaństwa urzędowego”. Według katolików kapłaństwo hierarchiczne lub inaczej kapłaństwo urzędowe zostało bezpośrednio ustanowione przez Chrystusa.

W służbie eklezjalnej wyświęconego kapłana jest obecny w swoim Kościele sam Chrystus jako Głowa swojego Ciała, jako Pasterz swojej trzody, Arcykapłan odkupieńczej ofiary, Nauczyciel Prawdy. To właśnie wyraża Kościół, mówiąc, że kapłan na mocy sakramentu święceń działa „w osobie Chrystusa-Głowy” (*in persona Christi Capitis*) (KKK 1548).

Kapłan reprezentuje więc samego Chrystusa, z tym że pełni owej reprezentacji przysługuje biskupom, którzy mają pełnię kapłaństwa. Sobór Watykański II uczy, że przez konsekrację biskupią udziela się pełni sakramentu kapłaństwa (LG 21).

Duchowni w specjalny sposób uczestniczą w misji Chrystusa na ziemi³¹. Tak więc kapłaństwo powszechne wiernych i kapłaństwo urzędowe, czyli hierarchiczne, duchownych różnią się istotą, a nie tylko stopniem (LG 10) – są one sobie jednak wzajemnie przyporządkowane.

Kapłan urzędowy mianowicie, dzięki władzy świętej, jaką się cieszy, kształci lud kapłański i kieruje nim, sprawuje w zastępstwie Chrystusa (*in persona Christi*) Ofiarę eucharystyczną i składa ją Bogu w imieniu całego ludu; wierni zaś na mocy swego królewskiego kapłaństwa współdziałają w ofiarowaniu Eucharystii; pełnią też to kapłaństwo przez przyjmowanie sakramentów, modlitwę i dziękczynienie, świadectwo życia świętobliwego, zaparcie się siebie i czynną miłość (LG 10).

2.1.2.2.3. Dopuszczenie do święceń i trwałość święceń

Ogólna teologiczna zasada stanowi, że „Prezbiterów konsekruje Bóg poprzez posługę biskupa” (PO 5). Jednak w konkretnym przypadku to biskup diecezjalny, mając na względzie

³¹ E. A. Sweeny, *The Obligations and Rights of the Pastor of a Parish. According to Code of Canon Law*, New York 2002, s. 30–39.

okoliczności wspólnoty, za którą jest odpowiedzialny, decyduje o udzieleniu święceń kandydatowi, kierując się, poza innymi przesłankami kanonicznymi, także tą, aby kandydat do święceń był potrzebny dla posługi Kościoła (kan. 1025 § 2).

Święcenia są sakramentem, który wyciska niezatarty charakter duchowy i nie może być powtarzany ani udzielany tylko na pewien czas (KKK 1582). Konsekwencją tego jest przepis, który stanowi, że „Święcenia raz ważne przyjęte nigdy nie tracą ważności” (kan. 290).

2.1.2.3. Konsekwencje ujęcia stanu duchownego dla władzy duchownych

„Luteranie i katolicy zgadzają się, że urząd duchownego służy całemu Kościołowi”³² oraz że należy on do niezbędnych elementów wyrażających apostolski charakter Kościoła³³. Słusznie jednak stwierdzono, że „katolicy różnią się od luteranów w swoim rozumieniu sakramentalnej tożsamości kapłana oraz relacji sakramentalnego kapłaństwa do kapłaństwa Chrystusa”³⁴.

Dla omawianego tematu parafii i jej funkcjonowania istotne jest to, że ujęcie kapłaństwa od strony katolickiej i luterskiej implikuje przyznanie przez prawo konfesyjne różnych praw i obowiązków oraz innej pozycji we wspólnocie parafialnej. Szczególnie ważny jest problem władzy duchownych.

³² *Od konfliktu do komunii...*, dz. cyt., nr 186.

³³ *Declaration on the Way. Church, Ministry and Eucharist*, Minneapolis 2015. Tłumaczenie na język polski części tego dokumentu to *Deklaracja w drodze. Kościół, służba i Eucharystia – rzymskokatolicko-luterski dokument z USA*, <http://luter2017.pl/deklaracja-drodze-kosciol-sluzba-eucharystia-rzymskokatolicko-luterski-dokument-usa> (12.09.2016), cz. III, nr 13.

³⁴ *Od konfliktu do komunii...*, dz. cyt., nr 190; zob. R. PORADA, *Ekumeniczne rozumienie sukcesji apostolskiej. Studium dokumentów dialogów doktrynalnych*, Opole 2008, s. 60.

Przyjęte święcenia, zdaniem katolików, mają doniosłe znaczenie dla funkcjonowania Kościoła w sferze wykonywania władzy. Jedynie bowiem ci, którzy otrzymali święcenia, zdolni są do sprawowania – zgodnie z przepisami prawa – władzy rządzenia, która jest w Kościele z Bożego ustanowienia i nazywana jest również „władzą jurysdykcji” (*potestas regiminis*) (kan. 129 § 1; zob. kan. 274 § 1). Władza ta rozciąga się na wszystkie sprawy Kościoła – i te duchowe, i materialne (zob. np. kan. 1276 § 1; kan. 537). „W wykonywaniu tej władzy mogą współdziałać wierni świeccy, zgodnie z przepisami prawa” (kan. 129 § 2). W sferze uświęcenia kapłaństwo urzędowe, czyli „posługa święceń”, służy kapłaństwu chrzcielnemu (KKK 1120), czyli wszystkim wiernym.

Mówiąc o władzy duchownych w ujęciu luterzańskim, zauważyć należy, że *Wyznanie augsburskie* i pozostałe księgi wyznaniowe luteranizmu posługują się na określenie „urzędu kościelnego” także terminem „władza kościelna”³⁵. W *Wyznaniu augsburskim* pojawia się ten termin w artykule XXVIII zatytułowanym *O władzy kościelnej* i odniesiony jest do jurysdykcji biskupów, a także do jurysdykcji księży. Jednakże tej władzy nie otrzymuje duchowny wraz z ordynacją. Teologia luterńska twierdzi, iż duchowny jest mandatariuszem Kościoła, powołanym na urząd wolą Kościoła w celu zapewnienia porządku w Kościele. Istotną więc rolę przyznaje się wspólnocie wierzących i jej reprezentacji w postaci synodu czy konsystorza³⁶. Dlatego też władza, która łączy się z tym urzędem, jest ściśle związana z nim, a nie z samą ordynacją.

W kwestii zakresu władzy duchownych u podstaw myśli luterńskiej leży teoretyczne i praktyczne rozdzielenie zakresu władzy świeckiej i duchownej, a w konsekwencji spraw ziem-

³⁵ T. KONIK, *Urząd duchowny w księgach wyznaniowych luteranizmu do 1537 roku*, [w:] *Teologia wiary...*, dz. cyt., s. 235.

³⁶ Zestawia różnice pomiędzy rozumieniem urzędu duchownego u luteranów i katolików B. MILERSKI, *Urząd duchowny w teologii Marcina Lutra i księgach wyznaniowych*, „Rocznik Teologiczny” (2004) z. 1, s. 5–22.

skich od spraw kościelnych. W cytowanym wyżej artykule *Wyznania augsburskiego* Filip Melanchton napisał:

Na temat władzy biskupów wielkie niegdyś były dysputy, w których wielu niezręcznie pomieszało władzę kościelną z władzą miecza. (...) Nie należy więc mieszać władzy kościelnej z cywilną. Władzy kościelnej nakazano głosić Ewangelię i udzielać sakramentów; niechże nie ingeruje w sprawy innych urzędów, niechaj nie rozporządza królestwami tego świata, niech nie uchyla praw urzędów świeckich, niechże nie niweczy posłuszeństwa wymaganego przez prawo, niechaj się nie wtrąca do spraw dotyczących cywilnych zarządzeń lub umów, niech nie dyktuje władzom praw stanowiących o ustroju państwa³⁷.

Ten podział nie jest jednak absolutny. Władza duchownych w zakresie spraw świeckich istnieje, lecz nie jest autonomiczna. „Jeśli zaś biskupi mają jakąś władzę miecza, to nie mają jej jako biskupi z nakazu Ewangelii, lecz z mocy prawa ludzkiego, nadaną przez królów i cesarzy dla osobistego zarządzania swymi dobrami. Jest to jednak funkcja odmienna od służby Ewangelii”³⁸. A także: „Jeżeli biskupi mają jeszcze inną władzę lub kompetencję do rozpoznawania pewnych spraw, np. co do małżeństwa, dziesięcin itp., to mają ją na podstawie prawa ludzkiego”³⁹. Słusznie więc stwierdzono, że w tym też zakresie działania urząd kościelny postrzegany jest jako podległy władzy świeckiej ze wszystkimi tego konsekwencjami⁴⁰.

Na tym teologicznym tle można pokazać urząd proboszcza i związane z nim prawa i obowiązki.

³⁷ CA art. XXVIII: *O władzy kościelnej*, s. 159.

³⁸ CA art. XXVIII: *O władzy kościelnej*, s. 160.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ T. KONIK, *Urząd duchowny w księgach wyznaniowych luteranizmu do 1537 roku*, [w:] *Teologia wiary...*, dz. cyt., s. 237.

2.1.2.4. Analogiczne obowiązki i prawa duchownych luteranśkich i katolickich

Duchowni katolicy będący członkami Ludu Bożego mają prawa i obowiązki wspólne wszystkim wiernym. Ponadto mają specjalne prawa i obowiązki z racji przynależności do stanu duchownego. Chodzi zatem o wszystkich duchownych – począwszy od diakonów (kan. 266 § 1). U luteranów z kolei „Duchowny jest obowiązany pod odpowiedzialnością dyscyplinarną do ścisłego przestrzegania praw i kompetencji wynikających z pełnionego stanowiska” (§ 62 PS). A poprzez „stanowisko” rozumie się zbiór czynności, które osoba podejmuje we wspólnocie wierzących, posiadając urząd duchowny. „Stanowiskiem” jest więc stanowisko: proboszcza, wikariusza, katechety, także biskupa diecezjalnego i biskupa Kościoła⁴¹.

Część III Pragmatyki Służbowej zatytułowana jest *Obowiązki i prawa duchownego* (§ 61–§ 157 PS). Jej tytuł jest niemal identyczny z rozdziałem III, tytułem III księgi II Kodeksu prawa kanonicznego – *Obowiązki i prawa duchownych* (kan. 273–kan. 289). Koniecznie trzeba zauważyć, że w obu przypadkach kolejność umieszczenia w tytule obowiązków i praw została odwrócona w stosunku do tradycji prawnej, w której najpierw wymieniano prawa, a potem obowiązki⁴². Nie jest to fakt, który można uznać wyłącznie za manierę językową. Przeciwnie, ma to doniosłe znaczenie, bo pokazuje, że w obydwu Kościołach duchowni są powołani w pierwszej kolejności do służby, którą pełnią, wykonując obowiązki. Oznacza to, że w centrum jest wspólnota Kościoła.

⁴¹ T. KONIK, Kościół w paragrafach, dz. cyt., s.79.

⁴² Zob. R. SOBAŃSKI, „*Iura propter officia*”? Uwagi związane z nagłówkami I i II tytułu I księgi nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, „Prawo Kanoniczne” 29 (1986) nr 3–4, s. 3–12. Z tej racji, że prawodawcy z obu Kościołów nie są konsekwentni w stosowaniu tej formy, w niniejszej książce zastosowano klasyczną kolejność, a więc „prawa i obowiązki”.

Wskazane wyżej przepisy dotyczą wszystkich duchownych z racji przynależności do swego stanu. Istnieją w prawie katolickim osobne zbiory przepisów odnoszące się specyficznie do duchownych parafialnych (kan. 515–552 oraz cała księga IV Kodeksu prawa kanonicznego zatytułowana *Uświęcające zadanie Kościoła* obejmująca kan. 834–1253). U luteranów także są przepisy związane specyficznie z czynnościami kościelnymi i duszpasterskimi, określone jako *Szczególne obowiązki w zakresie czynności kościelnych i duszpasterstwa* (§ 67–173 PS). Jednakże u luteranów w tych podziałach można zauważyć pewne niekonsekwencje w postaci umieszczania w prawie luteranśkim w części ogólnej typowo specyficznych obowiązków – chodzi o § 63–65 Pragmatyki Służbowej.

Poniżej zawarte będą tylko ogólne prawa i obowiązki duchownych, które są analogiczne lub niemal identyczne. Te szczegóły zostaną przedstawione przy okazji działalności parafii, czyli w rozdziale III książki. Niektóre obowiązki proboszczowskie, lecz tylko ilustracyjnie i ogólnie, zostaną pokazane przy omawianiu proboszczów.

Należy zauważyć, iż prawa i obowiązki przedstawiane są na podstawie teologicznych ustaleń i przepisów prawa. Jednakże na mocy chrztu świętego i specjalnej pozycji wśród wiernych to od duchownych należy się spodziewać specyficznego, gdy chodzi o zakres i intensywność, zaangażowania w życie wspólnoty. To zaangażowanie jest ustalane także przez zwyczajową pozycję duchownego.

2.1.2.4.1. Prowadzenie przykładnego życia

Zgodnie z luteranśkim nauczaniem duchowny, zachęcając innych do pobożnego życia, powinien sam być przykładem i wzorem. Licząc się ze swoim powołaniem, zachowuje zawsze godność tego powołania i baczy, aby niegodnym zachowaniem nie niszczyć owoców pracy kaznodziejskiej i duszpasterskiej (§ 61 ust. 2 PS).

Z kolei według katolików duchowni powinni powstrzymać się od tego wszystkiego, co wprost nie przystoi ich stanowi, według przepisów prawa partykularnego, oraz unikać tego, co chociaż nie jest nieprzyzwoite, jednak obce stanowi duchownemu (kan. 285 § 1 i § 2).

2.1.2.4.2. Osobiste uświęcanie

Kościół luterński naucza, że duchowni luterkańscy mają obowiązek poddać swe osobiste życie działaniu Ducha Świętego i stale wzmacniać swą społeczność z Panem Kościoła (§ 61 ust. 1 PS). To ogólne stwierdzenie prawo luterńskie konkretyzuje, nakładając na duchownych obowiązek modlitwy i regularnego czytania Pisma Świętego (§ 61 ust. 1 PS).

U katolików duchowni w swoim życiu ze szczególnej racji, a mianowicie, iż będąc konsekrowani Bogu z nowego tytułu przez przyjęcie święceń, są szafarzami Bożych tajemnic dla służenia Ludowi Bożemu, obowiązani są dążyć do świętości (kan. 276 § 1). Prawo kanoniczne nakłada na nich obowiązek licznych praktyk religijnych z których najważniejsza to posilanie się z podwójnego stołu Pisma Świętego i Eucharystii. Praktyka ta wyraża się tym, że usilnie zaleca się, aby kapłani codziennie sprawowali Ofiarę eucharystyczną, a diakoni w jej składaniu codziennie uczestniczyli. Inne kluczowe praktyki życia duchownych to: odmawianie codziennie liturgii godzin, odprawianie rekolekcji, regularne rozmyślanie, częste przystępowanie do sakramentu pokuty, oddawanie szczególnej czci Bogurodzicy Dziewicy i praktykowanie innych powszechnych lub partykularnych środków uświęcenia (kan. 276 § 2 pkt 2–5).

2.1.2.4.3. Zachowanie tajemnicy

Duchowni luterkańscy, zgodnie ze ślubowaniem ordynacyjnym, są zobowiązani do zachowania tajemnicy. Tajemnica ta oparta jest na zaufaniu pomiędzy spowiednikiem a peniten-

tem, nie zaś na sakramentalności spowiedzi⁴³. Są dwa rodzaje tajemnic: tajemnica spowiedzi i tajemnica rozmów duszpasterskich. Nie ma między nimi różnicy wyrażonej w obowiązku ich zachowania. „Duchowny jest zobowiązany do przestrzegania tajemnicy rozmów duszpasterskich jako tajemnicy spowiedzi” (§ 61 ust. 3 PS). Niewypełnienie tego obowiązku jest surowo spenalizowane. Za wyjawienie tajemnicy grozi „utrata urzędu” (§ 105 PS).

Duchownych katolickich obowiązuje tajemnica spowiedzi. Jej przedmiotem są grzechy, okoliczności, np. rodzaj pokuty, nieudzielenie rozgrzeszenia czy inne informacje, które penitent wyjawiał w związku z wyznawaniem grzechów⁴⁴. Tajemnica ta jest zwana „tajemnicą sakramentalną” (*Sacramentale sigillum*) i jest ona całkowita i nienaruszalna (*inviolabile*)⁴⁵. Ze względu na przynależność tej tajemnicy nie wolno spowiednikowi słowami lub w jakikolwiek inny sposób i dla jakiegokolwiek przyczyny w czymkolwiek zdradzić penitenta (kan. 983 § 1). Prawo nie dopuszcza ani wyjątków od tej zasady, ani jakiegokolwiek możliwości zwolnienia z tych norm⁴⁶. „Spowiednik, który narusza bezpośrednio tajemnicę sakramentalną, podlega ekskomunice wiążącej mocą samego prawa, zastrzeżonej Stolicy Apostolskiej. Gdy zaś narusza ją tylko pośrednio, powinien być ukarany stosownie do ciężkości przestępstwa” (kan. 1388 § 1).

2.1.2.4.4. Zachowanie karności i odpowiedzialności

Duchowny ewangelicki jest odpowiedzialny przed właściwymi władzami kościelnymi za swoje nauczanie i postępowanie

⁴³ P. KUTYNIA, *Tajemnica i sekret spowiedzi. Perspektywa ekumeniczno-kanoniczna*, „*Studia Oecumenica*” 15 (2015), s. 390.

⁴⁴ R. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003, s. 128.

⁴⁵ Zob. szerzej o tym B. W. ZUBER, *Sacramentale sigillum inviolabile est*, [w:] *Pro iure et vita. Wybór pism*, red. E. SZCZOT, Lublin 2005, s. 639–656.

⁴⁶ R. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne...*, dz. cyt., s. 129.

nie. Powinien on zawsze pamiętać, że jego pieczy powierzony jest Lud Boży i że będzie kiedyś zdawał rachunek przed Bogiem ze swego szafarstwa (§ 61 ust. 4 PS).

Prawo kanoniczne nakłada na duchownych szczególnie obowiązek okazywania szacunku i posłuszeństwa Papieżowi oraz własnemu ordynariuszowi (kan. 273; zob. kan. 134), a biskup diecezjalny ma władzę nad proboszczem (kan. 515 § 1; kan. 519; kan. 528 § 2 oraz pośrednio kan. 835 § 2).

2.1.2.4.5. Działalność ekumeniczna

Oba Kościoły stawiają przed duchownymi pewne obowiązki ekumeniczne. Prawo kanoniczne, wypełniając dyrektywy soborowe (UR 10), nakazuje zapoznawać przygotowujących się do święceń alumnów ze sprawami ekumenicznymi tak, aby się o nie w przyszłości troszczyli (kan. 256 § 2). Opierając się na tym, Dyrektorium ekumeniczne z 1993 r. nakazuje, aby „gdy sytuacja tego wymaga – dokonać, w miarę możliwości, jakiegoś kroku pozytywnego celem stworzenia więzów z szafarzem z innego Kościoła lub Wspólnoty eklezjalnej, nawet jeśli to nie zawsze przychodzi z łatwością”⁴⁷. Głównym motywem mają być sprawy związane z małżeństwami mieszanymi, lecz nie wyklucza się i innych inspiracji czy konkretnych celów. Takie kontakty „mogą stanowić znakomity teren współpracy ekumenicznej”⁴⁸.

Luterańscy duchowni na mocy Pragmatyki Służbowej są zobowiązani do wzajemnego zbliżenia i pielęgnowania braterskich stosunków między sobą. Ten obowiązek ma być realizowany poprzez czynny ich udział w pracach regionalnych rad ekumenicznych (§ 185 pkt b PS). Prawo zachęca duchownych do „otwartości, szczerości i roztropności ekumenicznej, do pełnej tolerancji i szacunku dla inaczej wierzących chrześcijan w kontaktach sąsiedzkich, w kościelnej działalności,

⁴⁷ DA 147.

⁴⁸ Tamże.

w katechizacji, w kaznodziejstwie, w publikacjach i prasie kościelnej” (§ 187 PS).

2.1.2.4.6. Noszenie stroju kościelnego

Wszyscy ordynowani duchowni Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP mają obowiązek i prawo używania jednego z oficjalnych strojów liturgicznych, zgodnie ze zwyczajami i aktualnymi potrzebami Kościoła (§ 194 lit. f PS). Te stroje opisuje szczegółowo Pragmatyka Służbowa w § 194–197.

U katolików duchowni powinni nosić „odpowiedni strój kościelny” (*decentem habitum ecclesiasticum*), według przepisów wydanych przez Konferencję Episkopatu, a także zwyczajów miejscowych, zgodnych z przepisami prawa (kan. 284).

2.1.2.4.7. Prawa socjalne

Pragmatyka Służbowa wymienia różne socjalne prawa, które przysługują duchownym. Duchowni katolicy na mocy powszechnego prawa kanonicznego także cieszą się przywilejami w tym zakresie. Warto pokazać, że niektóre z tych praw są niemal identyczne. Po pierwsze, duchowni jednego i drugiego Kościoła mają prawo do wynagrodzenia za wypełnianie kościelnej posługi (kan. 281 § 1) określanego w prawie luteranckim „prawem do przychodu ze służby” (§ 198 ust. 1 lit. a PS). Po drugie, mają oni prawo do urlopu wypoczynkowego. U luteranów ma on wymiar 30 dni w roku (§ 198 ust. 1 lit. c PS oraz § 204 ust. 1 PS). Z kolei w prawie powszechnym katolików stanowi się o „należnych i wystarczających corocznych wakacjach” (*debito et sufficienti quotannis gaudeant feriarum tempore*) (kan. 283 § 2), które u proboszcza i wikarego wynosić mają miesiąc (kan. 533 § 2 oraz kan. 550 § 3). Po trzecie, duchowni luteranscy mają prawo do mieszkania służbowego, ewentualnie do stosownej partycypacji w kosztach utrzymania własnego mieszkania (§ 198 ust. 1 lit. b PS; § 200 PS). W prawie katolickim istnieje prawo (a jednocześnie obo-

wiązek) proboszczów do rezydowania w domu parafialnym w pobliżu kościoła (*in domo paroeciali prope ecclesiam*) (kan. 533 § 1). Analogicznie, lecz nie identycznie, przedmiotowa sprawa została uregulowana, gdy chodzi o wikariuszy. Mają oni prawo (i obowiązek) do rezydowania w parafii (*in paroecia*) (kan. 550 § 1). Po czwarte, duchowni luterkańscy mają prawo do korzystania z Funduszu Socjalnego Kościoła (§ 198 ust. 1 lit. d PS), prawo do „płacenia ubezpieczeń według przepisów państwowych” (§ 205 ust. 2 PS). W Kodeksie prawa kanonicznego to prawo jest wyrażone jako obowiązek biskupa diecezjalnego do zorganizowania właściwego zabezpieczenia społecznego dla duchowieństwa (kan. 1274 § 1 i § 2).

2.1.2.4.8. Duchowni a funkcje publiczne

Do zbioru obowiązków i praw należy zaliczyć także kwestię udziału duchownych w sprawach publicznych. Co do zasady duchownym luterkańskim zabrania się kandydowania oraz przyjmowania funkcji lub urzędów w państwowych i samorządowych organach władzy bez uzyskania uprzedniej, pisemnej zgody biskupa Kościoła, udzielonej po zasięgnięciu opinii biskupa diecezjalnego i właściwej Rady Parafialnej albo innego odpowiedniego organu (§ 6a ust. 1 PS). Podobne rozwiązanie narzuca prawo kanoniczne. Jest ono wyrażone bardziej ogólnie: „Duchownym zabrania się przyjmowania publicznych urzędów, z którymi łączy się udział w wykonywaniu władzy świeckiej” (kan. 285 § 3). Można założyć, że motywacja do ustanowienia obydwóch rozwiązań jest taka sama lub przynajmniej zbliżona. Duchowny ma być poświęcony sprawom Kościoła, to znaczy tym, dla których został duchownym. Jest to ograniczenie konstytucyjnych praw wolności i praw politycznych (zob. art. 58 ust. 1 Konstytucji RP), na które duchowni się godzą, jako na warunek przyjęcia do duchownego stanu czy mianowania na urząd.

Jednakże u luteranów odstępstwo od zasady jest uregulowane prawnie. Oznacza to, że takie przypadki nie są czymś całkowicie nadzwyczajnym. Przewiduje się przykładowo, że duchowni, którzy objęli przedmiotowe funkcje lub urzędy, korzystają w tym czasie z bezpłatnego urlopu od wykonywanych czynności duchownego (§ 6a ust. 2 PS).

2.1.2.4.9. Duchowni a prawa polityczne

Prawo kanoniczne bardzo restrykcyjnie podchodzi do praw politycznych duchownych. Zabrania duchownym czynnego udziału w partiach politycznych i w kierowaniu związkami zawodowymi (kan. 287 § 2), choć Konstytucja RP stanowi o tym, że „Partie polityczne zrzeszają na zasadach dobrowolności i równości obywateli polskich” (art. 11 ust. 1 Konstytucji RP). Możliwe jest odejście od przedmiotowych zakazów, gdy zdaniem kompetentnej władzy kościelnej będzie wymagała tego obrona praw Kościoła lub rozwój dobra wspólnego (kan. 287 § 2).

Luteranie natomiast mogą angażować się w życie społeczne i publiczne w celu wypełnienia misji Kościoła oraz współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego (§ 6a ust. 3 PS).

2.1.2. Proboszcz

W Kościele luteranśkim „Duchownym zwierzchnikiem Parafii jest Proboszcz” (§ 42 ust. 1 RP; oraz § 36 ust. 1 ZPW i § 24 ust. 1 PS). Jest on nazywany „duszpasterzem Parafii” (§ 36 ust. 2 ZPW) lub „pasterzem parafii” (§ 24 ust. 1 PS). Jednocześnie proboszcz jest „władzą Kościelną” w parafii (§ 10 ust. 1 pkt 1 lit. c ZPW). Proboszczem może być wyłącznie duchowny (§ 45 RP; § 38 ust. 1 ZPW). Swoje własne zadania wykonuje bowiem „na mocy ordynacji” (§ 42 ust. 2 RP) oraz na mocy wyboru na urząd proboszcza, którego dokonuje Zgromadzenie Parafialne (§ 29 pkt 1 ZPW), a zatwierdza (wybory i wynik)

Konsystorz (§ 46 ust. 10 RP). Od kandydatów na proboszcza prawo wymaga, aby zdali oni egzamin *pro ministerio* przed Kościelną Komisją Egzaminacyjną oraz posiadali co najmniej pięć lat służby w Kościele, licząc od dnia ordynacji (§ 38 ust. 1 pkt 1 i 2 ZPW).

Proboszcz jest duchownym zwierzchnikiem wszystkich Księży parafialnych (§ 24 ust. 1 PS). Oni zaś są jego zastępcami i pomocnikami w wykonywaniu proboszczowskich obowiązków (§ 24 ust. 1 PS).

Nauczanie doktrynalne Kościoła i prawo luterańskie nakładają na proboszczów różne zadania. Są to przede wszystkim zadania związane ściśle z władzą duchowną, która została ustanowiona przez Boga przy powołaniu apostołów przez Jezusa Chrystusa⁴⁹. Zobowiązany jest on przede wszystkim do zwiastowania Słowa Bożego i udzielania Sakramentów Świętych, zgodnie z ustanowieniem Chrystusa” (§ 42 ust. 2 RP). Inne zadania proboszcza o charakterze duszpasterskim to także: czuwanie nad zachowaniem czystości zwiastowania Słowa Bożego i nauki Kościoła, czuwanie nad zachowaniem moralności i karność chrześcijańskiej, krzewienie życia religijnego w parafii, odprawianie ślubów i pogrzebów, angażowanie się w życie społeczne lokalnej społeczności (§ 42 ust. 2 RP; § 36 ust. 2 ZPW; § 24 ust. 1 PS).

Proboszcz wykonuje także zadania o charakterze administracyjnym wobec parafii, w której pracuje. Do tych obowiązków należy reprezentowanie parafii na zewnątrz, co proboszcz realizuje m.in. poprzez składanie oświadczeń woli w imieniu parafii⁵⁰. Inne obowiązki są związane z administrowaniem w parafii. Polegają one na tym, że proboszcz odpowiada wraz

⁴⁹ W. NIEMCZYK, *Teologia ksiąg wyznaniowych*, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luterańskiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 26.

⁵⁰ Konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, Okólnik 4/2015 z dnia 11 kwietnia 2015 r., *Zasady reprezentacji parafii w znowelizowanym Regulaminie Parafialnym obowiązującym od 1 stycznia 2015 r.*, archiwum własne autora 2/Eku/2016, s. 4.

z Radą Parafialną za racjonalną gospodarkę parafii, prowadzenie kancelarii parafialnej, przydzielanie oraz kontrolowanie pracy proboszcza pomocniczego, wikariuszy, diakonów i świeckich pracowników parafii (§ 42 ust. 3 oraz § 42 ust. 10 RP; § 36 ust. 2 ZPW; § 24 ust. 1 oraz § 24 ust. 4 PS).

Szczegółowe prawa i obowiązki proboszcza reguluje nie tylko prawo ogólnokościelne, ale także wokacja, która jest umową podpisaną przez parafię i proboszcza (§ 47 ust. 1 RP; § 39 ust. 1 ZPW). Taka umowa może być negocjowana i zmieniana w trakcie jej obowiązywania (§ 39 ust. 1 ZPW).

Kadencja proboszcza wynosi 10 lat i jest przedłużana z mocy prawa, jeżeli przed jej upływem nie zostanie zgłoszony wniosek o przeprowadzenie ponownych wyborów (§ 39 ust. 2 ZPW). Przedłużenia kadencji w wypadkach przewidzianych przez prawo dokonuje także Konsystorz (§ 70 pkt 7 ZPW).

Z kolei, jak uczy Sobór Watykański II, „Ze szczególnego zaś względu współpracownikami biskupa są proboszczowie, którym jako właściwym pasterzom powierza się pieczę nad duszami w określonej części diecezji, pod jego zwierzchnictwem” (DB 30). W Kościele katolickim proboszcz „reprezentujący biskupa diecezji, jest hierarchicznym ogniwem łączącym parafię z całym Kościołem partykularnym”⁵¹. Proboszcza mianuje biskup diecezjalny (kan. 523). W wyrobieniu sobie opinii o zdolności kapłana do prowadzenia jakiejś parafii biskup powinien uwzględniać nie tylko jego wiedzę, lecz również „pobożność, gorliwość apostolską oraz inne uzdolnienia i przymioty, które są wymagane do należytego sprawowania pieczy nad duszami” (LG 31). Proboszcz znajduje się pod bezpośrednią władzą biskupa diecezjalnego. Aż trzykrotnie w kodeksie prawa kanonicznego (kan. 515 § 1; kan. 519; kan. 528 § 2) podkreślono fakt, że to biskup diecezjalny ma władzę nad proboszczem, a to oznacza, że może narzucać mu w sprawach kościelnych swoją wolę. Proboszcz, jak każdy duchowny, ma

⁵¹ ChL 26.

szczególne obowiązki okazywania szacunku i posłuszeństwa własnemu ordynariuszowi (kan. 273). Biskup diecezjalny jako jedyny może proboszcza usunąć z parafii (kan. 1740).

Proboszcz jest własnym pasterzem parafii (kan. 515 § 1; kan. 519). Jak bowiem w odniesieniu do Kościoła katolickiego stwierdzono – parafia i proboszcz to dwa komplementarne elementy⁵².

Proboszczem może być tylko ten, kto posiada święcenia prezbiteratu (kan. 521 § 1). Jest on bowiem, jak to wskazano, powołany do uczestnictwa w posłudze Chrystusa, ażeby dla powierzonej sobie wspólnoty wykonywał zadania nauczania, uświęcania i kierowania świeckich, zgodnie z przepisami prawa (kan. 519, DB 30). Trzeba jeszcze dodać, że „gdyby, na skutek braku kapłanów, biskup diecezjalny doszedł do wniosku, że do współudziału w trosce o pasterzowanie parafii należy dopuścić diakona lub jakąś inną osobę nie mającą święceń kapłańskich, albo jakąś wspólnotę osób, to powinien ustanowić jakiegoś kapłana, który by, posiadając władzę i uprawnienia proboszczowskie, kierował działalnością pasterską” (kan. 517 § 2).

Prawo stanowi, iż w sytuacji zwyczajnej proboszcz powinien sprawować pieczę pasterską w jednej tylko parafii: „W tej samej parafii ma być tylko jeden proboszcz” (kan. 526 § 2). Zasada „jeden proboszcz, jedna parafia” może być przełamana. Prawo przewiduje, że z „powodu braku kapłanów albo na skutek innych okoliczności, można takiemu proboszczowi powierzyć pieczę pasterską o kilka sąsiednich parafii” (kan. 526 § 1). Podobnie gdy „domagają się tego okoliczności, pieczę pasterska o parafię lub kilka parafii równocześnie może być powierzona wspólnie kilku kapłanom, z zachowaniem jednak normy, że jeden z nich będzie kierował pasterzowaniem, a więc wspólnie podejmowanym działaniem, jako moderator,

⁵² R. N. MADUEKE, *Parish and the Parish priest. A Communitarian Perspective in the Light of the 1983 Code of Canon Law*, Romae 2009, s. 1.

będąc też za nie odpowiedzialnym wobec biskupa” (kan. 517 § 1). Nie jest jasne, czy w pierwszym opisywanym przypadku tytuł „proboszcz” przysługuje duchownemu w każdej parafii, czy tylko w pierwszej, do której został ustanowiony proboszczem⁵³.

Zadania lub funkcje specjalnie powierzone są określane przez powszechne prawo kanoniczne, prawo partykularne diecezji, a także przez biskupa diecezjalnego. Można je podzielić na te związane z uświęcaniem, nauczaniem i kierowaniem (por. kan. 519).

Do grupy pierwszych z wymienionych zadań lub funkcji, a mianowicie związanych z uświęcaniem, zaliczyć można: bardziej uroczyste sprawowanie Eucharystii w niedziele i święta, udzielanie chrztu, udzielanie sakramentu bierzmowania osobom znajdującym się w niebezpieczeństwie śmierci, udzielanie wiatyku i namaszczenia chorych, asystowanie przy zawieraniu małżeństw i błogosławieniu małżeństw, odprawianie pogrzebów, święcenie źródła chrzcielnego w okresie wielkanocnym, prowadzenie procesji poza kościołem oraz dokonywanie uroczystych poświęceń poza kościołem, odprawianie mszy św. za powierzony sobie lud we wszystkie niedziele i święta nakazane we własnej diecezji (kan. 528 § 1; kan. 530; kan. 534 § 1).

Druga grupa obowiązków związana z nauczaniem, czyli posługą Słowa, obejmuje przepowiadanie Słowa Bożego (kan. 528 § 1; kan. 762) i katechizację (kan. 773). Te zadania ma wykonywać proboszcz, szczególnie w stosunku do powierzonego mu ludu (kan. 757).

Gdy chodzi o grupę trzecią, to przykładowo można wymienić takie czynności jak: reprezentowanie parafii na zewnątrz (kan. 532; por. kan. 118), przewodniczenie Radzie duszpa-

⁵³ Dyskusję na ten temat zob. J. H. PROVOST, *Priests Serving as in More than One Parish*, „CLSA Advisory Opinions 1984–1993”, ed. P. COGAN, Washington 1995, s. 124–126 oraz J. H. PROVOST, *Pastor of More than One Parish*, „CLSA Advisory Opinions 1994–2000”, ed. A. ESPELAGE, Washington 2002, s. 142–144.

sterskiej (kan. 536 § 1) czy troska o to, aby dobra parafii były prawidłowo administrowane (kan. 532).

Proboszcz, zarówno luterński, jak i katolicki, ma obowiązek utrzymania bliskości z osobami powierzonymi jego pieczy. Ma to dotyczyć różnych okoliczności życia parafian. U luteranów podkreśla się, że szczególnie czas żałoby po zmarłym jest tym, w którym duchowny nie może ograniczyć się do czynności administracyjno-organizacyjnych, ale zobowiązany jest do kontaktu duszpasterskiego przed i po pogrzebie (§ 153 PS). W prawie kanonicznym jest analogiczny przepis stanowiący, że celem pogrzebu jest także niesienie żywym pociechy nadziei (kan. 1176 § 2). Opierając się na jej teologicznym stwierdzeniu, został nałożony na proboszcza obowiązek nawiedzenia rodzin, by uczestniczyć w ich smutku. Dodatkowo to proboszczowi została specjalnie zlecona „funkcja” (*functio*) odprawiania pogrzebów w parafii (kan. 530 pkt 5). Zresztą proboszcz katolicki jest obowiązany odwiedzać swoich parafian, np. przy okazji przygotowania rodzin do chrztu dziecka (kan. 851 nr 2), a także „winien on nawiedzać rodziny, uczestnicząc w troskach wiernych, zwłaszcza niepokojach i smutku, oraz umacniając ich w Panu, jak również – jeśli w czymś nie domagają – roztropnie ich korygując” (kan. 529 § 1). Cel powyższych rozwiązań jest jasny – poprzez tę bliskość proboszczowie mogą efektywniej realizować swoje funkcje wobec wspólnoty parafialnej.

Pomocą w realizowaniu powyższego obowiązku jest nakaz, aby proboszcz luterński mieszkał i urzędował „w plebanii lub w innym odpowiednim pomieszczeniu, które udostępnia mu do dyspozycji Parafia” (§ 24 ust. 2 PS). Podobnie katolicki proboszcz – ma on obowiązek rezydowania w domu parafialnym w pobliżu kościoła (kan. 533 § 1).

U luteranów parafianie mają realny wpływ na wybór proboszcza oraz na jego odwołanie. Decyzję w tym zakresie podejmuje Zgromadzenie Parafialne (§ 29 pkt 1 ZPW; §

12 ust. pkt RP). Ono może także podjąć uchwałę o wyborze proboszcza na kolejną dziesięcioletnią kadencję (§ 49 ust. 4 RP). Katolicy natomiast mogą przedstawiać w tym zakresie pewne postulaty w formie życzeń i określania potrzeb (kan. 212 § 2). Jednak o tym, kto będzie proboszczem, decyduje, co do zasady, biskup diecezjalny (zob. kan. 523). Także biskup diecezjalny usuwa z parafii proboszcza (kan. 1740). W katalogu przyczyn usunięcia mieści się „utrata dobrego imienia u uczciwych i poważnych parafian lub niechęć w stosunku do proboszcza, które według przewidywania szybko nie ustaną” (kan. 1741 pkt 3). Co do zasady, proboszcz ma cieszyć się stałością na stanowisku, jakiej wymaga dobro dusz (LG 31). Dlatego proboszcz ma być mianowany na czas nieokreślony (kan. 522). Na czas określony biskup diecezjalny może go mianować tylko wtedy, gdy zezwala na to dekret Konferencji Episkopatu (kan. 522). W Polsce takiego dokumentu nie wydano.

Proboszcz luterański wraz z Radą Parafialną winni kształtować apostolską odpowiedzialność parafii (§ 86 PS) za nauczanie Słowa Bożego. Podobnie w Kościele katolickim świeccy mają działać w parafii w ścisłej jedności ze swoim proboszczem, współpracować w działalności apostolskiej i misyjnej (AA 10). Te zadania wiążą się z koniecznością wyjścia proboszcza ze swoją działalnością *ad extra*, czyli poza wspólnotę parafialną, oraz z rozszerzeniem optyki jego działalności na sprawy społeczne⁵⁴.

2.1.3. Inni duchowni

2.1.3.1. Mutacje stanowiska proboszcza

Prawo luterańskie zna jeszcze inne stanowiska osób duchownych związane z parafią. Są to jednak stanowiska będą-

⁵⁴ Zob. T. BORUTKA, *Społeczna rola proboszcza w parafii*, „Seminare” 20 (2004), s. 343–356.

ce pewną mutacją opisanego wyżej stanowiska proboszcza. Istota zadań pozostaje taka sama. Do wskazanej grupy należą: 1) proboszcz pomocniczy, który jest ustanawiany przez Zgromadzenie Parafialne, na wniosek Rady Parafialnej (§ 37 ZPW; zob. § 25 ust. 2 PS), 2) proboszcz-administrator mianowany przez Konsystorz (§ 40 ust. 1 ZPW; zob. § 27 PS). Proboszczowi-administratorowi przysługują w parafii wszystkie uprawnienia proboszcza (§ 27 ust. 3 PS), lecz tylko na czas wakansu na stanowisku proboszcza – maksymalnie na dwa lata, lub na stałe w przypadku administrowania parafią przez proboszcza parafii sąsiedniej (§ 40 ust. 4 ZPW)⁵⁵.

2.1.3.2. Wikariusz

U luteranów istnieje także stanowisko wikariusza, względnie wikarego. Pragmatyka Służbowa definiuje to stanowisko jako okres służby pomocniczej duchownego w Kościele, a jednocześnie okres dalszego praktycznego przygotowania i nauki służby duchownego w Kościele (§ 29 PS). Konsystorz na wniosek Rady Parafialnej lub z własnej inicjatywy przydziela parafii wikariusza (§ 41 ust. 1 ZPW). Przydział wikariusza ma na celu praktyczne przygotowanie go pod kierunkiem proboszcza do pełnienia czynności duszpasterskich (§ 41 ust. 2 ZPW).

Wikariusz jest „pod bezpośrednim nadzorem Proboszcza lub Proboszcza-Administratora w Parafiach do tego wyznaczonych” (§ 30 ust. 1 PS; zob. § 54 ust. 4 RP). Wikariusz podlega więc proboszczowi, który wyznacza mu zakres obowiązków (§ 41 ust. 3 ZPW), a także, w porozumieniu z Radą Parafialną, miejsce zamieszkania (§ 41 ust. 3 ZPW). Czynności kościelne wypełnia wikariusz na zlecenie proboszcza (§ 31

⁵⁵ Termin dwóch lat „ma charakter wyłącznie instrukcyjny”, zob. Wykładnia autentyczna § 40 ust. 4 Zasadniczego Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, [w:] *Wykładnie autentyczne przepisów prawa kościelnego*, <http://bik.luteranie.pl/files/Prawo/wykladnie.pdf> (12.01.2016).

PS). Prawo luterzańskie określa także niektóre obowiązki wikarego. Wikariusz ma obowiązki związane głównie z duszpa-sterstwem, takie jak: prowadzenie lekcji religii, uczestniczenie w nauce konfirmacyjnej prowadzonej przez proboszcza lub prowadzenie jej, prowadzenie spotkań dla młodzieży na terenie parafii, uczestniczenie w zajęciach chóru, koła niewiast i stowarzyszeń parafialnych oraz przeprowadzanie odwiedzin domowych najpierw u boku proboszcza, następnie samodzielnie na jego zlecenie (§ 31 lit. a PS). Pragmatyka Służbowa wymienia także obowiązki liturgiczne wikariusza. Wśród nich kluczowe znaczenie ma uczestniczenie w nabożeństwach prowadzonych przez proboszcza lub samodzielne ich prowadzenie na zlecenie tegoż (§ 31 lit. a PS). Wikariusz ma także obowiązek poznać zasady prowadzenia ksiąg metrykalnych i innych zapisów osobowych w parafii oraz zaznajomić się z zasadami prowadzenia ksiąg i działalności administracyjno-finansowych (§ 31 lit. a PS).

2.1.3.3. Pozostali duchowni

Luteranie wymieniają w swoim prawie stanowiska kościelne duchownych, którzy nie są bezpośrednio związani z parafią. Takiego rozwiązania legislacyjnego nie stosuje Kościół katolicki, powierzając decyzje w tym zakresie biskupowi diecezjalnemu, który w oparciu o ramowe regulacje decyduje w szczegółach o rodzaju stanowiska i zakresie funkcji duchownego.

2.1.3.3.1. Pozaparafialne stanowiska kościelne

U luteranów są duchowni, którzy piastują „pozaparafialne stanowiska kościelne” (§ 28 ust. 1 PS). Pragmatyka Służbowa w § 28 ust. 1 podaje niezamknięty katalog tych stanowisk. Należy wyliczenie z tego przepisu przytoczyć *in extenso*: 1) Rektor Domu Rekolekcyjnego Księży Kościoła Ewangelicko-Au-

gsburskiego w RP⁵⁶, 2) Duszpasterz akademicki studentów teologii ewangelickiej, 3) Duszpasterz akademicki w miastach akademickich, 4) Duszpasterz młodzieżowy, 5) Duszpasterz ewangelizacyjno-misyjny⁵⁷, 6) Wizytator nauczania kościelnego i doradca metodyczny, 7) Kapelan Wojskowy, 8) Kapelan szpitalny, 9) Kapelan więziennictwa, 10) Redaktor wydawnictwa kościelnego. „Powołanym na te stanowiska duchownym przysługują wszystkie prawa Proboszcza Parafii lub inne, o ile stanowią tak stosowne przepisy kościelne” (§ 28 ust. 2 PS). Większość wymienionych stanowisk, choć są to *de iure* „stanowiska pozaparafialne”, jest zwykle w praktyce połączona z funkcją proboszcza albo wikariusza parafii.

2.1.3.3.2. Duszpasterze środowiskowi

Szczególne miejsce w katalogu stanowisk pozaparafialnych należy do „duszpasterzy środowiskowych” (§ 70 ust. 1 ZPW). W prawie luterańskim nazywani są oni także „Kapelanami” (§ 42 PS). Są to duchowni mianowani przez Konsystorz w celu „intensyfikacji służby duszpasterskiej i misyjnej obecności Kościoła w określonych środowiskach” (§ 38 PS). Te środowiska są związane z wojskiem, służbą zdrowia i więziennictwem (zob. § 42 PS). Duszpasterstwa środowiskowe posiadają struktury adekwatne do struktur Kościoła lub struktury określonej przez stosowne dla nich przepisy (§ 39 PS). Duszpasterze, o których mowa, podlegają jurysdykcji biskupa diecezjalnego lub innego przełożonego (§ 40 PS). Niejednokrotnie, jak to ma miejsce w przypadku kapelanów woj-

⁵⁶ Obecnie to stanowisko nie jest obsadzone, a dom rekolekcyjny jest wdzierżawiony (stan na dzień 22.02.2017).

⁵⁷ Duchowny jest jednocześnie dyrektorem Centrum Misji i Ewangelizacji Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP (stan na dzień 22.02.2017).

skowych, służą oni wiernym wyznania luterńskiego i innych wyznań protestanckich⁵⁸.

Dla rozważań istotne jest, jakie relacje mają wskazani duchowni z parafią. Zgodnie z § 44 Pragmatyki Służbowej duszpasterze środowiskowi „mają prawo żądać od Parafii pisemnych informacji o parafianach, przebywających odpowiednio w wojsku, szpitalach, więzieniach itd. w obszarze ich działania”. Po stronie duszpasterzy parafialnych leży obowiązek „rzetelnej współpracy z duszpasterzami środowiskowymi dla dobra członków swych Parafii, ze szczególnym uwzględnieniem obowiązku pisemnego informowania duszpasterzy środowiskowych o parafianach, którzy znaleźli się w obszarze ich duszpasterskiego działania” (§ 45 PS). Ten obowiązek został powtórzony w § 65 ust. 2 Pragmatyki Służbowej w odniesieniu do wiernych podejmujących służbę wojskową lub przebywających w zakładach karnych. W nieco zmodyfikowanej formie obowiązek ów zawiera także § 65 ust. 1 Pragmatyki Służbowej – polega on na dostarczaniu proboszczom w ośrodkach akademickich informacji o młodzieży, która udaje się na studia wyższe.

Pewne podobieństwa do luterńskich „duszpasterzy środowiskowych” wykazują katoliccy kapelani. Kapelanami są kapłani, którym „powierza się przynajmniej częściowo stałą troskę pasterską o jakąś wspólnotę lub specjalny zespół wiernych, wykonywaną zgodnie z postanowieniami prawa powszechnego lub partykularnego” (kan. 564). Kapelana mianuje ordynariusz miejsca (kan. 565; zob. kan. 134).

2.1.3.3.3. Diakoni

W parafiach luterńskich mogą także pracować diakoni. „Urząd duchowny w posłudze Diakona” pełnią kobiety

⁵⁸ *Słowo ewangelickiego biskupa wojskowego*, [w:] K. J. REJ, *Ewangelicka służba duszpasterska w Wojsku Polskim 1919–1950*, red. E. ALABRUDZIŃSKA, Warszawa 2000, s. 3.

i mężczyźni (§ 36 ust. 1 PS). Osoby te otrzymują ordynację diakonacką, dawniej zwaną wprowadzeniem w urząd nauczania kościelnego, po wypełnieniu kilku warunków. Po pierwsze, muszą być oni odpowiednio przygotowani pod względem teologicznym, co poświadcza uzyskanie przez te osoby tytułu „magistra teologii ewangelickiej”. Po drugie, muszą odbyć praktykę kandydacką. Po trzecie, konieczne jest zdanie przez te osoby egzaminu *pro venia concionandi*. Ostatnim, czwartym, warunkiem jest dopuszczenie przez Konsystorz tych osób do ordynacji (§ 36 ust. 2 PS).

Diakonów ordynuje biskup Kościoła lub z jego upoważnienia biskup diecezjalny, z którego diecezji pochodzi ordynowany, lub z diecezji, w której ma się odbyć ordynacja, względnie – jak na to wydaje się wskazywać zastrzeżenie ze zdania pierwszego § 36 ust. 3 – biskup diecezjalny właściwy ze względu na położenie Domu Macierzystego, w którym diakoni będą pełnić służbę (§ 36 ust. 3 PS).

Zadania diakonów określa prawo. Pragmatyka Służbowa w § 36 ust. 1 wymienia obszary ich działań takie jak: praca charytatywna, pomocnicza służba Słowa Bożego, nauczanie kościelne wśród dzieci i młodzieży, praca ewangelizacyjno-misyjna, praca wśród różnych środowisk parafialnych, praca w kancelarii parafialnej. Prawo wylicza także konkretne czynności podejmowane przez diakonów. Należą do nich: „odprawianie nabożeństw z wygłaszaniem kazań”, „sprawowanie Sakramentów świętych”, „udzielanie ślubów kościelnych”, „przewodniczenie pogrzebom” (§ 36 ust. 1 PS). Szczególną formą nie urzędu diakona jako takiego, lecz specyficzną formą jego pełnienia jest „posługa wyświęconych Diakonów (-ów) skupionych wokół Domów Macierzystych”. Odrębne statuty określają dokładniej tę formę życia w Kościele (§ 37 PS).

Chcąc pokazać katolickiego diakona w perspektywie parafialnej, należy wpierw zaznaczyć, że u katolików diakon to pierwszy stopień święceń duchownych (kan. 266 § 1). Męż-

czynna⁵⁹ wyświęcony na diakona może więc podejmować czynności duchownego z wyjątkiem czynności kapłańskich, czyli przede wszystkim nie może składać Ofiary eucharystycznej. Może on natomiast głosić homilię (SC 54, kan. 767 § 1), katechizować, udzielać sakramentów, gdy prawo przewiduje diakona jako szafarza, np. sakramentu chrztu (kan. 861 § 1), a także błogosławić małżeństwa (kan. 1111 § 1). Diakon jest także zwyczajnym szafarzem Komunii świętej (kan. 910 § 1) oraz sakramentaliów (kan. 1168), czyli świętych znaków, przez które na podobieństwo sakramentów, są otrzymywane ze wstawiennictwa Kościoła skutki duchowe (kan. 1166). Z posługą diakona może łączyć się także w pewnym ściśle określonym zakresie władza kościelna. Diakon może, przykładowo, dyspensować od ustawodawstwa powszechnego i partykularnego, o ile taka kompetencja byłaby mu wyraźnie udzielona (zob. kan. 89).

Są dwa rodzaje diakonów w Kościele: diakoni (*diaconi*) i diakoni stali (*diaconi permanentes*). Z istotniejszych różnic należy wymienić tę, że ci drudzy nie są bezwzględnie związani obowiązkiem celibatu. Rekrutują się oni zwykle z mężczyzn żonatych, starszych wiekiem (kan. 236 nr 2).

2.1.4. Osoby, którym powierzono pieczę nad parafią

W Kościele katolickim wierni niewyświęceni mogą skutecznie współpracować z pasterską posługą duchownych, a także w niektórych wypadkach ich zastępować. Zakres tego zastępstwa jest mocno ograniczony, co z kolei wynika z różnicy pomiędzy duchownymi i laikatem.

W kościele katolickim, zgodnie z prawem, istnieje możliwość powierzenia współudziału w trosce duszpasterskiej w parafii (*participationem in exercitio curae pastoralis*) oso-

⁵⁹ Zgodnie z kan. 1024 święcenia może ważnie przyjąć tylko mężczyzna ochrzczony.

bie niewyświęconej. Nadzwyczajną formę takiej współpracy, przewidzianą w określonych okolicznościach, reguluje kan. 517 § 2. Stanowi on, że gdyby, na skutek braku kapłanów, biskup diecezjalny doszedł do wniosku, że do współudziału w trosce o pasterzowanie parafii należy dopuścić osobę niemającą święceń kapłańskich albo jakąś wspólnotę osób, to może to uczynić. Jednakże powinien ustanowić kapłana, który posiadając władzę i uprawnienia proboszczowskie, kierowałby działalnością pasterską. Podkreślić należy, że chodzi tu o *participatio in exercitio curae pastoralis*, a nie „kierowanie, koordynowanie, przewodzenie lub zarządzanie parafią, te zadania bowiem – w myśl kanonu – może wykonywać jedynie kapłan”⁶⁰.

Odnosić można różne, niekiedy bardzo radykalne, projekty, które pojawiają się w kontekście braku odpowiedniej liczby duchownych do obsługi parafii. Należą do nich pomysły takie jak: umożliwienie diakonom celebrowania wszystkich sakramentów, dopuszczenie do święceń duchownych kobiet i niecelibatariuszy, pozwolenie świeckim na przewodniczenie mszy świętej. Zdaniem niektórych badaczy tej kwestii nieskorzystanie przynajmniej z części tych propozycji będzie skutkowało tym, że w Kościele będzie mniej Eucharystii, co zaprzeczy istocie Kościoła katolickiego i będzie prowadziło do kongregacjonalizmu Kościoła, czyli braku *communio* pomiędzy Kościołami i braku współzależności oraz współodpowiedzialności za siebie i za Kościół⁶¹.

⁶⁰ CONGREGATIO PRO CLERICIS ET ALIAE, *Instructio Ecclesiae de mysterio de quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem*, 15.08.1997, AAS 89 (1997), s. 852–877; wersja polska: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA I INNE, *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, 12 (208) 1998, art. 1 § 1 lit. b.

⁶¹ D. HOGE, *The First of Catholic Leadership. Responses to the Priest Shortage*, Kansas City 1987, s. 212–214.

2.2. Parafianie

Fundamentalnym elementem parafii są parafianie, czyli wierni skupieni we wspólnotcie.

2.2.1. Przynależność do parafii

Przynależność wiernego do parafii jest, co do zasady, bezpośrednio związana z przynależnością do Kościoła. Jest tak w przypadku obydwu Kościołów.

Parafia luterańska jest społecznością członków Kościoła, to znaczy, że do parafii należą osoby wyznania ewangelicko-augsburskiego. „Do Parafii należą osoby wyznania Ewangelicko-Augsburskiego, zamieszkałe na jej terenie” (§ 23 ust. 1 ZPW). Konsekwentnie więc parafianin zmienia swoją przynależność parafialną w wypadku wyprowadzenia się na stałe z jej terenu i przeniesienia się na teren innej parafii (§ 23 ust. 2 ZPW; § 2 ust. 3 RP).

„Zasady i tryb przyjmowania do Parafii osób nie należących dotąd do Kościoła określają odrębne przepisy kościelne” (§ 23 ust. 3 ZPW). Chodzi tu o przynależność osób wyznania ewangelicko-reformowanego. Wierni ci są dopuszczeni do czynnego korzystania z praw i obowiązków wynikających z udziału w życiu Kościoła, w tym zasad i warunków przynależności do parafii (§ 80A ust. 1 ZPW). Reguluje tę sprawę porozumienie zawarte pomiędzy Kościołami⁶².

Interesujące jest to, że prawo luteranów wiąże przynależność do Kościoła z uprzednią przynależnością do parafii. W § 1 ZPW stanowi się bowiem, że „Do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, zwanego dalej Kościołem, należą osoby wyznania ewangelicko-augsburskiego (luterańskiego – *Confessio Augustana invariata* z roku 1530), posiadające przynależność do jednej z parafii tego Kościoła”.

⁶² Porozumienie 2012.

U luteranów duszpasterskim zainteresowaniem *expressis verbis* Kościoła, lecz w praktyce zapewne konkretnej parafii, objęci są luterkańscy współwyznawcy narodowości innej niż polska, którzy zamieszkują bądź przebywają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (§ 5 ZPW).

W kościele katolickim przynależność do parafii jest w pierwszym rzędzie uwarunkowana byciem wiernym Kościoła. Prawo kanoniczne w kan. 204 i kan. 205 kodeksu zawiera przesłanki, których spełnienie warunkuje członkostwo w Kościele katolickim. Są to kumulatywnie: 1) chrzest, który wszczepia w Chrystusa i konstytuuje Ludem Bożym oraz czyni na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, 2) uznanie zwierzchnictwa kościelnego następcy Piotra lub następcy Piotra i biskupów we wspólnocie z nim, 3) pozostawanie w widzialnym organizmie Kościoła poprzez więzy wyznawania wiary, sakramentów.

Obecnie nie jest możliwe wystąpienie z Kościoła formalnym aktem. Obowiązuje zasada – „kto raz katolik, zawsze katolik” (*semel catholicus semper catholicus*) (zob. kan. 11)⁶³.

Poza tym kluczowym wymaganiem bycia „wiernym” (*Christifideles*), aby być „parafianinem” (*paroecianos*), liczy się to, aby, w przypadku parafii terytorialnej, mieć kanoniczne zamieszkanie „parafialne” (*paroeciale*) (kan. 102 § 3). Jest ono związane z kanonicznym „zamieszkaniem stałym” (*domicilium*)⁶⁴ lub „zamieszkaniem tymczasowym” (*quasi-*

⁶³ BENEDICTUS PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Omnium in mentem* quaedam in Codice Iuris Canonici immutantur, 26.10.2009, AAS 102 (2010), s. 8–10. Dokument ten derogował przepisy dotyczące formalnego aktu, obowiązujące w kodeksie prawa kanonicznego.

⁶⁴ Kan. 102 § 1 – „Zamieszkanie stałe nabywa się takim przebywaniem na terytorium jakiejś parafii lub przynajmniej diecezji, które albo jest połączone z zamiarem pozostania tam na stałe, jeśli nic stamtąd nie odwoła, albo trwało przez pełnych pięć lat”.

-*domicilium*)⁶⁵. Posiadając zamieszkanie parafialne, uzyskuje się „własnego proboszcza” (*suum parochum*) (kan. 107 § 1). W miejscu swego aktualnego pobytu „własnego proboszcza” mają także „tułacze” (*vagi*), czyli osoby nieposiadające stałego lub tymczasowego zamieszkania. Nie są oni jednak parafianami. Podobnie „podróżni” (*peregrine*), czyli osoby znajdujące się poza miejscem stałego lub tymczasowego zamieszkania.

Nie jest jasna przynależność do parafii katechumenów. Są to osoby „w specjalny sposób związane z Kościołem” (kan. 206 § 1). Kodeks prawa kanonicznego definiuje katechumenów jako tych, „którzy pod natchnieniem Ducha Świętego wyraźną wolą proszą o włączenie do niego i dlatego tym samym pragnieniem jak i życiem wiary, nadziei i miłości, które praktykują, łączą się z Kościołem”. Kościół ich wspiera „już jako swoich”, „otacza szczególną troską” (kan. 206 § 1 i § 2). Nie mają oni jednak żadnych praw (*iuribus*) w Kościele. To wszystko sugeruje, że nie mają oni także praw jako parafianie.

Jednakże katechumeni mają różne prerogatywy (*praerogativas*), „które są właściwe chrześcijanom” (kan. 206 § 1), np. prerogatywę do pogrzebu na tych samych zasadach co katolicy (kan. 1183 § 1). Inne prerogatywy oraz obowiązki ma określić Konferencja Episkopatu (kan. 788 § 3). Także w kan. 857 § 2 nakazuje się, aby chrzest osoby dorosłej był sprawowany w jej „własnym kościele parafialnym” (*in propria ecclesia paroeciali*). To z kolei oznaczałoby, że katechumeni jednak do jakiejś parafii należą.

Do parafii nie należą natomiast akatolicy lub niewierzący. Jednakże i oni mają być objęci duszpasterstwem tak, aby ewangeliczne orędzie docierało także i do nich. Jest to zadanie duszpasterzy, a zwłaszcza proboszczów (kan. 771 § 2).

⁶⁵ Kan. 102 § 2 – „Tymczasowe zamieszkanie nabywa się przez takie przebywanie na terenie jakiejś parafii lub przynajmniej diecezji, które albo jest połączone z zamiarem pozostania tam przynajmniej trzy miesiące, jeśli nic stamtąd nie odwoła, albo przedłużyło się rzeczywiście do trzech miesięcy”.

2.2.2. Prawa i obowiązki parafian

W tym miejscu zostaną przedstawione prawa i obowiązki parafian w odniesieniu do parafii oraz prawa i obowiązki związane z tymi pierwszymi. Będą to obowiązki personalne. Prawa i obowiązki wynikające z chrztu lub przynależności do Kościoła będą o tyle uwzględnione, o ile mieszczą się w katalogu obowiązków i praw parafialnych. Podobnie jak przy omawianiu praw i obowiązków duchownych ich omówienie będzie polegało na zestawieniu obowiązków i praw analogicznych lub zbliżonych.

2.2.2.1. Zachowanie jedności

Podstawowym obowiązkiem luteranina jest zachowanie jedności z Kościołem. „Wystąpienie z Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP jest równoznaczne z utratą wszelkich praw przysługujących członkom Kościoła” (§ 247 PS). Należy zauważyć, że chodzi o „wystąpienie z Kościoła w RP”, a nie o porzucenie luteranńskiej wiary.

Katolicy mają obowiązek zachować zawsze wspólnotę z Kościołem (kan. 209 § 1). Chodzi w tym przepisie o wszystkie elementy tworzące, na których opiera się przynależność do wiernych Kościoła (kan. 204 i kan. 205). Porzucenie jedności z Kościołem jest w zależności od formy przestępstwem herezji, apostazji lub schizmy (kan. 751) i jest spenalizowane. Grozi za te czyny kara ekskomuniki (kan. 1364 § 1).

2.2.2.2. Prowadzenie życia chrześcijańskiego

Innym obowiązkiem parafian luteranских jest respektowanie chrześcijańskich zasad w życiu codziennym (§ 248 PS).

Także katolicy mają starać się „prowadzić życie święte, przyczyniać się do wzrostu Kościoła i ustawicznie wspierać rozwój jego świętości” (kan. 210; LG 44). Taki wymóg w obu Kościołach jest zrozumiały, skoro parafia w obu optykach jest

wspólnotą, w której członkowie swoją postawą powinni się wzajemnie budować.

2.2.2.3. Udział w nabożeństwach

Od luteranów wymaga się regularnego uczestnictwa w „życiu nabożeństwowym”, czyli przystępowania do Stołu Pańskiego, a także w życiu parafialnym (§ 248 PS). „Naczelnym prawem i obowiązkiem parafian jest korzystanie z głoszonego Słowa Bożego oraz sprawowanych sakramentów poprzez udział w nabożeństwach i innych czynnościach kościelnych, a także poprzez aktywny udział w życiu wspólnoty” (§ 3 ust. 2 RP).

Obowiązki katolików są dużo bardziej rozbudowane i sprecyzowane. Wierni są zobowiązani uczestniczyć we mszy świętej oraz powstrzymać się od wykonywania prac niekoniecznych w niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane (kan. 1247). Listę tych dni zawiera kalendarz liturgiczny diecezji. Jest to zmodyfikowana lista zawarta w kan. 1246 § 1.

2.2.2.4. Troszczenie się o dobro materialne Kościoła

Obowiązkiem luteranów jest opłacanie składki kościelnej (§ 248 PS). Jest to wspólne zadanie wszystkich parafian, aby zapewnić istnienie parafii i jej materialny rozwój (§ 3 ust. 1 RP). „Każdy członek Parafii, który został konfirmowany albo wstąpił do Kościoła i ukończył 18 lat, zobowiązany jest do płacenia składek parafialnych. Składki te powinny wynosić nie mniej niż 1% jego dochodu” (§ 7 ust. 1 RP).

Kościół katolicki uważa, że posiada wrodzone prawo domagania się od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów (kan. 1260). Wierni więc mają ogólny obowiązek zaradzić potrzebom Kościoła. Jest praktyką prawodawcy kościelnego, że podaje uzasadnienie narzuconych obowiązków. W tym przypadku wylicza, że chodzi o to, aby Kościół „posiadał środki konieczne do or-

ganizowania i sprawowania kultu Bożego, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości zwłaszcza wobec biednych, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania duchowieństwa i innych pracowników kościelnych” (kan. 222 § 1; zob. kan. 1254 § 2).

Biskup diecezjalny powinien przypominać wiernym o tym obowiązku i w odpowiedni sposób domagać się jego wykonania (kan. 1261 § 2). Nie jest natomiast ustalona w Polsce ani procentowo, ani kwotowo wielkość pomocy, którą wierni powinni wspierać Kościół.

2.2.2.5. Poważanie i posłuszeństwo wobec Kościoła

Prawo luterzańskie wymienia obowiązki „należytego poważania wszystkich współwyznawców, a w szczególności duchownych i władz Kościoła” (§ 248 PS). Jego zakres dotyczy wiary i obyczajów obowiązujących w Kościele.

Katolicy także są związani obowiązkiem poważania Kościoła i posłuszeństwa Kościołowi (kan. 212 § 1). Ten obowiązek jest bardziej rozbudowany w porównaniu z obowiązkiem luteranów w stosunku do swojego Kościoła. W przypadku katolików jest on także zestopniowany w zależności od materii, której dotyczy. Prawo kanoniczne nakazuje „chrześcijańskie posłuszeństwo” (*christiana oboedientia*), które trzeba okazywać nauczaniu, które „święci pasterze, jako reprezentanci Chrystusa, wyjaśniają jako nauczyciele wiary albo postanawiają jako kierujący Kościołem” (kan. 212 § 1). Treści nauczanej przez nich wiary należy okazać „religijne posłuszeństwo” (*religiosum obsequium*), gdy chodzi o autentyczne przepowiadanie biskupów (kan. 753), a nawet „religijne posłuszeństwo rozumu i woli” (*religiosum tamen intellectus et voluntatis obsequium*) wobec nauki, którą głosi Papież lub Kolegium Biskupów w sprawach wiary i obyczajów, gdy sprawują autentyczne nauczanie, chociaż nie zamierzają przedstawić jej w sposób definitywny (kan. 752).

2.2.2.6. Ewangelizacja i apostołstwo

W Kościele ewangelickim podstawowym zadaniem wszystkich parafian jest zapewnienie istnienia parafii oraz jej duchowego i materialnego rozwoju (§ 3 ust. 1 RP). Prawo więc te zadania ujmuje bardzo ogólnie i ogranicza zakres działań do parafii.

U katolików perspektywa przedmiotowego obowiązku jest szersza. Parafianie, „jako uczestnicy funkcji Chrystusa – Kapłana, Proroka i Króla”, mają swój czynny udział w życiu i działalności Kościoła i parafii (por. AA 10). Przekładać się to może na udział wiernych we wspólnotach kościelnych, ruchach i stowarzyszeniach powstałych w parafii⁶⁶. Katolicy parafianie mają także obowiązek i prawo, by przez własne inicjatywy, każdy zgodnie ze swoim stanem i pozycją, popierać lub podtrzymywać apostolską działalność Kościoła, która ukonkretnia się w działalności parafii (kan. 216). Mają oni współpracować między sobą i duchownymi we wszystkich poczynaniach apostolskich i misyjnych swojej parafii (AA 10).

2.2.3. Działanie indywidualne parafian

Do rozważań można dodać jeszcze jeden element. Co do zasady każdy z parafian jest podmiotem praw i obowiązków, jako wierny i jako członek wspólnoty parafialnej. Nie może on jednak indywidualnie, bez upoważnienia, reprezentować parafii, występować w jej imieniu. Nie może także przypisywać sobie reprezentacji pozostałych parafian.

Aczkolwiek Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej uznał, że dwaj parafianie działający jednomyślnie mogą być stroną w rekursie przeciwko dekretowi biskupa o zniesienie parafii. Trybunał uznał, że sprawa dotyczy tak ważnego ele-

⁶⁶ Zob. T. BORUTKA, *Parafia podstawowym miejscem zaangażowania apostolskiego katolików świeckich*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 3 (2002), s. 339–348.

mentu ich życia, że pozwolił na taką reprezentację parafian bez specjalnego pełnomocnictwa z ich strony⁶⁷.

2.2.4. Stowarzyszenia parafian

Po Soborze Watykańskim II a w szerszym zakresie po wejściu w życie Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. w działalności parafii wzrosła rola stowarzyszeń wiernych⁶⁸. Kodeks bowiem, w ślad za nauczaniem soborowym (AA 19 i AA 24), jasno stanowi, że „Wierni mają prawo swobodnego zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi dla celów miłości lub pobożności albo dla ożywiania chrześcijańskiego powołania w świecie, a także odbywania zebrań dla wspólnego osiągnięcia tych celów” (kan. 215; zob. kan. 298 i kan. 299). To prawo do zrzeszania się jest prawem opartym na naturze człowieka oraz na chrzcie świętym. „Przez chrzest chrześcijanin zyskuje we wspólnocie Kościoła prawo do tworzenia zrzeszeń odpowiadających celom Kościoła, a więc prawo naturalne zyskuje potwierdzenie i usankcjonowanie w Kościele oraz staje się podstawowym prawem chrześcijanina (*ius nativum*)”⁶⁹.

Prywatne stowarzyszenia wiernych (*consociationes privatas christifideles*) (zob. kan. 321–326) często są tworzone w obrębie parafii. Przedmiotem społecznym są działania zwykle nastawione na cele miłości lub pobożności⁷⁰. W tym kontekście można powiedzieć, że parafia pełni rolę inkubatora

⁶⁷ Decyzja z dnia 20 czerwca 1992 r. Prot. nr 22036/90 C. A. Chicagien. Suppressionis paroeciae, D.mi Anzelmo et Ciambrone-Congr. pro Clerici. Całość podstawy prawnej takiej decyzji przytacza: J. A. CORIDEN, *The Vindication of Parish Rights*, „The Jurist” 54 (1994), s. 22–39, przypis. 15 na s. 33.

⁶⁸ J. A. CORIDEN, *The Parish in the Catholic Tradition...*, dz. cyt., s. 5.

⁶⁹ J. DYDUCH, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985, s. 93.

⁷⁰ P. KROCZEK, *Cele stowarzyszeń wiernych świeckich i ich realizacja na przykładzie wybranych stowarzyszeń działających w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, [w:] *W prostocie prawdy, w pokorze miłości. Studia i materiały dedyko-*

pomysłów i jest pierwszym polem realizacji przedmiotowych celów.

U luteranów nie poświęca się zbyt wiele miejsca stowarzyszeniom, pozwalając państwu regulować tę kwestię. Kościół po prostu wpisuje się w dostępne regulacje. *Notabene* Regulamin Zwierzchnich Władz w poprzednim brzmieniu, czyli w wersji tekstu ujednoliconego na dzień 16 grudnia 2011 r., zapewniał w § 4 pkt h członkom „organizacji i stowarzyszeń kościelnych” miejsce w Synodzie Kościoła.

Prawo do zakładania stowarzyszeń zawiera *implicite* § 5 ust. 2 Regulaminu Parafialnego. Upoważnia on parafię do prowadzenia działalności oświatowej, kulturalnej, charytatywnej, opiekuńczej, pożytku publicznego, w zakresie opieki nad zabytkami i innej działalności zgodnej z zasadami i potrzebami Kościoła.

2.3. Struktury kolegialne działające w parafiach

Katolickie i luterkańskie struktury kolegialne należy omówić osobno. Nie są one bowiem w pełni analogiczne.

2.3.1. Katolickie struktury kolegialne

Obecna forma katolickich parafialnych struktur kolegialnych jest owocem Soboru Watykańskiego II. W dokumentach takich jak Konstytucja *Lumen gentium* w rozdziale IV i dekrete *Apostolicam actuositatem* w nr 26 zawarto zręby parafialnej rady duszpasterskiej i parafialnej rady do spraw ekonomicznych. Powstanie tych instytucji wiąże się z tym, iż Kościół podczas soboru docenił udział wiernych świeckich w życiu Kościoła. Ojcowie soborowi zauważyli to, że osoby świeckie

wane księdzu prof. zw. dr. hab. Janowi Walowi, red. T. BORUTKA, A. BACZYŃSKI, M. OSTROWSKI, Kraków 2008, s. 313–322.

przyczyniają się do dobra Kościoła (LG 30), a także do wzrastania Kościoła oraz jego ustawicznego uświęcania (LG 33).

2.3.1.1. Rada duszpasterska

Rada duszpasterska (*consilium pastorale*) w parafii jest instytucją prawną o charakterze fakultatywnym. Jej istnienie w parafiach zależy od biskupa diecezjalnego, który, po zasięgnięciu opinii Rady kapłańskiej, może uznać, że istnienie takich rad byłoby pożyteczne (kan. 536 § 1).

Jeżeli chodzi o strukturę tej rady, to stanowi ją grupa parafian, której przewodniczy proboszcz. Celem rady jest uczestniczenie w trosce duszpasterskiej proboszcza o parafię i pomaganie w ożywianiu działalności pasterskiej. Jest to więc troska o budowanie wspólnoty⁷¹.

Rada duszpasterska posiada jedynie głos doradczy (kan. 536 § 1). Kodeks nie podaje dalszych regulacji tej instytucji, lecz udziela kompetencji biskupowi diecezjalnemu do określania dalszych wytycznych w tym zakresie (kan. 536 § 1).

2.3.1.2. Rada do spraw ekonomicznych

Odmiennej od poprzedniej instytucją prawną, zarówno co do konieczności istnienia, jak i zakresu działań, jest Rada do spraw ekonomicznych (*consilium a rebus oeconomicis*). Zgodnie z prawem powinna być ona w każdej parafii (kan. 537, zob. kan. 1280). Celem tej rady, składającej się z parafian, jest świadczenie proboszczowi pomocy w administrowaniu

⁷¹ Zob. szerzej: D. LIPIEC, *Rola Parafialnej Rady Duszpasterskiej w budowaniu wspólnoty parafialnej*, „Ateneum Kapłańskie” 159 (2012) z. 3, s. 546–556; T. WIELEBSKI, *Działalność Parafialnych Rad Duszpasterskich w Polsce. Między ideałem a rzeczywistością*, „Roczniki Teologiczne Warszawsko-Praskie” 10 (2014), s. 225–250; TENŻE, *Parafialne Rady Duszpasterskie w Polsce w służbie budowania communio Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 165 (2015) z. 2, s. 262–284; D. LIPIEC, *Parafialna rada duszpasterska jako zespół kierowany*, „Ateneum Kapłańskie” 166 (2016) z. 2, s. 344–354.

dobrami parafialnymi (kan. 537). Istotne jest to, że rada ma „być pomocą” (*adiutorio sint*) dla proboszcza. Zgodnie bowiem z kan. 532 to proboszcz występuje w imieniu parafii w załatwianiu wszystkich czynności prawnych i to proboszcz ma troszczyć się o to, by dobra parafii były administrowane według prawa kanonicznego, czyli szczególnie według kan. 1281–1288. Proboszcz jest związany przepisem kan. 1287 § 1, który nakazuje, aby zarządcy dóbr przedstawiali wiernym odpowiednie sprawozdania z dóbr ofiarowanych przez wiernych na rzecz Kościoła, według norm, które winno określić prawo partykularne.

Ta rada, podobnie jak rada do spraw duszpasterskich, rządzi się przepisami prawa powszechnego i przepisami wydanyymi przez biskupa diecezjalnego (kan. 537).

2.3.1.3. Podsumowanie

Wymienione rady są formami czynnego udziału parafian w działalności parafii. Jest to udział bardzo ważny. Działalność duszpasterska jest bowiem w pewnym stopniu zależna od gospodarki finansowo-majątkowej parafii.

Ostatecznie, zarówno w sprawach duszpasterskich, jak i majątkowych, to duchowni mają decydujący głos. Nie umniejsza to jednak roli wiernych świeckich będących członkami tej rady. Przed marginalizacją rad zabezpiecza kan. 275 § 2 nakazujący duchownym uznanie i popieranie misji, którą świeccy, każdy według swojej roli, wykonują w Kościele i świecie.

Należy wskazać jeszcze jeden aspekt działalności tej rady. Reprezentuje ona wspólnotę parafialną i jej interesy także w tym sensie, że gdy proboszcz, niezależnie od przyczyn, nie podejmuje działań, do których jest zobowiązany przez prawo, a związanych z gospodarką majątkowo-finansową, Rada do spraw ekonomicznych ma obowiązek i prawo podjąć działania w jego zastępstwie.

Prawo kanoniczne przewiduje także indywidualną formę działalności parafian, która w swoim zakresie pokrywać się może z wymienionymi wyżej radami, ale może także wykraczać poza te ramy. Parafianie mają obowiązek i prawo, stosownie do posiadanej wiedzy, kompetencji i zdolności, wyjawiania swojego zdania proboszczowi w sprawach dotyczących dobra parafii (kan. 212 § 3). Nie muszą więc działać w radach.

2.3.2. Luterzańskie struktury kolegialne

W Kościele Ewangelicko-Augsburskim kolegialne struktury są bardzo rozwinięte. Ich genezy trzeba szukać w podporządkowaniu Kościołów powstałych z reformacji władzy świeckiej. Skutkiem tego został zniwelowany urząd biskupa w luteranizmie. Został on zastąpiony powoływanymi przez władcę radami kościelnymi⁷². Także nie bez znaczenia pozostaje koncepcja powszechnego kapłaństwa w luteranizmie i roli prezbitarów, która zniwelowała znaczenie ordynacji do udzielenia kompetencji osobie wyłącznie do spraw duchowych. Wprawdzie gdy chodzi o biskupa i prezbitara prawo stanowi, że są „władzą Kościelną”, jednak ta władza ograniczona jest do spraw duchowych (§ 9 ust. 1 pkt 1 lit. c ZPW⁷³).

Pragmatyka Służbowa w § 243 stanowi, że „Świeccy członkowie władz kościelnych są reprezentantami całej wspólnoty Kościoła a nie interesów własnej Parafii czy poszczególnych grup lub osób. Funkcje swe powinni wykonywać sumiennie, mając na względzie dobro Kościoła”. Są to więc funkcje podejmowane *pro bono Ecclesiae*. Wyrazem tego jest zakaz sformułowany w § 244 Pragmatyki Służbowej: „Świeccy członkowie Rad Parafialnych, Diecezjalnych nie mogą otrzymywać od Parafii lub Diecezji innych świadczeń jak tylko zwrot kosztów podróży i diet”. Przewidziane są jedynie „konieczne od-

⁷² T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, dz. cyt., s. 61.

⁷³ CA art. XXVIII: *O władzy kościelnej*.

stępstwa”, które każdorazowo musi zatwierdzić Konsystorz (§ 244 PS).

U luteranów Rada Parafialna i Zgromadzenie Parafialne są organami „władzy Kościelnej” (§ 10 ust. 1 pkt 1 lit. a i b ZPW). Takim organem działającym w zastępstwie Zgromadzenia Parafialnego wydaje się być także Komitet Parafialny, choć prawo tego *explicite* nie stwierdza. Kandydatów do władz parafialnych zgłaszają parafianie posiadający czynne prawo wyborcze (§ 24 ust. 1 RP). Wybory do tych ciał przeprowadza się w głosowaniu tajnym (§ 28 ust. 1 RP).

Członkami wymienionych wyżej gremiów mogą być parafianie, którzy uczestniczą w życiu Kościoła (zob. § 8 ust. 2 i § 36a RP). Wymienione ciała kolektywne rządzą się zasadami demokratycznymi, czyli podejmują uchwały „bezwzględna większością głosów” (§ 34 ust. 2 RP; § 16 ust. 5 RP).

Ewangeliccy parafianie mają prawo głosu (czynne prawo wyborcze), wchodząc w skład Zgromadzenia Parafialnego (§ 11 ust. 2 RP). „O ile prawo nie stanowi inaczej, czynne prawo wyborcze przysługuje członkom Kościoła, którzy ukończyli 18 lat, zostali konfirmowani, uczęszczają na nabożeństwa i opłacili w przepisany terminie przypadającą na nich składkę kościelną za rok ubiegły lub zostali z niej zwolnieni przez Radę Parafialną” (§ 15 ZPW). Natomiast „bierne prawo wyborcze przysługuje członkom Kościoła, którzy przez okres trzech lat nieprzerwanie posiadają czynne prawo wyborcze, ukończyli 21 lat, biorą udział w życiu kościelnym i przystępują do Stołu Pańskiego” (§ 16 ust. 1 ZPW).

Ciała te zostaną omówione według hierarchii ich kompetencji.

2.3.2.1. Zgromadzenie Parafialne

Zgromadzenie Parafialne u luteranów jest „najwyższą władzą parafialną” (§ 27 ZPW; § 11 ust. 1 RP). Stanowi je ogół członków parafii, posiadających czynne prawo wybor-

cze (§ 27 ZPW; § 11 ust. 2 RP). O ile prawo nie stanowi inaczej, podjęcie uchwał w Zgromadzeniu Parafialnym następuje bezwzględną większością głosów, bez względu na liczbę obecnych (§ 13 ust. 1 pkt 2 ZPW).

Prawo luterańskie wylicza enumeratywnie, co należy do „właściwości” Zgromadzenia Parafialnego (§ 29 ZPW; § 12 RP). Dla jasności przekazu należy wymienić te właściwości w połączeniu z różnymi funkcjami, które odpowiadają różnym funkcjom prawa, czyli społecznym skutkom, które wywołują regulacje prawne, wymienianymi przez prawoznawstwo.

Pierwszą grupę stanowią właściwości związane z funkcją kreacyjno-organizacyjną, czyli wybór władz i organów parafii, w tym, co istotne: proboszcza, proboszcza pomocniczego, Rady Parafialnej, Komitetu Parafialnego, Komisji Rewizyjnej Parafii oraz delegatów do Synodu Diecezjalnego, ustanowienie w parafii stanowisk duchownych przewidzianych przez prawo, podejmowanie decyzji w sprawie zakładania nowych lub rozszerzania starych cmentarzy, podejmowanie decyzji w sprawie prowadzenia działalności gospodarczej, podejmowanie decyzji w sprawie zakładania lub udziału w fundacji, zakładanie zakładów diakonijnych, opiekuńczo-wychowawczych i innych.

Kolejną grupę stanowią właściwości związane z funkcją kontrolną: zatwierdzanie rocznych sprawozdań proboszcza i Rady Parafialnej, zatwierdzanie sprawozdań finansowych, udzielanie absolutorium Radzie Parafialnej.

Do właściwości związanych z funkcją zarządczą można zaliczyć: uchwalanie budżetu parafii, podejmowanie decyzji dotyczących nabycia, zbycia i zamiany nieruchomości parafialnych, wznoszenia nowych budowli oraz zbycia majątku ruchomego, jeżeli przedstawia on wartość artystyczną, historyczną lub naukową, podejmowanie decyzji dotyczących remontów kapitalnych budynków, podejmowanie decyzji dotyczących obciążenia nieruchomości stanowiących własność parafii, od-

dawania ich w dzierżawę lub najem na czas dłuższy niż pięć lat, podejmowanie decyzji dotyczących zaciągania pożyczek, jeśli nie znajdują pokrycia w stałych przychodach roku budżetowego.

Działalność Zgromadzenia Parafialnego jest kontrolowana przez Konsystorz. Niektóre z uchwał wymagają również zatwierdzenia przez Konsystorz (§ 30 ust. 1 i 2 ZPW). Ważna w kontekście tematu niniejszej książki jest konieczność uzyskania zatwierdzenia kandydatów na stanowiska proboszczów i proboszczów pomocniczych (§ 70 pkt 5 ZPW) oraz zatwierdzanie wyborów proboszczów, proboszczów pomocniczych i biskupów diecezjalnych (§ 70 pkt 5 ZPW). Konsystorz także rozstrzyga odwołania od uchwał Rad Parafialnych, gdy Zasadnicze Prawo Wewnętrzne to przewiduje (§ 70 pkt 15 ZPW).

Konsystorz może z inicjatywy własnej lub na wniosek Rady Diecezjalnej rozwiązać Radę Parafialną. Przesłanką jest stwierdzenie jej szkodliwej działalności, zaniedbań lub uchybień. W razie podjęcia takiej czynności Konsystorz mianuje tymczasową radę, jednakże na okres nie dłuższy niż jeden rok (§ 72 ust. 2 ZPW).

2.3.2.2. Komitet Parafialny

Komitet Parafialny to kolejne kolegialne ciało wybierane w parafii. Jego istnienie jest fakultatywne. Decyzję o jego powołaniu podejmuje Zgromadzenie Parafialne na wniosek Rady Parafialnej (§ 29 pkt 1 i pkt 2 lit. a ZPW). Zgromadzenie Parafialne wybiera także członków Komitetu Parafialnego (§ 29 ust. 1 i ust. 2 lit. a oraz § 31 ZPW; § 17 ust. 1 RP). Kadencja Komitetu Parafialnego trwa pięć lat (§ 32 ust. 1 ZPW). Liczbę członków Komitetu Parafialnego ustala Zgromadzenie Parafialne w stosunku trzykrotnym do liczby członków Rady Parafialnej. W skład Komitetu Parafialnego wchodzi dodatkowo z urzędu członkowie Rady Parafialnej i ich zastępcy oraz przełożeni diakonatów. Przewodniczącym Komitetu Pa-

rafialnego jest Prezes Rady Parafialnej (§ 31 ZPW). Komitet Parafialny przejmuje niektóre kompetencje Zgromadzenia Parafialnego (§ 32 ust. 2 ZPW).

2.3.2.3. Rada Parafialna

Kolejną kolegiąlną strukturą w parafii luterańskiej jest Rada Parafialna. Rada Parafialna zarządza parafią (§ 20 ust. 1 RP; § 33 ZPW). W jej skład wchodzi: proboszcz oraz inni „etatowi duchowni parafii”, parafianie wybrani przez Zgromadzenie Parafialne, przedstawiciel zatrudnionych katechetów (§ 20 ust. 2 RP; § 33 ust. 2 ZPW).

Prawo luterańskie określa, tym razem przykładowe, „właściwości” Rady Parafialnej (§ 21 RP; § 34 ZPW). Także dla jasności przekazu trzeba właściwości podzielić. Wydaje się, że najlepiej to zrobić zgodnie z obszarami działalności parafii, z którymi te właściwości są związane.

Pierwszy obszar to nauczanie religijne w parafii. Składają się na niego takie czynności jak: czuwanie nad zachowaniem czystości nauki Kościoła, moralności i karności chrześcijańskiej, krzewienie życia religijnego w parafii, wspieranie duszpasterza w modlitwie i współdziałanie z nim w duchowym budowaniu parafii, w myśl zasady powszechnego kapłaństwa, dawanie dobrego przykładu innym, zabieganie o godne święcenie niedziel i świąt, troska o zewnętrzny porządek oraz czas i miejsce nabożeństw i o regularne uczęszczanie parafian na nabożeństwa oraz współdziałanie w ulepszaniu miejscowych urządzeń kościelnych oraz troska o chrześcijańskie wychowanie dzieci i młodzieży.

Działalność charytatywna w parafii to kolejny z obszarów. Do tej sfery należy zaliczyć: prowadzenie działalności charytatywno-opiekuńczej, organizowanie pieczy nad ubogimi i chorymi, popieranie wszelkich spraw dobroczynności w parafii i w Kościele.

Istotne znaczenie ma działalność organizacyjna Rady Parafialnej. Tu mieści się przygotowanie wyborów proboszcza, proboszcza pomocniczego, Rady Parafialnej, Komitetu Parafialnego i delegatów do Synodu Diecezjalnego. Te działania wiążą się ze sporządzaniem, uzupełnianiem i weryfikowaniem listy wyborców oraz dokonywaniem podziałów na okręgi mandatuowe przy wyborach parafialnych.

Do kompetencji omawianej rady należy uchwalenie wniosku o przydzielenie proboszczowi wikariusza i przygotowanie wniosku na Zgromadzenie Parafialne o ustanowieniu dodatkowych stałych stanowisk duchownych w parafii. Istotna część pracy rady wiąże się z zarządem majątkiem parafialnym. W to wchodzi takie czynności jak: składanie rocznych sprawozdań finansowych i opracowywanie projektu budżetu, podejmowanie decyzji w sprawach przyjmowania darowizn w postaci nieruchomości wolnych od obciążeń. Do tego obszaru kompetencji zarządczych Rady Parafialnej zaliczyć trzeba także: powoływanie i zwalnianie świeckich pracowników parafii oraz ustalanie warunków zatrudniania duchownych i świeckich pracowników parafii, powoływanie komisji parafialnych. Radzie przysługuje także prawo przedstawiania przełożonym władzom kościelnym wniosków w ogólnych sprawach kościelnych wraz z uzasadnieniem.

W wymienionych wyżej sprawach Rada Parafialna podejmuje rozstrzygnięcia w formie uchwał, które podlegają ogłoszeniu, np. poprzez poinformowanie wiernych podczas nabożeństw w najbliższą niedzielę lub też udostępnianie ich treści w kancelarii parafialnej przez okres nie krótszy niż tydzień (§ 21a ust. 2 RP). Wypada dodać, że kadencja Rady Parafialnej trwa pięć lat (§ 35 ZPW). Jej prezesem może być proboszcz lub osoba świecka (§ 43 ust. 2 RP).

2.3.3. Porównanie struktur katolickich i luterzańskich

Warto zauważyć kilka ważnych dla podjętego w tej książce zadania badawczego punktów będących wynikiem analitycznego porównania struktur kolegialnych działających w parafiach katolickich i luterzańskich.

Po pierwsze, prawo kanoniczne tylko ramowo określa zadania organów kolegialnych parafii, podczas gdy prawo luterzańskie dokładnie określa „właściwości” tych struktur. Z kolei u luteranów widać daleko posuniętą demokratyzację życia parafialnego. W konsekwencji parafia u luteranów ma daleko większy zakres samorządności w zarządzaniu w porównaniu z parafią katolicką.

Po drugie, o ile struktury kolegialne w parafii katolickiej mają zawsze charakter pomocniczy, o tyle u luteranów są one wyposażane w realną władzę. Władza ta wykracza poza sprawy organizacyjne czy gospodarcze parafii i dotyczy także „czystości nauki Kościoła, moralności i karność chrześcijańskiej”. Jest to udzielenie parafianom bardzo daleko idącej kompetencji, którą u luteranów cieszy się także Synod Kościoła (§ 64 pkt 2 ZPW).

Po trzecie, u luteranów odpowiedzialność i zależność służbowa jawią się jako skonstruowane według następującego schematu: proboszcz odpowiada przed Zarządem Parafii, a całość parafii przed Konsystorzem. Natomiast odpowiedzialność i zależność u katolików są zbudowane na władzy biskupa diecezjalnego wobec proboszcza.

2.4. Podsumowanie

Mając obraz obowiązków i praw duchownych oraz parafian, można przejść do podsumowania tego rozdziału i wyeksponować niektóre podobieństwa i różnice pomiędzy katolickim a luterzańskim ujmowaniem teologiczno-prawnym wewnętrznej struktury parafii.

Kościół katolicki naucza, iż parafia jest wspólnotą, która składa się z parafian, czyli wiernych, oraz kapłana, czyli proboszcza, któremu przez biskupa diecezjalnego zostaje powierzona władza. Proboszcz ma realną władzę w parafii przez to, że w szczególny sposób jako kapłan uczestniczy w misji Jezusa. Nie może jednak tej władzy wykonywać zupełnie dyskrecyjnie. Wprawdzie, co do zasady, parafianie mają wyłącznie głos doradczy w zakresie zarządzania parafią, ale mają oni jednocześnie obowiązek i prawo wspierać i pomagać proboszczowi w jego działaniach i mogą także współpracować z proboszczem w zakresie, w którym proboszcz uzna to za celowe.

Pogląd luterański na tę kwestię jest nieco odmienny. Parafia luterańska składa się z parafian (co do zasady wiernych tego Kościoła), pomiędzy którymi z ich woli specjalne stanowisko pełni proboszcz, a pod jego władzą inni mianowani na urząd duchownego. U luteranów proboszcz nie jest organem decyzyjnym w sprawach parafialnych. Są nimi organy zbiorowe parafii, czyli: Zgromadzenie Parafialne i Rada Parafialna. Te organy mają kompetencje decyzyjne w kluczowych obszarach działalności parafii. Można więc stwierdzić, że na forum kościelnym w parafii zarząd wykonują parafianie. Natomiast proboszcz decyzje parafian realizuje m.in. poprzez składanie oświadczeń woli w imieniu parafii.

Z tego zestawienia widać wyraźnie, jak teologiczne ustalenia dotyczące powszechnego kapłaństwa wiernych, urzędu kościelnego czy też urzędowego kapłaństwa implikują określone rozwiązania prawne w zakresie odmiennego funkcjonowania parafii u katolików i luteranów.

Także rozwiązania dyscyplinarne dotyczące wyłącznie duchownych w obu Kościołach, a zwłaszcza w zakresie ich praw i obowiązków, mają swój fundament w zasadach wypracowanych na gruncie teologicznym w obu Kościołach. Mimo wielu różnic, takich jak trwałość stanu czy też urzędu duchownego, można zauważyć także podobieństwa we wskazanym zakresie.

Są one szczególnie widoczne w tym, że duchowni, zarówno katoliccy, jak i luterańscy, pełnią funkcję stymulującą do rozwoju duchowego dla swoich parafian. Stąd też wiele analogii czy bardzo zbliżonych rozwiązań, jak obowiązek prowadzenia przykładowego życia czy też osobiste uświęcanie duchownych.

Konsekwencją różnic ujęcia teologicznego powszechnego kapłaństwa wiernych w obu Kościołach są różnice w formułowanych w prawodawstwie prawach i obowiązkach parafian katolickich i luterańskich. Głównie dotyczą one wskazanego już wyżej udziału parafian, czy to indywidualnie, czy w większej mierze kolegialnie, we władzy wykonywanej w parafii. Należy jednak zauważyć, że parafianie katoliccy i luterańscy mają także analogiczne prawa i obowiązki. Podobnie jak to miało miejsce w przypadku duchownych, te podobieństwa oscylują głównie wokół osobistego uświęcania, ale także dotyczą prowadzenia aktywnego życia w parafii i Kościele.

3

Działalność parafii

Działalność parafii katolickiej i luterańskiej skupia się wokół realizacji przez Kościoły *tria munera sacra Christi* (zob. KKK 1592). Są one głównymi elementami misji Zbawiciela, czyli misji: kapłańskiej, prorockiej i królewskiej. Wyznaczają one jednocześnie główne funkcje Kościoła na ziemi¹. Te funkcje to: 1) posługa wobec Słowa Bożego, 2) uświęcanie wyrażające się najpełniej w sprawowaniu sakramentów i liturgii oraz 3) rządzenie, które w przypadku parafii łączy się z zarządaniem dóbr oraz działalnością charytatywną. Działalność ta jest prowadzona zarówno *ad intra*, jak i *ad extra*.

W niniejszym rozdziale zostanie przedstawiona działalność parafii obu Kościołów w obszarze tych elementów, które są dogmatycznie lub duszpastersko zbliżone. Chodzi w nim o precyzyjne uchwycenie podobieństw realizacji *tria munera sacra* przez obydwa wskazane podmioty. Celem jest sprawdzenie, w których obszarach tych świętych zadań może istnieć współpraca pomiędzy wyznaniem na poziomie parafii, która byłaby jednocześnie działaniem ekumenicznym².

¹ A. ZUBERBIER, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 33.

² Zob. J. BUDNIAK, *Ekumenizm Śląska Cieszyńskiego*, [w:] *Życie ekumeniczne...*, dz. cyt., s. 37. Przykłady tych działań zawiera monografia: J. BUDNIAK, *Ekumenizm jutra na przykładzie Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 2002;

3.1. Nauczanie

3.1.1. Głoszenie / zwiastowanie Słowa Bożego

Głoszenie Słowa Bożego jest jednym z najważniejszych elementów wypełniania posługi Kościoła Chrystusowego w świecie. Nauczanie i praktyka obu przedmiotowych Kościołów dotyczące tego tematu są podobne.

Dla luteranów Słowo Boże jest „świętością nad wszystkimi świętościami, tak, jedyną jaką my, chrześcijanie, znamy i mamy”³. W opinii luteranśkich teologów Marcin Luter w swej działalności chciał być przede wszystkim „sługą Słowa Bożego, doktorem *verbi divisi*, tym który odnosi je do egzystencjalnych pytań słuchacza, wypełniając względem niego posługę duszpasterską”⁴. Dla niego kaznodziejska służba Kościoła była istotą posługi Kościoła⁵. Nic więc dziwnego, że prawo ewangelickie tę duszpasterską posługę Słowa nazywa dobitnie „zobowiązaniem do zwiastowania Słowa Bożego” (§ 42 ust. 2 RP).

Optyka katolicka jest niemal identyczna: „W Piśmie Świętym Kościół nieustannie znajduje swój pokarm i swoją moc” (KKK 104). Dlatego też zarówno nauczanie, jak i regulacje prawne dotyczące głoszenia Słowa Bożego są rozbudowane i restrykcyjne.

Zdaniem katolików: „Nikt, żadna pojedyncza osoba ani żadna wspólnota, nie może sam sobie głosić Ewangelii” (KKK 875) ani „Nikt nie może sam siebie upoważnić do głoszenia Ewangelii” (KKK 875). Dlatego też do głoszenia Słowa Bożego zobowiązani są duchowni. Należy to do ich własnych zadań (kan. 757, por. kan. 836). Ten obowiązek spoczywa zwłaszcza

zob. J. BUDNIAK, *Ekumenizm na Śląsku Cieszyńskim z perspektywy końca XX stulecia i początku XXI wieku*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 12 (2015) nr 2, s. 5–30.

³ CM cz. I, *Trzecie przykazanie*, s. 70.

⁴ M. HINTZ, *Kościół jako wspólnota...*, dz. cyt., s. 215.

⁵ Tamże.

na proboszczach oraz innych duszpasterzach. Diakoni mogą uczestniczyć w posłudze słowa (kan. 757).

W kontekście parafii nakazuje się, aby to proboszcz za-
troszczył się o to, ażeby przebywającym w parafii, a więc nie
tylko parafianom, głoszone było „nieskażone słowo Boże”
(kan. 528 § 1). Odbywa się to zwłaszcza poprzez głoszenie
homilii w niedziele i święta nakazane. Także katolicy, którzy
ze względu na warunki życia nie mogą dostatecznie korzystać
z ogólnej i zwyczajnej opieki pasterskiej albo są jej całkowicie
pozbawieni, mają prawo do tego, aby im głosić Słowo Boże
(kan. 771 § 1). Zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskie-
go II (zob. SC 52) ustawodawca w kan. 767 § 3 bardzo zaleca
homilię także w czasie mszy odprawianych w ciągu tygodnia,
zwłaszcza w okresie adwentu i wielkiego postu albo z racji ja-
kiegoś święta lub wydarzenia żałobnego⁶.

Kolejna sprawa, którą należy poruszyć, to kwestia możli-
wości głoszenia Słowa Bożego przez duchownych nie we wła-
snych Kościołach. Od strony katolickiej takie działanie jest za-
bronione. W katolickiej liturgii Eucharystycznej bowiem ho-
milia stanowi część samej liturgii i zastrzeżona jest kapłanowi
lub diakonowi⁷.

Możliwe jest natomiast, aby w wyjątkowych okazjach i dla
słusznej przyczyny biskup diecezji pozwolił, by członek Ko-
ścioła luterańskiego pełnił funkcję lektora, czyli powierzone
mu zostało czytanie Pisma Świętego podczas sprawowania
Eucharystii Kościoła katolickiego. Tym członkiem może być
także duchowny⁸. Zaznaczyć trzeba jednak wyraźnie, że to po-
zwolenie nie dotyczy odczytywania Ewangelii.

⁶ SACRA CONGREGATIO RITUUM, *Instructio Inter Oecumenici*, 26.09.1964, AAS 56 (1964), nr 53.

⁷ DA 134.

⁸ DA 133, por. DA 158.

3.1.2. Słuchanie Słowa Bożego

Jak naucza św. Paweł: „wiara rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś, co się słyszy, jest słowo Chrystusa” (Rz 10, 17). Oczywiście jest więc to, że obydwie przedstawiane Kościoły przykładają wagę do tego, aby wierni byli zobowiązani do słuchania Słowa Bożego.

U luteranów to „Zbór, społeczność wierzących, świętych, ciało Chrystusowe, musi budować się i rosnać. Wzrost płynie ze Słowa Bożego. Kościół bez Ewangelii Chrystusowej nie może być ani spełniać swojego zadania. Ze Słowa zbór czerpie siły do działania w wierze i miłości. Chrystus dlatego więc ustanowił w swoim Kościele urząd sługi i zwiastuna Słowa Bożego”⁹. Słuchanie Słowa Bożego jest Bożym nakazem. Nie-słuchanie Słowa Bożego w dzień święty sprawia, że dzień ten nie może być uświęcony. Marcin Luter w *Dużym Katechizmie* napisał:

Powinniśmy wiedzieć, że Bóg chce, aby to przykazanie było ściśle przestrzegane, i że będzie karał wszystkich, którzy Jego Słowem gardzą nie słuchają go i nie chcą się uczyć, szczególnie w tym czasie, który na to został wyznaczony. Dlatego nie tylko ci grzeszą przeciwko temu przykazaniu, którzy dnia świętego jaskrawo nadużywają i beczeszczą go, lecz również ci, którzy z powodu chciwości lub lekkomyślności zaniedbują słuchania Słowa Bożego albo też leżą po gospodach pijani i obżarci jak świnie; grzeszy również i inne pospólstwo, które słucha Słowa Bożego jak byle jakiej błahostki, przychodzi na kazanie dla zwyczaju i znowu sobie idzie, a gdy rok mija umie tyle, co zeszłego roku¹⁰.

Zdaniem katolików „Lud Boży jednoczy się przede wszystkim przez słowo Boga żywego” (kan. 762). Jednakże opisywany obowiązek nie został nigdzie jasno wyartykułowany. Wier-

⁹ M. UGLORZ, *Eklezjologia w teologii Marcina Lutra*, [w:] *Teologia wiary...*, dz. cyt., s. 231.

¹⁰ CM cz. I, *Trzecie przykazanie*, s. 71.

ni mają obowiązek uczestniczenia we mszy świętej niedzielnej i święta nakazane (kan. 1247), a podczas tych mszy świętych istnieje obowiązek głoszenia homilii, które wyjaśniają Słowo Boże (kan. 767 § 2, zob. kan. 528 § 1). Tak więc obowiązek słuchania Słowa jest *implicite* zawarty w przedmiotowym obowiązku.

3.1.3. Pogłębianie wiedzy chrześcijańskiej

Jeżeli chodzi o spojrzenie globalne na temat pogłębiania wiedzy religijnej, to trzeba rozpocząć od tego, że człowiek jest stworzony na obraz Boga. Na mocy tego każdy człowiek jest powołany, aby Stwórcę poznawać, i jest obowiązany szukać prawdy dotyczącej Boga i Jego Kościoła (KKK 31; kan. 748 § 1). Poznane prawdy każdy ma obowiązek i prawo z mocy prawa Bożego przyjąć i zachowywać. Do tego wszystkiego, co trzeba koniecznie podkreślić, zobowiązani są „wszyscy ludzie” (*omnes homines*) (kan. 748 § 1).

Gdy chodzi o szczegółowe rozwiązanie dotyczące wspólnego, czyli katolicko-luterańskiego studiowania Pisma Świętego, to zdaniem Kościoła katolickiego takie działanie jest możliwe, a nawet wskazane. Podkreśla się, że takie studium ma wartość ekumeniczną. Można je praktykować w grupach sąsiedzkich czy parafialnych¹¹. Pogląd luterański w zakresie udziału katolików w poznawaniu Boga nie jest jasno wyrażony, lecz za-uważalna praktyka parafialna wskazuje na otwarcie się tego Kościoła na takie doświadczenia¹².

3.1.4. Katecheza

W luteranizmie uważa się, że drugim, po posłudze Słowa Bożego, kluczowym obszarem służby pastoralnej powinno być

¹¹ DA 186.

¹² A. BŁAHUT-KOWALCZYK, *Ekumenią żyć w Kościołach lokalnych. Refleksje i doświadczenia luteranki*, [w:] *Życie ekumeniczne...*, dz. cyt., s. 77.

nauczanie katechizmu¹³. Ten aspekt pracy Kościoła jest mocno podkreślany w Księgach Wyznaniowych Luteranizmu. Przykładowo Filip Melanchton traktował Kościół jako „wspólnotę szkolną”¹⁴. „Zadaniem służby katechetycznej jest stymulowanie rozwoju wiary i życia religijnego (kościelnego) członków Kościoła, zwłaszcza zaś dzieci i młodzieży” (§ 46 PS).

Szczególną rolę w tym nauczaniu katechetycznym luteranów pełnią katechizmy. Marcin Luter w przedmowie do *Dużego katechizmu* pisał: „Nauka ta jest tak uporządkowana i ułożona, by mogła stanowić przedmiot nauczania dla dzieci i prostaczków. Dlatego od dawna jest nazywana z grecka katechizmem, to jest nauką dla dzieci, którą koniecznie powinien znać każdy chrześcijanin i kto jej nie zna, nie może być zaliczony do chrześcijan ani też dopuszczony do żadnego sakramentu”¹⁵. Ciekawa jest także metodologiczna uwaga katechetyczna zawarta we wstępie do *Małego katechizmu*: „gdy już nauczyłeś ich *Małego katechizmu*, zabierz się do *Dużego* i daj im także głębsze i rozleglejsze zrozumienie”¹⁶.

Do obowiązków proboszcza należy organizacja nauczania lekcji religii w szkołach i punktach katechetycznych na terenie swojej parafii, a także nadzór nad katechezą. Ponosi on za to prawną odpowiedzialność na forum Kościoła (§ 43 ust. 3 RP). Służbę katechetyczną pełnią księża i diakoni oraz katecheci na podstawie „powołania przez Biskupa Kościoła” (§ 47 PS; zob. § 50 ust. 1 lit. i RZW). To „powołanie” określane jest także terminem „upoważnienie” lub „misja kanoniczna” (§ 47 PS; § 50 ust. 1 lit. i RZW). Warunki jej zyskania podaje § 48 PS.

Katechezę wspierają głównie „doradcy metodyczni katechetyki” powoływani w celu – jak wskazuje ich nazwa – doradztwa metodycznego i merytorycznego dla katechetów

¹³ W. HUBER, *Kirche*, München 1998, s. 188.

¹⁴ M. HINTZ, *Kościół jako wspólnota...*, dz. cyt., s. 215.

¹⁵ CM *Przedmowa doktora Marcina Lutra*, s. 60.

¹⁶ M. LUTER, *Mały katechizm*, przekł. A. WANTUŁA, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luteranckiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 42.

w diecezjach (§ 51 ust. 1 PS). Drugą grupą wspierającą katechetów są „wizytatorzy”, którzy sprawują nie tylko funkcje kontrolno-nadzorcze wobec osób prowadzących nauczanie kościelne, i to zarówno duchownych, jak i świeckich, lecz także są doradcami metodycznymi katechetów w wypełnianiu powierzonych im przez Kościół zadań i obowiązków (§ 52 ust. 6 PS).

W Kościele katolickim troska o katechezę, pod kierownictwem prawowitej władzy kościelnej, należy do wszystkich członków Kościoła, w części każdemu właściwej (kan. 774 § 1). Po pierwsze, to „rodzice przed innymi mają obowiązek słowem i przykładem formować dzieci w wierze i praktyce życia chrześcijańskiego. Katecheza rodzinna, zgodnie z Katechizmem, poprzedza i ubogaca pozostałe formy nauczania wiary i towarzyszy im. Zadaniem rodziców jest nauczyć swoje dzieci modlitwy oraz pomóc im odkryć powołanie jako dzieci Bożych” (KKK 2226). „Podobny obowiązek spoczywa na tych, którzy zastępują rodziców oraz na chrzestnych” (kan. 774 § 2). Po drugie, obowiązek taki ciąży na duszpasterzach. Jego elementem jest troska o katechizację ludu chrześcijańskiego, „ażeby wiara wiernych przez przyjmowanie nauki i doświadczenie życia chrześcijańskiego stawała się żywa, wyraźna i czynna” (kan. 773; zob. kan. 776). Jest to „własnym i poważnym obowiązkiem” duszpasterzy (kan. 773). Po trzecie, taki obowiązek mają członkowie instytutów życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia apostołskiego, jak również stowarzyszeń wiernych świeckich, a głównie katecheci (kan. 776).

Prawo kanoniczne na proboszcza nakłada obowiązek zabiegania o to, aby wierni byli właściwie o prawdach wiary pouczeni przez nauczanie katechetyczne (kan. 528 § 1). Chodzi tu o troskę o nauczanie katechetyczne dorosłych, młodzieży i dzieci oraz o popieranie i umacnianie zadań rodziców w zakresie katechezy rodzinnej (kan. 776). Koordynowanie poczynań katechetycznych i regulowanie na poziomie diecezji

spraw katechezy należą do zadań biskupa diecezjalnego. Ma on także zatroszczyć się o dostarczenie odpowiednich pomocy katechetycznych, w razie potrzeby również przygotowanie katechizmu (kan. 775 § 1).

Może powstać pytanie, czy pomiędzy parafiami może istnieć jakaś ekumeniczna współpraca. Odpowiedź katolicka jest pozytywna. Taka współpraca może umocnić i ubogacić życie religijne katolików oraz życie innych Kościołów i Wspólnot eklesjalnych, szczególnie w dziedzinie zdolności do dawania, w miarę aktualnych możliwości, pośród świata, wspólnego świadectwa prawdziwej Ewangelii¹⁷. Chodzi o to, aby „orędzie chrześcijańskie zostało przedstawione w sposób uwypuklający tę jedność wiary, jaka istnieje między chrześcijanami w zakresie podstawowych zagadnień, przy równoczesnym wyjaśnieniu różnic dotąd istniejących i kroków podejmowanych w celu ich przewyciężenia”¹⁸.

Luteranie nie przewidują osobno takiej współpracy, lecz można ją założyć na podstawie ogólnego ekumenicznego otwarcia tego Kościoła (zob. § 186 PS).

3.1.5. Wychowanie chrześcijańskie

Prawo kanoniczne uważa rodziców za tych, którzy w najwyższym stopniu są odpowiedzialni za dzieci (kan. 226 § 2; kan. 793 § 1; kan. 1136). To prawo i jednocześnie obowiązek rodziców ma swoje źródło w prawie naturalnym¹⁹. Jego realizacja jest potwierdzeniem godności ludzkiej i rodzicielskiej²⁰.

¹⁷ DA 188.

¹⁸ DA 190.

¹⁹ P. KROCZEK, *Wychowanie. Optyka prawa polskiego i prawa kanonicznego*, Kraków 2013, s. 79–81.

²⁰ J. KRUKOWSKI, *Ochrona prawna rodziców do moralnego i religijnego wychowania dzieci. Wprowadzenie do problematyki*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 19 (2006), s. 51.

Nauczanie luteranów jest bardzo zbliżone. „Małżeństwo i rodzina są w myśl teologii ewangelickiej najmniejszymi zborami”²¹. Rodzice mają płynące z Prawa Bożego zobowiązanie do wychowania swoich dzieci w wierze i życiu chrześcijańskim (§ 73 PS; zob. § 151 nr 4 PS). Prawo nakazuje, aby nieustannie zachęcać rodziców do szczególnej troski o religijne wychowanie potomstwa (zob. § 88 nr 2 PS). W Pragmatyce Służbowej w § 110 zapisano, że „Podstawowym prawem i obowiązkiem małżonków jest życie w miłości, wierności, jedności i nierozdzielności oraz tworzenie rodziny i wychowanie dzieci w wierze i wierności Kościołowi”. Prawo to wyraźnie artykułuje obowiązki i prawa rodziców względem dzieci (zob. § 111 PS).

Nauczanie obu Kościołów w tej dziedzinie stanowi mocną podstawę do ekumenicznych działań szczególnie w sytuacji, gdy kultura i niekiedy także prawo państwowe zdają się ten chrześcijański paradygmat wychowania niszczyć lub mu zaprzeczać.

3.1.6. Działalność ekumeniczna

Programowo działalność ekumeniczna Kościołów chrześcijańskich zawarta jest w Arcykapłańskiej Modlitwie Pana: „aby wszyscy stanowili jedno, jak Ty, Ojcze, we Mnie, a Ja w Tobie, aby i oni stanowili w Nas jedno” (J 17, 21) (zob. § 179 PS i kan. 755 § 1). Kościół katolicki naucza, że „świeccy mogą i powinni czynić bardzo wiele dla rozwoju autentycznej, kościelnej jedności we własnych parafiach oraz dla rozbudzania misyjnego zapału w stosunku do niewierzących, jak i tych, którzy zachowując wiarę porzucają lub zaniedbują praktykę chrześcijańskiego życia”²².

²¹ *Słowo Biskupa Kościoła Janusza Jaguckiego*, [w:] *Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego [Luterańskiego]*, cz. II, t. 2, *Zawarcie małżeństwa. Jubileusz małżeński*, Dziegielów 2007, s. 5.

²² ChL 27.

Wymaga to odpowiedniego programu duszpasterskiego realizowanego także w parafiach. Za wykonanie tego programu oraz za inne formy „animacji i koordynacji ekumenicznej” ma odpowiadać duchowny, przy ścisłej współpracy z proboszczem. Proboszcz ma także zajmować się różnymi formami współpracy z odnośnymi parafiami innych chrześcijan²³. Te ostatnie nie są jednak obowiązkowe, a fakultatywne.

W ekumenicznych działaniach parafia nie jest pozostawiona sama sobie:

W diecezjach powinno się mobilizować parafie do udziału w inicjatywach ekumenicznych, podejmowanych na właściwej im płaszczyźnie, a gdy to możliwe, powoływać grupy mające urzeczywistnić tę działalność. Powinny one utrzymywać stałą i ścisłą więź z władzami diecezji, wymieniać z nimi, jak też z innymi parafiami i grupami, swoje informacje i doświadczenia²⁴.

Powinny także istnieć w diecezjach rady, komisje lub sekretariaty ekumeniczne. Ich zadaniem jest współpraca z instytucjami lub dziełami ekumenicznymi już istniejącymi bądź też mającymi być powołanymi do życia. Instytucje te powinny także być gotowe spieszyć z pomocą diecezjalnemu delegatowi do spraw ekumenizmu oraz być do dyspozycji innych dzieł diecezjalnych lub inicjatyw prywatnych celem wzajemnej wymiany informacji i idei²⁵.

3.1.7. Działalność ewangelizacyjna

Chrystusowy nakaz – „Idźcie na cały świat i nauczajcie wszystkie narody” (Mk 16, 15; Mt 28, 19–20; Łk 24, 46–47; Dz 1, 8) – to imperatyw nakładający obowiązek i prawo na wszystkich chrześcijan, aby nieść orędzie Chrystusa całemu światu. Dlatego też cały Kościół Chrystusowy jest ze swej na-

²³ DA 67.

²⁴ DA 45.

²⁵ DA 42–43.

tury misyjny i dzieło ewangelizacji świata jest fundamentalnym obowiązkiem Ludu Bożego (kan. 781). Ten nakaz znajduje swoją realizację na różnych płaszczyznach – na forum Kościoła, diecezji, parafii, duszpasterzy, a szczególnie proboszczów, jak i w życiu poszczególnych parafian.

Ograniczając rozważania do głównego tematu tej książki, trzeba powiedzieć, że u katolików każdy wierny, świadomy swojej odpowiedzialności, winien wносить swój udział w dzieło misyjne (kan. 781). Realizować się to może poprzez współpracę w tym, aby Boże przepowiadanie zbawienia rozszerzało się coraz bardziej na wszystkich ludzi każdego czasu i całego świata (kan. 211). Szczególnie proboszczowie mają zadbać o to, by ewangeliczne orędzie docierało do niewierzących mieszkających na danym terytorium, i objąć ich duszpasterstwem (kan. 771 § 2). Na poziomie parafii należy popierać powołania misyjne, uczestniczyć w poczynaniach misyjnych organizowanych w całym Kościele, zwłaszcza Papieskich Dzieł Misyjnych, diecezji, a także każdego roku trzeba przekazać odpowiednią ofiarę na rzecz misji za pośrednictwem Stolicy Świętej (por. kan. 791).

Misyjność luteranizmu jest przede wszystkim widoczna w Dużym i Małym katechizmie. Marcin Luter we wstępie do *Deutsche Messe* w 1526 r. napisał, że katechizm jest nauczaniem udzielanym poganom, którzy pragną stać się chrześcijanami. Miało ono zapoznać kandydatów na chrześcijan z najprostszyymi zasadami wiary i życia chrześcijańskiego²⁶.

Patrząc od strony organizacyjnej, parafia katolicka jest wspierana przez Papieskie Dzieła Misyjne, które są głównym narzędziem powszechnej współpracy misyjnej w całym Kościele. „W prowadzeniu swej działalności Dzieła Misyjne zależą w skali powszechnej od Kongregacji do spraw Ewangeliza-

²⁶ A. WANTUŁA, *Historia powstania i znaczenie katechizmów ks. Marcina Lutra*, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luterńskiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 32.

cji Narodów, a na szczeblu lokalnym od Konferencji Episkopatów poszczególnych Kościołów”²⁷. U luteranów działalność parafii wspiera i koordynuje pomiędzy parafiami Centrum Misji i Ewangelizacji Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego.

Bez wątpienia więc ekumeniczne świadectwo może być dawane w samej działalności misyjnej na poziomie parafii poprzez działalność stowarzyszeń misyjnych ²⁸.

3.1.8. Działalność w życiu społecznym i kulturalnym

Do wykonywania nauczania chrześcijańskiego można zaliczyć także działalność społeczną oraz działalność na polu kultury. Chrześcijanie bowiem całą swoją postawą życiową reprezentują swoją przynależność do Chrystusa i Jego Kościoła, a jednocześnie budują tożsamość regionu, w którym mieszkają²⁹. Tym samym rejon ten staje się miejscem „szczególnego świadectwa ekumenicznego”³⁰.

Zasadą generalną zdaniem katolików jest to, że współpracę ekumeniczną w życiu społecznym i kulturalnym powinno się realizować w ogólnym kontekście poszukiwania jedności chrześcijan³¹. „Kościół katolicki uważa, że współpraca ekumeniczna w życiu społecznym i kulturalnym stanowi ważny

²⁷ JOANNES PAULUS II PP., Litterae encyclicae *Redemptoris missio* de perenni vi mandati missionalis, 7.12.1990, AAS 83 (1991), s. 249–340; wersja polska: JAN PAWEŁ II, Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego *Redemptoris missio*, Wrocław 1995, nr 84.

²⁸ Por. DA 206.

²⁹ Zob. J. BUDNIAK, *Rola Kościołów w kształtowaniu tożsamości Śląska Cieszyńskiego*, [w:] *Chrystus i jego Kościół*, red. M. UGLORZ, Bielsko-Biała 2000, s. 193; P. JASKÓŁA, *Protestantyzm w kulturze Śląska*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 58 (2011), s. 123, 130.

³⁰ JAN PAWEŁ II, Przemówienie z dnia 22 maja 1995 r. wygłoszone w czasie spotkania z wiernymi w kościele ewangelicko-augsburskim w Skoczowie, [w:] *Drogowskazy dla Polaków...*, dz. cyt., nr 2.

³¹ DA 212.

aspekt pracy na rzecz jedności”³². W rzeczywistości polskiej przydatne będą takie obszary współpracy, jak promowanie godności osoby ludzkiej, popieranie dobra pokoju, stosowanie Ewangelii do życia społecznego, rozwój wiedzy i sztuki w duchu chrześcijańskim³³.

Luterański pogląd w tej kwestii, choć niewyrażony tak jasno, wydaje się podobny. Kościół Ewangelicko-Augsburski pragnie być obecny w życiu kulturalnym, politycznym i gospodarczym Polski (zob. § 217 ust. 2 PS). Duchowni luterańscy nie są ograniczeni w angażowaniu się w życie społeczne i publiczne w celu wypełnienia misji Kościoła oraz współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego (§ 6a ust. 3 PS), a proboszcz ma nawet taki obowiązek (§ 24 ust. 3 PS). Pragmatyka Służbowa natomiast wprost wymienia dziedzinę życia społecznego i narodowego jako obszar współpracy ekumenicznej (§ 186 i § 193 PS).

Kościół katolicki i Kościół Ewangelicko-Augsburski są w realiach Rzeczypospolitej Polskiej w pewnym sensie ze sobą powiązane. Źródłem tego połączenia jest to, że wierni tych religijnych wspólnot są jednocześnie polskimi obywatelami i wspólnie stanowią niemal całą populację kraju³⁴. Bez wątpienia wierny-obywatel powinien być zaangażowany w życie jednej i drugiej społeczności, do której przynależy z racji chrztu i na mocy norm prawa państwowego. Każdy katolik i luteranin powinien zaangażować się w budowanie ziemskich form organizacji ludzkich (por. LG 20)³⁵. Uczestniczenie w życiu państwa i Kościoła związane jest m.in. z przestrzeganiem i stosowaniem regulacji, które obowiązują członków tych

³² DA 211.

³³ Tamże.

³⁴ GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, *Mały rocznik statystyczny Polski 2010*, Warszawa 2010, s. 130.

³⁵ J.-R. ARMOGATHE, O. CHALINE, *Między dwiema społecznościami. Kościół Chrystusowy a współczesne państwa*, „Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 3 (135) 2003, s. 14.

wspólnot³⁶. Przykładowo Kościół katolicki zachęca swoich wiernych, aby przykładali się do wypełniania swych obowiązków ziemskich, kierując się w tym duchem Ewangelii, oraz wyraża troskę o właściwe przestrzeganie przez swoich wiernych prawa państwowego (LG 43). Podobnie Kościół luterński szanuje i nakazuje poszanowanie prawa polskiego (zob. § 145, § 159 ust. 3, § 246 ust. 1 PS).

Na konieczność współpracy pomiędzy katolikami i luteranami w różnych obszarach życia regulowanych prawem polskim zwracano już uwagę w literaturze przedmiotu³⁷. Chodzi o współpracę w takich dziedzinach prawa rodzinnego, jak: utrzymanie legalnej definicji małżeństwa jako związku heteroseksualnego, dążenie do zapewnienia jak największej trwałości, a nawet nierozzerwalności małżeństwa czy umocnienie roli rodziców w wychowaniu dzieci, rozszerzenie kręgu osób upoważnionych do adopcji ze wskazaniem. Głównym jej celem jest wspólne promowanie takich rozwiązań prawnych, które będą zgodne z chrześcijańską wiarą. Będzie to bez wątpienia praktyczne działanie ekumeniczne.

³⁶ Obowiązki wiernego wobec Kościoła zapisane są w ustawach kościelnych, zarówno powszechnych, a szczególnie w *Kodeksie Prawa Kanonicznego*, jak i ustawach partykularnych. Każdy wierny powinien je z wielką pilnością wypełniać (kan. 209 § 2). Natomiast obowiązki względem państwa zawarte są w ustawach składających się na system prawa państwowego. Ogólny nakaz jego przestrzegania zapisany jest w art. 83 Konstytucji RP, który stanowi, że „Każdy ma obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej”.

³⁷ Zob. np. P. KROCZEK, *O możliwościach ekumenicznej współpracy katolików i luteranów nad kształtowaniem decyzji ustawodawcy polskiego w dziedzinie małżeństwa i rodziny*, „Polonia Sacra” 17 (2013) nr 2, s. 159–175.

3.2. Uświęcanie

3.2.1. Liturgia

Podstawą uświęcania dla Kościołów chrześcijańskich jest liturgia. Dla luteranów liturgia jest modlitwą, której istotą jest dialog Boga z ludem. „Bóg mówi do nas, a my słuchamy: «Mów [Panie], bo sługa Twój słucha» (1 Sam. 3:10b), ale i my wołamy do Boga, prosząc Go jednocześnie, aby nas wysłuchał: «słuchaj, Panie, głosu mego, gdy wołam, i zmiłuj się nade mną, i wysłuchaj mnie!» (Ps. 27:7)»³⁸. Istotą nabożeństwa luterńskiego jest rozmowa Chrystusa z wiernymi – Zbawiciel używa swoich świętych słów, a wierni rozmawiają z Nim przez modlitwę i pieśni pochwalne³⁹.

Trudno ustalić normatywną czy moralną wagę przepisów liturgicznych u luteranów. Istnieje jednak opinia, że „nie stosowanie się do przepisów liturgicznych jest takim samym «przestępstwem» – naruszeniem prawa, co nie stosowanie, np. Prawa Finansowego z Pragmatyki Służbowej»⁴⁰.

Dla katolików liturgia jest rzeczywistością bardzo ważną i teologicznie oraz prawnie rozbudowaną. Przede wszystkim przez liturgię Kościół sprawuje kapłańskie zadania Jezusa Chrystusa. Liturgia wiąże się z uświęcaniem świata i ludzi. To zadanie wypełnia Kościół. W liturgii poprzez znaki widzialne ukazuje się i w sposób właściwy każdemu dokonuje się uświęcenie ludzi, a także przez mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to znaczy Jego Głowę i członki, jest sprawowany publiczny kult Boży (kan. 834 § 1). „Czynności liturgiczne nie są czyn-

³⁸ J. GROSS, M. UGLORZ, [w:] *Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego...*, dz. cyt., s. 62.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ J. GROSS, *Liturgia śpiewnika ewangelickiego 2002*, Referat wygłoszony na Konferencji Diecezjalnej Diecezji Cieszyńskiej w Wiśle w Święto Ofiarowania Pańskiego-Oczyszczenia Marii Panny, 2.02.2005, Wstęp, http://www.luteranie.pl/materialy/agenda_kosciola_ewangelicko_augsburskiego_w_rp_z_1995_r,4057.html (9.09.2016).

nościami prywatnymi, lecz czynnościami samego Kościoła” (kan. 837 § 1). Liturgia należy do istoty Kościoła, wyraża jego naturę i nie może być od Kościoła oddzielona (zob. SC 2 i 10).

Zadanie uświęcania wykonywane jest w Kościele według określonej, poprzez teologię, hierarchii. Najpierw biskupów, którzy są arcykapłanami, głównymi szafarzami Bożych tajemnic oraz moderatorami, promotorami i stróżami życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele (kan. 835 § 1). Potem prezbiterów, którzy będąc także uczestnikami kapłaństwa Chrystusowego, jako jego szafarze pod władzą biskupa, są konsekrowani do sprawowania kultu Bożego i uświęcania ludu (kan. 835 § 2). Także diakoni mają udział w sprawowaniu kultu Bożego, zgodnie z przepisami prawa (kan. 835 § 3). W zadaniu uświęcania mają swój własny udział również pozostali wierni, czyli wierni świeccy. Uczestniczą oni czynnie na swój sposób w nabożeństwach liturgicznych, zwłaszcza w Eucharystii (kan. 835 § 4). „Dlatego w świadomości wiernych i duchowieństwa należy pogłębiać rozumienie życia liturgicznego i jego związku z biskupem oraz rozwijać je w praktyce. Trzeba również dążyć do rozkwitu poczucia wspólnoty parafialnej, zwłaszcza w zbiorowym celebrowaniu niedzielnej Mszy świętej” (SC 42).

W Kościele ewangelickim to proboszcz jest odpowiedzialny za porządek nabożeństw i formy liturgiczne wszystkich czynności kościelnych w parafii. Ma on za zadanie dbać o zachowanie jednolitości form, porządków liturgicznych i zwyczajów parafialnych zgodnie z obowiązującymi agendami (§ 43 ust. 1 RP). „Obowiązkiem wszystkich sprawujących jakiegokolwiek funkcje liturgiczne i katechetyczne w Kościele jest wdrażanie tak dzieci, jak młodzieży oraz dorosłych w życie liturgiczne Kościoła (*vivere cum ecclesia*), nauczanie Słowa Bożego także przez liturgię Kościoła, zachęcanie ich do pełnienia także funkcji liturgicznych w nabożeństwie” (§ 67 ust. 2 PS).

Identyczny zakres obowiązków w tej materii wyznacza proboszczowi prawo kanoniczne. „Proboszcz, pod władzą bi-

skupa diecezjalnego, winien kierować liturgią w swojej parafii i czuwać nad tym, by nie wkradły się do niej nadużycia” (kan. 528 § 2). Ma on także dbać o to, aby wierni „świadomie i czynnie uczestniczyli w liturgii” (kan. 528 § 2).

Pragmatyka Służbowa, zgodnie z charakterystyką tego dokumentu, podaje bardzo szczegółowe obowiązki w omawianym zakresie. Przykładowo wymienia ona obowiązki dozorowania przez proboszcza, aby na terenie jego Parafii była używana aktualna Agenda, Lekcjonarz i Śpiewnik Kościelny (§ 65 ust. 1 PS), czy też obowiązek dopilnowania, aby ołtarz oraz wszystkie paramenty i naczynia liturgiczne były starannie i czysto przygotowane do niedzielnej i świątecznej Służby Bożej (§ 67 ust. 3 PS). Prawo kanoniczne zawiera podobne wskazówki, lecz są one umieszczone we wstępach do podręczników liturgicznych.

U luteranów „Powszechna służba wszystkich wierzących w Kościele znajduje swój praktyczny wymiar w indywidualnym świadectwie wiary, we współodpowiedzialności za Kościół poprzez działanie w Zgromadzeniach Parafialnych, Radach Parafialnych, Synodach Diecezjalnych, Synodzie Kościoła oraz przez udział w służbie duszpasterstw środowiskowych, organizacji i stowarzyszeń kościelnych, a także przez pełnienie funkcji liturgicznych w nabożeństwie, takich jak: czytanie Pisma Świętego, zmagawanie Powszechnej Modlitwy Kościoła, pomoc przy rozdawaniu Wieczerzy Pańskiej, śpiew” (§ 2 PS).

Wierni Kościoła katolickiego mają prawo sprawowania kultu Bożego w zakresie, w jakim prawo im na to pozwala (zob. kan. 214). Zgodnie z prawem mężczyźni świeccy, posiadający wiek i przymioty ustalone zarządzeniem Konferencji Episkopatu, mogą być na stałe przyjęci, przepisany obrzęd liturgicznym, do posługi lektora i akolity (kan. 230 § 1). Świeccy mogą być także czasowo wyznaczeni do pełnienia funkcji lektora, komentatora, kantora lub innych (kan. 230 § 2). Inni świeccy także tam, gdzie brakuje duchownych,

mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: posługę słowa, przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać chrztu, a także rozdzielać komunię świętą (kan. 230 § 3).

Rozważając ekumeniczne współdziałanie parafii, należy wspomnieć o muzyce kościelnej i chórach kościelnych. Muzyka bowiem i pieśni mają znaczące miejsce w luterkańskiej pobożności oraz mocne ugruntowanie teologiczne⁴¹. To chóry, w ocenie historyków luterkańskich, przyczyniły się do rozpowszechnienia reformacji⁴². Obecnie w parafiach luterkańskich chóry pełnią szczególnie ważną rolę w życiu wspólnotowym wiernych. Tę rolę podkreśla i stymuluje prawo luterkańskie (zob. § 31 pkt a; § 64, § 67 ust. 2 PS). Dotyczy to także prowadzenia liturgii luterkańskiej (§ 67 ust. 2 PS). Z perspektywy luterkańskiej chóry „Pełnią też role ekumeniczne”⁴³. Taką rolę przewidziano także wprost dla obecnie podstawowego i najobszerniejszego śpiewnika luterkańskiego⁴⁴. Odnośnie do ekumenicznego charakteru chórów parafialnych stanowisko strony katolickiej jest identyczne⁴⁵. Jednakże nie przykłada się w katolickich parafiach do chórów tak dużego znaczenia jak u luteranów.

⁴¹ P. JASKÓŁA, *Duchowość ewangelicka*, [w:] *Ad chrsitianorum unitatem foendam. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu arcybiskupowi Alfonsovi Nossolowi wielkiemu kanclerzowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego z okazji 30-lecia święceń biskupich, 50-lecia presbiteratu oraz 75. rocznicy urodzin*, red. S. RABEJ, Opole 2007, s. 195.

⁴² P. SIEBERT, *Historia Kościoła*, przekł. A. RONDALTER, E. WENDE, Warszawa 1938, s. 146.

⁴³ *Ewangelików Śląska Cieszyńskiego przez wieki śpiewanie*, oprac. M. KURCYUS, Bielsko-Biała 1999, s. 14.

⁴⁴ *Śpiewnik ewangelicki. Codzienna modlitwa, pieśni, medytacja, nabożeństwo*, Bielsko-Biała 2002, s. 5, 18.

⁴⁵ J. BUDNIAK, *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, [w:] *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, red. Tenże, Katowice 2007, s. 21.

3.2.2. Sakramenty jedności chrześcijańskiej

Oba Kościoły uważają sakramenty za znaki ustanowione przez Chrystusa i powierzone Kościołowi⁴⁶. Precyzyjniej mówiąc, dla luteranów sakramenty są „jako widzialne Słowa Boże osobistymi wypowiedziami obietnicy Ewangelii pod widzialnymi znakami wody, chleba i wina, są więc rzeczywistością tego i darowaniem tego, co wierzącemu jest obiecanie”⁴⁷. Katolicka definicja sakramentu jest podobna: „Sakramenty są widzialnymi znakami (słowa i czynności), zrozumiałymi dla człowieka. Urzeczywistniają one skutecznie łaskę, którą oznaczają, za pośrednictwem działania Chrystusa i przez moc Ducha Świętego” (KKK 1084).

Według *Dużego katechizmu* są „dwa sakramenty ustanowione przez Chrystusa, co do których każdy chrześcijanin powinien posiadać co najmniej krótkie, podstawowe wiadomości, ponieważ bez nich nie może być chrześcijaninem”⁴⁸. Tymi sakramentami są: Chrzest i Wieczerza Pańska. Są one widzialną postacią Słowa Bożego. Tę myśl można wyrazić jeszcze inaczej: „Sakramenty i Słowo są środkami działania łaski Bożej”⁴⁹. Z kolei w interpretacji katolickiej pojęcie *sacramentum* wyraża „widzialny znak ukrytej rzeczywistości zbawienia, wskazywanej przez pojęcie *mysterium* – tajemnica. (...) Siedem sakramentów to znaki i narzędzia, za pośrednictwem których Duch Święty rozlewa łaskę Chrystusa-Głowy, w Kościele, który jest Jego Ciałem” (KKK 774).

⁴⁶ Zob. CM cz. IV, *O sakramencie ołtarza*, s. 120 oraz KKK 1117; zob. W. HANC, *Ekumeniczny wymiar sakramentów inicjacji chrześcijańskiej w świetle międzynarodowych dialogów doktrynalnych*, *Studium ekumeniczne*, Włocławek 2003.

⁴⁷ W. NIEMCZYK, *Teologia ksiąg wyznaniowych*, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luterńskiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 25.

⁴⁸ CM cz. IV, *O chrzcie*, s. 114.

⁴⁹ J. MOTYKA, *Bóg i my. Wprowadzenie do dogmatyki II*, Warszawa 1972, s. 86.

Według art. VII *Wyznania augsburskiego* „Kościół jest zgromadzeniem świętych, w którym się wiernie naucza Ewangelii i należycie udziela Sakramentów. Zgodność w nauce Ewangelii i udzielaniu Sakramentów stanowi kryterium jedności Kościoła”. To zdanie jest zgodne z nauczaniem Kościoła katolickiego, aczkolwiek nie zawiera pełnego katolickiego rozumienia jedności Kościoła. Pełna jedność wspólnoty Kościoła wyraża się nie tylko uznawaniem sakramentów, których liczbę i warunki ważności określa z upoważnienia Bożego Kościół (zob. kan. 841), lecz także istotne jest pełne połączenie z Kościołem więzami wyznawania wiary i zwierzchnictwa kościelnego, co z kolei implikuje udział w widzialnym organizmie Kościoła jako instytucji (kan. 205; zob. LG 14).

Słuszne jest stwierdzenie, że „Spośród wszystkich sakramentów, pojmowanych jako więzy jedności, najczęściej przez teologów chrześcijańskich wyliczane są dwa: chrzest i eucharystia”⁵⁰. Dlatego te dwa sakramenty będą rozpatrywane w kontekście ekumenicznej współpracy parafii⁵¹.

3.2.2.1. Parafia wspólnotą ochrzczonych

W rozumieniu ewangelickim sakrament chrztu świętego jest działaniem Boga, który czyni człowieka swoim dzieckiem⁵². Przez chrzest święty osoba zostaje włączona do Kościoła⁵³. Kościół katolicki naucza, że ze względu na chrzest

⁵⁰ N. PRZYBOROWSKI, *Chrzest. Teologiczne zbliżenia między niektórymi Kościołami w Polsce*, Warszawa 2003, s. 16.

⁵¹ Zob. A. SKOWRONEK, *Sakramenty wiary. Spotkania z Chrystusem w Kościele. W profilu ekumenicznym*, t. 1: *Sakramenty w ogólności. Chrzest. Bierzmowanie*, Włocławek 1995, s. 69–82.

⁵² Słowo Biskupa Kościoła Janusza Jaguckiego, [w:] *Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego [Luterańskiego]*, cz. II, t. 1: *Chrzest, błogosławieństwo jednorocznego dziecka, konfirmacja, wstąpienie do Kościoła*, Dziękuję 2006, s. 5.

⁵³ PODKOMISJA DIALOGU POLSKIEJ RADY EKUMENICZNEJ I KOMISJI EPISKOPATU DS. EKUMENIZMU, *Jeden chrzest*, oprac. M. KANIEWSKA, Warszawa 1993, s. 40.

luteranie znajdują się w realnej, chociaż niedoskonałej, komunii z Kościołem katolickim⁵⁴. Nie są „wiernymi” (*Chirstifideles*) w rozumieniu kodeksu prawa kanonicznego (kan. 204 i kan. 205; por. LG 14), lecz są oni „braćmi w Panu” (*fratres in Domino*) (UR 3). Luterski chrzest w opinii katolików to ważny sakrament (*validum sacramentum*).

Patrząc na to zagadnienie od strony teologicznej i prawnej, luteranie widzą tę sprawę podobnie. W Pragmatyce Służbowej deklarują: „Uznajemy jeden Chrzest Święty dzieci i dorosłych dokonany w innym Kościele chrześcijańskim, jeśli użyta była do Chrztu Świętego woda i jednocześnie wypowiedziane były słowa: N. Ja ciebie chrzczę w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego” (§ 182 PS). Akcentują oni bardziej duchową jedność Kościoła, czyli wszystkich ochrzczonych. Ta jedność wypływa z przyjęcia tego sakramentu i z wierności Ewangelii⁵⁵.

Chrzest jest warunkiem przynależności do Kościoła, ale w praktyce wiary określa przynależność do konkretnego chrześcijańskiego Kościoła. Jest on także warunkiem przynależności do parafii tegoż Kościoła. Dlatego też chrzest u katolików i luteranów nie jest wyłącznie wydarzeniem o wielkim znaczeniu teologicznym. Ma on także istotne znaczenie psychologiczne dla przyjmującego chrzest oraz socjologiczno-eklezyjologiczne dla jego rodziny, dla parafii, a także, w innym wymiarze, dla całego Kościoła.

„Chrzest Święty nie jest uroczystością rodzinną” – stwierdza się wprost w § 78 Pragmatyki Służbowej. Dlatego też chrztu udziela się w ramach nabożeństwa lub nabożeństwa chrzcielnego (§ 78 pkt b PS) w niedzielę (§ 79 PS) w kościele lub w kaplicy względnie w innym miejscu zgromadzenia zboru (§ 78 pkt a PS). Gdyby zaś chrzest odbył się poza nabożeństwem, należy fakt chrztu ogłosić na najbliższym na-

⁵⁴ Por. DA 129.

⁵⁵ M. NIEMIEC, *Sakrament Chrztu znakiem jedności*, [w:] *Chrystus i jego Kościół*, red. M. UGLORZ, Bielsko-Biała 2000, s. 264.

bożeństwie parafialnym (§ 85 PS). U katolików jest bardzo podobnie. Świadczy o tym fakt, że poza wypadkiem konieczności powinien być on sprawowany w kościele parafialnym rodziców dziecka lub własnym kościele parafialnym dorosłej osoby, która ma przyjąć chrzest (kan. 857 § 2).

Dobrym podsumowaniem tego punktu łączącego chrzest z parafią mogą być słowa Jana Pawła II, który w czasie homilii w jednej z rzymskich parafii powiedział: „Parafia, jako podstawowa wspólnota Ludu Bożego i jako organiczną część Kościoła, w pewnym sensie ma swoje źródło w sakramencie chrztu. Jest to w istocie wspólnotą ochrzczonych”⁵⁶.

W tym kontekście można poruszyć problem chrzestnych. Zarówno prawo kanoniczne, jak i regulacje luterańskie wymagają, aby rodzice tacy posiadali określone przymioty osobowe, moralne i religijne. Według nauczania katolickiego chrzestni mają być m.in. ludźmi prowadzącymi życie zgodne z wiarą i odpowiadające funkcji, jaką mają pełnić (kan. 874 § 1 pkt 3)⁵⁷. Natomiast prawo Kościoła ewangelickiego wprost wymaga, aby w wyborze chrzestnych nie kierować się wyłącznie pokrewieństwem, warunkami materialnymi i podobnymi względami, lecz wybierać chrzestnych spośród ludzi wierzących, którzy wychowują własne dzieci w duchu chrześcijańskim (§ 74 pkt b–d PS)⁵⁸.

⁵⁶ GIOVANNI PAOLO II, Omelia. Visita alla parrocchia di San Pancrazio a Via Aurelia Antica, 22.04.1979, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1979/documents/hf_jp-ii_hom_19790422_san-pancrazio.html (12.08.2016) – „La parrocchia, come comunità fondamentale del Popolo di Dio e come parte organica della Chiesa, in un certo senso ha la sua origine nel Sacramento del Battesimo. È infatti la comunità dei battezzati” (przekł. P. KROCZEK).

⁵⁷ *Wprowadzenie ogólne*, [w:] *Obrzędy chrztu dzieci. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2004, nr 10.

⁵⁸ Historię prawnej instytucji rodziców chrzestnych, wspólną przecież do XVI w. dla Kościoła katolickiego i luterańskiego, przedstawia praca: J. BIAŁOBOK, *Instytucja rodziców chrzestnych w ustawodawstwie Kościoła rzymsko-katolickiego. Studium historyczno-prawne*, Tarnów 2001.

Dodać należy, że wybór chrzestnego jest w porządku wewnętrznym obu Kościołów weryfikowany przez duchownego. W prawie Kościoła luterńskiego w § 74 pkt a Pragmatyki Służbowej stanowi się, iż „rodzice powinni poradzić się u swego duchownego w sprawie wyboru przyszłych rodziców chrzestnych dla swego dziecka”. Dodatkowo wymaga się, aby chrzestni pochodzący spoza parafii ochrzczonego przedstawili „zaświadczenie o prawie do bycia chrzestnym” (§ 74 pkt g PS).

Analogiczne rozwiązanie zawarte jest w prawie katolickim. Instrukcja duszpasterska Episkopatu o udzielaniu sakramentu chrztu świętego z 1975 r.⁵⁹ w numerze 5 stanowi, że wprawdzie wybór chrzestnych należy w pierwszym rzędzie do rodziców dziecka (zob. kan. 874 § 1 pkt 1)⁶⁰, natomiast „duszpasterz sprawdza, czy przedstawieni kandydaci spełniają warunki określone przez Kościół i gdy okaże się, że tak, zatwierdza wybór rodziców” oraz „duszpasterz powinien żądać od rodziców chrzestnych, których nie zna, odpowiedniego świadectwa kwalifikacyjnego z parafii, w której mieszkają” (nr 5 Instrukcji o udzielaniu chrztu). Na pytanie, czy chrzestnymi mogą być w Kościele katolickim luteranie, odpowiedź jest negatywna. Osoba niekatolicka może być tylko „świadkiem chrztu” (*testis baptismi*), występując obok chrzestnego albo chrzestnej (kan. 874 § 1 pkt 3 i kan. 874 § 2)⁶¹. Na analogiczne pytanie, czy katolicy mogą być w Kościele Ewangelicko-Augs-

⁵⁹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja duszpasterska Episkopatu o udzielaniu sakramentu chrztu świętego*, [w:] *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1993)*, red. C. KRAKOWIAK, L. ADAMOWICZ, Lublin 1994, s. 13–21.

⁶⁰ Zob. *Wprowadzenie ogólne*, [w:] *Obrzędy chrztu dzieci. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2004, nr 10.

⁶¹ DA 98 a; KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, 1.03.1987, [w:] *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, red. Cz. KRAKOWIAK, L. ADAMOWICZ, Lublin 1994, s. 247–262, V, nr 5d.

burskim chrzestnymi, odpowiedź jest pozytywna. Wprawdzie prawodawca luterański preferuje członków Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego oraz członków Kościołów, z którymi ten Kościół jest we wspólnocie ołtarza i ambony, jednakże „dopuszczalne jest, aby jedno z rodziców chrzestnych było innego wyznania chrześcijańskiego” (§ 74 pkt e PS).

Parafia zarówno katolicka, jak i luterańska pozwala na realizację powołania chrześcijańskiego. Chrzest jest początkiem drogi chrześcijańskiej. Prawo kanoniczne określa ten sakrament jako „bramę sakramentów” (*ianua sacramentorum*) (kan. 849).

3.2.2.2. Parafia wspólnotą eucharystyczną

Słusznie zauważono, że „Eucharystia jest darem danym przez Jezusa Chrystusa wszystkim Kościołom i chrześcijańskim Wspólnotom. Co więcej jest to dar, w którym najpełniej wyraża się tajemnica Kościoła, jego jedność, świętość, powszechność i apostołskość”⁶². Jest więc to dar, który powinien stwarzać wspólnotę i umacniać wspólnotę wierzących w Chrystusa.

Jak wskazano we wstępie do książki, Kościół Ewangelicko-Augsburski z punktu widzenia Kościoła katolickiego nie zachował właściwej i całkowitej rzeczywistości eucharystycznego misterium. Jednakże uszanowanie dla „Sakramentu Ołtarza” jest w tym Kościele wielkie. Najważniejszą liturgią tego Kościoła jest modlitwa eucharystyczna. „Sakrament ołtarza – komunია święta – wieczerza pańska – buduje wspólnotę kościelną: zboru, diecezji, kościoła lokalnego, krajowego i powszechnego”⁶³. W Agendzie tego Kościoła wskazano, że pełne nabożeństwo niedzielne składa się ze spowiedzi, kazania i ko-

⁶² Z. GLAESER, *Eklezjotwórczy charakter Eucharystii. Perspektywa ekumeniczna*, [w:] *Świętowanie Dnia Pańskiego w ekumenicznej refleksji Kościołów*, red. A. CZAJA, Z. GLAESER, Opole 2012, s. 7.

⁶³ M. HINTZ, *Kościół jako wspólnota...*, dz. cyt., s. 212.

munii świętej. Duchowni mają dążyć do tego, aby „coniedzielną komunią świętą była nie tylko możliwością, lecz i duchową potrzebą zboru”⁶⁴.

Komunia Święta, będąc istotą Wieczery Pańskiej⁶⁵, jest także ważna dla indywidualnego wiernego. Ma znaczące miejsce w kształtowaniu jego pobożności⁶⁶. Marcin Luter pisał, że:

sakrament ten nazywany bywa słusznie pokarmem duszy, który żywi i umacnia nowego człowieka. Przez Chrzest bowiem bywamy najpierw na nowo narodzeni, lecz obok tego, jak powiedziano, pozostaje człowiekowi stara, grzeszna natura w ciele i krwi, a zatem jest tyle przeszkód i pokuszeń ze strony diabła i świata, że często bywamy zmęczeni i słabniemy, a nieraz potykamy się. Toteż sakrament [ołtarza – P. K.] został nam dany jako codzienna strawa, pokarm, aby się odświeżała i wzmacniała wiara, nie cofała się w walce, ale stawiała się coraz mocniejsza. Nowe życie powinno się tak układać, aby stale wzrastało i rozwijało się⁶⁷.

Dobrym podsumowującym ujęciem stanowiska luteranów na temat komunii świętej jest zdanie, że jest ona „wielkim skarbem, ale jej znaczenie jest przejściowe w perspektywie Królestwa Bożego w chwale, gdzie Pan zgromadzi Swoich na Wieczery Barankowej (Mat. 26, 29; 1 Kor. 11, 26)”⁶⁸.

Dla Kościoła katolickiego Najświętsza Eucharystia jest najbardziej czcigodnym sakramentem. W Eucharystii sam Chrystus Pan jest obecny w sposób „wyjątkowy” (KKK 1374), Katechizm stwierdza, że „w Najświętszym Sakramencie Eucharystii są zawarte prawdziwie, rzeczywiście i substancjal-

⁶⁴ *Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego czyli Ewangelicko-Lutereckiego*, Warszawa 1955, s. 15.

⁶⁵ L. GRANE, *Wyznanie augsburskie...*, dz. cyt., s. 105.

⁶⁶ Zob. A. BŁAHUT-KOWALCZYK, *Miejsce Eucharystii w pobożności luterńskiej – wymiar praktyczny*, [w:] *Wspólna eucharystia – cel ekumenii*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2005, s. 13–20.

⁶⁷ CM cz. IV, *O Sakramencie Ołtarza*, s. 123.

⁶⁸ T. WOJAK, *Ewangelik-Katolik*, Warszawa 1989, s. 74.

nie Ciało i Krew wraz z duszą i Bóstwem Pana naszego Jezusa Chrystusa, a więc cały Chrystus. Ta obecność nazywa się «rzeczywistą» nie z racji wyłączności, jakby inne nie były «rzeczywiste», ale przede wszystkim dlatego, że jest substancjalna i przez nią uobecnia się cały Chrystus, Bóg i człowiek» (KKK 1374). Chrystus w Eucharystii ofiaruje się oraz jest spożywany. Dzięki temu Kościół ustawicznie żyje i wzrasta (kan. 897). Zbawiciel jest w sposób realny obecny w sprawowaniu Najświętszej Ofiary, a także wtedy, gdy konsekrowany Chleb przechowywany jest w tabernakulum jako „duchowe centrum wspólnoty religijnej i parafialnej” (*centrum spirituale communitalis religiosae vel communitatis paroecialis*)⁶⁹. Eucharystia przez katolików jest rozumiana jako „ofiara”. Jest to pamiątka śmierci i zmartwychwstania Pana, w której uwiecznia się Ofiara Krzyża. Jest to centrum, szczyt i źródło całego kultu oraz życia Kościoła i życia chrześcijańskiego (por. KKK 1407).

Luteranie mają odmienne od katolickiego rozumienie Eucharystii⁷⁰. W *Obronie Wyznania augsburskiego* napisano: „Dlatego chociaż obrzęd jest pamiątką śmierci Chrystusa, jednak sam nie jest codzienną ofiarą lecz codzienną ofiarą jest pamiątka wraz ze zwiastowaniem i wiarą która prawdziwie wierzy, że Bóg został przejednany przez śmierć Chrystusa”⁷¹. A w innym miejscu: „Śmiesznie brzmi, gdy argumentują że w Piśmie wspomniany jest ołtarz i dlatego msza musi być ofiarą podczas gdy Paweł cytuje przykład z ołtarzem ze względu na podobieństwo”⁷². Jednakże w § 92 Pragmatyki Służbowej

⁶⁹ PAULUS PP. VI, *Litterae encyclicae Mysteriorum fidei de doctrina et cultu SS. Eucharistiae*, AAS 57 (1965), s. 772; wersja polska: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/encykliki/mysterium_fidei_03091965.html (23.03.2016).

⁷⁰ Szeroko o różnicach pisze P. JASKÓŁA, *Reformacyjne wątpliwości w nauce o Eucharystii*, [w:] *Wspólna eucharystia – cel ekumenii*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2005, s. 43–60.

⁷¹ ACA art. XXIV: O mszy, nr 38, s. 304.

⁷² ACA art. XXIV: O mszy, nr 84, s. 310.

określa się Sakrament Ołtarza jako „Wieczerzę Pańską”, „Komunię Świętą”, „Eucharystię”, czyli „ofiary dziękczynienia”, „Stół Pański”. Tak więc luteranizm odrzucił Ofiarę Przebłąganą jako ofiarę składaną Bogu przez prezbitera lub biskupa – ofiarę mszalną⁷³. Zachował natomiast Ofiarę Eucharystyczną, czyli dziękczynną, która jest nierozzerwalnie związana z Sakramentem Ołtarza.

Parafia katolicka jest zbudowana na gruncie tej właśnie rzeczywistości teologicznej. Wspólnota parafialna jest bowiem „wspólnotą eucharystyczną” (*eucharistica communitas*), czyli wspólnotą zdolną do sprawowania Eucharystii, będącej żywym źródłem jej wzrostu i sakramentalnym węzłem doskonalej komunii z całym Kościołem⁷⁴. Bez kultu eucharystycznego, który jest bijącym sercem wspólnoty, życie parafii zamiera⁷⁵.

Dla parafii eucharystia ma znaczenie także praktyczne. Po pierwsze, Katolicy mogą i powinni, jeżeli tylko prawo tego nie zabrania, być dopuszczeni do komunii świętej (kan. 912). Jest to także obowiązek wyrażony w trzecim przykazaniu kościelnym: „Każdy wierny jest zobowiązany przynajmniej raz w roku na Wielkanoc przyjąć Komunię Świętą”. Jak napisano w Katechizmie, obowiązek ten „określa minimum w przyjmowaniu Ciała i Krwi Pańskiej w związku ze świętami wielkanocnymi, źródłem i centrum liturgii chrześcijańskiej” (KKK 2043). Po drugie, odprawianie Ofiary Eucharystycznej ma być „ośrodkiem i uwieńczeniem całego życia wspólnoty chrześcijańskiej”. Proboszczowie mają się o to zatroszczyć (CD 30).

⁷³ T. WOJAK, *Ewangelik-Katolik*, dz. cyt., s. 84.

⁷⁴ ChL 26.

⁷⁵ CONGREGATIO PER IL CLERO, Istruzione il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale, 18.10.2002, Città del Vaticano 2002; wersja polska: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, Instrukcja *Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cclergy/documents/rc_con_cclergy_doc_20020804_istruzione-presbitero_pl.html (5.09.2016), nr 3.

Łączy się to z ich obowiązkiem zawartym w kan. 534 § 1 odprawiania mszy świętej za powierzony sobie lud we wszystkie niedziele i święta nakazane we własnej diecezji. Taki sam obowiązek mają kapłani, którym powierzono wykonywanie solidarnie pasterskiej posługi w jednej lub kilku parafiach (kan. 543 § 2 pkt 2), a także administrator parafii na mocy normy z kan. 540 § 1 (por. w tym zakresie obowiązek biskupa diecezjalnego i administratora diecezji zawarty odpowiednio w kan. 388 § 1 i kan. 429). W świetle powyższego słuszne jest stwierdzenie, że związek pomiędzy parafią a Eucharystią jest bardzo silny⁷⁶.

Zgodnie z luteraniskim prawem: „Sakrament Ołtarza winien być sprawowany w coniedzielnym nabożeństwie głównym całego zboru, a gdzie jest to niemożliwe przynajmniej raz na miesiąc, z zachowaniem agendarnego porządku Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP” (§ 95 PS). Luteranie natomiast nie mają tak rygorystycznego obowiązku uczestniczenia w Eucharystii jak katolicy. Aczkolwiek w obecnej praktyce Kościoła obowiązkiem każdego dopuszczonego do społeczności Stołu Pańskiego członka Kościoła jest przestrzeganie biblijnej i katechizmowej zasady „jak najczęstszego przystępowania do Stołu Pańskiego” (§ 96 PS) Taki obowiązek już, jak się wydaje, bezwzględny mają rodzice, którzy winni przystąpić do spowiedzi i Sakramentu Ołtarza przed przyjściem na świat dziecka (§ 70 PS).

3.2.2.3. Współuczestnictwo w sakramentach chrztu i Eucharystii

W tym miejscu trzeba poruszyć temat współuczestnictwa w rzeczach świętych. Nomenklatura katolicka nazywa tę kwestię *communicatio in sacris* (UR 15), a luteranśka *communio in sacris* (§ 190 PS). Szczególnie chodzi o przyjrzenie się moż-

⁷⁶ Zob. K. RAHNER, *Theology of the Parish...*, dz. cyt., s. 23–35.

liwości współuczestnictwa wiernych obu Kościołów w sakramentach chrztu świętego i Eucharystii.

Kościół Ewangelicko-Augsburski nie ogranicza wspólnoty Sakramentów tylko do Kościołów wyrosłych z reformacji. Jest on otwarty na siostrzaną i braterską wspólnotę także z Kościołem rzymskokatolickim. Strona katolicka sprawę współuczestnictwa w rzeczach świętych reguluje bardzo precyzyjnie. Nadużycia w tej dziedzinie są przestępstwem kanonicznym (kan. 1365 w związku z kan. 844).

Jeżeli chodzi o chrzest święty, to z tej racji, że sakrament ten włącza w określony Kościół, nie jest możliwe przyjmowanie go dla katolików w Kościele Ewangelicko-Augsburskim i *vice versa*. Oczywiście chrzest udzielony w każdym z tych Kościołów jest ważny (*validum*) – nie podlega to najmniejszej wątpliwości. Wystarczy więc ustalić sam fakt chrztu⁷⁷.

Możliwe jest jednak, aby katolicy – zgodnie z sytuacją lokalną i o ile nadarzy się po temu sposobność – uczestniczyli we wspólnej celebracji chrztu z luteranami. Mogą oni także odnowić wraz z nimi wyrzeczenie się grzechu i swe zaangażowanie w prowadzeniu życia w pełni chrześcijańskiego. Takie działanie przypomina jednoczący charakter chrztu i może pomagać w zalecaniu podziałów istniejących między chrześcijanami⁷⁸.

Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej zaprasza Kościół rzymskokatolicki do *communio in sacris* przykładowo w Sakramencie Ołtarza (§ 190 PS). Prawo luterzańskie precyzuje, że chodzi głównie o dopuszczenie do Stołu Pańskiego nieewangelickej strony małżeństwa o różnej przynależności wyznaniowej zawartego w Kościele Ewangelicko-Augsburskim (§ 190 pkt a PS). Także w innych sytuacjach taka interkomunia na prawach „gościnnej Komunii” jest możliwa, byleby chrześcijanie, którzy przyjmują Sakra-

⁷⁷ Por. DA 99a.

⁷⁸ DA 96.

ment Ołtarza w Kościele Ewangelicko-Augsburskim, dzielali wiarę w dwa zasadnicze punkty: wiarę w słowa „za was się daje i za was się wylewa” oraz „w obecność ciała i krwi Pana Jezusa pod postaciami chleba i wina” (§ 190 pkt b PS).

Prawo kanoniczne dopuszcza możliwość, aby katolicy przyjmowali w innych Kościołach chrześcijańskich sakramenty, m.in. sakrament Eucharystii. Możliwość ta jest jednak mocno obwarowana warunkami. Najważniejszy jest ten, że w Kościołach tych sakramenty te są ważne w opinii Kościoła katolickiego (zob. kan. 844 § 3)⁷⁹. Kościół Ewangelicko-Augsburski, zdaniem katolików, nie sprawuje ważnie Eucharystii. Oznacza to, że katolicy nie mogą przystępować do Eucharystii u luteranów.

Należy rozważyć sytuację odwrotną, to znaczy: czy luteranie mogą przystępować do sakramentu Eucharystii w Kościele katolickim. Prawo przewiduje sytuację, w której szafarze katolicy godziwie udzielają niektórych sakramentów członkom Kościołów, które według oceny Stolicy Apostolskiej, gdy idzie o sakramenty, są w takiej samej sytuacji jak Kościoły wschodnie. Wierni tych Kościołów muszą sami o nie prosić i być odpowiednio przygotowani (kan. 844 § 3). Kościół luterski nie jest zaliczany do tej grupy Kościołów. Do Kościoła luterskiego odnosić się więc może inny przepis. Kanon 844 § 4 stanowi:

Jeśli istnieje niebezpieczeństwo śmierci albo przynagła inna poważna konieczność, uznana przez biskupa diecezjalnego lub Konferencję Episkopatu, szafarze katolicy mogą godziwie udzielać wymienionych sakramentów także pozostałym chrześcijanom, nie mającym pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, którzy nie mogą się udać do szafarza swojej wspólnoty i sami o nie proszą, jeśli odnośnie do tych sakramentów wyrażają wiarę katolicką i do ich przyjęcia są odpowiednio przygotowani⁸⁰.

⁷⁹ Por. DA 129.

⁸⁰ Por. DA 130–131.

W warunkach polskich luteranie nie mogą więc przystępować do żadnego sakramentu. Wydawać by się mogło, że dostępna im jest Eucharystia. Jednakże w warunkach polskich „strona będąca wyznania ewangelicko-augsburskiego nie może tego zrobić ze względu na istotne różnice w rozumieniu Eucharystii i niepodzielanie wiary katolickiej w Eucharystię, brak przynaglenia ze strony poważnej konieczności i istnienie możliwości udania się do własnego szafarza”⁸¹. Przy aplikowaniu norm z kan. 844 w kontekście Eucharystii trzeba pamiętać o zasadzie, że „Eucharystia (...) nie jest zwykłym instrumentem służącym do zaspakajania jakiś indywidualnych pragnień, nawet jeżeli one wydają się być bardzo wzniosłe”⁸².

W tym miejscu warta wspomnienia jest jeszcze kwestia koncelebry Eucharystycznej katolickich szafarzy z duchownymi z Kościoła luterńskiego. Taka forma *communicatio in sacris* zgodnie z kan. 908 jest zabroniona (*vetitum est*). Racją zakazu jest to, że taka forma sprawowania liturgii stanowi widzialny wyraz pełnej komunii wiary, kultu i wspólnego życia Kościoła katolickiego, wyrażonej przez szafarzy tegoż Kościoła⁸³.

3.2.3. Inne nabożeństwa

Nabożeństwa inne niż celebrowana eucharystyczna zarówno u luteranów, jak i katolików cieszą się swobodą w organizowaniu i ekumenicznym powierzaniu sobie funkcji. Prawo kanoniczne i ogólne katolickie zasady ekumenizmu stanowią,

⁸¹ P. KROCZEK, S. LUBASZKA, *Podręcznik kancelaryjny dla duchowieństwa Diecezji Bielsko-Żywieckiej (wybrane zagadnienia)*, Bielsko-Biała 2006, s. 40.

⁸² SECRETARIATUS CHRISTIANORUM AD UNITATEM FOVENDAM, *Instructio de peculiaribus casibus admittendi alios christianos ad communionem Eucharisticam in Ecclesia Catholica*, AAS 64 (1972) s. 521 – „Eucharystia (...) nullo modo instrumentum est ad optata mere individualia, quantumvis excelsa, explenda”, przekł. P. KROCZEK.

⁸³ DA 104e.

że gdy chodzi o czytanie Pisma Świętego czy głoszenie w dowolnej formie Słowa Bożego odbywające się w kościołach katolickich, to mogą w tych czynnościach brać udział luteranie. Podobna reguła jest stosowana przez luteranów wobec katolików.

Katolikom ich Kościół pozwala na uczestniczenie w psalmach, responsoriach, hymnach i wspólnych gestach Kościoła luterńskiego. Jeśli gospodarze to im proponują, mogą oni odczytać dany tekst lub wygłosić homilię⁸⁴.

Ważnym religijnie wydarzeniem dla małżeństw mieszanych byłaby celebrowanie rocznicy chrztu. Jest to zwyczaj znany wśród katolików oraz luteranów polegający na tym, że rodzice przynoszą dziecko do kościoła, aby podziękować Bogu za wyświadczone w tym trudnym okresie dobra i jego prowadzenie⁸⁵.

3.2.4. Małżeństwo osób o różnej przynależności wyznaniowej

Małżeństwa osób o różnej przynależności wyznaniowej stanowią duże wyzwanie teologiczne, duszpasterskie i ekumeniczne dla Kościołów chrześcijańskich⁸⁶. Kościół katolicki określa takie małżeństwo jako małżeństwo mieszane (*matrimonium mixtum*). Definiuje się je jako małżeństwo między dwiema osobami ochrzczoneymi, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub po chrzcie została do niego przyjęta, druga zaś należy do Kościoła lub wspólnoty kościelnej niemającej pełnej łączności z Kościołem katolickim. Takie małżeństwo jest zabronione bez wyraźnego zezwolenia kompetentnej władzy (kan. 1124). Luteranie ten typ małżeństwa, oczywiście *mutatis mutandis*, nazywają „małżeństwem

⁸⁴ DA 118 oraz DA 135.

⁸⁵ *Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego [Luterńskiego]*, cz. II, t. 1, Chrzest, błogosławieństwo jednorocznego dziecka, konfirmacja, wstąpienie do Kościoła, Dziegielów 2006, s. 17.

⁸⁶ Szeroko zob. P. JASKÓŁA, *Problem małżeństwa w relacjach ewangelicko-rzymskokatolickich. Historia i perspektywy nowych rozwiązań*, Opole 2013.

wyznaniowo mieszanym” (zob. § 159 ust. 1 pkt b PS), „małżeństwem o różnorodnej przynależności wyznaniowej” (nagłówek numeru 2.3.3. PS; § 141 PS; § 190 pkt a PS; § 193 PS), a także „małżeństwem o różnorodnej przynależności konfesyjnej” (§ 63 PS; § 193 PS).

Z racji tej, że niniejsza praca dotyczy wyłącznie Kościołów chrześcijańskich, pominięte zostaną – jak je określa nomenklatura luterńska – „małżeństwa o różnorodnej przynależności religijnej”, czyli małżeństwa stron, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub luterńskim lub była do niego przyjęta, a druga jest nieochrzczona (por. kan. 1086 § 1).

Małżeństwa mieszane w optyce obydwu Kościołów są małżeństwami pod pewnymi warunkami wyłącznie tolerowanymi. Kościoły niechętnie się do nich odnoszą. A nawet, co do zasady, Kościół katolicki takich małżeństw zabrania (kan. 1124). W opinii katolików powodem jest to, że małżeństwa takie „niosą często ze sobą, tak dla samych małżeństw jak i dla dzieci, trudności w zachowaniu własnej wiary oraz w swym zaangażowaniu się chrześcijańskim, jak też w zakresie harmonii życia rodzinnego”⁸⁷. Luteranie podobnie rozumują, uważając, że takie małżeństwa niosą „brzemie różnicy wyznań” (§ 130 PS). To brzemie to ciężar, który wymaga „wzmoczonej odpowiedzialności małżonka ewangelickiego” (§ 130 PS) i obciąża stronę luterńską dodatkowymi obowiązkami, o których będzie mowa poniżej.

Podkreślić jednak należy, że u katolików zawarcie małżeństwa mieszanego jest możliwe po uzyskaniu zezwolenia (*licentia*) ze strony kompetentnej władzy kościelnej, w praktyce biskupa diecezjalnego lub innego ordynariusza diecezji (kan. 1125). To zezwolenie może być godziwie wydane wyłącznie, jeżeli istnieje słuszna i rozumna przyczyna. Nie można go jednak udzielić zainteresowanym bez spełnienia następujących

⁸⁷ DA 144.

warunków: 1) oświadczenie strony katolickiej, że jest gotowa odsunąć od siebie niebezpieczeństwo utraty wiary, jak również złożyć szczere przyrzeczenie, że uczyni wszystko, co w jej mocy, aby wszystkie dzieci zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim; 2) druga strona winna być powiadomiona w odpowiednim czasie o składanych przyrzeczeniach strony katolickiej, tak aby rzeczywiście była świadoma treści przyrzeczenia i obowiązku strony katolickiej; 3) obydwie strony powinny być pouczone o celach oraz istotnych przymiotach małżeństwa, których nie może wykluczać żadna ze stron (kan. 1125).

Luteranie wprawdzie *expressis verbis* nie zabraniają zawierania małżeństw mieszanych wyznaniowo, lecz przewidują specjalne elementy przygotowania do małżeństwa i stawiają pewne wymagania nupturientom. Do pierwszej grupy należy przedstawienie w czasie spotkań przygotowujących do małżeństwa trudności małżeństw mieszanych, a także „rzetelnej informacji” o różnicach wyznaniowych (§ 132 PS). Duchowni mają obowiązek jasnego wyłożenia stronie luterńskiej, że jest ona zobowiązana „nie tylko do zachowania wierności Bogu i Kościołowi w osobistym życiu, ale też przy wszelkim poszanowaniu współmałżonka, do nadania domowi ewangelickiego charakteru, a zwłaszcza do wychowania dzieci” (§ 133 PS). Ten ostatni obowiązek powtórzony jest w art. 136 Pragmatyki Służbowej, z tą różnicą, że stanowi się w nim jeszcze o „ekumenicznym poszanowaniu współmałżonka”.

Porównując zobowiązania strony katolickiej i luterńskiej, należy zauważyć, że są to zobowiązania przeciwstawne i przez to wzajemnie się wykluczające oraz że zobowiązania strony luterńskiej są dalej idące. Chodzi w nich o nadanie „luterńskiego charakteru” domowi, przez co można rozumieć zwyczaje domowe zbudowane na tradycji religijnej wyznania. Strona katolicka ma, już nie na mocy obowiązku wynikającego z prawa kanonicznego, ale pewnej propozycji działania, od-

grywać „czynną rolę w budowaniu chrześcijańskiej atmosfery ogniska domowego”⁸⁸.

Należy zauważyć, że strona luterańska odczytuje zobowiązania katolickie, od których spełnienia uzależnia się wydanie zezwolenia na małżeństwo mieszanych wyznaniowo stron, jako „bolesną dla stron niekatolickich praktykę”, która powinna być przedmiotem dalszego ekumenicznego dialogu⁸⁹. A nawet *en bloc* uważa się niekiedy, że stanowisko Kościoła katolickiego wobec małżeństw mieszanych jest „nietolerancyjne i nieekumeniczne”⁹⁰.

Próbą usunięcia przeciwstawnych norm z porządków prawnych obu Kościołów lub złagodzenia skutków ich praktycznej aplikacji był dokument *Małżeństwo chrześcijańskie osób o różnej przynależności wyznaniowej. Deklaracja Kościołów w Polsce na początku Trzeciego Tysiąclecia* z dnia 10 maja 2011 r.⁹¹ Dokument ten jest rezultatem współpracy Komisji Teologicznej Polskiej Rady Ekumenicznej i Komisji ds. Dialogu między Polską Radą Ekumeniczną a Konferencją Episkopatu Polski Kościoła Rzymskokatolickiego. W dokumencie tym zadeklarowano, że „Każdy Kościół – co jest zrozumiałe – dzieci z małżeństw o różnej przynależności wyznaniowej pragnie wychować we własnej tradycji. Z tym większą odpowiedzialnością należy rozwiązywać ten trudny i delikatny problem, który może rodzić wiele konfliktów”⁹². Zaproponowano także

⁸⁸ DA 151.

⁸⁹ M. NIEMIEC, *Sakrament Chrztu znakiem jedności*, [w:] *Chrystus i jego Kościół*, red. M. UGLORZ, Bielsko-Biała 2000, s. 266.

⁹⁰ T. WOJAK, *Ewangelik–Katolik*, dz. cyt., s. 96.

⁹¹ <http://ekumenia.pl/czytelnia/dokumenty-ekumeniczne/malzenstwo-chrzescijanske-osob-o-roznej-przynaleznosci-wyznaniowej> (16.09.2016). Dokument ten jest wyłącznie propozycją i nie ma mocy obowiązującej. Nie otrzymał bowiem jeszcze *recognitio* Stolicy Apostolskiej.

⁹² *Małżeństwo chrześcijańskie osób o różnej przynależności wyznaniowej. Deklaracja Kościołów w Polsce na początku Trzeciego Tysiąclecia* z dnia 10 maja 2011 r., IV, 4.

treść wspólnie składanych oświadczeń w przedmiotowej sprawie. Uwzględniają one w duchu ekumenicznym zobowiązania obu stron⁹³.

W tym miejscu warto wspomnieć o asystowaniu przy zawieraniu tych małżeństw. Według strony luterńskiej takie małżeństwa powinny być zawierane wobec duchownego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Jednakże w przypadku zawierania małżeństwa przez ewangelika wyznania augsburskiego z ewangelikiem wyznania reformowanego lub metodystycznego asystującym może być adekwatnie duchowny Kościoła Ewangelicko-Reformowanego lub Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego (§ 135 PS). Dla katolików prawo luterńskie nie robi żadnych ustępstw.

Prawo kanoniczne sprawę ważnego asystowania rozstrzyga jasno przepisami dotyczącymi obowiązkowej do ważności małżeństwa formy kanonicznej małżeństwa: „Tylko te małżeństwa są ważne, które zostają zawarte wobec asystującego miejscowego ordynariusza albo proboszcza, albo wobec kapłana lub diakona delegowanego przez jednego z nich” (kan. 1108 § 1).

Oba Kościoły dopuszczają możliwość zawarcia małżeństwa poza własnym porządkiem liturgicznym, czyli w drugim Kościele. Jest ono dopuszczane na zasadzie wyjątku wyłącznie, jeżeli „poważne trudności” – *notabene* warunek ten brzmi w obu porządkach prawnych identycznie (zob. § 136 PS i kan. 1127 § 2) – nie pozwalają zachować wymogu zawarcia małżeństwa w Kościele, który zgadza się na przeniesienie ceremonii. Także w obu przypadkach to zezwolenie na wyjątek ma formę dyspensy (§ 136 PS i kan. 1127 § 2; zob. kan. 85). Pamiętać przy tym należy, zgodnie z perspektywą katolicką, że „Nakładany przez niektóre Kościoły lub Wspólnoty ekle-

⁹³ Zob. Z. GLAESER, W. HANC, *Międzywyznaniowe dialogi doktrynalne w Polsce*, [w:] *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*, red. J. BUDNIAK i inni, Kraków 2016, s. 91–95.

zjalne obowiązki zachowania ich własnej formy małżeństwa nie stanowi powodu automatycznej dyspensy od katolickiej formy kanonicznej”⁹⁴.

W kwestii celebracji małżeństwa mieszanego w Kościele katolickim, co do zasady, powinna ona odbywać się poza liturgią Eucharystyczną⁹⁵. Wówczas nie ma przeszkód, aby duchowny luterański odczytał Ewangelię i wypowiedział słowa krótkiej zachęty oraz pobłogosławił związek⁹⁶. Jednakże dla słusznych powodów biskup diecezji może pozwolić na sprawowanie Eucharystii⁹⁷. W tym przypadku duchowny luterański nie może odczytywać Ewangelii.

Z kolei w liturgii luterańskiej istnieje specjalny „Porządek zawarcia małżeństwa przez osoby o różnej przynależności wyznaniowej w obecności duchownych obydwu Kościołów”⁹⁸. W tym porządku przewidziano dla „duchownego katolickiego lub innego wyznania, z którym Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce nie posiada wspólnoty ołtarza i ambony”, takie czynności, których dokonuje wspólnie z duchownym luterańskim, np. powitanie przed ceremonią oraz inne czynności, które porządek nabożeństwa przeznacza dla duchownego luterańskiego lub duchownego katolickiego, czytanie Ewangelii, „przemówienie ślubne” po odczytaniu Ewangelii, modlitwa, życzenia, „Powszechna Modlitwa Kościoła. Eklezjalna modlitwa przyczynna”. Agenda narzuca określone formuły, które ma wypowiedzieć duchowny katolicki podczas ceremonii. Nie ma wzmianki o dowolności, typu: „Duchowny katolicki zwraca się do Zboru tymi lub innymi słowami”. Wprawdzie przewodniczyć ceremonii musi zawsze duchowny

⁹⁴ DA 155.

⁹⁵ Wstęp, [w:] *Obrzędy sakramentu małżeństwa. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1974, nr 8, s. 11.

⁹⁶ DA 158.

⁹⁷ Wstęp, [w:] *Obrzędy sakramentu małżeństwa...*, dz. cyt., nr 8, s. 11.

⁹⁸ *Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego [Luterańskiego]*, cz. II, t. 2, *Zawarcie małżeństwa. Jubileusz małżeński*, Dziegielów 2007, s. 61–87.

luterkański⁹⁹, jednakże w liturgii przewidziane są fragmenty, gdy duchowny katolicki prowadzi dialog liturgiczny ze zbo-rem. Trzeba jeszcze zauważyć, że choć mowa jest w tekście wyjaśniającym obrzędy o „duchownym katolickim”, to w samym tekście wspomina się wyłącznie o „księdzu katolickim”. Wydaje się, że katolicki diakon byłby przez luteranów dopuszczony do obrzędu na tych samych zasadach co prezbiter – wnioskować tak można z doktryny i dyscypliny ewangelickiej w zakresie urzędu kościelnego.

Bez wątpienia małżeństwa osób o różnej przynależności wyznaniowej wymagają specjalnej troski duszpasterskiej. Słusznym i uzasadnionym jest więc nawoływanie do współpracy duszpasterzy obu Kościołów w tym zakresie. Celem tej współpracy ma być: łagodzenie problemu różnicy wyznań w rodzinie w codziennym życiu, w budowaniu tradycji rodzinnych, umacnianie każdego ze współmałżonków w swojej wierze i pobożności oraz podtrzymywanie ich więzów z własnym Kościołem, a także trudności, które wiążą się z wychowaniem dzieci (zob. kan. 1063)¹⁰⁰. Dzięki takim działaniom rodziny zbudowane na małżeństwach mieszanych wyznaniowo mają szansę osiągać w rodzinie życie coraz bardziej święte i doskonałe (kan. 1063 nr 4).

Dla podkreślenia ekumenicznego znaczenia takiego małżeństwa mieszanego trzeba starać się o współpracę pomiędzy duchownym katolickim i niekatolickim, poczynając od przygotowania do małżeństwa i ślubu¹⁰¹. Praktycznie mogłoby się odbywać to tak, że część wykładów kursu przedmałżeńskiego będzie wspólna, szczególnie w aspekcie nauczania o świętości i przymiotach małżeństwa. Byłoby to wyrazem troski o mał-

⁹⁹ Tamże, s. 62.

¹⁰⁰ Zob. J. BUDNIAK, *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, [w:] *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, red. J. BUDNIAK, Katowice 2007, s. 21.

¹⁰¹ FC 78.

żeństwa, a szczególnie o ich trwałość i o godne świadectwo Chrystusowej Ewangelii i wspólnego dziedzictwa chrześcijańskiego wobec świata, szczególnie ważnego w kontekście rosnącej laicyzacji w Polsce¹⁰². Wspólna ewangelizacja, polegająca na przeprowadzaniu katechez dla narzeczonych, oraz pomoc w zakresie rozwiązywania problemów rodzin niejednorodnych wyznaniowo to przecież ważne płaszczyzny i pożądane formy ekumenicznej współpracy¹⁰³.

Należy dodać, że troska o małżeństwa mieszane rozciąga się nie tylko na przygotowanie do nich (§ 131 PS i kan. 1063 nr 2), ale także na małżeństwa już zawarte (kan. 1128)¹⁰⁴. Dzięki temu, że oboje małżonkowie są wierni swoim własnym obowiązkom religijnym, małżeństwa takie mogą mieć ewentualny wkład w ruch ekumeniczny¹⁰⁵. W przypadku zawarcia małżeństwa osób o różnej przynależności wyznaniowej proboszczowie obu Kościołów mają obowiązek przekazania Kościołowi drugiej strony danych o zawarciu małżeństwa celem dokonania adnotacji w metryce chrztu (§ 141 PS i kan. 535 § 2)¹⁰⁶.

Należy także podkreślić, że małżeństwa niejednorodne wyznaniowo „zawierają wiele elementów, które należy doceniać i rozwijać, tak z uwagi na ich wewnętrzną wartość, jak również ze względu na ewentualny wkład, który mogą wnieść w ruch ekumeniczny”¹⁰⁷. Podstawą do tak ukierunkowanego

¹⁰² P. KROCZEK, *Przygotowanie do zawarcia małżeństwa nupturientów należących do Kościoła rzymskokatolickiego oraz Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Polsce w kontekście trwałości małżeństw*, „Studia Oecumenica” 10 (2010), s. 227.

¹⁰³ J. BUDNIAK, *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, [w:] *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, red. J. BUDNIAK, Katowice 2007, s. 21.

¹⁰⁴ DA 145.

¹⁰⁵ Tamże.

¹⁰⁶ Zob. P. KROCZEK, S. LUBASZKA, *Podręcznik kancelaryjny...*, dz. cyt., s. 140.

¹⁰⁷ FC 78.

przez chrzest święty działania i warunkiem wypełnienia tej misji jest wierność obojga małżonków swoim obowiązkom religijnym¹⁰⁸.

3.2.5. Pogrzeb i cmentarze

3.2.5.1. Liturgia pogrzebu

Luteranie uważają, że „pogrzeb jest jedną z najważniejszych czynności duszpasterskich sprawowanych przez księży Kościoła”¹⁰⁹. Dla katolików z kolei pogrzeb jest wprawdzie czynnością liturgiczną, jednakże nie ma on kluczowego dla duszpasterstwa znaczenia, które można by porównać z sakramentami.

Pogrzeb w perspektywie luteranów stwarza możliwość nawiązania bliższego kontaktu z rodziną zmarłego i duszpasterzowania domowego. Daje on także sposobność do publicznego świadczenia przed szerszym zgromadzeniem o mocy wiary chrześcijańskiej w zmartwychwstanie¹¹⁰. Podobnie sprawę widzi Kościół katolicki. Prawo kanoniczne stanowi o trzech celach pogrzebu: 1) wyproszenie duchowej pomocy zmarłym, 2) okazanie szacunku ich ciału i równocześnie 3) niesienie pociechy nadziei żywym (kan. 1176 § 1).

Oba Kościoły przywiązują rolę do przepisów kościelnych w zakresie pogrzebu i regulacji liturgicznych ujętych w obrzędach lub agendach. Nakazują także przestrzeganie przepisów państwowych (kan. 1176 § 1)¹¹¹.

Kwestia, którą można w tym miejscu zgłębić, jest związana z udziałem duchownych obu wyznań w pogrzebach. Luteranie zezwalają na uczestnictwo w pogrzebach duchownych innych chrześcijańskich wyznań, także katolickiego (§ 193

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ *Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, czyli Ewangelicko-Luterskiego*, cz. II nieurzędowa (pogrzeb), Warszawa 1956, s. 3.

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ Tamże, s. 4.

PS). Katolicy także widzą taką możliwość. O takim zezwoleniu i jego formie decyduje miejscowy ordynariusz¹¹². Dodać można, że Dekret Kongregacji Nauki Wiary z 1976 r. pozwala na odprawienie publicznej mszy świętej za zmarłego chrześcijanina należącego do wspólnoty wiernych odłączonej od Kościoła. Warunkiem jest, żeby rodzina lub przyjaciele zmarłego poprosili o to z pobudek religijnych oraz by zostało wykluczone zaistnienie niebezpieczeństwa zgorśzenia wiernych. Nigdy jednak nie wolno w modlitwie eucharystycznej wymieniać imienia takiego zmarłego¹¹³.

3.2.5.2. Kremacja

Oдноśnie do kremacji: zarówno poglądy, jak i praktyka obydwóch Kościołów są podobne. Kościół katolicki „usilnie zaleca zachowanie pobożnego zwyczaju grzebania ciał zmarłych. Nie zabrania jednak kremacji, jeśli nie została wybrana z pobudek przeciwnych nauce chrześcijańskiej” (kan. 1176 § 3). Jeżeli zaś została wybrana z takich właśnie powodów, należy pogrzebu odmówić (kan. 1184 § 1 nr 2)¹¹⁴. Motywem takich rozwiązań jest to, że „sam Chrystus chciał być pogrzebany”¹¹⁵. Luteranie nie mają specjalnych rozwiązań prawnych czy liturgicznych w tym zakresie. Ich praktyka duszpasterska wskazuje na akceptację kremacji.

¹¹² *Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu Polski o pogrzebie i modlitwach za zmarłych*, 5.05.1978, [w:] *Obrzędy pogrzebu. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1998, nr 17*, s. 28.

¹¹³ SACRA CONGREGATIO PRO SACRAMENTUM ET CULTU DIVINO, *Decterum*, 11.06.1976, „Notitiae” 12 (1976), s. 364–365.

¹¹⁴ Zob. KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, Dekret zatwierdzający dla Polski obrzędy pogrzebu związane z kremacją zwłok i załącznik z uwagami Kongregacji, „Anamnesis” 63 (2010), s. 25–27.

¹¹⁵ *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne* [w:] *Obrzędy pogrzebu. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1998, nr 15, s. 16.

3.2.5.3. Cmentarze

Powszechne prawo kanoniczne zajmuje się jedynie najważniejszymi sprawami dotyczącymi katolickiego pochówku i cmentarzy. Te regulacje są związane z nauką katolicką dotyczącą rzeczy ostatecznych.

Prawo kanoniczne stanowi, że „Tam, gdzie to możliwe, Kościół powinien mieć własne cmentarze albo przynajmniej kwatery na cmentarzach świeckich, przeznaczone na grzebanie wiernych zmarłych, należycie pobłogosławione” (kan. 1240 § 1). Posiadanie cmentarza przez parafię nie jest więc obligatoryjne, ale zalecane. Brak cmentarza może być usprawiedliwiony okolicznościami trudnymi do przezwyciężenia, takimi jak, przykładowo, brak odpowiedniego miejsca, brak funduszy na założenie i prowadzenie cmentarza, poważne trudności ze strony prawa świeckiego lub władz cywilnych¹¹⁶.

U luteranów cmentarze także są powiązane z parafiami, które dla zaspokojenia potrzeb religijnych swoich wiernych zakładają i utrzymują cmentarze parafialne (§ 4 ust. 1 RP). Decyzje w zakresie zakładania nowych lub poszerzania starych cmentarzy podejmuje Zgromadzenie Parafialne (§ 12 ust. 2 lit. h RP). Za dokumentację cmentarną, czyli „plan cmentarza, Księga Cmentarna z zaznaczonymi prolongatami grobów, zgody na postawienie pomników”, jest odpowiedzialny proboszcz (§ 159 ust. 1 pkt c PS).

Katolickie cmentarze mają być „poświęcone” (*benedictio-ne*) przez liturgiczny obrzęd. Tym samym są to „miejsca święte” (*loca sacra*) (kan. 1205), które mają znaczenie teologiczno-liturgiczne dla katolików. W konsekwencji, co do zasady, są zastrzeżone dla ich użytku. Niemniej Dyrektorium ekumeniczne z 1993 r. zezwala, aby w sytuacji, gdy wspólnota innego Kościoła chrześcijańskiego nie miała własnego cmentarza,

¹¹⁶ *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. J. P. BEAL, J. A. CORIDEN, T. J. GREEN, New York–Mahwah 2000, s. 1441.

biskup diecezji zezwalał na pogrzeby lub odprawianie nabożeństw na cmentarzach katolickich¹¹⁷.

Polem do ekumenicznego działania jest wspólna troska o cmentarze, na których grzebani są członkowie jednego i drugiego Kościoła niezależnie od tego, do kogo cmentarz należy. Abstrahując od różnic w katolickiej i luterńskiej teologii eschatologicznej, cmentarze są „świadectwem chrześcijańskiej wiary w zmartwychwstanie”¹¹⁸.

3.2.6. Dni świąteczne i dni pokuty

Dla wszystkich Kościołów chrześcijańskich niedziela jest dniem szczególnego znaczenia¹¹⁹. Jest to bowiem dzień „wpi-sany w samą istotę chrześcijańskiej egzystencji”¹²⁰.

Marcin Luter w *Małym katechizmie*, objaśniając III przykazanie Boże, napisał: „Pamiętaj, abyś dzień święty święcił. Co to znaczy? (...) Powinniśmy Boga bać się i miłować Go, abyśmy kazaniem i Słowem Jego nie pogardzali, ale je za święte mieli, chętnie go słuchali i uczyli się”¹²¹. W *Dużym katechizmie* reformator doprecyzowywał i napisał, że na wypełnienie obowiązku świętowania „przeznaczona na to jest z dawna niedziela, należy przy tym pozostać, aby się to działo w harmonijnym porządku i aby nikt przez niepotrzebne nowości nie wprowadzał zamieszania”¹²².

„Cóż więc należy sądzić o święceniu niedzieli i podobnych zwyczajach kościelnych? – pytał w *Wyznaniu augsburskim* Fi-

¹¹⁷ DA 137.

¹¹⁸ *Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu Polski o pogrzebie i modlitwach za zmarłych*, 5.05.1978, [w:] *Obrzędy pogrzebu. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1998, nr 18*, s. 28.

¹¹⁹ Zob. szeroko o tym *Świętowanie dnia Pańskiego...*, dz. cyt.

¹²⁰ J. BUDNIAK, „Pamiętaj, abyś dzień święty święcił” – perspektywa ekumeniczna, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 50 (2012) nr 2, s. 117.

¹²¹ M. LUTER, *Mały katechizm*, przekł. A. WANTUŁA, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luterńskiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 44.

¹²² CM cz. I, *Trzecie przykazanie*, s. 70.

lip Melanchton i pisze – „(...) godzi się biskupom lub duszpasterzom wprowadzać porządki, aby był ład w Kościele, ale nie po to, aby przez nie zadośćuczynić za grzechy lub żeby zobowiązywać sumienia do mniemania, że to konieczne formy pobożności (...). Do tych rzeczy należy też przestrzeganie niedzieli (...). Trzeba było wyznaczyć pewien dzień, aby lud wiedział, kiedy się zgromadzić należy, Kościół przeznaczył na to niedzielę (...)”¹²³.

Wydawać by się mogło, że to rozumienie niedzieli jest bardzo porządkowe, a nie teologiczne. Jednak Pragmatyka Służbowa w § 79 podkreśla, że „każda niedziela jest wspominaniem zmartwychwstania Pana”. A współczesna refleksja teologiczna upatruje w elementach świętowania niedzieli takich jak: czytanie i rozważanie tekstów biblijnych, modlitwa i dar bycia dla siebie nawzajem – elementów eklezjotwórczych w porządku całego Kościoła i porządku rodziny luterańskiej¹²⁴.

Kościół katolicki uważa, że „Niedziela, w czasie której jest czczona tajemnica paschalna, na podstawie tradycji apostołskiej winna być obchodzona w całym Kościele jako najdawniejszy dzień świąteczny nakazany” (kan. 1246 § 1). Dlatego ustawicznie przypomina o godności tego dnia zbudowanej na jego ścisłej więzi z samą istotą chrześcijańskiego misterium¹²⁵.

Przejawem tego wspólnego starożytnego dziedzictwa i troski o jego zachowanie jest *Apel Kościołów w Polsce o poszanowanie i świętowanie niedzieli* z dnia 20 stycznia 2015 r. podpisany przez przedstawicieli Kościołów zrzeszonych w Polskiej

¹²³ CA art. XXVIII: *O władzy kościelnej*, s. 161–162; por. ACA art. VII i VIII: *O Kościele*, nr 33.

¹²⁴ P. Anweiler, *Dzień Pański w perspektywie luterańskiej*, [w:] *Świętowanie Dnia Pańskiego...*, dz. cyt., red. A. CZAJA, Z. GLAESER, Opole 2012, s. 79.

¹²⁵ JOANNES PAULUS PP. II, *Epistula Apostolica Dies Domini de Dei Dominae sanctificatione*, 31.05.1998, AAS 90 (1998), nr 1. Analiza teologiczna tego dokumentu zob. A. HOINKIS, *Teologia świętowania niedzieli jako Dnia Pańskiego*, [w:] *Świętowanie Dnia Pańskiego...*, dz. cyt., red. A. CZAJA, Z. GLAESER, Opole 2012, s. 7–17.

Radzie Ekumenicznej oraz przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski¹²⁶. Tę inicjatywę należy uznać za ważny element ekumenicznej współpracy, który może być bardzo inspirujący w rzeczywistości parafii obu opisywanych w książce Kościołów. W odezwie napisano, że „Niedziela, dzień zmartwychwstania Jezusa Chrystusa, powinna być zatem dniem modlitwy, świętowania, świadectwa. Wypełnia ona duchową prawdę Bożego przykazania: «Pamiętaj, abyś dzień święty święcił» (por. Wj 20, 8–11)”¹²⁷. Dlatego Kościoły apelują do wszystkich chrześcijan w Polsce, by „na nowo odkryli wartość dnia Pańskiego jako dnia wspólnotowego i rodzinnego świętowania w duchu wiary. Jego istotnym wyrazem jest modlitewne zgromadzenie wokół daru Bożego Słowa oraz Eucharystii przeżywane zgodnie z tradycją swojego Kościoła”¹²⁸. Dodatkowo też „pasterze Kościołów w Polsce wspierają wszelkie inicjatywy społeczne, które mają na celu zachowanie świątecznego wymiaru niedzieli, przywracanie w przestrzeni społecznej jej uroczystego charakteru oraz troskę o zgodne z chrześcijańskim duchem formy niedzielного wypoczynku”¹²⁹.

3.2.7. Kościoły i kaplice

Katolickie kościoły (zob. kan. 1214) i kaplice (zob. kan. 1223) są miejscami świętymi konsekrowanymi lub poświęconymi. Zwykle są to osobne budowle, lecz mogą być to także części budowli o niereligijnym charakterze. Ogólnie mówiąc, są to miejsca, w których odbywa się życie religijne wspólnoty katolickiej: tam ma być sprawowany katolicki kult Boży (kan. 1214; kan. 1223), udziela się sakramentów (zob. np. kan. 857 § 1), głoszone jest Słowo Boże (zob. np. kan. 763), tam także

¹²⁶ <http://ekumenia.pl/czytelnia/dokumenty-ekumeniczne/apel-kosciolow-w-polsce-o-poszanowanie-i-swietowanie-niedzieli> (21.08.2016).

¹²⁷ Tamże.

¹²⁸ Tamże.

¹²⁹ Tamże.

ma być przechowywana Najświętsza Eucharystia (kan. 934 § 1). Wszystkie te czynności mają wielkie znaczenie teologiczno-liturgiczne dla wspólnoty katolickiej. W konsekwencji są przeznaczone, co do zasady, dla katolików.

„Niemniej, jeżeli księża, inni szafarze lub wspólnoty, nie pozostający w pełnej komunii z Kościołem katolickim, nie mają miejsca ani liturgicznych przedmiotów, niezbędnych do godnego odprawiania własnych ceremonii religijnych, biskup diecezji może pozwolić im na korzystanie ze świątyni katolickiej, a także użyczyć im przedmiotów niezbędnych do ich służby Bożej”¹³⁰. Prawo określa pewne warunki wspólnego posiadania czy użytkowania miejsc kultu, takie jak: uwzględnienie różnic doktrynalnych i liturgicznych, ustalenie kwestii finansowej oraz w zakresie zobowiązań wynikających z praw kościelnych i cywilnych¹³¹. Przykładem regulacji prawa partykularnego w tym zakresie jest ustawodawstwo I Synodu Diecezji Katowickiej. Do tej diecezji należała wówczas znajdująca się w granicach Polski część Śląska Cieszyńskiego. W jednym z dekretów synodalnych przewidziano możliwość użyczenia m.in. luteranom katolickich kaplic na nabożeństwa lub na katechizację¹³².

Podobnie luteranie, którzy wznoszą swoje kościoły i kaplice – jak to ujęli w swoim prawie – „dla zaspokojenia swoich potrzeb religijnych” (§ 4 ust. 1 RP). Wprawdzie w prawodawstwie luterzańskim nie przewiduje się możliwości użyczenia kościoła lub kaplicy na rzecz katolików, jednakże w praktyce do takich użyczeń dochodzi¹³³.

¹³⁰ DA 137.

¹³¹ DA 139–140.

¹³² *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej 1972–1975*, Katowice/Rzym 1976, nr XVII.3.3.4.3., s. 234.

¹³³ Opis przykładów zob. J. BUDNIAK, *Ekumenizm jutra na przykładzie Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 2002, s. 150–151; J. BUDNIAK, *Ekumenizm*

Można jeszcze wspomnieć o „kaplicach ekumenicznych”, czyli miejscach kultu użytkowanych przez wiernych różnych Kościołów. Znajdują się one na terenie parafii luteranckich i katolickich i zwykle duchowieństwo z tych parafii prowadzi w nich działalność duszpasterską. Nie są one jednak przeznaczone dla parafian. Tego typu kaplice mają zastosowanie w miejscach użyteczności publicznej takich jak szpitale czy uniwersytety¹³⁴.

3.3. Rządzenie

3.3.1. Administracja

Zasadniczo u luteranów administracją parafii zajmuje się proboszcz. Ma on w tym względzie liczne obowiązki. Obowiązki te są głównie związane z prowadzeniem ksiąg metrykalnych powiązanych z działalnością duszpasterską Kościoła. Należą do nich: Księga Urodzeń i Chrztów, Księga Konfirman-tów, Księga Ślubów, Księga Zgonów i Pogrzebów. W praktyce parafialnej rolę odgrywają także księgi, które można by określić jako księgi duszpasterskie, czyli: Kartoteka Parafialna, Księga Wstąpień i Wystąpień. Z racji instytucjonalnego wymiaru parafii konieczne są także księgi innych dokumentów parafialnych takie jak, przykładowo: Dziennik podawczy, Księga Inwentarzowa czy dokumentacja cmentarna (§ 159 ust. 1 pkt b i c PS).

Prawo luteranckie w zakresie administracji przypisuje pewną rolę także Radzie Parafialnej. „Rada Parafialna zobowiązana jest do prowadzenia Księgi Protokołów Rady Parafialnej, Komitetu Parafialnego, Prezydium Rady Parafialnej,

na Śląsku Cieszyńskim z perspektywy końca XX stulecia i początku XXI wieku, „Rocznik Teologii Katolickiej” 12 (2015) nr 2, s. 18.

¹³⁴ Zob. J. BUDNIAK, *Kaplica ekumeniczna w filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie. Powrót do tradycji*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 31 (1998), s. 390–397.

Zgromadzeń Parafialnych” (§ 159 ust. 2 PS). Z punktu widzenia teologicznego zakres przedmiotowych ksiąg, a nawet sam obowiązek ich prowadzenia mają niemałe znaczenie. Podkreślają one bowiem pozycję luterańskich parafian w strukturze parafii i odzwierciedlają ich pozycję w Kościele.

Z kolei prawo kanoniczne także nakłada na proboszczów obowiązki w omawianym zakresie. Należy do nich prowadzenie ksiąg parafialnych związanych z duszpasterstwem, a mianowicie księgi ochrzczonych, małżeństw, zmarłych oraz innych, zgodnie z przepisami Konferencji Episkopatu lub biskupa diecezjalnego (kan. 535 § 1). Proboszcz ma czuwać, aby były one właściwie spisywane i przechowywane (kan. 535 §1). Nie tylko samo prowadzenie ksiąg, ale także nakaz ich odpowiedniego prowadzenia ma teologiczne uzasadnienie. Chodzi o możliwość potwierdzenia chrztu wiernego lub jego stanu kanonicznego.

3.3.2. Dobra materialne

Zasadą było podporządkowanie Kościołów reformacyjnych państwu. Skutkowało to zwykle zależnością tych Kościołów od państwa w sferze ekonomicznej. Inaczej było na terenie byłej Monarchii Austro-Węgierskiej. Patent Tolerancyjny cesarza Józefa II Habsburga z 1781 r. wprowadził próg stu rodzin, od którego można było zakładać nowe parafie. Skutkowało to pewną niezależnością parafii od władzy świeckiej. W konsekwencji, parafia zobowiązana była wyłonić swoją reprezentację dla zarządu dobrami doczesnymi¹³⁵. Pokłosiem tego są zawarte we współczesnym prawie luterańskim obowiązki Zgromadzenia Parafialnego, np. zatwierdzenia sprawozdań finansowych i uchwalenia budżetu parafii (§ 12 ust. 2 lit. d RP).

¹³⁵ T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, dz. cyt., s. 62.

Z kolei dobra materialne w nomenklaturze katolickiej nazywane są „dobrami doczesnymi” (*bonis temporalibus*). U katolików prawa związane z tymi dobrami doczesnymi są uważane za prawa wrodzone Kościoła. W konsekwencji, co do swej istoty, są to prawa niezależne od władzy świeckiej. W kodeksie stanowi się, że Kościół może dobra doczesne „nabywać, posiadać, zarządzać i alienować, dla osiągnięcia właściwych sobie celów” (kan. 1254 § 1).

Regulacje luterańskie w omawianym zakresie są jak na objętość tego prawa dość liczne – zawiera je Zasadnicze Prawo Wewnętrzne, Pragmatyka Służbowa i Regulamin Parafialny. W kodeksie prawa kanonicznego jest cała księga poświęcona regulacjom tego zakresu i obejmuje ona kanony od 1254 do 1310.

Cele, dla których parafia może posiadać i dysponować dobrami, są identyczne z celami dóbr dla całego Kościoła. Są to: organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych (kan. 222 § 1; kan. 1254 § 2). U ewangelików parafie i inne jednostki organizacyjne Kościoła zobligowane są do wykorzystywania majątku w celu zabezpieczenia potrzeb własnych oraz społeczności Kościoła jako całości (§ 8 ust. 2 ZPW).

Parafia luterańska ma obowiązek przyczyniania się do działalności diecezji poprzez świadczenia materialne na jej rzecz. Wysokość składek płaconych z tego tytułu ustala Synod Diecezjalny na wniosek Rady Diecezjalnej (§ 4 ust. 2 RD; § 43 pkt 1 ZPW). Podległość parafii wobec diecezji widać w tym, że uchwały władz parafialnych podlegają zatwierdzeniu lub rozstrzygnięciu przez Zwierzchnie Władze Kościelne (§ 3 ust. 2 RD). Trzeba jednak zaznaczyć, że parafie mają współdział w tym zarządzie. Do składu tego organu kolegialnego, będącego najwyższą władzą w diecezji (§ 7 ust. 1 RD), wchodzi wszyscy czynni duchowni oraz przełożeni diakonatów podle-

gający nadzorowi biskupa diecezjalnego (§ 7 ust. 2 pkt a RD), a także delegaci świeccy wybrani w parafiach (§ 7 ust. 2 pkt c RD). Tych kandydatów na delegatów świeckich do Synodu Diecezjalnego zgłaszają, na piśmie, członkowie Zgromadzenia Parafialnego (§ 8 ust. 4 RD).

Także parafie katolickie muszą płacić podatki na rzecz diecezji czy seminarium lub inne cele wskazane przez kompetentne władze kościelne. Taki podatek może nałożyć biskup diecezjalny, lecz objąć on może, co do zasady, wyłącznie publiczne osoby prawne (zob. kan. 1263).

Zgodnie z optyką książki i chcąc skupić się na regulacjach związanych z parafią, należy przytoczyć kilka z tych paralelnych u katolików i luteranów przepisów.

Po pierwsze, gdy chodzi o główne źródło finansowania parafii, to zgodnie z prawem luteraniskim: „Parafia zaspokaja swoje potrzeby materialne z dochodów uzyskanych ze swojego majątku, ze składek i ofiar, z działalności gospodarczej i fundacji” (§ 25 ZPW). Prawo kanoniczne nie zawiera obowiązku podatkowego, którego beneficjentem byłaby parafia. Jednakże istnieje ogólny obowiązek zawarty w kan. 222 § 1, na podstawie którego wierni mają „zaradzić potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy”. Wypełnienie tego obowiązku w postaci niedzielnej składki jest zwykle głównym źródłem dochodu parafii. Inne źródła dochodów parafii lub duchownych to stypendia mszalne (zob. kan. 945 § 1) i ofiary składane z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów (zob. kan. 1264 nr 2).

Po drugie: „Parafia zobowiązana jest prowadzić Księgę Inwentarzową swego majątku trwałego i ruchomości. Każdy zakup majątku trwałego i ruchomości winien być na bieżąco odnotowywany w Księdze Inwentarzowej. Rada Parafialna powinna przynajmniej raz na trzy lata przeprowadzić spis

kontrolny z natury majątku trwałego i ruchomości” (§ 172 ust. 2 PS). Analogicznie, prawo kanoniczne usilnie zaleca, ażeby zarządcy co roku sporządzali zestawienia przewidywanych przychodów i wydatków (kan. 1284 § 3). Każda osoba prawna powinna mieć inwentarz rzeczy nieruchomych, rzeczy ruchomych, czy to kosztownych, czy należących do dóbr kultury, czy też innych, z opisem ich wartości (kan. 1283 nr 2).

Po trzecie, parafie, tak jak wszystkie jednostki organizacyjne Kościoła luterńskiego, „zobowiązane są do dbałości o racjonalne, ekonomicznie uzasadnione oraz zgodne z etyką i powagą Kościoła wykorzystywanie majątku będącego w ich władaniu” (§ 8 ust. 1 ZPW). Aby to zrealizować, prawo nakłada na władających majątkiem odpowiedzialność za prawidłowe zabezpieczenie majątku jednostki, a w szczególności za ubezpieczenie mienia (§ 8 ust. 3 ZPW). Przepisy prawa luterńskiego są więc bardzo ogólne. U katolików analogiczne regulacje dotyczące sposobu zarządzania są bardziej szczegółowe. Nie ma potrzeby ich przytaczać w całości. Wystarczy tylko napisać, że wymaga się, aby wszyscy zarządcy dobór doczesnych wypełniali swoje zadania „ze starannością dobrego gospodarza” (*diligentia boni patrisfamilias*) (kan. 1284 § 1).

3.3.3. Działalność charytatywna

O tym, że nie można oddzielić miłości Boga od miłości bliźniego, poucza Pierwszy list św. Jana: „Jeśliby ktoś mówił: «Miłuję Boga», a brata swego nienawidził, jest kłamcą, albowiem kto nie miłuje brata swego, którego widzi, nie może miłować Boga, którego nie widzi” (1 J 4, 20). Każda parafia luterńska jest powołana także do tego, aby prowadzić działalność diakonijną. Oznacza to, że ma otaczać opieką i udzielać pomocy i wsparcia osobom niepełnosprawnym, chorym, biednym, starym i samotnym (§ 5 ust. 1 RP).

Parafia katolicka nie ma jasno wyartykułowanego zadania w postaci prowadzenia dzieł charytatywnych. Jednakże *impli-*

cite wynika ono z celów posiadania przez nią majątku (zob. kan. 222 § 1; kan. 1254 § 2). Nie jest to jednak istotny obszar działalności parafii. Prawo nakłada ograniczenia w wydatkach parafialnych na tę działalność (zob. kan. 1285). Raczej zostawia się działanie w tym obszarze samym wiernym, a szczególnie ich zrzeszeniom¹³⁶. Wśród celów stowarzyszeń wiernych wylicza się wykonywanie dzieł miłości (zob. kan. 215 i kan. 298 § 1).

Wspólne działanie katolików i luteranów w opisywanej dziedzinie jest czymś wynikającym bezpośrednio z Ewangelii. Katolicy uważają, że chrześcijanie nie powinni zamykać serca na głośne wołanie ludzkich potrzeb świata współczesnego. Mogą bowiem oni wnieść wkład we wszystkie dziedziny życia ludzkiego, tym bardziej skuteczny, gdy realizują go wspólnie i gdy się widzi, że realizując go, są ze sobą zjednoczeni. „Niech więc się starają czynić razem to wszystko, na co wiara im pozwala” – wzywa Dyrektorium ekumeniczne z 1993 r.¹³⁷ Luteranie w tej kwestii mają identyczny pogląd (zob. § 186 PS).

3.4. Podsumowanie

Jak wynika z powyższych ustaleń, działalność parafii katolickiej i parafii luterkańskiej jest, co do zakresu działań, bardzo zbliżona. W obu bowiem przypadkach wynika z kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa.

Jeżeli chodzi o nauczanie, to na pierwszym miejscu jest głoszenie Słowa Bożego. Dla obu Kościołów jest to zadanie kluczowe. Uświęcanie jest związane z wykonywaniem w ramach

¹³⁶ O formach tej działalności pisze T. WIELEBSKI, *Parafia miejscem urzeczywistniania „wyobraźni miłosierdzia”*, [w:] *Ubogich zawsze macie. Materiały z sympozjum naukowego w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Warszawsko-Praskiej 22 marca 2003 r.*, red. J. GOŁĘBIEWSKI, P. KLIMEK, Warszawa 2003, s. 51–60.

¹³⁷ DA 162.

parafii kultu Bożego, czyli liturgii, oraz ze sprawowaniem sakramentów. Fundamentalne znacznie ma sprawowanie w parafiach chrztu świętego i Eucharystii. Te bowiem sakramenty mają funkcję wspólnototwórczą na poziomie parafii i całego Kościoła. Zadanie rządu w obu parafiach dotyczy, ogólnie mówiąc, administracji dobrami doczesnymi.

Różnice, które można zaobserwować pomiędzy parafią katolicką i luterąską, dotyczą sposobu realizacji powyższych zadań. Wynikają one z odmienności w dyscyplinie doktrynalnej i w konsekwencji dyscyplinie prawnej. U podstaw tych odmienności leżą różne wizje urzędu kościelnego i władzy w Kościele, a także pewne doktrynalne rozbieżności w zakresie rozumienia Eucharystii.

Trzeba mieć świadomość, że działalność parafii, jako takiej, jest zmiennym zjawiskiem. Wynika to z dynamizmu całego Kościoła, którego parafia jest częścią. Wprawdzie „jeden święty Kościół trwać będzie po wszystkie czasy”¹³⁸, ale podlega on przecież historycznym zmianom. Dobrze tę prawidłowość wyraża paremia *Ecclesia semper reformanda*. Podobne zjawisko jako konsekwencja zależności części od całości towarzyszy parafii, która w optyce katolickiej i luterąskiej jest tworem eklezjalno-historycznym. Oznacza to, że rozwija się on wraz ze zmianami samorozumienia się Kościołów, a te z kolei związane są ze zmianami w ludzkości i świecie. Jednocześnie należy wziąć po uwagę to, że parafia, będąc strukturą pochodzącą z czasów pierwotnego Kościoła, musi takiej ewolucji podlegać, ciągle szukając najbardziej właściwego miejsca w strukturze Kościoła, czy to ewangelickiego, czy katolickiego, oraz najefektywniejszego z punktu widzenia duszpasterskiego i każdego innego sposobu swojego działania¹³⁹.

¹³⁸ CA art. VII: O Kościele, s. 144.

¹³⁹ Zob. M. POLAK, *Parafia dzisiaj. Podstawy i kierunki duszpasterskiej odnowy*, Poznań 2007, s. 7–8.

Przykładowo, po stronie luterańskiej pojawił się postulat wprowadzenia „sprawnego zarządu ogólnego”, czyli zarządu na poziomie całego Kościoła. Chodziło o sprawny ośrodek kreujący współdziałanie autonomicznych osób prawnych¹⁴⁰. „Jednocześnie Kościół żyje w świecie i ma swój wymiar organizacyjny, prawny, ekonomiczny, finansowy. W jednej i drugiej sferze – posłannictwa misyjnego i zarządu administracyjnoekonomicznego potrzebuje sprawnego przewodnictwa”¹⁴¹.

W teologii katolickiej także wysunięto wiele postulatów zmierzających do odnowy parafii. Opracowano liczne metody pracy duszpasterskiej, projekty lub modele parafii, które w zamyśle autorów będą mogły skutecznie realizować postawione przed nią zadania w różnorodnych duszpasterskich okolicznościach¹⁴². Projekty te oscylują głównie wokół ugruntowania i rozwinięcia charakteru wspólnotowego parafii lub przekształcenia parafii w strukturę małych wspólnot, uczynienia współpracy duchownych i świeckich w parafii bardziej efektywną, odnowienia podstawowych funkcji parafii, czyli tych związanych z *tria munera sacra* oraz ewangelizacją *ad intra* i *ad extra*.

Wydaje się, że interesujące byłoby zestawienie współczesnych pomysłów katolickich i luterańskich na odnowę lub reformę parafii i jej funkcjonowanie zbudowanych lub rozwiniętych na gruncie polskim. Być może, zweryfikowane pozytywnie praktyką, takie propozycje dałoby się przenieść pomiędzy Kościołami, co byłoby ekumenicznym działaniem.

¹⁴⁰ T. KONIK, *Kościół w paragrafach*, dz. cyt., s. 75.

¹⁴¹ Tamże, s. 76.

¹⁴² Syntetyczny przegląd tych propozycji wraz z literaturą dotyczącą tego tematu (głównie obcojęzyczną), zob. A. ŻĄDŁO, *Jaka parafia na nasze czasy?*, Kielce 1994, s. 93–99; TENŻE, *Współczesne propozycje odnowy parafii*, [w:] *Teologia pastoralna*, t. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*, red. R. KAMIŃSKI, Lublin 2002, s. 94–108; zob. także B. BIELA, *Parafia miejscem...*, dz. cyt., s. 553–593; T. WIELEBSKI, *Propozycje odnowy...*, dz. cyt., s. 57–91.

Zakończenie

Przedmiotem książki była parafia w Kościele rzymskokatolickim i Kościele Ewangelicko-Augsburskim w Rzeczypospolitej Polskiej. Z tego względu, że w Kościołach luterańskich panuje rozbieżność doktrynalno-dyscyplinarna dotycząca parafii, zestawiono w niej parafię katolicką z parafią tylko jednego Kościoła luterańskiego. Wybór tego właśnie Kościoła miał uzasadnienie statystyczno-socjologiczne – członkowie tej właśnie wspólnoty religijnej stanowią najliczebniejszy Kościół luterański w Polsce.

Głównym celem niniejszego opracowania było pokazanie w aspekcie ekumenicznym tej podstawowej dla obu Kościołów struktury. Aby tego dokonać, należało sięgnąć do źródeł teologicznych i prawnych. Dopiero skorzystanie z tych form nauczania kościelnego daje pełny obraz parafii w obu Kościołach. Wydaje się, że wskazany cel został zrealizowany. Sformułowany poniżej katalog praw i obowiązków jest podsumowującym odbiciem danych zebranych w całej książce.

Trudnością w realizacji przedstawionego wyżej celu była nie tyle nieproporcjonalność ilościowa i jakościowa źródeł teologicznych i prawnych z obu Kościołów, choć i ona występowała, co zakres przedmiotowy tych źródeł. Ten brak proporcjonalności powodował konieczność wyłączenia z opracowania pewnych tematów, które nie miały swoich odpowied-

ników w nauczaniu teologicznym czy dyscyplinie prawnej drugiej strony. Założeniem metodologicznym przy rozwiązywaniu problemu badawczego było bowiem paralelne pokazanie parafii katolickiej i luterańskiej. Takie podejście miało pomóc w realizacji celu pobocznego, czyli uzyskania klarownego zestawienia najważniejszych informacji dotyczących parafii w obu Kościołach dla wzajemnego poznania się wiernych luterańskich i katolickich.

1. Prawa i obowiązki parafii katolickiej i luterańskiej

Należy stwierdzić, że ani parafia katolicka, ani luterańska nie cieszą się jasno wyartykułowanym katalogiem praw i obowiązków. Dostępne jest za to, jak to pokazano w niniejszej książce, nauczanie doktrynalne Kościoła dotyczące teologicznych podstaw istnienia, struktury i funkcjonowania parafii oraz pewne wytyczne dyscyplinarne dotyczące parafii jako takiej i jej członków – parafian. Z tych elementów można z powodzeniem wyinterpretować i uformować katalog praw i obowiązków parafii rozumianej jako osobny byt, względnie jako wspólnota osób.

Wyliczenie tych praw i obowiązków nie ma na celu ujurydycznienia parafii. Nie chodzi także o to, aby relacje pomiędzy parafią a Kościołem jako całością czy też innymi strukturami kościelnymi oprzeć wyłącznie na normach prawnych. Celem stworzenia przedmiotowego katalogu jest to, aby pokazać, jak wielkie znaczenie ma parafia w obydwu Kościołach. Można powiedzieć, że określenie praw i obowiązków parafii jest wyrazem teologicznej doniosłości tych wspólnot kościelnych.

1.1. Istnienie i trwanie

Parafie, zarówno luterańskie, jak i katolickie, nie są pod względem teologicznym strukturami opcjonalnymi. Każda

diecezja ma być w Kościele katolickim podzielona na parafie. W kościele luterzańskim diecezje są tworzone przez parafie znajdujące się na określonym terenie. Parafie mają więc prawo do istnienia.

Parafie nie są strukturami o charakterze doraźnym, lecz stałym. Ich głównym zadaniem jest gromadzenie wiernych przy Słowie Bożym i Eucharystii, co jest zadaniem Kościoła Chrystusowego, którego kres ma nastąpić dopiero z końcem czasów. Trzeba także zauważyć to, że parafie, i katolickie, i luterzańskie, mają osobowość prawną na forum prawnym swoich Kościołów. Immanentną cechą każdej osoby prawnej jest stałość, wyrażająca się w jej, co do zasady, nieprzerwanym trwaniu. To wszystko sprawia, że parafie mają także prawo i obowiązek do trwania w czasie.

Wymienione wyżej prawo do istnienia oraz prawo i obowiązek do trwania w czasie mają mocne podstawy w teologii wspólnoty chrześcijańskiej, jako miejsca koniecznego do wydarzenia Eucharystii i przekazywania Słowa Bożego. Prawo do istnienia i prawo do trwania parafii chronią regulacje wewnętrzne obu Kościołów, a także w ramach swojej kompetencji – prawo polskie. Podporą dla realizacji przedmiotowych praw i obowiązków jest zasada pomocniczości obowiązująca w Kościele katolickim i praktykowana także na gruncie Kościoła luterńskiego.

1.2. Jedność

Zachowanie wspólnoty (*communio*) zarówno w Kościele katolickim, jak i w Kościele Ewangelicko-Augsburskim jest jedną z naczelných zasad, którymi te Kościoły się kierują. Zasada ta wynika z woli Założyciela Kościoła – Jezusa Chrystusa. Rozłam we wspólnocie chrześcijan, na każdym szczeblu istnienia tej wspólnoty (Kościoła, diecezji czy parafii), jest wynikiem grzechu. Systemy teologiczne obu Kościołów wypracowały negatywną ocenę braku jedności. Systemy prawne

tych wspólnot wyznaniowych posiadają instytucje prawne i procedury, które zabezpieczają przed rozłamem. Przykładowo, penalizowane są na forum kościelnym zachowania, które mogą skutkować rozszczepieniem wspólnoty, a także karany jest sam rozłam.

Parafia i katolicka, i luterańska, ma obowiązek zachowania jedności z diecezją oraz z całym Kościołem, których są częścią. Ta jedność dotyczy wiary, moralności, praktyk religijnych, procedur administracyjnych i innych wymogów nakazanych przez prawo danego Kościoła.

1.3. Autonomia

Ani w Kościele katolickim, ani luterańskim jedność wewnętrzna nie oznacza pełnej unifikacji parafii, czyli sprowadzenia ich do jednej postaci. Parafie w obrębie diecezji, a tym bardziej całego Kościoła, mogą się różnić. Oczywiście różnice pomiędzy parafiami z różnych diecezji będą na ogół większe niż różnice pomiędzy parafiami tej samej diecezji. Wynika to ze struktury administracyjnej i struktury władzy, ale także z czynników socjologicznych i kulturowych, które wpływają na kształt parafii. Na tym tle rysuje się kolejne prawo parafii, a mianowicie prawo do słusznej autonomii. To prawo parafii jako najprostszej i najmniejszej formy istnienia obydwóch Kościołów powinno być szczególnie podkreślane. Należy odusuwać tendencje centralistyczne, które prowadzą do ograniczenia znaczenia parafii w diecezji i w Kościele. Jest to trudne zadanie. Wymaga ono znajomości całego Kościoła, czy to katolickiego, czy luterańskiego, i rozumienia go jako autentycznej „wspólnoty wspólnot”.

Autonomia parafii wyraża się w prawie i jednocześnie w obowiązku parafii do posiadania własnego majątku i zarządzania nim na własną odpowiedzialność, zgodnie z przepisami poszczególnych Kościołów i prawa polskiego.

1.4. Podmiotowość

Z autonomią parafii wiąże się kolejne prawo, a mianowicie prawo do podmiotowości parafii. To prawo opiera się nie tylko na osobowości prawnej parafii, ale także godności ludzkiej i godności chrześcijańskiej członków parafii. Prawo do podmiotowości parafii jest więc zbudowane na podmiotowości parafian jako osób posiadających własną niezbywalną i nienaruszalną godność, a także na dziecięctwie Bożym otrzymanym na chrzcie świętym.

Z prawa do podmiotowości parafii wynikają niektóre inne prawa parafii. Po pierwsze, prawo do poszanowania praw własnych przez zewnętrzne podmioty lub osoby prawne, względnie osoby fizyczne. Po drugie, prawo do obrony na wewnątrzkościelnym forum prawnym i forum państwowym. Po trzecie, prawo do bycia informowanym przez władze zwierzchnie diecezji lub Kościoła o sprawach należących do szeroko pojętego interesu prawnego i każdego innego interesu parafii. Po czwarte, prawo parafii do bycia wysłuchanym i konsultowanym. Po piąte, prawo parafii do przedstawiania własnych postulatów, inicjatyw dotyczących parafii i poszczególnych Kościołów.

1.5. Ortodoksja i praworządność

Parafie, chcąc zachować jedność wewnętrzną oraz jedność z diecezją i Kościołem, muszą być ortodoksyjne w wyznawanej i nauczanej wierze oraz muszą przestrzegać norm prawnych, które wynikają wprost z przesłanek teologicznych lub też są wynikiem czysto pozytywistycznego stanowienia prawa przez kompetentne władze kościelne. Ortodoksja i praworządność idą zawsze w Kościołach chrześcijańskich w parze. Zarówno duszpasterze, jak i parafianie mają obowiązek zachowania obydwu tych wyznaczników wierności Kościołowi i ostatecznie Chrystusowi.

1.6. Partycypacja i pomoc

Każda parafia ma obowiązek aktywnej partycypacji w istnieniu i funkcjonowaniu innych struktur kościelnych, np. struktur od parafii administracyjnie wyższych. Celem tego działania jest rozwijanie dobra własnego parafii oraz dobra przedmiotowych struktur. Współpraca ta ma wiązać parafię z innymi parafiami, ale także z innymi strukturami kościelnymi, np. w przypadku parafii luterańskiej z diecezją, a w przypadku parafii katolickiej z dekanatem i diecezją.

To współdziałanie parafii i innych struktur może się wyrażać na różne sposoby. Po pierwsze, przejawem współpracy będzie uznawanie celów diecezji lub całego Kościoła jako celów nadrzędnych wobec celów własnych parafii. Po drugie, ta współpraca łączy się zwykle z obowiązkiem partycypacji przez parafię w kosztach istnienia struktur diecezjalnych lub ogólnokościelnych, czyli z obowiązkiem świadczenia finansowego lub majątkowego na ich korzyść, względnie z obowiązkiem świadczenia pracy. *Last but not least*, ta współpraca wyrażać się może w obowiązku parafian modlitwy za diecezję i cały Kościół. Z drugiej strony każda parafia ma prawo domagania się pomocy od innych struktur Kościoła. Pomoc ta może dotyczyć każdego elementu i aspektu istnienia i funkcjonowania parafii, przykładowo: duchowości, duszpasterstwa, apostołatu, dzieł miłosierdzia czy także spraw majątkowych lub finansowych.

1.7. Głoszenie / zwiastowanie Słowa Bożego oraz sprawowanie Eucharystii / Sakramentu Ołtarza

Parafie mają prawo i obowiązek „głoszenia Słowa Bożego” lub „zwiastowania Słowa Bożego” oraz prawo i obowiązek „sprawowania Eucharystii” lub „sprawowania Sakramentu Ołtarza”. Są to ich podstawowe prawa i podstawowe obo-

wiązki, których realizacja uzasadnia teologicznie i prawnie istnienie parafii.

Te prawa i obowiązki są ze sobą bardzo mocno związane. Słowo Boże bowiem jest podstawą wiary i jej ostatecznym fundamentem, a Eucharystia jest czynnikiem eklezjotwórczym i wspólnototwórczym w wymiarze parafii oraz całego Kościoła.

1.8. Egalitaryzm

Z konsekwencją wymienionych wyżej podstawowych praw i obowiązków parafii wiąże się prawo do równego traktowania przez organy władzy diecezjalnej lub kościelnej. Nie ma żadnych podstaw teologicznych czy prawnych, aby apriorycznie niektóre parafie były przez organy władzy traktowane nierówno z innymi parafiami. To bowiem, co najważniejsze, czyli skupienie wiernych wokół stołu Słowa Bożego Eucharystii, jest realizowane w każdej parafii. Oczywiście możliwe i uzasadnione jest różnicowanie parafii przez władze diecezjalne lub kościelne ze względów, przykładowo: liczebności parafii, miejsca jej położenia, składu narodowościowego czy językowego parafii, różnorodności duszpasterstw w niej działających.

1.9. Integralność

Wypełnianie prawa i obowiązku głoszenia Słowa Bożego i sprawowania Eucharystii jest połączone z prawem i obowiązkiem do bycia wspólnotą teologicznie i prawnie integralną. Przez teologiczną i prawną integralność należy rozumieć bycie kompletną wspólnotą posiadającą niezbędne do funkcjonowania elementy, takie jak: posiadanie proboszcza, posiadanie struktur, które są konieczne ze względu na wymagania prawne. Z integralnością wiążą się prawo i obowiązek zachowania

wania integralności tej parafii w czasie. Chodzi tu o zachowanie przepisanej prawem kadencyjności organów parafii.

1.10. Misyjność

Zarówno katolicka, jak i luterańska parafia mają obowiązek i prawo podejmowania zgodnie z własną naturą działań misyjnych i ewangelizacyjnych. Stanowią one bowiem podstawowe komórki Kościoła, a cały Kościół Chrystusowy jest misyjny zgodnie z nakazem Jezusa: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28, 19). Szerzenie wiary jest jednym z podstawowych obowiązków chrześcijan, którego realizacja była priorytetem od początku istnienia małych wspólnot w Kościele pierwotnym.

1.11. Dobra materialne

Parafie mają prawo do posiadania dóbr materialnych i swobodnego, w granicach prawa, dysponowania nimi dla dobra własnego oraz na rzecz Kościoła. Dobra te należą do parafii jako osoby prawnej, a nie na zasadzie współwłasności do wiernych. Majątek parafii, poza tym, że rządzi się prawem wewnętrznym Kościoła, podlega także regulacjom państwowym.

1.12. Uwaga jurydyczna

W prawie kanonicznym żadne z wymienionych i opisanych praw i obowiązków nie mają charakteru absolutnego. Podlegają one ograniczeniom. Te ograniczenia mogą mieć źródła w teologii lub w prawie kościelnym (por. kan. 223 § 1), w okolicznościach sprawy, dobru wspólnym, decyzji władzy kościelnej, w ogólnych zasadach sprawiedliwości wskazujących, które prawo w przypadku konfliktu uprawnień ma pierwszeństwo. Można ogólnie powiedzieć, że miarą wymienionych praw i obowiązków jest dobro wiernych, dobro Kościoła i wierność

Ewangelii. Każda inna próba uszczuplenia tych praw ze strony diecezji powinna być oceniana negatywnie.

Jednocześnie prawa parafii podlegają ochronie prawnej. Na pytanie, kto może dochodzić praw parafii jako podmiotu prawa, odpowiedź jest jasna: proboszcz jako reprezentant parafii oraz ci, którzy zajmują stanowiska z nim zrównane: administrator parafii czy wikary, który przejął kierowanie parafią. Trzeba podkreślić, że wiernym przysługuje legalne dochodzenie i obrona przysługujących uprawnień na właściwym forum kościelnym według przepisów prawa, po pierwsze, jako poszczególnym wiernym, ale także, po drugie, jako członkom wspólnoty parafialnej (zob. kan. 221 § 1).

Gdy chodzi o analogiczne ograniczenie praw parafii luterańskiej, to nie jest ono nigdzie wprost sformułowane. Ten mechanizm wynika ze struktury Kościoła oraz naczelnych zasad prawa luterańskiego zawartych *implicite* w tym prawie.

2. Obszary współpracy pomiędzy parafiami katolickimi i luterańskimi

Mając czytelną wizję tego, jaki jest teologiczny fundament istnienia i funkcjonowania parafii w Kościele katolickim i Kościele luterańskim oraz jakie są normatywne podstawy ich działalności, można postarać się wskazać sfery dla ekumenicznej współpracy pomiędzy tymi podmiotami. To posunięcie jest praktyczną konsekwencją opracowania problemu badawczego.

Do tych obszarów należy bez wątpienia wspólna działalność ewangelizacyjno-misyjna. Ta działalność z racji nakazu Pańskiego jest imperatywem dla każdej społeczności chrześcijańskiej. Chrześcijanie mają przecież przemieniać świat niczym zaczyn ciasto (por. np. Łk 13, 20–21) i głosić orędzie Ewangelii wszelkiemu stworzeniu (Mk 16, 15). Na tej samej podstawie parafie z obu Kościołów mogą także brać udział

w życiu społecznym, a nawet w niektórych szczególnych okolicznościach w życiu politycznym społeczności lokalnych. Parafie mają szansę, w czasach nacechowanych wzrastającą sekularyzacją, aby poprzez wspólne działanie dawać świadectwo prawdziwemu Bogu i urzeczywistniać wspólnie Królestwo Boże.

Formą działania na tym obszarze może być udział duchownych parafialnych oraz parafian zarówno indywidualnie, jak i poprzez ich organizacje w wydarzeniach bratnich Kościołów czy też wydarzeniach organizowanych na gruncie świeckim. Przyczyniać się do takiej współpracy może wymiana materiałów ewangelizacyjnych między Kościołami, dzielenie się doświadczeniem w działaniach misyjnych lub ewangelizacyjnych czy też nawet wspólne przeprowadzanie takich działań.

Nie można także pomijać wspólnej aktywności na poziomie kulturalnym (np. biblioteki, wystawy, koncerty, konkursy), działalności o charakterze lobbystycznym wobec władz państwowych lub samorządowych czy pracy na rzecz ukształtowania świadomości społeczeństwa w sprawach, na których z racji nauczania zawartego w Piśmie Świętym szczególnie obu Kościołom zależy. Przykładowo chodzić tu może o prawidłowe umocowanie w prawie polskim małżeństwa i rodziny. W omawianym obszarze mieści się także współpraca charytatywna czy współpraca związana z szeroko pojętą pracą socjalną.

Parafiom obu Kościołów tak teologicznie, jak i prawnie dostępny jest także obszar wspólnego duszpasterstwa i praktyk religijnych. Kluczową rolę w tym z kolei obszarze odgrywa współudział duchownych i parafian katolickich i luterńskich w tzw. działaniach i zasobach duchowych. Wśród nich na czele znajdują się pewne wspólne praktyki modlitewne, ale także te związane ze studiowaniem Pisma Świętego, nabożeństwami Słowa Bożego. Wydawać by się mogło, że doktrynalne, a w konsekwencji liturgiczne różnice pomiędzy Kościołami

powodują niemożliwość odbywania wspólnych katolicko-luterańskich praktyk religijnych wiernych. Jednak podstawa jedności chrześcijan, czyli chrzest, umożliwia, przykładowo, wspólne wyznawanie wiary i wyrzekanie się grzechu oraz zaangażowanie w prowadzenie życia w pełni chrześcijańskiego. Na tym obszarze podkreślić należy także obowiązki duszpasterzy i parafii wobec małżeństw mieszanych. Szczególnie ważna jest współpraca w zakresie religijnego wychowania dzieci pochodzących z takich małżeństw. Rodzice obu wyznań mają niezwykle ważny obowiązek podejmować chrześcijańskie kształtowanie swoich dzieci. Jest to szczególnie odpowiedzialnym i wymagającym zadaniem.

Oczywiście wymienione obszary nie wyczerpują możliwości wspólnej działalności parafii. Są one jedynie propozycją wynikającą z analiz i prezentacji zawartych w niniejszej książce. Parafie luterańskie i katolickie mają szerokie możliwości wchodzenia w różnego rodzaju współpracę.

3. Perspektywy ekumeniczne

Dla umożliwiania lub ułatwienia wymienionych wyżej czy innych działań ekumenicznych konieczne jest dokonanie stosownych zmian legislacyjnych. Stąd należy sformułować pewne rekomendacje i apelować do podmiotów posiadających władzę ustawodawczą w obu Kościołach, aby podjęły stosowne kroki zmierzające do tego, by mógł się rozwijać w parafiach ekumenizm praktyczny. Biorąc pod uwagę strukturę organizacyjną w Kościołach łacińskim i luterańskim, ten postulat może być realizowany na poziomie diecezji lub na forum ogólnopolskim. Należy jednak szczególną rolę przypisać prawodawcom na stopniu diecezjalnym, którzy z racji bliskości adresatów prawa mają najlepszą wiedzę dotyczącą ich potrzeb i możliwości. Działalność ekumeniczna jest przecież zawsze uzależniona od konkretniej sytuacji lokalnej.

Po stronie katolickiej kompetentny do przyjęcia takiego postulatu jest przede wszystkim biskup diecezjalny. Stanowi on prawo dla swojej diecezji, działając na synodzie diecezjalnym lub poza nimi (kan. 466; zob. kan. 381 § 1). Cennym posunięciem byłoby także zaproszenie na synody diecezjalne w charakterze obserwatorów niektórych pełniących funkcję lub członków Kościoła luterańskiego. Prawo kanonicze takie rozwiązanie przewiduje. Decyzja w tym zakresie należy do biskupa diecezjalnego (kan. 463 § 3). Prawo luterańskie nie zawiera analogicznej możliwości udziału nieluteranów w synodzie diecezji (zob. § 7 ust. 2 RD). Nie jest wykluczone skierowanie takiego postulatu do Konferencji Episkopatu Polski, która ma kompetencje prawodawcze w przypadkach określonych prawem powszechnym lub szczególnym postanowieniem Stolicy Apostolskiej (kan. 455 § 1), a także do synodu partykularnego (plenarnego lub prowincjalnego), który może ustanawiać prawa dla podległego sobie terytorium (kan. 439–446).

Po stronie luterańskiej ta kwestia wygląda następująco. Z tej racji, że nie jest jasne, czy można przypisać jakieś kompetencje ustawodawcze Synodowi Diecezjalnemu (zob. § 9 ust. 1 lit. d RD w związku z § 10 ust. 1 pkt 3 oraz § 11 ust. 5 ZPW), postulaty *de lege ferenda* należy kierować do Synodu Kościoła. Ten organ jest powołany do uchwalania wszystkich praw kościelnych (§ 3 ust. 1 RZW). Natomiast pamiętać trzeba, że to Konsystorz Kościoła ma kompetencję utrzymywania kontaktów z innymi Kościołami i organizacjami kościelnymi (§ 70 ust. 8 ZPW).

Oczywiste dla obu Kościołów jest to, że ekumenizm jest sprawą trudną i wymagającą rozwagi, głębokiej wiedzy własnej doktryny oraz wiedzy na temat partnera dialogu. Stanowienie prawa przez każdą ze stron powinno być połączone z konsultacją merytoryczną rozwiązań z drugą stroną dialogu ekumenicznego. Taką możliwość stwarzają przykładowo ze-

społy robocze. Wynikiem ich pracy będzie uzyskanie przystawalności przepisów jednej strony do doktrynalno-prawnego porządku strony drugiej oraz poszanowanie odrębności Kościołów – ich struktur i zasad funkcjonowania. Tylko wówczas prawo ma szansę być nie życzeniowym obrazem zamysłu prawodawcy, ale realnym narzędziem w jego ręku do zmiany rzeczywistości obu Kościołów w stronę praktyczno-ekumenicznego zbliżenia.

Wprawdzie wierni lub duszpasterze parafialni nie mogą poza dozwolonym im zakresem prowadzić działalności ekumenicznej – ramy te zakreślają doktryna i prawo – ale trzeba pamiętać, że mogą oni podejmować inicjatywy w zakresie regulacji prawnej ekumenizmu praktycznego. Patrząc na ten problem od strony prawa kanonicznego, należy stwierdzić, że świeccy mają prawo przedstawiać pasterzom Kościoła swoje potrzeby, zwłaszcza duchowe, jak również swoje życzenia. Te prośby i życzenia mogą dotyczyć także ekumenicznych spraw (zob. kan. 212 § 1 w związku kan. 216). Strona luterańska ma podobny pogląd na ten temat. Odrodzenie przez chrzest święty w Chrystusie obdarza przecież wiernych jednego i drugiego Kościoła wolnością i odpowiedzialnością za Kościół Chrystusowy. Każdy członek obu Kościołów jest wezwany do działania, aby owczarnia Chrystusa stanowiła jedno (zob. J 17, 21).

Bibliografia

1. Źródła

1.1. Źródła teologiczno-normatywne

Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego [Luterańskiego], część II, tom 1, *Chrzest, błogosławieństwo jednorocznego dziecka, confirmacja, wstąpienie do Kościoła*, Dziegielów 2006.

Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego [Luterańskiego], część II, tom 2, *Zawarcie małżeństwa. Jubileusz małżeński*, Dziegielów 2007.

Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, czyli Ewangelicko-Luterskiego, Warszawa 1955.

Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, czyli Ewangelicko-Luterskiego, część II nieurzędowa (pogrzeb), Warszawa 1956.

Apel Kościołów w Polsce o poszanowanie i świętowanie niedzieli z dnia 20 stycznia 2015 r., <http://ekumenia.pl/czytelnia/dokumenty-ekumeniczne/apel-kosciolow-w-polsce-o-poszanowanie-i-swietowanie-niedzieli> (21.08.2016).

BENEDICTUS PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Omnium in mentem* quaedam in Codice Iuris Canonici immutantur, 26.10.2009, AAS 102 (2010), s. 8–10.

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 18.10.1990, AAS 82 (1990), s. 1045–1353; tekst łacińsko-polski: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, *Kodeks Kanonów*

- Kościółów Wschodnich*, promulgowany przez papieża Jana Pawła II, wydanie łacińsko-polskie, Lublin 2002.
- Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 (1983) pars II, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.
- CONGREGATIO PER IL CLERO, Istruzione il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale, 18.10.2002, Città del Vaticano 2002; wersja polska: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, Instrukcja *Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccclergy/documents/rc_con_ccclergy_doc_20020804_istruzione-presbitero_pl.html (5.09.2016).
- CONGREGATIO PRO CLERICIS ET ALIAE, *Instructio Ecclesiae de mysterio de quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem*, 15.08.1997, AAS 89 (1997), s. 852–877; wersja polska: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA I INNE, *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, 12 (208) 1998, s. 30–40.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Declaratio Dominus Iesus de Iesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica*, 6.08.2000, AAS 92 (2000), s. 742–765; wersja polska: KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Deklaracja Dominus Iesus o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła*, Częstochowa 2000.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Litterae Communionis notio ad Catholicae Ecclesiae episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio*, AAS 85 (1993), s. 838–850; wersja polska: KONGREGACJA NAUKI WIARY, List z dnia 28 maja 1992 r. o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია *Communionis notio*, Watykan 1992.
- Declaration on the Way. Church, Ministry and Eucharist*, Minneapolis 2015. Tłumaczenie na język polski części tego dokumentu to *Deklaracja w drodze. Kościół, służba i Eucharystia – rzymskokatolicko-luterański dokument z USA*, <http://luter2017.pl/deklaracja-drodze-kosciol-sluzba-eucharystia-rzymskokatolicko-luteranski-dokument-usa> (12.09.2016).

- Epistola ad Diognetum*, [w:] *Patrologiae cursus completus*, ed. J.-P. Migne, vol. 2, Paris 1857, kol. 1159–1186, Series Graeca; wersja polska: nr 5–6 za *Liturgia Godzin*, t. 2, Pallottinum 1984, s. 658–659.
- GIOVANNI PAOLO II, Omelia. Visita alla Parrocchia Di San Pancrazio a Via Aurelia Antica, 22.04.1979, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1979/documents/hf_jp-ii_hom_19790422_san-pancrazio.html (12.08.2016).
- Grecko-polski Nowy Testament wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi, z kodami Stronga i Popowskiego oraz pełną transliteracją greckiego tekstu*, Warszawa 2014.
- II SYNOD PLENARNY, *Kościół katolicki w Polsce na drodze ekumenizmu* [1991], [w:] II Polski Synod Plenarny, *Teksty robocze*, Poznań–Warszawa 1991, s. 95–126.
- Instrukcja duszpasterska Episkopatu o udzielaniu sakramentu chrztu świętego*, [w:] *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1993)*, red. C. KRAKOWIAK, L. ADAMOWICZ, Lublin 1994, s. 13–21.
- Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu Polski o pogrzebie i modlitwach za zmarłych*, 5.05.1978, [w:] *Obrzędy pogrzebu. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1998, s. 23–29.
- JAN PAWEŁ II, *Przemówienie z dnia 22 maja 1995 r. wygłoszone w czasie spotkania z wiernymi w kościele ewangelicko-augsburskim w Skoczowie*, [w:] *Drogowskazy dla Polaków Ojca świętego Jana Pawła II*, Kraków 1999, wydanie CD-ROM.
- Jedność Ducha w spójni pokoju. Odezwa na 400-lecie Ugody Sandomierskiej*, Warszawa, 14.04.1970, <http://ekumenia.pl/czytelnia/dokumenty-ekumeniczne/dokument-luteransko-reformowany> (12.12.2016).
- JOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio apostolica post-synodalis Pastores gregis de episcopo ministro Evangelii iuesu Christi pro mundi spe*, 16.10.2003, AAS 96 (2004), s. 825–927.
- JOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio apostolica Catechesi tradendae de catechesi nostro tempore tradenda*, 16.10.1979, AAS 71 (1979), s. 1277–1340; wersja polska: JAN PAWEŁ II, *Adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła Katolickiego o katechizacji w naszych czasach*, Warszawa 1980.

- JOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio Apostolica Christifideles laici de vocatione et missione Laicorum in Ecclesia et in mundo*, 30.10.1988, AAS 81 (1989), s. 393–521; wersja polska: JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christifideles laici” Ojca Świętego Jana Pawła II o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II*, Wrocław 1999.
- JOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica Pastor Bonus* de Romana Curia, 28.06.1988, AAS 80 (1988), s. 841–912.
- JOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica Sacrae disciplinae leges*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), s. VIII–XIV; tekst łacińsko-polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984, s. 6–17.
- JOANNES PAULUS PP. II, *Epistula Apostolica Dies Domini* de Dei Dominicae sanctificatione, AAS 90 (1998), s. 713–766.
- JOANNES PAULUS PP. II, *Litterae encyclicae Redemptoris missio* de perenni vi mandati missionalis, 7.12.1990, AAS 83 (1991), s. 249–340; wersja polska: JAN PAWEŁ II, *Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego Redemptoris missio*, Wrocław 1995.
- JOANNES PP. XXIII, *Constitutio apostolica Veterum Sapientia* de Latinitatis studio provehendo, 22.02.1962, AAS 54 (1962), s. 129–135.
- Katechizm Kościoła Katolickiego. Corrigenda*, Pallottinum 2002.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, 1.03.1987, [w:] *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, red. Cz. KRAKOWIAK, L. ADAMOWICZ, Lublin 1994, s. 247–262.
- KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, Dekret zatwierdzający dla Polski obrzędy pogrzebu związane z kremacją zwłok i załącznik z uwagami Kongregacji, „Anamnesis” 63 (2010), s. 25–27.
- Konkordia leuenberska z dnia 13 marca 1973 r.; wersja polska: <http://www.leuenberg.net/de/konkordia-leuenberska> (12.12.2015).
- KONSYSTORZ KOŚCIOŁA EWANGELICKO-AUGSBURSKIEGO W RP, Okólnik 4/2015 z dnia 11 kwietnia 2015 r., *Zasady reprezentacji parafii w znowelizowanym Regulaminie Parafialnym obowiązującym od 1 stycznia 2015 r.*, archiwum własne autora 2/Eku/2016.

- LUTER M., *An den christlichen Adel deutscher Nation*, [w:] WA 6, 404–469; przekład polski: *Do chrześcijańskiej szlachty narodu niemieckiego*, [w:] *Z problemów reformacji*, t. 6, Bielsko-Biała 1993, s. 153–192.
- LUTER M., *Artykuły szmalkaldzkie*, przekł. W. NIEMCZYK, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luterńskiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 335–358.
- LUTER M., *Duży katechizm*, przekł. A. WANTUŁA, [w:] *Księgi Wyznaniowe Kościoła Luterńskiego*, Bielsko-Biała 1999, s. 57–131.
- LUTER M., *Eine Predigt, dass man Kinder zur Schulen halten solle*, 1530, WA 30/II, s. 526–588.
- LUTER M., *Mały katechizm*, przekł. A. WANTUŁA, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luterńskiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 43–55.
- LUTER M., *O świeckiej zwierzchności, w jakiej mierze należy być jej posłusznym*, przekł. M. HINTZ, [w:] M. LUTER, *Pisma etyczne*, red. M. HINTZ, Bielsko-Biała 2009, s. 179–215.
- LUTER M., *Przedmowy do ksiąg biblijnych*, przekł. J. KRZYSZPIEŃ, Warszawa 1992.
- LUTER M., *Psalmenauslegungen 1529/32; 82. Psalm 1529/32; psalm 82*, WA 31/I, s. 189–218.
- Luterańskie rozumienie urzędu biskupiego*, [w:] *Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej Federacji Luterańskiej*, red. M. HINTZ, J. SOJKA, Bielsko-Biała³ 2014, s. 170–176.
- LUTHERAN WORLD FEDERATION, *The episcopal ministry within the apostolicity of the church: a Luterhan statement 2002* = *Das bischöfliche Amt im Rahmen der Apostolizität der Kirche. Eine lutherische Erklärung 2002*, Geneva 2003; wersja polska: *Urząd biskupa w ramach apostolskości Kościoła, Deklaracja Luterańska 2002*, przekł. D. P. BRUNCZ, <http://www.magazyn.ekumenizm.pl/content/article/2003073019314737.htm> (16.09.2016).
- Małżeństwo chrześcijańskie osób o różnej przynależności wyznaniowej. Deklaracja Kościołów w Polsce na początku Trzeciego Tysiąclecia z 10 maja 2011 r.*, <http://ekumenia.pl/czytelnia/dokumenty-ekumeniczne/malzenstwo-chrzescijanskie-osob-o-roznej-przynaleznosci-wyznaniowej> (16.09.2016).
- MELANCHTON F., *Obrona Wyznania augsburskiego*, przekł. W. NIEMCZYK, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luterńskiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 165–325.

- MELANCHTON F., *Wyznanie augsburskie*, przekł. J. W. JACKOWSKI, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luterńskiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 143–163.
- Obrzędy chrztu dzieci. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2004.
- Obrzędy sakramentu małżeństwa. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1974.
- Od konfliktu do komunii. Luteransko-Katolickie Upamiętnienie Reformacji w 2017 roku. Raport Luteransko-Rzymskokatolickiej Komisji Dialogu ds. Jedności*, przekł. B. BRUNCZ, Dziegielów 2013.
- PAULUS PP. VI, *Allocutio*, 24.06.1963, AAS 55 (1963), s. 671–674.
- PAULUS PP. VI, *Litterae encyclicae Mysteriorum fidei de doctrina et cultu SS. Eucharistiae*, AAS 57 (1965), s. 753–774; wersja polska: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/encykliki/mysterium_fidei_03091965.html (23.03.2016).
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* w przekładzie z języków oryginalnych, opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, Poznań–Warszawa 1983.
- PIUS PP. XI, *Motu proprio Latinarum litterarum de peculiari litterarum latinarum schola*, 20.10.1924, AAS 16 (1924), s. 417–420.
- PONTIFICIUM CONSILIUM AD UNITATEM CHRISTIANORUM FOVENDAM, *Directoire pour l'application des principes et des normes sur l'oecuménisme*, 25.03.1993, AAS 85 (1993), s. 1039–1119; wersja polska: PAPIESKA RADA DS. JEDNOŚCI CHRZEŚCIJAN, *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, „Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 14 (1994) nr 2, s. 3–93.
- Porozumienie o wzajemnym dopuszczaniu wiernych do czynnego korzystania z praw i obowiązków wynikających z udziału w życiu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej i Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej zawarte w dniu 22 lutego 2012 r. pomiędzy Kościołem Ewangelicko-Augsburskim w Rzeczypospolitej Polskiej z siedzibą w Warszawie przy ul. Miodowej 21, a Kościołem Ewangelicko-Reformowanym w Rzeczypospolitej Polskiej z siedzibą w Warszawie przy al. Solidarności 76a, <http://www.jednota.pl/index.php/dokumenty-26854/996-porozumienie-luteransko-reformowane-2012> (19.09.2016).
- Porządek kościelny Wacława Adama*, [w:] A. Wantuła, *Porządek kościelny Wacława Adama. Początki organizacji Kościoła ewange-*

- lickiego na Śląsku Cieszyńskim*, „Rocznik Teologiczny” (1937) t. 2, s. 295–312.
- Pragmatyka Służbowa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 listopada 1999 r. zatwierdzona na 4. Sesji Synodu X Kadencji ze zmianami dokonanymi do 10. Sesji Synodu XIII Kadencji (tekst ujednolicony z dnia 1 stycznia 2017 r.), <http://bik.luteranie.pl/files/Prawo/2017-01-01PragmatykaSubowa-tekstujednolicony.pdf> (22.02.2017).
- Preafatio do Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 1983, AAS 75 (1983) pars II, s. XVII–XXX.
- Przepisy dyscyplinarne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z 18 października 2010 r. (tekst ujednolicony przyjęty uchwałą Rady Synodalnej 15/2015 z 13 listopada 2015 r.), <http://www.bik.luteranie.pl/files/Prawo/2015-11-13PrzepisyDyscyplinarneujednoliconyRS.pdf> (20.01.2016).
- Przepisy dyscyplinarne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 października 2016 r. Tekst przyjęty uchwałą nr 18/2016 Synodu Kościoła, <http://bik.luteranie.pl/files/Prawo/2017-01-01Przepisydyscyplinarnetekstujednolicony.doc.pdf> (22.02.2017).
- Regulamin Diecezjalny Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 lutego 2000 r. z późn. zm. (tekst ujednolicony z dnia 1 lipca 2016 r.), <http://bik.luteranie.pl/files/Prawo/2016-04-27RegulaminDiecezjalny-tekstujednolicony.pdf> (22.02.2016).
- Regulamin Obrad Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej – uchwalony podczas 6. Sesji XII Synodu w Warszawie w dniach 16–18.10.2009 r., <http://www.bik.luteranie.pl/files/Prawo/ros.pdf> (20.01.2016).
- Regulamin Parafialny z dnia 18 lutego 2000 r. z późn. zm. (tekst ujednolicony z 24 czerwca 2015 r.), <http://bik.luteranie.pl/files/Prawo/2015-06-24RegulaminParafialnytekstjednolityB IK.pdf> (22.02.2017).
- Regulamin Zwierzchniczych Władz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 października 1996 r. z późn. zm. (tekst ujednolicony z dnia 1 lipca 2016 r.), <http://bik.luteranie.pl/files/Prawo/2016-07-01Regulamin-ZwierzchnichWadzKocioa.pdf> (22.02.2017).
- SACRA CONGREGATIO PRO SACRAMENTUM ET CULTU DIVINO, Decterum 11.06.1976, „Notitiae” 12 (1976), s. 364–365.

- SACRA CONGREGATIO RITUUM, *Instructio Inter Oecumenici*, 26.09.1964, AAS 56 (1964), s. 877–900.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio dogmatica Lumen gentium* de Ecclesia, 21 listopada 1964, AAS 57 (1965), s. 5–75; tekst łacińsko-polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*, [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2008, s. 144–263.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio Sacrosanctum Concilium* de Sacra Liturgia, 4.12.1963, AAS 56 (1964), s. 97–138; tekst łacińsko-polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*, [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2008, s. 48–107.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum Apostolicam actuositatem* de apostolatu laicorum, 15.11.1965, AAS 58 (1966), s. 837–864; tekst łacińsko-polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o apostołstwie świeckich Apostolicam actuositatem*, [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2008, s. 580–629.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum Christus Dominus* de pastoralis Episcoporum, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 673–696; tekst łacińsko-polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o apostołskich zadaniach biskupów Kościoła Christus Dominus*, [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2008, s. 362–407.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum Presbyterorum ordinis* de Presbyterorum ministerio et vita, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 991–1024; SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o apostołskich zadaniach biskupów Kościoła Christus Dominus*, [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2008, s. 750–805.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum Unitatis redintegratio* de oecumenismo, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 90–112; tekst łacińsko-polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o ekumenizmie Unitatis redintegratio*, [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2008, s. 302–333.
- Sakrament chrztu znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu Trzeciego Tysiąclecia*, [w:] *Encyklopedia ekumenizmu*

- w Polsce (1964–2014), red. J. BUDNIAK i inni, Kraków 2016, s. 514–515.
- SECRETARIATUS CHRISTIANORUM AD UNITATEM FOVENDAM, *Instructio de peculiaribus casibus admittendi alios christianos ad communionem Eucharisticam in Ecclesia Catholica*, AAS 64 (1972), s. 518–525.
- Słowo Biskupa Kościoła Janusza Jaguckiego*, [w:] *Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego [Luterańskiego]*, cz. II, t. 2, *Zawarcie małżeństwa. Jubileusz małżeński*, Dziegielów 2007, s. 5–6.
- Słowo Biskupa Kościoła Janusza Jaguckiego*, [w:] *Agenda Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego [Luterańskiego]*, cz. II, t. 1, *Chrzest, błogosławieństwo jednorocznego dziecka, confirmacja, wstąpienie do Kościoła*, Dziegielów 2006, s. 5–6.
- The Lutheran Understanding of Ministry Statement on the Basic of an LWF Study Project*, Geneva 1984.
- Urząd diakonacki w Kościołach luterańskich – oświadczenie końcowe światowej konsultacji ŚFL na temat „Urząd diakonacki w Kościołach luterańskich”*, Sao Leopoldo, Brazylia 2–7.11.2005, w: *Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej Federacji Luterańskiej*, red. M. HINTZ, J. SOJKA, Bielsko-Biała 2014, s. 242–248.
- W drodze do luterańskiego rozumienia communio – przyczynek grupy roboczej do tematu eklezjologii*, [w:] *Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej Federacji Luterańskiej*, red. M. HINTZ, J. SOJKA, Bielsko-Biała 2014, s. 44–55.
- Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim*, Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej 1972–1975, Katowice–Rzym 1976.
- Wspólna deklaracja o usprawiedliwieniu*, 31.10.1999, wersja polska: „*Studia i Dokumenty Ekumeniczne*” 2 (1997), s. 67–79.
- Wykładnie autentyczne przepisów prawa kościelnego*, <http://bik.luteranie.pl/files/Prawo/wykladnie.pdf> (12.01.2016).
- Wyznania wiary protestantyzmu. Tom zawiera także wyznania wspólnot religijnych XIX i XX wieku wywodzących się z dziedzictwa reformacji. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. Z. PASEK, Kraków 1995.
- Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 października 1996 r. z późn. zm. (tekst ujednolicony z dnia 1 stycznia 2017 r.)*, <http://bik.luteranie.pl/files/Prawo/2017-01-01ZPW-tekstujednolicony.pdf> (22.01.2017).

1.2. Źródła drugorzędne

- Annuario Pontificio, per l'anno 2015*, Città del Vaticano 2015.
- Decyzja z dnia 20 czerwca 1992 r. Prot. nr 22036/90 C.A. Chicagien. Suppressionis paroeciae, D.mi Anzelmo et Ciambrone-Congr. pro Clerici.
- GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, *Mały rocznik statystyczny Polski 2010*, Warszawa 2010.
- GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2015*, Warszawa 2015.
- Informator diecezji bielsko-żywieckiej 2012*, red. P. GREGER i inni, Bielsko-Biała 2012.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dn. 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm. i sprost.).
- MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI, Wykaz kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie odrębnych ustaw – stan na 20.06.2016, <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/relacje-panstwa-z-kosci/13964,Relacje-panstwa-z-Kosciolami-przydatne-informacje-dokumenty-i-akty-prawne.html> (22.02.2017).
- PODKOMISJA DIALOGU POLSKIEJ RADY EKUMENICZNEJ I KOMISJI EPISKOPATU DS. EKUMENIZMU, *Jeden chrzest*, oprac. M. KANIEWSKA, Warszawa 1993.
- Śpiewnik ewangelicki. Codzienna modlitwa, pieśni, medytacja, nabożeństwo*, Bielsko-Biała 2002.
- The Lutheran World Federation – 2013 Membership Figures, <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/LWI-Statistics-2013-EN.pdf> (12.07.2016).
- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jednolity Dz.U. z 2015 r. poz. 43).
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jednolity Dz.U. z 2013 r. poz. 1169 z późn. zm.).

2. Literatura przedmiotu

- A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*, rev., ed. F. W. DANKER, Chicago/London 2000.
- ALTHAUS P., *Die Theologie Martin Luthers*, Gütersloh 1963.
- ANWEILER P., *Dzień Pański w perspektywie luterńskiej*, [w:] *Świętowanie Dnia Pańskiego w ekumenicznej refleksji Kościołów*, red. A. CZAJA, Z. GLAESER, Opole 2012, s. 75–80.
- ARDUSSO F., *Magisterium Kościoła*, przekł. M. STEBART, Kraków 2001.
- ARMOGATHE J.-R., CHALINE O., *Między dwiema społecznościami. Kościół Chrystusowy a współczesne państwa*, „Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 3 (135) 2003, s. 3–15.
- BARTH K., *Dogmatyka w zarysie*, przekł. I. NOWICKA, Warszawa 1994.
- BAYER O., *Martin's Luther Theology. A Contemporary Interpretation*, transl. T. H. TRAPP, Grand Rapids 2008.
- BERTRAMS W., *De principio subsidiariorum in iure canonico*, „Periodica de Re Morali, Canonica, Liturgica” 46 (1957), s. 13–65.
- BIAŁOBOK J., *Instytucja rodziców chrzestnych w ustawodawstwie Kościoła rzymsko-katolickiego. Studium historyczno-prawne*, Tarnów 2001.
- BIELA B., „Czynić Kościół domem” – ku holistycznej wizji urzeczywistnienia wspólnoty parafialnej, [w:] *Teologia w służbie społeczności górnośląskiej*, red. M. KUBISTA–WRÓBEL, Katowice 2003, s. 7–30.
- BIELA B., *Odnowa pastoralna parafii w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 36 (2003), s. 70–87.
- BIELA B., *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, Katowice 2006.
- BEAHUT-KOWALCZYK A., *Miejsce Eucharystii w pobożności luterńskiej – wymiar praktyczny*, [w:] *Wspólna eucharystia – cel ekumenii*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2005.
- BEAHUT-KOWALCZYK A., *Ekumenią żyć w Kościołach lokalnych. Refleksje i doświadczenia luteranki*, [w:] *Życie ekumenią w Kościołach lokalnych*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2003, s. 75–79.
- BOROWSKI A., *Międzywyznaniowa debata o Kościele wokół eklezjologii Deklaracji „Dominus Iesus” w polskojęzycznej literaturze teologicznej*, Katowice 2015.

- BORSKI R., *Kościół w paragrafach*, [w:] R. BORSKI, T. KONIK, M. LIS, *Kościół w paragrafach. Projekty, studia, dyskusje*, red. T. KONIK, Katowice 2007, s. 11–17.
- BORUTKA T., *Parafia podstawowym miejscem zaangażowania apostołskiego katolików świeckich*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 3 (2002), s. 339–348.
- BORUTKA T., *Spółeczna rola proboszcza w parafii*, „Seminare” 20 (2004), s. 343–356.
- BUDNIAK J., „Pamiętaj, abyś dzień święty święcił” – perspektywa ekumeniczna, „Studia Theologica Varsaviensia” 50 (2012) nr 2, s. 107–119.
- BUDNIAK J., *Ekumenizm jutra na przykładzie Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 2002.
- BUDNIAK J., *Ekumenizm na Śląsku Cieszyńskim z perspektywy końca XX stulecia i początku XXI wieku*, „Rocznik Teologii Katolickiej, 12 (2015) nr 2, s. 5–30.
- BUDNIAK J., *Ekumenizm Śląska Cieszyńskiego*, [w:] *Życie ekumenia w Kościołach lokalnych*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2003, s. 37–45.
- BUDNIAK J., *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, [w:] *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, red. TENŻE, Katowice 2007, s. 13–22.
- BUDNIAK J., *Kaplica ekumeniczna w filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie. Powrót do tradycji*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 31 (1998), s. 390–397.
- BUDNIAK J., *Rola Kościołów w kształtowaniu tożsamości Śląska Cieszyńskiego*, [w:] *Chrystus i jego Kościół*, red. M. UGLORZ, Bielsko-Biała 2000, s. 185–193.
- BULTMANN R., *Theologie des Neuen Testaments*, Tübingen 1958.
- CHRISTIAN R., *Bonds of Communion Among Parishes and Among Pastors*, [w:] *What is a Parish? Canonical, Pastoral, and Theological Perspectives*, ed. T. A. BAIMA, Chicago–Mundelein 2007, s. 130–144.
- CHWASTEK D., *Eklezjologia jedności – perspektywa ewangelicka*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 3 (2011), s. 103–116.
- CIEŚLAR M., *Urząd kościelny w teologii Marcina Lutra*, „Rocznik Teologiczny” 25 (1983) z. 2, s. 161–172.
- CORIDEN J. A., *The Parish in the Catholic Tradition. History, Theology and Canon Law*, New York–Mahawah 1997.

- CORIDEN J. A., *The Vindication of Parish Rights*, „The Jurist” 54 (1994), s. 22–39.
- CROCE W., *The History of the Parish*, [w:] *The Parish – from Theology to Practice*, ed. H. RAHNER, Westminster 1958, s. 9–22.
- CZAJA A., *Eklezjologia jedności – perspektywa rzymskokatolicka*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 57 (2010) nr 2, s. 5–20.
- CZEMBOR H., *Dzieje chrześcijaństwa. Starożytność*, Cieszyn 2001.
- DULLES A., *Models of the Church. Expanded Edition*, New York 1987.
- DYDUCH J., *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985.
- Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*, red. J. BUDNIAK i inni, Kraków 2016.
- Encyklopedia katolicka. Wykaz skrótów*, oprac. J. WARMIŃSKI, E. GIGILEWICZ, R. SAWA, Lublin 1993.
- ESTES J., *Luther’s Attitude Toward the Legal Traditions of His Time*, „Lutherjahrbuch” 79 (2009), s. 77–110.
- Ewangelików Śląska Cieszyńskiego przez wieków śpiewanie*, oprac. M. KURCYUS, Bielsko-Biała 1999.
- FALAK T., *Parafia w nauczaniu Magisterium Kościoła*, [w:] *Współczesna koncepcja parafii*, red. T. WIELEBSKI, M. J. TUTAK, Warszawa 2011, s. 9–38.
- FOX J., *The status of the Parish in the 1983 Code of Canon Law*, [w:] *What is a Parish? Canonical, Pastoral, and Theological Perspectives*, ed. T.A. BAIMA, Chicago–Mundelein 2007, s. 39–66.
- FRIELICH R., *Katholisch und Evangelisch: Informationen über den Glauben*, Göttingen 2006.
- FRIELING R., *Kleines Handbuch für evangelisch-katholische Begegnungen*, Göttingen 1983.
- GARCIA O., *Ecumenical Aspects of the Revised Code*, „CLSA Proceedings” 45 (1983), s. 201–220.
- GEORGE F., *The Parish in the Mission of the Church*, [w:] *What is a Parish? Canonical, Pastoral, and Theological Perspectives*, ed. T. A. BAIMA, Chicago–Mundelein 2007, s. 18–38.
- GLAESER Z., *Eklezjotwórczy charakter Eucharystii. Perspektywa ekumeniczna*, [w:] *Świętowanie Dnia Pańskiego w ekumenicznej refleksji Kościołów*, red. A. CZAJA, Z. GLAESER, Opole 2012, s. 19–29.
- GÓRECKI E., *Pozycja biskupa w Kościele partykularnym*, [w:] *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 77–89.

- GÓRKA L., *Teologiczne podstawy jedności chrześcijan w świetle dekretu o ekumenizmie (DE 2)*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 58 (2011), s. 17–32.
- GRANE L., *Wyznanie augsburskie. Wprowadzenie w podstawowe myśli Reformacji luterńskiej*, przekł. K. LAZAR, J. T. MACIUSZKO, Bielsko-Biała 2002.
- GRIFFIN B., *The Challenge of Ecumenism for Canonists*, „CLSA Proceedings” 55 (1993), s. 17–38.
- GROSS J., *Liturgia śpiewnika ewangelickiego 2002*, Referat wygłoszony na Konferencji Diecezjalnej Diecezji Cieszyńskiej w Wiśle w Święto Ofiarowania Pańskiego – Oczyszczenia Marii Panny dnia 2 lutego 2005 r., http://www.luteranie.pl/materialy/agenda_kosciola_ewangelicko_augsburskiego_w_rp_z_1995_r,4057.html (9.09.2016).
- GROSS J., *Urząd biskupa w kościele luterńskim ze szczególnym uwzględnieniem Polski*, [w:] *Dosyć masz, gdy masz łaskę moją księga pamiątkowa. Praca dedykowana ks. bp. Januszowi Narzyńskiemu*, Bielsko-Biała 1993, s. 63–86.
- GWÓDŹ M., *Religijne wychowanie potomstwa w małżeństwach mieszanych*, Katowice 2015.
- HANC W., *Ekumeniczny wymiar sakramentów inicjacji chrześcijańskiej w świetle międzynarodowych dialogów doktrynalnych. Studium ekumeniczne*, Włocławek 2003.
- HARRINGTON R. M., *The Applicability of the Principle of Subsidiarity According to the Code of Canon Law*, Ottawa 1997.
- HINTZ M., *Kościół jako wspólnota pastoralna*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 5 (2011), s. 201–217.
- HINTZ M., *Neutralność religijna państwa w kontekście luterńskiej nauki o dwóch władzach*, [w:] *Bezstronność religijna, światopoglądowa i filozoficzna władz Rzeczypospolitej Polskiej*, red. T. J. ZIELŃSKI, Warszawa 2009, s. 23.
- HINTZ M., *Rozumienie wspólnoty kościelnej w ewangelicyzmie. Światowa Federacja Luterńska jako rozwinięcie wizji eklezjologicznej Reformacji?*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 6 (2012), s. 171–188.
- HOGÉ D., *The First of Catholic Leadership: Responses to the Priest Shortage*, Kansas City 1987.
- HOINKIS A., *Teologia świętowania Niedzieli jako Dnia Pańskiego*, [w:] *Świętowanie Dnia Pańskiego w ekumenicznej refleksji Kościołów*, red. A. CZAJA, Z. GLAESER, Opole 2012, s. 7–17.

- HUBER W., *Kirche*, München 1998.
- JANIK R., *Jedność Kościoła w nauce ksiąg wyznaniowych Kościoła luterańskiego*, [w:] *Teologia wiary. Teologia ks. dra Marcina Lutra i ksiąg wyznaniowych Kościoła luterańskiego*, red. M. UGLORZ, Bielsko-Biała 2007, s. 250–271.
- JASKÓŁA P., *Duchowość ewangelicka*, [w:] *Ad chrsitianorum unitatem foendam. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu arcybiskupowi Alfonsowi Nossolowi wielkiemu kanclerzowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego z okazji 30-lecia święceń biskupich, 50-lecia presbiteratu oraz 75-rocznicy urodzin*, red. S. RABEJ, Opole 2007, s. 187–197.
- JASKÓŁA P., *Problem małżeństwa w relacjach ewangelicko-rzymskokatolickich. Historia i perspektywy nowych rozwiązań*, Opole 2013.
- JASKÓŁA P., *Protestantyzm w kulturze Śląska*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 58 (2011), s. 117–132.
- JASKÓŁA P., *Reformacyjne wątpliwości w nauce o Eucharystii*, [w:] *Wspólna eucharystia – cel ekumenii*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2005, s. 43–60.
- JASKÓŁA P., *Tożsamość wyznaniowa – problem ekumeniczny?*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 57 (2010), s. 21–33.
- JASKÓŁA P., *Wyznania chrześcijańskie bez jedności z Rzymem*, Opole 2008.
- JOHNSON J.P., *The Principle of Subsidiarity in Catholic Social Thought*, Atlanta 1994.
- KAMIŃSKI R., *Działalność zbawcza Kościoła w teorii i praktyce pastoralnej*, Lublin 2007.
- KAMIŃSKI R., *Parafia jako wspólnota ludzi wierzących*, [w:] *II Synod Diecezji Radomskiej. Czynić diecezję darem i szkołą komunii*, red. S. ŁABĘDOWICZ, Radom 2008, s. 155–182.
- KAMIŃSKI R., *Parafia katolicka w przemianie*, [w:] *Przemiany religijności społeczeństwa polskiego*, red. W. PIWOWARSKI, J. STYK, Warszawa 1993, s. 151–159.
- KAMIŃSKI R., *Parafia w Kościele w Polsce: jej zmierzch czy rozwój?*, „Ateneum Kapłańskie” 85 (1993) z. 1, s. 39–52.
- KAMIŃSKI R., *Parafia wspólnotą i instytucją. Aspekt historyczny*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 32 (1985) z. 6, s. 15–35.
- KAMIŃSKI R., *Parafia wspólnotą wspólnot*, „Sacerdotalis Institutio” 1 (1997) nr 2, s. 116–127.

- KAMIŃSKI R., *Rola parafialnych rad duszpasterskich w życiu wspólnot parafialnych i diecezji*, „Roczniki Teologiczne” 40 (1993) z. 6, s. 95–103.
- KAMIŃSKI R., *Zrzeszenia religijne a parafia*, [w:] *W prostocie prawdy, w pokorze miłości. Studia i materiały dedykowane Księdzu prof. zw. dr. hab. Janowi Walowi*, red. T. BORUTKA, A. BACZYŃSKI, M. OSTROWSKI, Kraków 2008, s. 281–292.
- KANTYKA P., *Dialog ekumeniczny katolicko-protestancki – założenia, zakres, rezultaty*, [w:] *Ekumenizm w posoborowym półwieczu. Sukcesy i trudności katolickiego zaangażowania na rzecz jedności chrześcijan*, red. M. SKŁADANOWSKI, T. SYCZEWSKI, Lublin 2013, s. 29–50.
- KARASIŃSKI J., *Prymat biskupa rzymskiego w ujęciu klasycznym i ekumenicznym*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 95 (2002), s. 113–132.
- KARSKI K., *Stan recepcji „Lumen gentium” i „Unitatis redintegratio” z perspektywy ewangelicko-luterańskiej*, [w:] *Kościół i dialog: materiały z sympozjum zorganizowanego z okazji 40. rocznicy promulgacji „Lumen gentium” i „Unitatis redintegratio”* Lublin 21–22 listopada 2004 roku, red. A. CZAJA, L. GÓRKA, V. KMIECIK, Lublin 2005, s. 137–146.
- KARSKI K., *Symbolika. Zarys wiedzy o Kościołach i wspólnotach chrześcijańskich*, Warszawa 1994.
- KOCH K., *Ökumene am Anfang des 21. Jahrhunderts – der aktuelle Stand und die Herausforderung für die Zukunft*, Referat na międzynarodowej konferencji „Ekumenizm–integracja–pokój”, 6–7.05.2013, Kamień Śląski, zapis w archiwum własnym autora 1/Eku/2016.
- KOLB R., *Ministri in Martin Luther and the Lutheran Confessions*, [w:] *Called and Ordained. Lutheran Perspectives on the Office of the Ministry*, ed. T. W. NICHOL, M. KOLDEN, Minneapolis 1990, s. 49–66.
- KONIK T., *Kościół w paragrafach*, [w:] R. BORSKI, T. KONIK, M. LIS, *Kościół w paragrafach. Projekty, studia, dyskusje*, red. T. KONIK, Katowice 2007, s. 57–84.
- KONIK T., *Urząd duchowny w księgach wyznaniowych luteranizmu do 1537 roku*, [w:] *Teologia wiary. Teologia ks. dra Marcina Lutra i ksiąg wyznaniowych Kościoła luterańskiego*, red. M. UGLORZ, Bielsko-Biała 2007, s. 234–249.

- KROCZEK P., *Cele stowarzyszeń wiernych świeckich i ich realizacja na przykładzie wybranych stowarzyszeń działających w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, [w:] *W prostocie prawdy, w pokorze miłości. Studia i materiały dedykowane księdzu prof. zw. dr. hab. Janowi Walowi*, red. T. BORUTKA, A. BACZYŃSKI, M. OSTROWSKI, Kraków 2008, s. 313–322.
- KROCZEK P., Czy można rozdzielić prymat nauczania od prymatu jurysdykcji? *Perspektywa ekumeniczna*, „*Annales Canonici*” 7 (2012), s. 69–80.
- KROCZEK P., Czy prawo kanoniczne integruje wiernych?, „*Studia Socialia Cracoviensia*” 6 (2014) nr 1, s. 99–108.
- KROCZEK P., *Does the Catholic Vision of the Principle of Subsidiarity Pertain to Polish Family Law?*, „*Ecumeny and Law*” 3 (2015), s. 327–340.
- KROCZEK P., LUBASZKA S., *Podręcznik kancelaryjny dla duchowieństwa Diecezji Bielsko-Żywieckiej (wybrane zagadnienia)*, Bielsko-Biała 2006.
- KROCZEK P., Ocena instrukcji „*Dignitas connubii*” z perspektywy sztuki legislacji, „*Prawo Kanoniczne*” 58 (2015) nr 1, s. 94–109.
- KROCZEK P., O możliwościach ekumenicznej współpracy katolików i luteranów nad kształtowaniem decyzji ustawodawcy polskiego w dziedzinie małżeństwa i rodziny, „*Polonia Sacra*” 17 (2013) nr 2, s. 159–175.
- KROCZEK P., Przygotowanie do zawarcia małżeństwa nupturientów należących do Kościoła rzymskokatolickiego oraz Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Polsce w kontekście trwałości małżeństw, „*Studia Oecumenica*” 10 (2010), s. 217–228.
- KROCZEK P., *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, 2nd rev. ed., Kraków 2012.
- KROCZEK P., *Wychowanie. Optyka prawa polskiego i prawa kanonicznego*, Kraków 2013.
- KRUCINA J., Wspólnota parafialna w posoborowym nauczaniu Kościoła a rzeczywistość polskich parafii, „*Wrocławski Przegląd Teologiczny*” 4 (1996) nr 3, s. 47–58.
- KRUKOWSKI J., *Kościół powszechny a Kościoły partykularne*, [w:] *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 17–59.
- KRUKOWSKI J., *Ochrona prawna rodziców do moralnego i religijnego wychowania dzieci. Wprowadzenie do problematyki*, „*Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich*” 19 (2006), s. 50–62.

- KRUKOWSKI J., *Zasada pomocniczości w prawie kanonicznym*, „Zeszyty Naukowe KUL” 14 (1971) nr 4, s. 51–57.
- KRZYSTECZKO H., *We wspólnocie parafialnej. Poczucie więzi z parafią i Kościołem powszechnym*, Katowice 2010.
- KRZYWDA J., *Hierarchiczny ustrój w Kościele a zasada pomocniczości*, [w:] *Ecclesia et Status*, red. A. DĘBIŃSKI, K. ORZESZYNA, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 467–483.
- KUTYNIA P., *Tajemnica i sekret spowiedzi. Perspektywa ekumeniczno-kanoniczna*, „Studia Oecumenica” 15 (2015), s. 369–396.
- LEWINSKI R., *Bonds of Communion between Pastors and Parishes. A Response to Robert Christian OP*, [w:] *What is a Parish? Canonical, Pastoral, and Theological Perspectives*, ed. T. A. BAIMA, Chicago–Mundelein 2007, s. 145–153.
- LEYS A., *Ecclesiological Impacts of the Principle of Subsidiarity*, Kampen 1995.
- LIPIEC D., *A Parson in the Era of Transformations*, „Diacovensia-Teološki Prilozi” 22 (2014) nr 2, s. 201–217.
- LIPIEC D., *Apostolstwo świeckich w parafii*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 56 (2009), s. 45–56.
- LIPIEC D., *Duszpasterstwo parafialne wobec współczesnych wyzwań*, „Ateneum Kapłańskie” 165 (2015) z. 2, s. 238–251.
- LIPIEC D., *Katholische Pfarrei in Polen als Missionsgemeinde – Chancen und Herausforderungen*, „Pastoraltheologische Hefte” 8 (2015), s. 72–79.
- LIPIEC D., *Parafialna rada duszpasterska jako zespół kierowany*, „Ateneum Kapłańskie” 166 (2016) z. 2, s. 344–354.
- LIPIEC D., *Rola Parafialnej Rady Duszpasterskiej w budowaniu wspólnoty parafialnej*, „Ateneum Kapłańskie” 159 (2012) z. 3, s. 546–556.
- MADUEKE R.N., *Parish and the Parish Priest. A Communitarian Perspective in the Light of the 1993 Code of Canon Law*, Romae 2009.
- MAJEWSKI J., *Ecclesia „in” et „ex” ecclesiis. Teologiczna debata między Walterem Kasperem i Josephem Ratzingerem o relację między Kościołem powszechnym i Kościołem lokalnym*, „Forum Teologiczne” 8 (2007), s. 31–44.
- MAJEWSKI J., *Spór o rozumienie Kościoła. Eklezjologiczne uwarunkowania i perspektywy wielkich debat teologicznych na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2004.
- MARIAŃSKI J., *Życie parafii*, Wrocław 1984.

- MILERSKI B., *Urząd duchowny w teologii Marcina Lutra i księgach wyznaniowych*, „Rocznik Teologiczny” (2004) z. 1, s. 5–22.
- MONTGOMERY J. W., *Luther and Canon Law*, „Bibliotheca Sacra” 158 (2001) no. 630, s. 218–231.
- MOTYKA J., *Bóg i my. Wprowadzenie do dogmatyki II*, Warszawa 1972.
- NAPIÓRKOWSKI A., *Wspólnota biskupów a nieomylność nauczania*, [w:] *Eklezjalny wymiar poznania teologicznego. Materiały z sympozjum wykładowców teologii fundamentalnej*, Kraków 3–5.04.2002, red. T. DZIDEK, Kraków 2003, s. 47–69.
- NARECKI Z., *Duszpasterstwo zwyczajne z parafii a urzeczywistnienie Kościoła*, Lublin 2001.
- NARECKI Z., *Parafia miejscem ewangelizacyjnej odnowy Kościoła*, „Roczniki Teologii Katolickiej” 42 (1995) z. 6, s. 89–107.
- New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. J. P. BEAL, J. A. CORRIGAN, T. J. GREEN, New York–Mahwah 2000.
- NIEMCZYK W., *Teologia ksiąg wyznaniowych*, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luterańskiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 19–28.
- NIEMIEC M., *Sakrament Chrztu znakiem jedności*, [w:] *Chrystus i jego Kościół*, red. M. UGLORZ, Bielsko-Biała 2000, s. 255–266.
- NOSSOL A., *Ekumenia w Kościele rzymskokatolickim w Polsce*, [w:] *Życie ekumenia w Kościołach lokalnych*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2003, s. 9–17.
- NOSSOL A., *Współczesne trudności i perspektywy rozwojowe ekumenizmu*, [w:] *Jedność Kościoła i Europy*, red. P. JASKÓŁA, J. KOBIEŃ, Opole 2009, s. 39–46.
- NOWAK W., *Obecność świętego Józefa w Kościele luterańskim i katolickim w świetle adhortacji „Redemptoris Custos”*, „Ateneum Kapłańskie” 141 (2003) z. 2–3, s. 356–369.
- OLSZEWSKI M., *Duszpasterstwo parafialne: w świetle programów duszpasterskich Episkopatu Polski 1967–2000. Studium teologiczno-pastoralne*, Białystok 2005.
- ONUCHUKWUHE J. O., *The Necessity of the Proper Pastoral Collaboration of the Parish Priest with the Diocesan Bishop, Priests or Deacons and the Lay Faithful, with Special Reference to Canon 519, of the 1983 Code*, Roma 2000.
- ÖRSY L., *Theology and Canon Law. New Horizons for Legislation and Interpretation*, Collegeville 1992.
- PEURA S., *Kościół jako duchowa communio u Lutra*, [w:] *Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej*

- Federacji Luterńskiej*, red. M. HINTZ, J. SOJKA, Bielsko-Biała 2014, s. 67–90.
- PIĘTAK S., *Powszechne kapłaństwo w nauce i praktyce*, „Przegląd Ewangelicki” (2005) z. 2, s. 4–15.
- POLAK M., *Parafia dzisiaj. Podstawy i kierunki duszpasterskiej odnowy*, Poznań 2007.
- PORADA R., *Ekumeniczne rozumienie sukcesji apostoelskiej. Studium dokumentów dialogów doktrynalnych*, Opole 2008.
- PORADA R., *Rozumienie episkopé w dialogu ekumenicznym*, [w:] *Ad christianorum unitatem foendam. Księga pamiątkowo dedykowana księdzu arcybiskupowi Alfonsowi Nossolowi wielkiemu kanclerzowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego z okazji 30-lecia święceń biskupich, 50-lecia presbiteratu oraz 75 rocznicy urodzin*, red. S. RABEJ, Opole 2007, s. 337–352.
- PORADA R., *Teologia Kościoła lokalnego w dialogu katolicko-luterańskim*, [w:] *Życie ekumenii w Kościołach lokalnych*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2003, s. 157–165.
- PORADA R., *Wspólna eucharystia w kontekście rozumienia urzędu kościelnego*, [w:] *Wspólna eucharystia – cel ekumenii*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2005, s. 265–277.
- Porównanie wyznań rzymsko-katolickiego, prawosławnego, ewangelicko-augsburskiego, ewangelicko-reformowanego*, red. E. POKORSKA, Warszawa 2002.
- POWERS J. M., *Eucharistic Theology*, New York 1967.
- PROVOST J. H., *Pastor of More than One Parish*, „CLSA Advisory Opinions 1994–2000”, ed. A. ESPELAGE, Washington 2002, s. 142–144.
- PROVOST J. H., *Priests Serving as in More than One Parish*, „CLSA Advisory Opinions 1984–1993”, ed. P. COGAN, Washington 1995, s. 124–126.
- PROVOST J. H., *Some Canonical Considerations on Closing Parishes*, „The Jurist” 53 (1993), s. 362–370.
- PRZYBOROWSKI N., *Chrzest. Teologiczne zbliżenia między niektórymi Kościołami w Polsce*, Warszawa 2003.
- RABEJ S., *Kościoły lokalne a integracja europejska*, [w:] *Życie ekumenii w Kościołach lokalnych*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2003, s. 215–228.
- RAHNER K., *Theology of the Parish*, [w:] *The Parish – from Theology to Practice*, ed. H. RAHNER, Westminster 1958, s. 23–35.

- RATZINGER J., *Erläuternde Vorbemerkung*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche, Das Zweite Vaticanische Konzil*, Bd. 1, Hrsg. J. HÖFER, K. RAHNER, Freiburg–Basel–Wien 1966, kol. 350–359.
- REJ K. J., *Ewangelicka służba duszpasterska w Wojsku Polskim 1919–1950*, red. E. ALABRUDZIŃSKA, Warszawa 2000.
- ROSSING B., *Modele koinonii w Nowym Testamencie i w Kościele Starożytnym*, [w:] *Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej Federacji Luterńskiej*, red. M. HINTZ, J. SOJKA, Bielsko-Biała 2014, s. 56–66.
- RUMPEL A., *Religie w Polsce*, Łódź 2009.
- SCHÄFER R., *Communio w eklezjologii luterńskiej*, [w:] *Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej Federacji Luterńskiej*, red. M. HINTZ, J. SOJKA, Bielsko-Biała 2014, s. 91–109.
- SIEBERT P., *Historia Kościoła*, przekł. A. RONDALTER, E. WENDE, Warszawa 1938.
- SKOWRONEK A., *Sakramenty wiary. Spotkania z Chrystusem w Kościele. W profilu ekumenicznym*, t. 1: *Sakramenty w ogólności. Chrzest. Bierzmowanie*, Włocławek 1995.
- SOBAŃSKI R., „*Iura propter officia*”? Uwagi związane z nagłówkami I i II tytułu I księgi nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, „*Prawo Kanoniczne*” 29 (1986) nr 3–4, s. 3–12.
- SOBAŃSKI R., *Prawo kanoniczne a kultura prawna*, „*Prawo Kanoniczne*” 35 (1992) nr 1–2, s. 15–33.
- SOBAŃSKI R., *Ustawa kościelna – „ordinatio rationis” czy „ordinatio fidei”?*, „*Collectanea Theologica*” 48 (1978) fascicle I, s. 27–35.
- SOBAŃSKI R., *Uwagi o miejscu prawa kanonicznego w kulturze prawnej*, [w:] *W kierunku religijności*, red. B. BEJZE, Warszawa 1983, s. 268–282.
- SOHM R., *Kirchenrecht*, Bd. 1, *Die geschichtlichen Grundlagen*, Leipzig 1923.
- SOJKA J., *Urząd kościelny w refleksji Światowej Federacji Luterńskiej – wprowadzenie do wyboru dokumentów*, [w:] *Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej Federacji Luterńskiej*, red. M. HINTZ, J. SOJKA, Bielsko-Biała 2014, s. 157–169.
- STANISŁAW J., *Miejsce Najświętszej Maryi w oficjalnym kulcie chrześcijańskim w ujęciu Kościołów wschodnich i protestanckich*, [w:] *Ecclesiae Premisliensi serviens. Księga Jubileuszowa dedykowa-*

- na Księdzu Infułatowi doktorowi Stanisławowi Zygarowiczowi*, red. A. SZAL, J. TROJNAR, Przemyśl 2001, s. 473–482.
- STOELLGER R., *Partykularny, uniwersalny, duchowy – rozumienie Kościoła sięgając do Marcina Lutra*, [w:] *Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej Federacji Luterńskiej*, red. M. HINTZ, J. SOJKA, s. 140–154.
- SWEENEY M., *Can you tell Me What a Parish Is?*, [w:] *What is a Parish? Canonical, Pastoral, and Theological Perspectives*, ed. T. A. BAIMA, Chicago–Mundelein 2007, s. 1–17.
- SWEENEY E. A., *The Obligations and Rights of the Pastor of a Parish. According to Code of Canon Law*, New York 2002.
- Świętowanie dnia Pańskiego w ekumenicznej refleksji Kościołów*, red. A. CZAJA, Z. GLAESER, Opole 2012.
- SYRYJCZYK R., *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003.
- Theological Dictionary of the New Testament*, transl., ed. G. KITTEL, vol. 3, 5, Grand Rapids 1995.
- SZTAFFROWSKI E., *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne” 35 (1992) nr 1–2, s. 35–69.
- SZTAFFROWSKI E., *Parafia w hierarchicznej strukturze Kościoła*, „Prawo Kanoniczne” 34 (1991) nr 3–4, s. 51–74.
- THIRAVIYAM B., *The Obligations and Rights of the Parish Priest Towards Bishop, Priests and the Parishioners. In Particular Reference to the Diocese of Thanjavur*, Roma 2011.
- TRANDA L., *Życie ekumeniczne – perspektywa w Kościołach lokalnych – perspektywa Ewangelicko-reformowana*, [w:] *Życie ekumeniczne w Kościołach lokalnych*, red. P. JASKÓŁA, R. PORADA, Opole 2003, s. 19–25.
- UGLORZ M., *Eklezjologia w teologii Marcina Lutra*, [w:] *Teologia wiary. Teologia ks. dra Marcina Lutra i ksiąg wyznaniowych Kościoła luterańskiego*, red. TENŻE, Bielsko-Biała 2007, s. 217–233.
- UGLORZ M., *Geneza Konfesji Augsburskiej*, [w:] *Z problemów reformacji*, t. 2, Warszawa 1980, s. 29–29.
- VORGRIMELER H., *Nowy leksykon teologiczny*, przekł. T. MIESZKOWSKI, P. PACHCIAREK, Warszawa 2005.
- WANTUŁA A., *Historia powstania i znaczenie katechizmów ks. Marcina Lutra*, [w:] *Księgi wyznaniowe Kościoła luterańskiego*, Bielsko-Biała 2011, s. 31–40.

- WIELEBSKI T., *Działalność Parafialnych Rad Duszpasterskich w Polsce. Między ideałem a rzeczywistością*, „Roczniki Teologiczne Warszawsko-Praskie” 10 (2014), s. 225–250.
- WIELEBSKI T., *Parafia miejscem urzeczywistniania „wyobraźni miłosierdzia”*, [w:] *Ubogich zawsze macie. Materiały z sympozjum naukowego w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Warszawsko-Praskiej 22 marca 2003 r.*, red. J. GOŁĘBIEWSKI, P. KLIMEK, Warszawa 2003, s. 51–60.
- WIELEBSKI T., *Parafialne Rady Duszpasterskie w Polsce w służbie budowania communio Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 165 (2015) z. 2, s. 262–284.
- WIELEBSKI T., *Propozycje odnowy parafii*, [w:] *Współczesna koncepcja parafii*, red. T. WIELEBSKI, M. J. TUTAK, Warszawa 2011, s. 57–91.
- WOJAK T., *Ewangelik–Katolik*, Warszawa 1989.
- ŻĄDŁO A., *Drogi odnowy parafii w duchu Soboru Watykańskiego II*, „Przegląd Pastoralno-Homiletyczny” 3 (1999), s. 135–162.
- ŻĄDŁO A., *Jaka parafia na nasze czasy?*, Kielce 1994.
- ŻĄDŁO A., *Parafia na dziś i na jutro, to parafia wspólnot kościelnych*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 73 (1994) nr 4, s. 202–210.
- ŻĄDŁO A., *Parafia w trzecim tysiącleciu*, Kielce 1999.
- Zbawienie w Roku Jubileuszowym. Nauka na temat usprawiedliwienia w dialogu katolicko-luterańskim*, red. Z. J. KIJAS, Kraków 2000.
- ZIELIŃSKI T. J., *Roger Williams. Twórca nowoczesnych stosunków państwo-kościół*, Warszawa 1997.
- ZUBER B. W., *Sacramentale sigillum inviolabile est*, [w:] *Pro iure et vita. Wybór pism*, red. E. SZCZOT, Lublin 2005, s. 639–656.
- ŻUROWSKI M., *Współuczestnictwo kościelne. „Ius ad Communionem”*, Kraków 1985.

Wykaz skrótów

- AA – Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum *Apostolicam actuositatem* de apostolatu laicorum, 1965
- AAS – „Acta Apostolicae Sedis”
- ACA – *Obrona Wyznania augsburskiego* (*Apologia Konfesji augsburskiej*, łac. *Apologia Confessionis Augustanae*), 1530
- CA – *Wyznanie augsburskie* (*Konfesja augsburska*, łac. *Confessio Augustana*), 1530
- ChD – Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum *Christus Dominus* de pastoralis Episcoporum, 1965
- ChL – Joannes Paulus PP. II, Adhortatio Apostolica *Christifideles laici*, 1988
- CM – *Duży katechizm* (łac. *Cathehismum maior*), 1529
- DA – Pontificium Consilium ad Unitatem Christianorum Fovendam, Directoire pour l’application des principes et des normes sur l’oecuménisme, 1993
- Dz.U. – „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”
- FC – Joannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica *Familiaris consortio* de Familiae Christianae muneribus in mundo huius temporis, 1981
- KKK – *Katechizm Kościoła katolickiego*, 1994
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, 1997
- LG – Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica *Lumen gentium* de Ecclesia, 1964

PD2010 – Przepisy Dyscyplinarne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, 2010

PD2016 – Przepisy Dyscyplinarne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, 2016

pkt – punkt

PO – Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum *Presbyterorum ordinis* de Presbyterorum ministerio et vita, 1965

poz. – pozycja

PS – Pragmatyka Służbowa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, 1999

RD – Regulamin Diecezjalny Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, 2000

RP – Regulamin Parafialny, 2000

RZW – Regulamin Zwierzchnich Władz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, 1996

SC – Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio *Sacrosanctum Concilium* de Sacra Liturgia, 1963

UR – Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum *Unitatis redintegratio* de oecumenismo, 1964

ust. – ustęp

WA – *D. Martin Luthers Werke: kritische Gesamtausgabe*, Weimar 1883–2009

z późn. zm. – z późniejszymi zmianami

ZPW – Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, 1996

Pozostałe skróty użyte zgodnie z:

Encyklopedia katolicka. Wykaz skrótów, oprac. J. WARMIŃSKI, E. GIGLEWICZ, R. SAWA, Lublin 1993.

Abstract

Parish from the Catholic and Lutheran Perspectives

The book deals with the problem of the parish in the two Christian Churches: the Catholic Church and the Evangelical Church of the Augsburg Confession in Poland. The sources for the research are the endogenic laws of the two communities. The law of each of the communities, due to its functions in the community, can be considered *locus theologicus*.

The main aim of the work was presentation of the images of the parishes in the two Churches in question. A comparative analysis of the images helped to find a solid ground for ecumenical cooperation between the two Churches.

The first chapter of the book presents the history of the parish in the early Church and also the contemporary theological views on the unit in question. The second part offers a deep analysis of the structure of the parish. The last of the constitutive parts of the work refers to the activities of the parish. These activities concentrate on realization of *tria munera sacra*.

The conclusion of the book contains a set of rights and duties of a parish in the two Churches and underlines the

similarities and dissimilarities between them. It also encloses the postulate to the bearers of the legislative power in the Churches in question to establish laws that facilitate some ecumenical efforts on the level of parishes of the two Churches possible to be done more easier.

Keywords: parish, Catholic Church, Evangelical Church of the Augsburg Confession in Poland, ecumenism, cooperation, rights and duties of parish

Table of contents

INTRODUCTION.	5
1. Research problem and goal of the book	8
2. Justification of the research	14
3. Sources for research and research methods	16
4. Structure of the book	24
 I. PARISH IN THE LIFE OF THE CHURCH.	 27
1.1. Parish in the early Church	27
1.1.1. Formation of the community in the early Church and analysis of the terms	27
1.1.2. Internal structure of Christian communities	32
1.1.3. Inner relationships in Christian communities	34
1.2. Contemporary theological and legal approaches to parish	38
1.2.1. Community of believers	38
1.2.2. Territoriality	41
1.2.3. Legal personality	42
1.3. Mutual relations of the parish, the diocese and the Church.	45
1.3.1. Diocese in relation to the Church	45
1.3.2. Diocese and parish	55
1.3.2.1. Institutional union of the diocese and parish.	55
1.3.2.2. The role of the diocesan bishop in the life of the diocese and the parish. .	60
1.3.2.2.1. Bishop's position in the diocese.	60
1.3.2.2.2. Rights and obligations of the diocesan bishop	62
1.3.2.2.3. Bishop and other clergy.	67
1.3.3. Application of subsidiarity principle	69
1.4. Relations among the parishes	71

1.5. Parish in relation to other church structures.	73
1.6. Parish as church structure in state law	75
1.7. Summary	77
2. THE INTERIOR CONSTRUCTION OF THE PARISH	81
2.1. Parish priests and the clergy connected with the parish.	81
2.1.1. The clergy in general	81
2.1.1.1. Lutheran ministerial office.	82
2.1.1.1.1. Universal priesthood	82
2.1.1.1.2. Church office.	84
2.1.1.1.3. Admission to ordination and the permanence of the clerical office	98
2.1.2.2. Clerical state in the Catholic Church	91
2.1.2.2.1. The common priesthood	91
2.1.2.2.2. The ministerial priesthood	91
2.1.2.2.3. Admission to ordination and the permanence of ordination .	92
2.1.2.3. The consequences of the understanding of clerical state for the authority of the clergy	93
2.1.2.4. Analogous duties and rights of the Lutheran and Catholic clergy	96
2.1.2.4.1. Leading an exemplary life	97
2.1.2.4.2. Personal sanctification.	98
2.1.2.4.3. Confidentiality	98
2.1.2.4.4. Maintenance of the discipline and responsibility	99
2.1.2.4.5. Ecumenical activity	100
2.1.2.4.6. Wearing the church attire	101
2.1.2.4.7. Social rights.	101
2.1.2.4.8. The clergy and public functions	102
2.1.2.4.9. The clergy and political rights.	103
2.1.2. Pastor	103
2.1.3. The other clergy	109
2.1.3.1. Mutation of the Pastor office	109
2.1.3.2. Vicar.	110
2.1.3.3. Other clergy	111
2.1.3.3.1. Church offices outside parish	111
2.1.3.3.2. Chaplains of the social circles	112
2.1.3.3.3. Deacons.	113
2.1.4. Persons who are charged with care of the parish	115
2.2. Parishioners	117
2.2.1. Affiliation to the parish	117
2.2.2. Rights and obligations of the parishioners.	120

2.2.2.1. Preservation of unity	120
2.2.2.2. Leading a holy life	120
2.2.2.3. Participation in the church services	121
2.2.2.4. Care for the material good of the Church	121
2.2.2.5. Esteem and obedience toward the Church	122
2.2.2.6. Evangelization and apostolate	123
2.2.3. Individual actions of parishioners	123
2.2.4. Association of parishioners	124
2.3. Collegial structures in parishes	125
2.3.1. Catholic collegial structures	125
2.3.1.1. The pastoral council	126
2.3.1.2. The finance committee	126
2.3.1.3. Summary	127
2.3.2. Lutheran collegial structures	128
2.3.2.1. The parish assembly	129
2.3.2.2. The parish committee	131
2.3.2.3. The parish council	132
2.3.3. Comparison of Catholic and Lutheran structures	134
2.4. Summary	134
3. PARISH ACTIVITY	137
3.1. Teaching	138
3.1.1. Preaching / annunciation of the Word of God	138
3.1.2. Listening to the Word of God	140
3.1.3. Deepening of Christian knowledge	141
3.1.4. Catechesis	141
3.1.5. Christian education	144
3.1.6. Ecumenical activity	145
3.1.7. Evangelizing activity	146
3.1.8. Activities in social and cultural life	148
3.2. Sanctification	151
3.2.1. Liturgy	151
3.2.2. Sacraments of Christian Unity	155
3.2.2.1. Parish community of the baptized	156
3.2.2.2. Parish with the Eucharistic community	160
3.2.2.3. Participation in the sacraments of baptism and the Eucharist	164
3.2.3. Other devotions	167
3.2.4. Marriage of persons of different denominations	168
3.2.5. Burial and cemeteries	176
3.2.5.1. Funeral Liturgy	176
3.2.5.2. Cremation	177

3.2.5.3. Cemeteries	178
3.2.6. The feast days and days of penance	179
3.2.7. Churches and chapels	181
3.3. Governance	183
3.3.1. Administration	183
3.3.2. Material goods	184
3.3.3. Charitable activity	187
3.4. Summary	188
CONCLUSIONS	191
1. Rights and obligations of the Catholic and Lutheran parishes	192
1.1. Existence and persistence	192
1.2. Unity	193
1.3. Autonomy	194
1.4. Subjectivity	195
1.5. Orthodoxy and the rule of law	195
1.6. Participation and assistance	196
1.7. Preaching / annunciation of the Word of God and celebrating the Eucharist / Sacrament of the Altar	196
1.8. Egalitarianism	197
1.9. Integrity	197
1.10. Missionary nature	198
1.11. Material goods	198
1.12. Legal remark	198
2. The areas of cooperation between the Catholic and Lutheran parishes	199
3. Ecumenical perspectives	201
BIBLIOGRAPHY	205
1. Sources	205
1.1. Theological and normative sources	205
1.2. Secondary sources	214
2. Literature of the subject	215
LIST OF ABBREVIATIONS	229

Spis treści

WSTĘP	5
1. Problem badawczy i cel badań	8
2. Uzasadnienie badań	14
3. Źródła dla badań i metody badań	16
4. Struktura książki	24
 I. PARAFIA W ŻYCIU KOŚCIOŁA	27
1.1. Parafia w Kościele pierwotnym	27
1.1.1. Formowanie się wspólnoty w Kościele pierwotnym oraz analiza pojęć	27
1.1.2. Struktura wewnętrzna wspólnot chrześcijańskich	32
1.1.3. Wewnętrzne relacje we wspólnotach chrześcijańskich	34
1.2. Współczesne teologiczno-prawne ujęcie parafii	38
1.2.1. Społeczność wierzących	38
1.2.2. Terytorialność	41
1.2.3. Osobowość prawna	42
1.3. Wzajemne relacje parafii, diecezji i Kościoła	45
1.3.1. Diecezja w relacji do Kościoła	45
1.3.2. Diecezja i parafia	55
1.3.2.1. Związek instytucjonalny diecezji i parafii	55
1.3.2.2. Rola biskupa diecezjalnego w życiu diecezji i parafii	60
1.3.2.2.1. Pozycja biskupa w diecezji	60
1.3.2.2.2. Prawa i obowiązki biskupa diecezji	62
1.3.2.2.3. Biskup a inni duchowni	67
1.3.3. Aplikacja zasady pomocniczości	69
1.4. Relacje międzyparafialne	71

1.5. Parafia w relacji do innych kościelnych struktur.	73
1.6. Parafia jako struktura Kościoła w regulacjach państwowych	75
1.7. Podsumowanie	77
2. KONSTRUKCJA WEWNĘTRZNA PARAFII	81
2.1. Duchowni parafialni i duchowni związani z parafią.	81
2.1.1. Duchowni w ogólności.	81
2.1.1.1. Urząd duchowny u luteranów.	82
2.1.1.1.1. Powszechne kapłaństwo	82
2.1.1.1.2. Urząd kościelny	84
2.1.1.1.3. Dopuszczenie do ordynacji oraz trwałość urzędu duchownego .	89
2.1.1.2. Stan duchowny u katolików	91
2.1.1.2.1. Powszechne kapłaństwo	91
2.1.1.2.2. Urzędowe kapłaństwo	91
2.1.1.2.3. Dopuszczenie do święceń i trwałość święceń.	92
2.1.1.3. Konsekwencje ujęcia stanu duchownego dla władzy duchownych. .	93
2.1.1.4. Analogiczne obowiązki i prawa duchownych luterańskich i katolickich	96
2.1.1.4.1. Prowadzenie przykładowego życia	97
2.1.1.4.2. Osobiste uświęcanie	98
2.1.1.4.3. Zachowanie tajemnicy.	98
2.1.1.4.4. Zachowanie karności i odpowiedzialności.	99
2.1.1.4.5. Działalność ekumeniczna	100
2.1.1.4.6. Noszenie stroju kościelnego.	101
2.1.1.4.7. Prawa socjalne.	101
2.1.1.4.8. Duchowni a funkcje publiczne	102
2.1.1.4.9. Duchowni a prawa polityczne	103
2.1.2. Proboszcz	103
2.1.3. Inni duchowni	109
2.1.3.1. Mutacje stanowiska proboszcza	109
2.1.3.2. Wikariusz	110
2.1.3.3. Pozostali duchowni.	111
2.1.3.3.1. Pozaparafialne stanowiska kościelne	111
2.1.3.3.2. Duszpasterze środowiskowi.	112
2.1.3.3.3. Diakoni	113
2.1.4. Osoby, którym powierzono pieczę nad parafią	115
2.2. Parafianie	117
2.2.1. Przynależność do parafii.	117
2.2.2. Prawa i obowiązki parafian.	120

2.2.2.1. Zachowanie jedności.	120
2.2.2.2. Prowadzenie życia chrześcijańskiego.	120
2.2.2.3. Udział w nabożeństwach.	121
2.2.2.4. Troszczenie się o dobro materialne Kościoła.	121
2.2.2.5. Poważanie i posłuszeństwo wobec Kościoła	122
2.2.2.6. Ewangelizacja i apostołstwo	123
2.2.3. Działanie indywidualne parafian	123
2.2.4. Stowarzyszenia parafian	124
2.3. Struktury kolegialne działające w parafiach	125
2.3.1. Katolickie struktury kolegialne.	125
2.3.1.1. Rada duszpasterska	126
2.3.1.2. Rada do spraw ekonomicznych.	126
2.3.1.3. Podsumowanie	127
2.3.2. Luterskie struktury kolegialne	128
2.3.2.1. Zgromadzenie Parafialne.	129
2.3.2.2. Komitet Parafialny	131
2.3.2.3. Rada Parafialna	132
2.3.3. Porównanie struktur katolickich i luterskich	134
2.4. Podsumowanie	134
3. DZIAŁALNOŚĆ PARAFII	137
3.1. Nauczanie	138
3.1.1. Głoszenie / zwiastowanie Słowa Bożego.	138
3.1.2. Słuchanie Słowa Bożego	140
3.1.3. Pogłębianie wiedzy chrześcijańskiej	141
3.1.4. Katecheza	141
3.1.5. Wychowanie chrześcijańskie	144
3.1.6. Działalność ekumeniczna.	145
3.1.7. Działalność ewangelizacyjna	146
3.1.8. Działalność w życiu społecznym i kulturalnym	148
3.2. Uświęcanie	151
3.2.1. Liturgia.	151
3.2.2. Sakramenty jedności chrześcijańskiej.	155
3.2.2.1. Parafia wspólnotą ochrzczonych.	156
3.2.2.2. Parafia wspólnotą eucharystyczną.	160
3.2.2.3. Współuczestnictwo w sakramentach chrztu i Eucharystii.	164
3.2.3. Inne nabożeństwa.	167
3.2.4. Małżeństwo osób o różnej przynależności wyznaniowej	168
3.2.5. Pogrzeb i cmentarze	176

3.2.5.1. Liturgia pogrzebu	176
3.2.5.2. Kremacja	177
3.2.5.3. Cmentarze	178
3.2.6. Dni świąteczne i dni pokuty	179
3.2.7. Kościoły i kaplice	181
3.3. Rządzenie	183
3.3.1. Administracja	183
3.3.2. Dobra materialne	184
3.3.3. Działalność charytatywna	187
3.4. Podsumowanie	188
ZAKOŃCZENIE	191
1. Prawa i obowiązki parafii katolickiej i luterańskiej	192
1.1. Istnienie i trwanie	192
1.2. Jedność	193
1.3. Autonomia	194
1.4. Podmiotowość	195
1.5. Ortodoksja i praworządność	195
1.6. Partycypacja i pomoc	196
1.7. Głoszenie / zwiastowanie Słowa Bożego oraz sprawowanie Eucharystii / Sakramentu Ołtarza	196
1.8. Egalitaryzm	197
1.9. Integralność	197
1.10. Misyjność	198
1.11. Dobra materialne	198
1.12. Uwaga jurydyczna	198
2. Obszary współpracy pomiędzy parafiami katolickimi i luterańskimi	199
3. Perspektywy ekumeniczne	201
BIBLIOGRAFIA	205
1. Źródła	205
1.1. Źródła teologiczno-normatywne	205
1.2. Źródła drugorzędne	214
2. Literatura przedmiotu	215
WYKAZ SKRÓTÓW	229
ABSTRACT	231
TABLE OF CONTENTS	233